

**Причинки
до суспільного мислення**

(Збірка статей)

II

1991

diasporiana.org.ua

ЗМІСТ

Є. Маланюк: До проблеми большевизму	3
У. Кужіль: Шляхи російського імперіялізму	74
С. Ленкавський: Московські коріння большевизму . .	103
С. Ленкавський: Фальшування історії України в інте- ресах неподільної Росії	111
О. Горновий: Шовіністичне запаморочення і русифі- каційна гарячка большевицьких імперялістів	123
М. Міхновський: Самостійна Україна	177
П. Полтава: Концепція самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу . .	192
С. Бандера: Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс	256
П. Полтава: Елементи революційності українського націоналізму	307
Я. Стецько: Рушійні кличі нашої боротьби	345
Я. Стецько: Вузлова проблема світової політики . . .	368
Г. Васькович: Роман Шухевич — провідник повстан- ських війн	381
Г. Васькович: Сучасна визвольна боротьба України. (Стаття написана 1956 р.)	412
С. Бандера Перспективи української національно-ви- звольної революції. (Окрема пагінація від 9-122) . .	9
Л. Лукяненко: Що далі?. (Окрема пагінація від 1-43) . .	1
Зміст цілої збірки	45

ВІД ВИДАВЦІВ

Шановний читачу, перед Вами збірка статей різних авторів, в яких висвітлюється праця і боротьбу українських політичних формацій — ОУН, УПА, УГВР, АБН за здобуття Української Самостійної Соборної Держави. Ця друга збірка — це доповнення і поширення інформації, яку передано Вам у попередній збірці „Причинки до суспільного мислення”, збірка статей 1989 р.

Наше нове видання появляється за фінансовою допомогою Організації Українського Визвольного Фронту в Едмонтоні, Канада і дослідного Інституту „Україніка” в Торонті, Канада, і пошпрюється заходами Української Центральної Інформаційної Служби (УЦІС) — установи, яка поставила собі за мету друкувати матеріали з тих ділянок духової, культурної і політичної діяльності України, які не можна було друкувати, ані поширювати у підсоветській Україні. Крім того УЦІС інформує західний світ, в тому числі й українську діаспору, про події в Україні.

Послугами УЦІС найбільше користуються періодичні видання, що виходять заходами різних Організацій Українського Визвольного Фронту.

„Шлях Перемоги” — тижневик, орган Проводу Організації Українських Націоналістів, що ось уже 35 років безперервно виходить у Мюнхені.

„Визвольний Шлях” — суспільно-політичний і науково-літературний місячник, видання Української Видавничої Спільки в Лондоні, виходить уже 40 років.

Регіонально-крайові часописи: „Гомін України” (Торонто), „Національна Трибуна” (Нью-Йорк), „Українська Думка” (Лондон), „Вісник ООЧСУ” (Нью-Йорк), „Авангард” — журнал Спільки Української Молоді (Нью-Йорк), „Крилаті” — журнал юнацтва СУМ (Нью-Йорк).

Чужими мовами виходять: англомовні „Юкреніен ревію” (Лондон), „АБН — Корреспонденс” (Мюнхен), „Нашіонел Трібунон” (Нью-Йорк), „Юкреніен Еко” (Торонто) та французькомовний „L'Est Européen” (Париж).

Будемо вдячні, коли ви поділитесь з нами своїми бажаннями від прочитаного, а також поінформуйте нас про Ваше зацікавлення іншими темами.

Адреси наших відділів:

UCIS 200 Liverpool Road, London N1 1LF England tel. 01-607 6266	UCIS 136 Second Avenue, New York, N. Y. 10003, USA	UCIS 140 Bathurst Street, Toronto, Ont. M5V 2R3 Canada
UCIS Zeppelinstr. 67 8000 München 80 Bundesrepublik Deutschland tel. 089-482536	UCIS 72 Bvd Charlemagne, 1040 Bruxelles Belgique	UCIS L'Est Européen B. P. 51-06, 75 261 Paris Cedex 06, France

Published by "Studium" Research Institute,
140, Bathurst St., Toronto, Ont. M5V 2R3, Canada

Большевизм і визвольна боротьба

(Збірка статей)

1991

Цей Збірник, як і інші подібні видання, поширюється стараннями Української Центральної Інформаційної Служби (УЦІС) — установи, яка поставила собі метою друкувати матеріали з тих ділянок духової, культурної і політичної діяльності України, які не можна було друкувати, ані поширювати в підсовєтській Україні. Крім того УЦІС інформує західній світ, в тому числі й українську діаспору, про події в Україні.

Інформація, що її отримують централь і філії УЦІС, негайно перекладається на чужі мови — англійську, німецьку, французьку і іспанську — і передається до засобів масової інформації та в урядові інстанції країн Заходу. Крім того, УЦІС обслуговує всю українськомовну пресу нашої багатомільйонної діаспори. Послугами УЦІС найбільше користуються періодичні видання, що виходять заходами різних організацій Українського Визвольного Фронту, які стоять на щейно-політичній платформі безкомпромісної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, покладаючися виключно на свої власні сили.

До періодичних публікацій організацій УВФ належать:

"Шлях Перемоги" — щотижневик, орган Проводу Організації Українських Націоналістів, що ось уже 35 років безперервно виходить у Мюнхені.

"Визвольний Шлях" — суспільно-політичний і науково-літературний місячник, видання Української Видавничої Спілки в Лондоні, виходить уже 46 років.

Регіонально-крайові часописи: "Гомін України" (Торонто), "Національна Трибуна" (Нью-Йорк), "Українська Думка" (Лондон), "Вісник ООЧСУ" (Нью-Йорк), "Авангард" — журнал Спілки Української Молоді (Нью-Йорк), "Крилаті" — журнал юнацтва СУМ (Нью-Йорк).

Чужини мовами виходить: англійськомовні "Юкреніс ревію" (Лондон), "АБН-Корреспонденс" (Мюнхен), "Націонал Трибюн" (Нью-Йорк), "Юкреніс Еко" (Торонто) та французькомовний "L'Est Européen" (Париж).

Будемо вдячні, коли ви поділитесь з нами своїми враженнями від прочитаного, а також поінформуйте нас про Ваше зацікавлення іншими темами.

Адреси наших відділів:

UCIS
200 Liverpool Road,
London N1 1LF
England Tel.: 01-607 6266

UCIS
136 Second Avenue,
New York, N.Y. 10003,
USA

UCIS
140 Bathurst Street,
Toronto, Ont. M5V 2R3
Canada

UCIS
Zeppelinstr. 67
8000 München 83
Bundesrepublik Deutschland
Tel.: 089/48 25 36

UCIS
72 Blvd Charlemagne,
1040 Bruxelles
Belgique

UCIS
L'Est Européen
B. P. 51-06,
75 261 Paris Cedex 06,
France

Євген Маланюк

ДО ПРОБЛЕМИ БОЛЬШЕВИЗМУ

ВСТУП

Слово **большевизм**, таке актуальне від самого початку т. зв. російської революції, — з кінцем другої світової війни зникає й ось зникає майже цілком.

Про це подбали не так, може, володарі советської імперії, як ті замасковані міжнародні чинники, які за всяку ціну намагаються гальванізувати офіційну ідеологію Москви, здебільше марксістський соціалізм-комунізм, як панівну ідеологію сучасності, як візію майбутнього, як «нову віру» і, передусім, як єдину контр-ідеологію ненависного націоналізму¹⁾.

Немає сумніву, тим більше по надто переконливих досвідах останнього часу, що комунізм Москви, як і очолювана нею імперія — без помочі тих зовнішніх чинників — давно вже перестали б існувати. І то не лише наслідком активного спротиву органічних сил всередині ССРСР, а й просто наслідком абсурдальності самої механічної конструкції советської імперії, яка тримається лише мільйоновою поліційною внутрішньою армією, пляновим нищенням органічності в людині й систематичним витереблюванням духового життя у підбитих і обернених у рабство народів. «Комунізм» тут відіграє роль своєрідного **оправдування со-**

¹⁾ Ці ж самі чинники — від самого початку реставрованої большевизмом імперії вперто називали й називають її «Росією», мимом конституційних у ній змін, всупереч офіційній назві ССРСР. Ця «Росія», видно, більше відповідає їх сентиментам, а одночасно лоскоче імперіялістичні амбіції большевиків, що стали «дворянами» совімперії.

*

Передрук брошури Є. Маланюка: «До проблеми большевизму». Видання ООЧСУ і СУМА, Нью-Йорк 1956.

ветської системи постійного терору і періодичного «геносиду», бо, мовляв, великі цілі («комунізму») вимагають великих жертв. Це є характеристичне «підведення» під злочин захисної ідеології. В результаті маємо по другій світовій війні таку цинічну пресову термінологію, як «комуно-корейці», «комуно-німці», «комуно-чехи» і т. ін., так ніби на тих теренах не існує звичайна імперіялістична окупація Москви, а щось ніби більш «ідеологічне»²⁾... Розуміється, справа підпирання ССРСР—«Росії» зовнішніми чинниками не обмежується лише систематичною реклямою, а й має характер більш реальний, як матеріальна поміч, позички, дипломатична співпраця, а головне **політична** допомога в додушуванні підбитих Москвою народів. Це останнє робиться з огляду на **колоніяльні можливості** в сучаснім ССРСР і, ще більше, з огляду на колоніяльні **перспективи**, що непереможно ваблять роз'ярений апетит анонімового пасожитничого Капіталу, оспіваного в свій час і легендаризованого та мітологізованого саме Карлом Марксом.

Комуністична **легенда** Москви з її «інтернаціоналізмом» та «будовою соціалізму» (очевидно, марксістського), хоч яким важливим знаряддям в загальному арсеналі Москви не є, однак не вичерпує проблеми і, як нам видається, істотної ролі не відіграє. Найскорше, як усяка вимізувана ідеологія, є вона лише свого роду димовою завісою, якою маскується реальну істоту явища, що зветься **більшевизм**.

Більшевизм бо — поняття значно ширше за комунізм, що становить лише один (може найзручніший) з **псевдонімів** більшевизму. Ані «соціалізм», ані «марксізм», ані «диктатура пролетаріату» й інші абстрактні

²⁾ До речі, походження цієї термінології чисто більшевицьке, лише «обернене». А вже ж в роках збирання імперії (1917-1922 та й пізніше) більшевики, провадячи війну з Україною, Фінляндією і Польщею, інакше не називали своїх ворогів, як «контрреволюціонерами», «білими», «білофінами», «білополяками» і тому подібне.

окреслення не можуть віддати конкретного сенсу й змісту історичного явища, яке започаткувало в історії «Росії» добу, що триває вже більш, як третину століття. Це історичне явище не можна зредувати до одного з багатьох проминальних «ізмів». Як явище історичне, воно не може не бути органічним, отже зв'язаним з певним географічним тереном, з певним населенням, з певним історичним типом людини, з історією певного народу, з умовинами певного культурного «клімату». Пояснювати бо большевизм приїздом 1917 р. в «запльомбованим вагоні» емігранта Н. Ульянова (Леніна) чи «стратегічним генієм» журналіста Л. Бронштейна (Троцького), ба навіть — досить мутними літературними творами самого «пророка» К. Маркса — було б наївно і тому недоцільно.

Залишмо все це тим, раніш згаданим, чинникам, які, під псевдонімом «знавців комунізму», ба й «спеців від Росії», свідомо чи підсвідомо займаються редукцією большевизму раз до економіки, раз до пролетарської революції, раз до т. зв. матеріялістичного розуміння історії, марксизму, соціал-талмудизму і т. д. Словом, до тієї чи іншої «дискусії».

Ми на це все не маємо ані місця, ані часу, ані бажання.

ІДЕОЛОГІЯ

I

Чужинці не розуміють нічого з того, що робиться в Росії.

М. Літвінов (Валлах)

Ми не почнемо від дефініції. Явище большевизму занадто складне, многолике й несхопне більш або менш науково-подібним словництвом, як, взагалі, більш або менш раціоналізованим **розсудком**. І на цім полягало вийняткове щастя большевиків (як, додамо, попередніх еліт Москви й Росії, бо «умом Рассії не обнять, аршіном общім не ізмерить», як сказав визначний поет Росії — Федір Тютчев). Раціоналістичний ро-

зум Західньої Європи, справді, ніколи (за парою виїнятків) большевизму «зрозуміти» не міг.

Почнім від звичайного особистого спогаду.

Осінь 1917 року в досить спустілих російських окопах першої світової війни. По просторах фактично розчленованої імперії буяє керенщина. З балькону палацу балерини Кшесінської лунає голос Леніна, що на всі лади повторює те саме слово «совети». Дисципліна в уже розкладеній армії існує лише інерційно. В мою сотню скорострілів (значний відсоток земляків) команда полку прислала телефоніста: типовий москаль, десь з-під Рязані, рудий, хитруватий і верткий. Через телефон він жалібно ловить усі політичні новини, ними лише живе й ними обдаровує кожного вояка. Особливо смакують йому виповідження Леніна та його партійців. Симпатії його — явні. Але молодший старшина, прапорщик з інтелігентів (абсолювент консерваторії й початкуючий оперовий тенор), мавши симпатії ліберально-демократичні і закоханий в Керенському, намагається того телефоніста переагітувати. Тільки й чути: «свабодная Рассія», «дсмакратіческое правітельство», «верность саюзнікам» ну й «вайна до победново конца». Рудий і кирпатий телефоніст слухає, намагаючись заховати сяку-таку ввічливості (бо то все ж ніби якась тінь начальства), але раптом вибухає:

«Та киньте ви, нарешті, те „Керенський” та „Керенський” та „смакратія”. Обишло слухати. Не Керенський нам потрібний, а влада, розумієте? От большевики. Ленін, — то є влада, а не адвокатик-брехунець. Ленін — то хазяїн. Мені товариші передають по телефону, що він говорить народові, — одразу чуєш: то є воно. Те, що нам — робітникам і крестьянам — треба. Ясна річ — не вам, панам та інтелігентам.»

Цей рудакий, між іншим немолодий, москаль, розуміється, про жадного Маркса не чув, соціялістом не був, в партії не фігурував. Але він уже був **большевиком**. І треба було чути, з якою солодкою побожністю вимовляв він це слово. Може воно нагадувало йо-

му слово «большой», може, освячене побутовою традицією слово «большак» (старший в московській родині)... Але всі родовиті москалі в моїм полку, що мав значний відсоток «інородців» (між іншим, українців і казахів), на осінь 1917 року були вже поголовно большевиками, незалежно від класової приналежності, большевиками не в партійно-ідеологічному значенні цього слова, а власне, в тім невловнодуховім сенсі цього поняття, що його дуже трудно схопити якоюсь раціональною дефініцією, піддати якійсь соціологічній лише аналізі.

В першій же подуві большевизму, з першою ж промовою Леніна, люд московський — крізь «марксистичну» фразеологію — відчув традиційний дух **автократії**, дух **історичного царизму**, дух істотно москалеві рідний.

«Есть в Леніне керженскій³⁾ дух, ігуменскій окрік в декретах», — співав трохи згодом Ніколай Клюєв, московський народний поет, старовір і селянин з походження. В аспекті **релігійно-національної** свідомости зустріли большевизм не лише талановитий поет Московії, селянин Сергій Есенін (що напередодні революції 1917 р. друкував був вірші, присвячені останній цариці), а й син професора, рафінований поет-ерудит Андрій Бєлий (Бугаєв), останній великий поет імперії — Олександр Блок (поема «Дванадцять»), критик-публіцист Іванов-Разумнік і багато інших родовитих москалів, що були серцем і мозком свого народу, а не прибудами з «южнорусских» босяків (як славнозвісний Маяковський), чи з півінтелігентних хахлів (як Дем'ян Бєдний), не кажучи вже про хмари

³⁾ Синонім істотно-московського «старообрядчества», «расколу», цебто допетровської і досинодальної національної релігії. В Керженських лісах (над Волгою) переховувались старообрядці від церковного терору Петра I, ба й кривавих «церковних реформ» ще його батька-Алексія. В тих «реформах», як виправлювачі церковних книг, брали участь, до речі, наші київські богослови.

«одеситів», що, як сарана, злетілись на жир до большевицької Москви. «Большевицями» буквально на очах (кажу це, як наочний свідок) робилися в старій армії найвидатніші старшини генерального штабу і дали большевицькій армії фаховий генералітет на чолі з Брусіловим⁴). Не думаю, щоб переконаним марксистом був родовий аристократ і царський шарже д'аффер (у Лондоні) І. Чічерін, що не випадково став першим большевицьким міністром закордонних справ.

Справи ці досить висвітлені у відповідній документальній літературі, щоб на них тут довше зупинятись. Можна лише, навіть без зайвої аргументації, ствердити, що т. зв. російська революція, будучи в істоті своїй розпадом імперії, знайшла в большевиках **зміну обслуги імперської машини**. Її вже не встані були обслуговувати zdeгенеровані нащадки історичного, поважно ослабленого культурно-чужими «окраїнними» домішками, «служилого дворянства». Та ще й в такім критичнім моменті для імперії, коли вона в блискавичнім темпі тратила заграбовані колонії й опинялася в стані «голої» етнографічної Московщини⁵).

⁴) До «білих» з царських генштабістів пішов, щонайбільше, «третій сорт». Корнілов, не зважаючи на російське прізвище, безумовно був «інородцем» (туркменом або калмиком). Денікінську армію склали старшини типу «росіян» (малороси, малогрузини і навіть малополяки), комплектована вона була, в значній мірі, українцями. Ядром «білих» були козаки — армії Донська й Кубанська. Зрештою, є річчю аксіоматичною, що з большевиками воювали лише т. зв. окраїни, але не національна Московщина.

⁵) Публічною таємницею є факт, що апарат і кадри ославленої царської «охранки» (департамент таємної поліції) большевики одідичили безпосередньо по перевороті. Хто знав таємниці царської охранки з її Азефами, Дубасовими, Гапонами й Богровими (убійник міністра Столипіна, отже свого найвищого шефа), для того такий «революційний крок» царської таємної поліції не був жадною несподіванкою.

Існує анекдотичний епізод з тих днів і годин, коли большевики завойовували владу. Ті години, часом були драматичні. Отже, один з претендентів на всеросійську владу, що мав псевдонім «Зінов'єв», перестрашений подіями, висловив був Ленінові свій сумнів, чи зможе, мовляв, їх нечисленна група обняти й зорганізувати уряд. На що Ленін, не надумуючись, впевнено заявив: «Якщо царською Росією правило 140 тисяч дворян, то чому наша партія, яка налічує вже десятки тисяч, не зможе тією Росією правити».

Жадним «генієм» Ленін, розуміється, не був, але одне йому треба признати (окрім характеру, без якого, річ ясна, він Леніним ніколи б не став) — ця людина чудово знала: 1) **психіку** московського народу, 2) **механіку** московської історії, 3) коріння московської **культури** і 4) **природу** влади.

А цим останнім — Ленін, який либонь більше студював «Фом Кріге» Карла фон Клявзевица, аніж «Дас Капіталь» другого Карла — Маркса, був, розуміється, на десять голів вище від наших центрально-радянських Грушевських і Винниченків, що були в тій області майже немовлятами.

II

Не треба бути містиком, щоб відчути, що живемо в добі, коли присутність і активність зла є майже наочна.

Ми, спеціально українці-ізгої, відчуваємо не лише присутність, а й саму **природу** зла з такою гостротою, з якою сатану відчували хіба тільки люди Середньовіччя. Наявність демонізму в комплексі большевизму не підлягає сумніву, хоч як фальшиві «знавці» прикриваючись ніби професійним раціоналізмом, стараються «раціонально» пояснити його при допомозі політичної економії, соціалізму, соціології і, розуміється, марксизму, марксизму «наукового»...

«Знавці», «науковці», новоявлені «історіософи» — а серед них значний відсоток так чи інакше платної совєтської пропаганди — впевняють, напр., що терор, концентраційні табори (смерти, чи рабської роботи), масове переселення, біологічне підтинання народів і т.

п. — це, мовляв, винахід німецьких «нацистів», які, як це кожній нормальній людині відомо, були лише нездарними учнями большевиків, спізненими на яких два десятки літ. Такі пляновані і масові катівства большевиків, як два зорганізовані большевиками голоди на нашій Батьківщині — рр. 1922 і 1933, що коштували нашому народові 30% його живої сили, «знавці» або просто старанно замовчують, або, коли це вже занадто незручно, нахабно і абсолютно безпідставно твердять, що то був голод на терені «цілого» Союзу («цілої Росії»), ба що той голод був викликаний konieczністю, якщо не «будови соціалізму», то, щонайменше, необхідністю «індустриалізації», або просто потребою зброєння перед загрозою «капіталістичного оточення». Цю цинічну брехню «знавців», по довгих дискусіях («на високім рівні»), підхоплюють інші «знавці» (і просто большевицька каналія з п'ятиколонників), друкують в сотнях томів з многотисячними накладками, розголошують через радіо, «студіюють» по університетах. І пекельна машина працює далі. Бо, як знає кожний християнин: сатана є батьком брехні.

Нам приходитьсь, з багатьох причин, усунути з наших розважань над большевизмом складник ірраціональний, складник сатанізму, який в нім, поза всяким сумнівом, міститься. Аналіза бо цього складника вимагала б іншого підходу, іншого аналітичного інструментарію і навіть іншого словництва. Але явища ірраціональні в дійсності так тісно сплітаються з раціональними, містика так часто просякає реальність, що сумлінний дослідник як же часто мусить переконуватись в обмеженості т. зв. позитивної науки, що, до речі, протягом технопоклонницького XIX ст., сама набула ціх своерідної і чисто поганської (табу «ненауковости») містики.

При розважаннях на нашу тему не можна оминутч, хоч коротко, теорії, чи пак «науки» Маркса. Будь-щобудь, та ідеологія офіційно лягла в основи філософії та ідеології комунізму, отже й большевизму, що мав би бути національно-московською формою марксизму.

Карл Маркс (син надрайнського адвоката-вихреста,

походженням либонь з старої рабінської родини, що ви-емігрувала з Волині десь за часів Богдана), народився 1818 р., студіював у Бонні й Берліні. Університетська праця його була присвячена Демокритові, античному філософові-матеріалістові. Займався фахово журналістикою. Вкоротці виемігрував до Парижу, де на спілку із знаним поетом Гайнріхом Гайне видавав журнал «Форвертс». З вибухом революції 1848 р. Маркс вертається до Німеччини, але вже від р. 1849 осідає в Лондоні, де в грошевих турботах, у постійній залежності від матеріальної допомоги рідні, жив і вмер 1883 р.

Загальна «популярність» марксизму (в ССРСР марксизм викладається примусово в школах, де він замінив науку релігії) звільняє нас від переповідження тут основних засад теорії Маркса, що міститься в тритомовій творі «Дас Капіталь» (вид. в Гамбурзі в рр. 1867-1894). Ту теорію характеризує «економічний детермінізм» аж до затрати всякої міри науковости, на що звертали увагу і сучасники, і навіть марксистки. Це не перешкоджало (й не перешкоджає) голосам заінтересованих проголошувати, що К. Маркс був великий учений, що він перший дав науковій підстави під економіку, отже й ніби під закони історії, що його теорія є верхом логіки, ба що він (як за наших часів — Айнштайн щодо клясичної механіки) перевернув світ старих понять догори ногами, відкрив нову еру в історії людства і є, як сказав один советський поет (навіть українською мовою): «Нового світу Саваоф». Деякі апологети Маркса (з числа його соплеменників), з типовою затратою чуття міри і несвідомим блюзнірством, ставлять його, як «реформатора», поруч... Христа.

«Наукова дійсність» марксизму, розуміється, є аж надто скромніша в порівнянні з ерихонським галасом советської й просоветської реклами. Теорія К. Маркса давно справжніми науковцями проаналізована, зважена й умісцєвлена в часі й просторі. Навіть справжні марксистки над її науковими вальорами не зупиняються тепер, не дискутують і не боронять її: в справжній на-уці К. Маркс вже давно є «голим королем» з казки Андерсена.

Але, як ми вже підкреслили, раціональне переплітається з ірраціональним і метафізика з фізикою. В мутній, заплутано-талмудистичній і, кінець-кінцем, з її «клясовістю», «додатковою вартістю» та «надбудовами» — безмежно примітивній «науковій теорії» К. Маркса було, одначе, **щось**, що сугерувало, заражало, по-своєму запалювало — і, в консеквенції, зв'язало ім'я автора «Капіталу» з морями сліз і крові, передусім на нашій Батьківщині, що була також... батьківщиною предків цієї фатальної людини. В тій «теорії» було **щось**, що не піддається лише-но раціональній аналізі. Було, може, між її рядками щось демонічне, щось — не вагаюся цього вимовити — сатанинське.

В теорії Маркса — навіть беручи чисто формально — вражає цілковитий брак складника духового, морального. Трактуючи ніби про добро людини (пролетаря, робітника), автор теорії замінює людину на істоту якогось переходового спрощено-дарвіністичного порядку. Всяка духовна творчість виключена. Всяке явище духа — не існує. Всі закони життя зведено до мінімальних півтваринних-півзвірячих функцій. Ця теорія, коротко кажучи, вражає своїм, мало сказати, антигуманізмом, але просто відчоловіченням, ба й злобно-консеквентним, яскраво підкресленим **контргуманізмом**. Теорія та є не лише безбожна, що є в стилі «науковості» XIX ст., але й **нелюдська**. А людина, що б там «наука» не казала, є перш за все образ Божий, а не робот чи номер з концентраку. То не матеріалізм тільки. Матеріалізм, як філософська система, не був перед Марксом жадною новиною. Той самий Демокрит (V ст. до Христа), якому Маркс присвятив свою університетську працю, творець атомістичної теорії і автор понад 72 творів з області космології, етики й теорії пізнання, був ученим фізиком і першим з (нам знаних) творців системи матеріалізму, але це не перешкоджало йому писати спеціальні трактати про духовість.

Матеріалістом і то до наївності брутальним — і понімецьки простолінійним — був перед Марксом такий Людвіг Фюєрбах, який договорився був до того, що «дер Менш іст, вас ер істт» (що не врятувало його від закидів Маркса й Леніна в «ідеалізмі»). Але ця сен-

тенція в порівнянні з добою, в якій живемо, і з тією реалізацією матеріалізму, яку бачимо, видається тепер лише анекдотичним белькотінням п'яного психопата.

Ні, думаю, що в ядрі марксизму корениться не тільки матеріалізм, як певна філософічна система, але й щось значно глибше, значно страшніше. Бо, остаточно, коли людина представлена в той спосіб, як в цій теорії, без зв'язку з родиною, з нацією, з природою, з космосом, з духом, з Богом, — тоді вже людини немає цілком. Марксизм не лише безбожний, він, історично беручи, є **антихристиянський** в повнім розумінні цього слова. Отже й антихристовий. І в цім безперечний сатанізм Марксової доктрини, в якій клекоче він під покришкою науковоподібних формулювань.

Правдоподібно, першим, хто звернув на це увагу, був наш великий Іван Франко, що року 1898 писав про марксизм: «...ще не довго ждати, а будемо мати (а, властиво, вже й маємо) формальну релігію, основану на догмах ненависти та класової боротьби».

По нім відомий тепер філософ — М. Бердяєв в одній з ранніх своїх статей, що носила вимовний наголовок «Соціалізм, як релігія» (р. 1906) підкреслив в марксизмі «брехню», «в'язницю духа» і «зло майбутнього». Бердяєв вже відчув демонізм марксизму, культ безособовості, безобличности, небуття й пророчо передбачив в нім «релігію навиворіт»: безсумнівний його антихристиянізм.

Пригадую собі яскраве враження від випадково прочитаного уривку з якоїсь статті (чи листа) К. Маркса. Справа була не в змісті, але в стилі (текст був німецький). То був виразно біблійний стиль, стиль старозавітніх пророків, з прирівнянням пролетаріату до «вибраного народу», з натяком на власну ролю вождя й Мойсея. Недарма сказано, що стиль — це сама істота автора. І той короткий уривок розкрив багато і дав ніби ключ до зрозуміння прихованої під маскою «науковості» і «економіки» істоти речі, як і відповідь на питання, чому, серед інших соціалістичних теорій, теорія Маркса мала в собі стільки заразливого, містила в собі якусь дивну енергію, якесть електричне насна-

ження, що збудило такий величезний, будь-що-будь, рух.

Думаю, що все це коренилось, передусім, в самій особовості Карла Гайнріха Маркса, в його естві, що було міцніше за умовини освіти й виховання, способу життя чи офіційної національності. Ті спогади сучасників, листування й документи, які заховались, свідчать, що людина, яка ніби була втіленням раціоналізму, в дійсності була людиною типу «одержимого», робила, справді, враження старозавітного пророка, навіть зовнішньо, і природного вождя. І то вождя не в значенні партійного лідера, а в значенні саме «ірраціональному», в значенні задивленості в якусь далеку мету, чи міт, в далекий **ідеал**... Ця людина була тяжка в особистім житті, гостро-нетерпима, деспотична, що не зносила жадної дискусії. Опанована комплексом своїх ідей (чи, властиво, духовою **підосновою** їх), вона вміла упокорюючо впливати на сучасників і на оточення, одержуючи від них часом сліпий послух. Це була людина несамовитої духової (а не «матеріялістичної») енергії, енергії, очевидно, досить темного походження, але саме ця енергія — в його «науковій» праці, в його публіцистиці, в його кипучій організаційній діяльності («Маніфест Комунізму» 1847 р.) дала, не могла не дати, жахливі в своїх наслідках речі.

І те, що тереном реалізації теорії Маркса стала саме Російська імперія, а не, логічно беручи, індустріялізована вже за його часів Німеччина, не належить уважати за випадок, чи, мовляв, історичне непорозуміння. Фанатичний зір комуністичного Мойсея вже давно був зауважив на сході Європи ту таємничу країну, як свідчать його нотатки й статті. Співробітник і соратник Маркса — Г. Гайне, як поет і досить бистрий спостерігач, обдаровував саме Росію не лише недвозначною симпатією, а й в'язав з нею певні конкретні надії.

Потрібний був лише духовий міст, лише метафізичний контакт з певним пунктом в комплексі «Росії» і психіці її духової еліти.

Цим пунктом став російський **месіянїзм**, бо й марксизм є й був лише науковоподібною формою месіянїзму.

І зовсім не випадково останній найбільший поет російської літератури — Олександр Блок привітав був большевицький переворот голосною блюзнірчо-месіянстичною поемою «Дванадцять», де на чолі дванадцяти большевицьких червоногвардійців умістив постать «Ісуса Христа», себто в дійсності, розуміється, Антихриста.

ГРУНТ

III

Чотири роки по виході «Капіталу» (I. т.) з'являється роман Федора Достоєвського «Біси» (1871 р.), хоч влучніше було б його зв'язати з «Маніфестом» Маркса з-перед 24 років (1847) — «примара, примара комунізму блукає по Європі».

Дуже прикметно й дуже дивно, що, при існуванні тепер уже величезної літератури про большевизм, дослідники так мало зупиняються над цим романом, який становить першорядне джерело знання про большевизм і с, справді, найважливішою позицією серед літератури на цю тему. Як вже було підкреслено, серед дослідників, на жаль, переважають т. зв. «знавці Росії», які з енергією, вартою іншого призначення, старанно «атомізують» проблему, ніби навмисне нехтуючи її основним ядром. Три чверті, якщо вже не 90%, тих «знавців», передусім, відривають таке історичне явище, як большевизм, від історії, від «часу й простору», так як би те явище постало десь у стратосфері й цілком не мало свого «місцезвинення» на нашій грішній землі. Антиісторизм — то перший і основний гріх тих «науковців». Натомість вони, зазвичай, розтинають, парцелюють а пріорі абстрактно взяту проблему на прерізні аспекти: соціологічний, соціальний, економічний, матеріяльний, порівняльно-«революційний» (обов'язково аналогії з т. зв. великою революцією у Франції) і т. д.

Розуміється, «Біси» — роман, отже то ніби красне письменство, а не наука. Слушно. Але можна б було довести (і то на ряді інших прикладів), що того роду романи важать для освітлення проблеми багато більше

за найавтентичніші історичні документи чи наукові трактати, особливо, коли ті трактати писані науковцем безкрилого розуму й причинкарського типу.

Вельми прикметним є вже те, що большевицький уряд фактично був цілком заборонив той роман⁶⁾ і лише згодом в міру зміцнення советської імперії либонь раз цей роман з'явився в «академічному» повнім, отже непопулярним виданні творів Ф. Достоевського. Можна бути певним, що в публічних бібліотеках СРСР роман той **не існує**. І дуже характеристично, що той роман не фігурує ані в т. зв. антикомуністичній пропаганді за межами СРСР, ані навіть серед т. зв. «російської» еміграції. Про криптобольшевицьку чи п'ятиколонну пропаганду немащо й згадувати.

Всі ті чинники, нехтуючи й замовчуючи «Вісів», розуміється, мають повну рацію: **більш большевикознавчого, отже й антибольшевицького твору в світовій літературі досі не існує**, окрім хіба «Історії міста Глупова» М. Салтикова-Щедріна, малодоступного своїм стилем для незнайомого з комплексом «Росії» читача, та ще хіба романів «Тайний агент» і «Очима Заходу» англійського письменника Джозефа Конрада (як відомо, поляка з України, Йосифа Коженювського) теж, очевидно, малопопулярних.

Наскільки знаю, роман «Віси», не зважаючи на великий розголос в останніх часах творчости Достоевського, досі не має популярних перекладів (за винятком хіба німецького). Перекладено давно «Карамазових», «Злочин і кару», навіть «Відних людей», існує величезна критично-літературознавча про Достоевського література (зокрема, у Франції й Німеччині), але «Віси» залишаються для світу незнаними, в більшій навіть мірі, аніж для сучасного підсоветського читача.

Факт, вартий застановлення!

⁶⁾ Прекурсори большевизму віддавна зизим оком дивляться на творчість Достоевського взагалі, а на «Віси» передусім і особливо. Пригадую бурю, яку були зняли Максим Горький і пізніший сов.-комісар Луначарський р. 1912 з приводу спроб інсценізації «Вісів» у московським т. зв. Художественним Театрі.

Очевидно, й у нас цей роман Достоевського, на жаль, мало або й зовсім незнаний.

«Біси» — це може найбільше, що було створене цим дуже плодовитим письменником. До певної міри, роман цей ніби виходить поза рамки загальної творчості, ба й літератури взагалі, аналогічно, напр., до польської «Небожественної Комедії» З. Красінського, що своєю візійністю переходить границі звичайної літератури і теж м. ін. становить важливе джерело для відчуття духу большевизму, будши теж своєрідним пророцтвом про нього⁷⁾.

Відомо, що Достоевський був людина психічно дуже зруйнована, епілептик і грач, з недвозначними елементами патологічності. Крім комплікацій національно-родових (внук греко-католицького священика і син психічно незрівноваженого петербуржця — батька, якого ненавидів), він, втягнений в справу революційного гуртка (т. зв. «петрашевців») і будши вже поставлений перед шибеницю з накладеним на шиї шнуром, був «уласкавлений» царем Миколою I і засланий на Сибір. Психічний шок від такого способу «уласкавлення», а потім каторга, розуміється, відбилися на вразливій психіці Достоевського дуже руйнуюче. Та людина, викорінена вже перед тим національно й родинно, зламана була морально назавжди.

Елементи патологічні відбилися й на його писаннях, які назагал навряд чи становлять позиточну чи моральну лектуру. Його романи — це, скоріше, клінічні матеріали для психопатології й криміналістики. На технології його повістярства, як влучно зазначив один критик (Павло Гостовець), відбилося уміння «робити» цікаву «сенсаційну» фабулу такого французького, в той час ще дуже голосного (ним зачитувався юнак-Шевченко) «бульварного» письменника Євгена Сю. Достоевський в «сенсаційну» тканину своїх романів вплітає важливі проблеми психо-філософічні й філо-

⁷⁾ Цікаво, що, напр., І. Бунін зовсім не сприймав Достоевського, досить згідливо і несправедливо десь зазначивши, що «Достоевський безцеремонно всовує Христа в свої бульварні романи».

софічно-релігійні, зокрема проблеми християнства й православ'я.

Завжди переслідований браком грошей, він ті романи ускладнював і поширював, часто на шкоду їх композиції. Тому, oprіч своєї моральної нестравности, вони трудні до читання просто з причин композиційно-стилістичних.

Отже, з цілої творчости Достоевського «Біси» вирізняються такою впрост стереоскопічною виразністю пророчої візії російського большевизму, таким розкриттям большевицького «підгрунтя» Росії, таким ясновидінням деяких майбутніх історичних подій (подія т. зв. 9 січня, распутініяда, постать Леніна, навіть Троцького й багато іншого), що, справді, трепет проймає сучасного читача. Цей епілептик з розтерзаною психікою, сам завжди опанований бісами пороків і найстрашніших гріхів (так звана «Сповідь Ставрогіна» з «Бісів»), за свідченням сучасників, має автобіографічний характер, спромігся, справді, на ясновидіння грядущого зла. І треба признати, що те ясновидіння він оплатив стражданням цілого життя. Відсилаючи читача до самого роману, дозволю собі тут цитувати один з найяскравіших «ідеологічних» уступів, що подає головні точки концепції одного з героїв роману — «ідеолога» Шигальова. Це зі знаменної розмови Ставрогіна з Верховенським:

Він (Шигальов — Є. М.) вигадав «рівність»... У ньому шпигунство. У ньому кожен член суспільства слідкує один за одним і зобов'язаний доносити. Кожен належить всім і всі — кожному. Всі раби і в рабстві — рівні. В потрібних випадках — наклеп і убивство, а головне — рівність.

Першим ділом — обнижується рівень освіти, наук, талантів.

Високий рівень наук і талантів доступний тільки вищим здібностям — не треба вищих здібностей! Вищі здібності завжди захоплювали владу і були деспотами. Вищі здібності не можуть не бути деспотами і завжди приносили більше розпусти, аніж користи — їх виганяють або страчують. Ціцеронові

— відтинають язик, Копернікові виколують очі, Шекспіра побивають камінням — ось де шигальовщина! Раби мусять бути рівні, без деспотизму ще не бувало ані свободи, ані рівності (характеристична для героїв Достоевського нелогічність: пор. попередню згадку про «деспотизм вищих здібностей» — Є. М.), але в отарі мусить бути рівність — і ось шигальовщина! Ха-ха-ха, вам страшно? Я — за шигальовщину!

...Ледь-ледь родина або любов, — ось вже й бажання власності. Ми винищимо (це) бажання: ми пустимо пияцтво, наклеп, донос; ми пустимо нечувану розпусту; ми кожного генія згасимо ще немовлям.

...Раби мусять мати правителів. Цілковитий послух, цілковита безобличність, але раз на 30 років Шигальов пустить і судорогу, і всі нараз починають пожирати один одного, до певної границі, розуміється, єдино для того, щоб не було занадто нудно. Нудьга — це почуття аристократичне, в шигальовщині бажань не буде. Бажання й відчуження — для нас, а для рабів — шигальовщина.

...Ми пустимо пожари... Ми пустимо легенди. Розхит такий піде, якого ще світ не бачив.

(«Біси», кн. 2).

Коли вперше, ще юнаком, доводилося намагатися (безуспішно) читати цей роман, зміст його видавався маячінням психопата, і роман випадав з рук. Лише десь на початку 30-х років, коли вже загальний образ большевизму розгортався на повну широчінь, «Біси» почали промовляти з силою незвичайною, роман читалося, «не минаючи титли, ніже тої коми», і до нього поверталось раз-у-раз.

Тоді, допіру, стало ясным вповні, чому поліційно-«виховний» апарат СССР мусів цей роман «із'ять», «упразднить» (вживаючи геніяльно-точних виразів з поліційного словника традиційної «Росії»), не допустити його до широкої читацької маси. Роман той був уже здійсненим пророцтвом, був магічним дзеркалом дійсності, демаскуванням «революції» і нещадною

аналізою большевизму враз із розкриттям та насвітленням його глибокого коріння.

Що більше, Достоевський в «Бісах», хоч і дуже делікатно, майже «пунктовано», але показав і ті нитки, що лучили «родимий» большевизм з інтернаціональним і комуністичним соціалізмом.

Важливим доповненням до «Бісів» належить уважати твір сатирика М. Салтикова-Щедріна — «Історію міста Глупова». Автор — один з найліпших знавців адміністраційної механіки «Росії», яко бувший губернатор. Книга його — в сатирично прихованій і дуже, з огляду на цензуру, ускладненій і гротесковій формі — подає, сказати б, есенцію історії «Росії». З автора був позитивіст, раціоналіст, далекий від усякої містики (а може й релігії) — освічений і проникливий чоловік. Його твір, розуміється, має зовсім інший, аніж «Біси», зміст і стиль, але він з якоюсь математичною стислістю подає щось ніби «плян», основний «проект» страшної імперії. І тому система Росії, виступає в нім яскраво і плястично враз з її потенціально-большевицькою підслоною (не раз Щедрін пророчо уживає самого слова «комунізм»). Його стилізований «опис градоначальників» (себто правителів, в яких пізнаємо і царів, і вельмож, і окремих діячів імперії) на чолі з геніяльно й пророчо, певно на «матеріялі» Миколи І накресленим Угрюм-Бурчєєвим — є свого роду літературний шедевр. В Угрюм-Бурчєєві, напр., є стільки разучо-аналогічних рис, що ми впрост пізнаємо в нім Сталіна⁸⁾. Писаний навмисне канцелярійно-адміні-

⁸⁾ Десь у середині 30-их рр. Д. Донцов в редакціоні львівськiм «Вістнику» зробив був дотепну літературну містифікацію, умістивши уривок з «Історії Щедріна під переверненим прізв'ящем автора. Уривок цей був настільки «сучасний», що багато людей уважало його за твір сучасного підсоветського письменника, який нелегально переслав був його за кордон. Уривок той власне описував «правління» Угрюм-Бурчєєва з драматичним описом його глибоко-символічної війни з рікою, яка «злочинно текла» всупереч «приписам влади»...

страційною, зрозумілою лише для знавців «Росії», її специфічною урядовою мовою, цей твір майже цілковито неперекладений. А саме специфічний стиль тієї мови і складає найважливішу, часом найістотнішу, частину самого змісту книги.

До цієї ж теми відноситься одна з найліпших книг про «клясичну» Росію Миколи І, написаних чужинцем-наочним свідком. Це — відома, але, на жаль, мало студійована книга бистрозорого й чуйного француза, маркіза де-Кюстіна «Russie en 1839», книга далека і від демонічної метафізики «Бісів», і від сатиричної гротесковості Щедрина, але тверезо-раціональна, суто «декартівська» і повна найгостріших помічень, найвлучніших формулювань і того блискучого національно-французького духу, що його французи називають неперекладальним словом «esprit».

IV

Знайомство з відповідними матеріялами, історичними джерелами, спостережливість власних очей, реальне знання і хоч скромне вміння відчувати метафізику речей — вимовно переконують неупередженого дослідника, що теорія Маркса саме на терені історичної Росії могла бути зреалізована і що большевизм міг лише в Московщині зродитись.

Розуміється, не легко на тему «Росії» говорити, ще тяжче щось твердити. Знаємо з власного досвіду, що тема ця старанно і віддавна ускладнена, заїмлена, закамуюфльована і, попросту, забріхана, в певних же областях (в тім і «наукових») становить часто своєрідне «табу». Надто для дослідника українського, якого найоб'єктивніші й найнауковіші розумування можуть бути умлівіч підтяті випробуванням аргументом «зоологічного шовінізму», або тим клясичним аргументом тьоті Моті з блискучої комедії М. Куліша «Мина Мазайло», що звучить: «етого не может бить, потому что етого не может бить нікагда».

Здаємо собі справу з цього вповні. На що вже, часом, по саме нікуди, був об'єктивним і старанним ученим покійний М. Грушевський, але велетенську нау-

кову його спадщину «революційний» советський уряд, урочисто проголосивши теж «зоологічним шовінізмом» і «фашистською лженаукою», тотально «упраздніл» і зробив для ряду українських поколінь неіснуючою. Зрештою, є то цілком природнім і історично-традиційним збоку того уряду кроком: аджеж він застосовував подібні методи і до представників «передового» й пануючого народу «Росії». Чи не був фактично знищений урядом певен історик-москаль Н. Полевой за свою контр-карамзінівську концепцію історії? Чи не «упраздньо» від літ на терені ССРСР історик-марксист Покровський, що був, хоч і марксистом, але й справжнім науковцем? Чи не оголосив був цар Микола I за одну лише опубліковану блискучу історіософічну статтю друга Пушкіна, був. гвардійського старшину, московського аристократа, але й видатного мислителя Петра Чаадаєва **божевільним** з усіма юридичними наслідками того офіційного стану? Перелік такого роду проявів духово-поліційної чуйности у керманичів і старої Московщини, і петербурзької та советської імперії — можна продовжувати без кінця.

Але не ліпше стоїть справа знання «Росії» і в світі поза-«російським». Про це невсипуще, протягом віків, дбала рафінована московська закордонна пропаганда, якої Західня Європа ніколи належно не оцінювала і якої інтенсивність, пляновість і розміри хіба лише в советській добі стають очевидними.

Вже московський Іван IV («Грозний»), якого, до речі, небіжчик Сталін наказував совписьменникам представляти, як свого «геніяльного» прототипа, вже цей перший одвертий імперіяліст Москви пропагував за кордоном, що він походить по прямій лінії від Олександра Македонського і мало не Клеопатри єгипетської, що свої загарбницькі війни провадить він з метою ширення «православного християнства», що не перешкодило йому вирізати 40.000 православних новгородців. А що ж говорити про ту, значно більш удосконалену й майстерно проваджену, закордонну пропаганду, що її виконала богиня (добре плачених) французьких енциклопедистів, «Семираміда Півночі»,

розпусна німкеня на троні царів — Катерина Друга. Вона спромоглася тримати на постійнім «жалованні» три чверти польської еліти XVIII ст., що свідомо продавала майбутнє свого народу — найстрашнішому, історичному ворогові. Нам відомі (з документів) намагання тайної поліції Миколи I купити такого видатного французького письменника, як О. Бальзак (він мав написати контр-книгу для дискредитації книги де Кюстіна). Намагання було об'єктивно дуже реальне (Бальзак гроші любив і потребував їх), і може лише випадково (багате оженення Бальзака на Україні) залишилося безуспішним. Але скільки ж більших і менших Бальзаків і Вольтерів були на утриманні петербурзької тайної поліції протягом двох століть⁹⁾. І скільки ж дрібніших їх колег є тепер, якщо не на утриманні, то в цілком недвозначній реальній залежності від поліції советської — вже не у Франції тільки, але в цілім світі.

Обриваючи цю побічну, хоч і дуже важливу, тему, хочемо ствердити, що образ «Росії», раз грізної, раз миролюбної, раз примітивної, раз таємничо-містичної, раз варварської, раз рафінованої (балети і таке інше), але завжди «єдинонеподільної», однолітої національно, щедробагатої для приятелів і нещадної для «національних» ворогів — був всугерований світові віддавна і дуже міцно. І розуміється, «російська» концепція східноєвропейської (й евразійської) історії залишалася канонічною для європейської (й світової) науки, в якій скажимо, схема Грушевського уважалася, переважно, за «тенденційну». І держава, яка ще до XVII ст. офіційно називалася *ducatus moscoviensis*, а в XVII ст. сама себе називала «Московское Государство», про-

⁹⁾ Є поважні підстави припускати, що голосний дипломат революційної доби у Франції — Талейран (екс-комунікований єпископ, міністер Наполеона й Люї Філіппа) був агентом царського Петербургу. Сучасна московська агентура закордоном має великі традиції й добре випробувані методи (згадаймо таємничу постать Бормана при Гітлері):

тягом одного XVIII ст. обернулася на споконвічну «Росію», хоч і імперія імперіяльна (староукраїнська) назва ця датувалася лише 1709 роком, роком фатальної для цілої Європи Полтавської катастрофи. Зовнішній вигляд царів від XVIII ст. почавши, нічим не різнився від королів західньої Європи. Династія Романових в короткім часі стала на 90% по крові німецькою, як значна більшість вельмож і аристократів (елемент прусацтва приходить ніби на зміну елементові татарщини з часів князівства Московського і численні «Урусови» змінюються не менш численними «Бенкендорфами»). Словом, петербурзька імперія — кризь «вітраж» взорованого на Амстердамі Санкт-Петербургу — виглядає назовні цілком *comme il faut*¹⁰). В понятті пересічного європейця другої половини XIX ст., «Росія» була трохи, може, екзотичною і відсталою, але, остаточно, звичайною великою державою, і нічого в ній особливого, ніякого «іншого світу» в ній не спостерігалося. Маркіз де Кюстін був одним з дуже нечисленних вийнятків, що спромігся в першій половині XIX ст. побачити щось зовсім інше...

І в науці, і в літературі, і в політиці, і просто в уявленні Заходу склався раз на завше певний образ «Росії», що жив, сугерував і гіпнотизував, як гіпнотизує — інерційно — донині. Боротися з тим ірраціональним уявленням літературно-раціональними засобами дуже трудно. Радикально той образ може перебороти лише безпосередня з «Росією» знайомість, і науку того безпосереднього знайомства аж надто дошкульно одержують нині німці, чехи й словаки, а поновний курс тієї науки мають поляки і, почасти, болгари з румунами та мадярами. Кошти такої «науки», розуміється, неспівмірно великі...

Знаємо з власного досвіду, коли, почувши, що напр., московське селянство не знало права власности, західноєвропейський інтелектуаліст (часто економіст

¹⁰) Цікаво було б скласти реєстр прізвищ дипломатів царської імперії: враження від тих «російських» прізвищ було б ревеляційне.

чи історик) робить із здивовання великі очі й лагідно старається вам вияснити, що то, може, у вас промовляє ваше національне почуття, «цілком зрозуміла», мовляв, нехить до москалів і таке інше. Такому західноєвропейцеві незнаними і фантастичними залишаються ті, напр., цілком реальні границі культур, часто антиномічних, що перетинають терени совімперії. Що для нього минуле Кавказу? Руїни блискучої мусулманської культури Туркестану? Античні пам'ятки Чорномор'я? З цілої нашої історії він знає хіба дотла зромантизованого Мазепу, та й то не від Вольтера навіть, а від Байрона, Ліста й (маляра) Антона Вернета. А в уяві навіть найтонших представників Заходу, як поет Р. М. Рільке, істотної різниці немає поміж катедрою св. Софії у Києві і якимнебудь Василієм Блаженним на Красій площі у Москві: всугерований, задавнений, аж якимось заляклим образ «єдиної», «великої», «безкрайної» (часом навіть «степової») «Росії» — тяжить і застуге і деформує навіть найочевиднішу (Рільке був і в Києві, і в Москві) дійсність¹¹⁾.

Такий інтелектуаліст уявляє собі большевизм, як «велику російську революцію», не розуміючи, що, як писав колись в своїй блискучій статті напередодні 1905 року Джозеф Конрад («The revolution and autocracy») і «еволюція» і «революція» — **при захованій системі «Росії»** — є порожніми словами, а властиво кпинами з їх змісту. Для такого інтелектуаліста якийсь «запльомбований вагон», в яким, мовляв, Людендорф злісно прислав Леніна, щоб пошкодити «союзній Росії», — більш важлива історична подія, аніж, скажім, історіософічний сенс перенесення Леніним столиці з quasi-європеїзованого Петербургу до національної Москви. Інтелектуаліст такий був би здивований, але пояснив

¹¹⁾ Наші часті нарікання на це — нічого не допоможуть, а енергії й нервів на це — шкода. Радикальним ліком на всі ті явища буде єдино власна державність («Carthagina delendam esse»). Емоційні ж відрухи — з «зоологічним шовінізмом» включно — тут мало допоможуть. Скорше пошкодять.

би це собі «випадковістю», що напр., Чека, пізніше НКВД, міститься на Луб'янці, саме там, де за часів старомосковської держави був т. зв., Питошний Приказ, себто ті ж самі льохи й камери тайної поліції.

Цей інтелектуаліст, перераціоналізований або переспіритуалізований і завжди більш або менш снобістичний, давно вже перестав мислити категоріями історизму: доба технократії змеханізував його інтелект і випарила інтуїцію¹²⁾, і та страшна самовбивча руїна Європи, що пронеслася в апокаліптичних роках другої світової війни (з її гітлерівською «інтродукцією») — теж була історично й культурно детермінована, хоча б у блискучо «обґрунтованій», але у висновках **європейсько-самовбивчій** історіософії Освальда Шпенглера. Цей тип інтелектуаліста є ще досі панівний (яскравий приклад — А. Тойнбі, як і всі ці Елліоти, Сартри і легіони «розкаяних комуністів» та «бувших троцькістів» у змеханізованій літературі нашої доби). Парості ж нового, що могли б закілечитися, є пильно обсервовані сили, монополюючи озброєними друкарством, фільмом, радіом. І ті сили, справді, за «Бісами» Достоєвського, «згашують кожного генія ще немовлям».

Такі умовини доби сприяють дальшому триванню большевизму, і він, хоч як внутрішньо розкладається, **підлягає** навіть якійсь своєрідній «консервації», збереженню його тими самими силами, дійсно, за всяку ціну, аж наступить знову «сприятливий момент» і з новітньої Мекки «нової віри» він знов «ідеологічно» засяє на цілий світ.

12) Навіть останній найблисучіший культуролог й історіософ О. Шпенглер, передчувавши ту апокаліпсу, дав їй зневірену, чорнопесимістичну і, кінець-кінцем «москвофільську» інтерпретацію. В результаті німецька сила не принесла на Схід р. 1941 «Європи», лише покірно улягла всугерованій Шпенглером «потузї білих варварів зі Сходу».

ЦАРИЗМ

V

Препаровану для чисто політичних цілей офіційну й урядом контрольовану та затверджену «Історію Росії», до якої було інкорпоровано — нічим історіософічно з нею не зв'язану — історію (Київської) Руси, викладалося в школах, ба й університетах бувшої Росії, довгому рядові поколінь.

Цю традицію, по короткій «марксистичній» перерві, підхопив уряд сучасної Москви і за Сталіна терористично запровадив ту «Історію» по школах і в пропаганді всіх країн советської імперії, ступнево модифікуючи ту «науку» в напрямку повної затрати якоїнебудь науковости, обертаючи її на пропаганду міту державної єдності «Росії», тепер ССРСР¹³).

Така майже столітня історіографічна політика не могла не дати своїх наслідків: пам'ять бо поколінь сягас не дуже далеко — вже 50 років часто становлять певну межу. Документи, свідoctва й спогади покривалися

¹³) Підставовою системою історії «Росії» й нинішнього ССРСР досі залишається знаний твір Ніколая Карамзіна «История Государства Российского» (дванадцять томів — вид. 1816-1826 рр.). Автор її, татарин з походження, літерат без жадних фахових знань, був призначений царським «указом» на посаду державного «історіографа», з метою, як сам автор писав, історіографічний матеріал щодо «Росії» — «зібрати, одуховити та розфарбувати» і дати «щось привабливе, сильне, варте уваги не лише росіян, а й чужоземців»... Характеристично, що перша ж спроба дати історію Росії, як історію народу, а не «держави», а це була шеститомова праця москвича Н. Полевого (1796-1846) під наголовком «История Народа Русского» — зустріла загальне обурення цілої еліти імперії на чолі з А. Пушкіним та кн. В'яземським. Цар Микола I хотів був заслати автора на Сибір, але, по надумі, обмежився на знищенні моральних і матеріальних засобів до життя автора, і Н. Полевой умер в цілковитій нужді й забуттю.

порохом забуття навіть по архівах і книгосховищах західньої Європи. В результаті офіційна схема історії Європейського Сходу вже від половини ХІХ ст. загально обернулася на історію «Росії» і з того часу па-нує в науці цілого світу, як догма й канон.

І коли прийшла т. зв. большевицька революція (яка в дійсності була лишень початком збройної реставрації імперії, започаткувавши ряд імперіялістичних воєн Москви), то не тільки світ, але й бувші «російські» народи — незмірно дивувалися нелюдським методам большевиків, своєрідному адміністраційному устроєві большевицької держави (Чека, терор, як система, презирство до людини), нечуваному кровожерству влади, безприкладному цинізові й нелюдській жорстокості московського народу. Загально уважалося, що то все явища переходові, «революційні» (аналогії з якобінцями й Маратом), що то неунікальні пароксизми «соціальної», мовляв, ненависти, хвилеве божевілля народу, що інтелегенція «Росії» уявляла його собі не інакше, як «народом-богоносцем». І даремно найавторитетніший, бо національний виразник того народу льояльно попереджував світ на самім початку большевицького перевороту:

Ми аберньомся к вам
своєю азіатскою рожей...

(«Скити» А. Блока)

Загіпнотизований офіційною історіографією, а понадто інтелігентською історіософією «Росії», — світ не міг (і не хотів) бачити справжньої дійсности, реального стану речей, що крився під екзотичною назвою «большевизм».

VI

Від двох-трьох десятиліть, приглядаючись явищу большевизму, частина інтелектуальних кол Європи почала допіру поволі ближче знайомитися з історією Монгольської імперії ХІІІ-ХІV стст. і, тим самим, упритомнювати собі, що Московщина від року 1237 до року 1480 політично-структурально входила в склад Мон-

гольської імперії Чингізової династії, а політично-культурно — ще довший час по тому залишалася, сказати б, в границях «монголосфери»¹⁴⁾.

У зв'язку з «евразійством» з'явилася 1926 р. в Харбіні уваги гідна публікація В. Н. Іванова («Ми»), що являє собою спробу побудувати для Росії теорію вже чистого «азійства» («В Азії ми вдома»).

Як бачимо, монгольський період історії Москви не-малий, майже на пів століття довший від тривання «європеїзованого» петербурзького періоду (1709-1917) пізнішої «Росії». І хоч як фальшиво період той представляють нам офіційні підручники історії, легковажити його дійсну суть і вагу не може сумлінний історик Москви, її державности й її народу.

Є річчю загальновідомою, що р. 1222 на терені наших степів з'явилися збройні орди монголо-тюркських кочовиків, об'єднаних ханом Темучіном (Чингіз-ханом), знаних під не зовсім стислою назвою «татар» (татари становили лише частину тих орд). Підбивши перед тим Китай, Туркестан, Персію, Кавказ, Чингіз-хан повзав плян завоювання Європи.

Перша спроба монголів в тім напрямку зустріла спротив Київської держави (на березі ріки Калки весною 1223), але заламання союзних половців обернуло той спротив Києва на катастрофу. Для військового ж керівництва монголів битва над Калкою стала корисною операцією, сказати б, глибокої (стратегічної) роз-

¹⁴⁾ Для справедливости треба додати, що ініціатива тих заінтересувань вийшла з професорських кіл «російської» еміграції в Празі 20-х років, передусім від чернігівця-малороса Петра Савицького, географа-економіста, який став на чолі т. зв. євразійського руху й євразійської «школи». Большевицький уряд, розуміється, не міг не заінтересуватися тим інтелектуальним рухом і, використавши його для своїх цілей, наприкінці 20-их років той рух політично скомпромітував і, тим самим, зліквідував. Залишилася, одначе, немала література «євразійців», до якої відсилаємо читача (П. Савицький, П. Сувчинський, Г. Вернадський та ін.).

відки, що дала, певно, цінний матеріал для опрацювання головного стратегічного плану походу. Чотирнадцять років пізніше, переформовані при допомозі китайського генералітету й фахівців з підбитих народів, збройні сили монголів під командою Бату-хана (Батия — наших літописців), вирушивши на підбій Європи, вже являли собою справжню армію, яка під оглядом мілітарним і політичним (розвідка) була силою непереможною. Понадто, приймаючи під увагу тогочасний політичний стан Європи (боротьба поміж церквою і світською владою) і глибокий занепад воєнного мистецтва (застаріла лицарська тактика, архаїчне озброєння, імпровізоване постачання, а, головне, упадок організаційно-стратегічної думки).

Маючи всі роди зброї — до артилерії й інженерії включно, адміністрована єдиною децимальною системою (десяток, сотня-«гуз», полк — 1000, корпус-«тьма» — 10.000, армія-«туг» — 100.000), розпоряджаючи талановитим генералітетом й санітарною службою (китайськими, отже високої кваліфікації тоді), врешті, посаджена вся на коней (денні переходи — неймовірно великі: до 60-70 км) — армія Бату-хана мала перед собою завдання зовсім не фантастичне, а цілком реальне.

Це була, сказати б, величезна «моторизована» армія сучасності з першорядним матеріалом, цілком «модерним» озброєнням (знання пороху для підривних праць) і постачанням (до м'ясних і молочних консервів включно). А головне — це був хижий, жорстокий і певний себе — дух, дух, зроджений нетрями таємничої Азії, дух цілком відмінний, цілком незрозумілий і для християнина європейця, і для мусулманина. І тому, сіючи пляновий терор і жах, дух цей деморалізував і паралізував — вже на віддалі — намічені ним в жертву народи¹⁵⁾.

¹⁵⁾ Кінні большевицькі маси рр. 1918-20 (кінна армія Будьонного, напр.) були якоюсь далекою, але безумовно історичною, ремінісценцією тих монгольських часів. В ранній совєтській літературі існували два цікаві тво-

Подібний маршрут Бату-хана характеризують хоча б самі дати. Після розгрому держави волзьких болгар, протягом лише місяців на переломі 1237-38 рр., монголи руйнують і окуповують землі Московщини: Суздаль, Рязань, Ростов, Тверь.

Це було забезпеченням, сказати б правого крила головного походу. По зорганізованні завойованих земель, р. 1238 монголи вирушають на Україну, де руйнують Переяславську й Чернігівську землі. Року 1239 взято й спалено Чернігів. На зайняття Києва монголи чекають аж замерзне Дніпро — природна перешкода. В грудні р. 1240 великою масою монголи форсують Дніпро й, по відчайній обороні Києва, 6 грудня, займають цю столицю Східньої Європи.

Рік 1241 — це справжній бліцкриг. Руїна Волинської землі. Марш через Галичину. Падіння Кракова й Бреслява... Під Лігніцом (9. 4. 1241) чесько-польське лицарство ставить поважніший опір, трагічний, як над Калкою («дев'ять мішків відрізаних ушей забитих лицарів»), але той опір все ж до певної міри охоронив північнозахідню Європу. Маршрут Батія йде на Мораву-Оломоуц. Врешті, обложений трьома колонами, падає 3. 7. 1241 мадярський Пешт. Монголи — лівим крилом — опановують Адріатику. Зайнято австрійський Нойштадт, і доля Відня, здавалося, пересуджена.

Ми довше зупинились над походом монголів, щоб показати характер цього історичного явища. Не входить в наше завдання розгляд причин раптового припинення походу Батія і, тим самим, заховання Західньої Європи перед новими й більш небезпечними гуннами¹⁶).

ри саме на цю тему: «Туатамур» — Леоніда Леонова і «Конармія» — Ісаака Бабеля (поч. 20-х років), — може найцінніше, що дала советська література.

¹⁶) Існують різні гіпотези щодо причин відвороту монголів. Звичайно вказують на смерть ха-хана Угедея (1241 р.) і елекцію нового хана, в якій Бату-хан, не претендуючи на це становище, хотів мати рішальний голос.

В результаті цього монгольського походу Схід Європи, не рахуючи Балканського побережжя, — цілий терен бувшої Київської імперії з її бувшими північними колоніями — опиняється під пануванням монголів, під «ігом татарським», як називав це літописець. Західній ханат імперії монголів, зі столицею в Сараю (над Волгою), називається Золотою Ордою (Алтун-Орда), і є, очевидно, суворо зцентралізованою організацією, передусім в економічному відношенні: господарство було «плянове» і збирання податків («продподатку») належало до найістотнішої чинности агентів Ординської держави («баскаків»).

Здавалося б, історична доля для всіх князівств, ще перед тим вже досить розкладеної Русі, була однакова. Але на перебігу історії заважують не лише кордони політичні, а й, в значно більшій мірі, — культурні.

Київська імперія ніколи не була (й не могла бути) культурно-одностайною. Не була вона одностайною й етнографічно, ба й расово. Кордон загальноєвропейської культури виразно кінчався на північносхідних рубежах Чернігівщини й Переяславщини. Але він там кінчався й расово-етнічно.

Блискавичність, навіть, як на монголів, зайняття Московщини не була історичним випадком: поза страшною масакрою в південнім Козельську, спротив північних князівств великим не був. Якщо на теренах метропольної Русі, з її укріпленими містами й оборонними валами, монголам треба було проявляти свої тактичні здібності, треба було спеціально приготуватися

Думаю, що причин відвороту було кілька, серед яких немалу ролю відіграла географія. Монголи були привичаєні до рівнин. Гори (як і море) були для них незвичні, і вони їх оминали. Головна траса Бату-хана йшла степовою смугою, від Азії починаючи й на мадярській «пушті» кінчаючи. Від Відня вже зарисовувалися гори й кінчався степ, а з ним і фураж для маси коней.

Найголовнішим же був самий дух Європи, її культури, її історії. Цей дух міг остерегти й знеохотити монголів.

й наступати етапами, то опанування князівств Московщини, враховуючи, розуміється, жорстокість завойовника й убогість міст, не представляло для монголів особливих труднощів. Помимо моментів чисто матеріальних, тамті землі етнічно (з їх фінським субстратом) і культурно були ще дуже примітивні. Глибших традицій не посідали. Про виразніший особливий «дух» тих земель, який би міг протиставитися наїзникові, — говорити не приходиться.

І хоч тоді для населення тих теренів ще трудно було б приложити пізніше національне ім'я «московитів», то вже й тоді політичні зверхники північних князівств проявили, сказати б, чисто московській своєрідний «реалізм» політичного поступовання, пізніше так часто проявлюваний (аж до наших днів включно). Не обтяжені жадним тягарем історії, жадним виробленим суспільством, жадними державними доктринами, чи навіть глибшою історичною пам'яттю (навіть просякання з Києва християнства мало характер випадковий і позначилося або дуже слабо, або дуже своєрідно), північні князі просто прийняли наявний стан до відома і тому станові морально підлягали.

Московщина сприйняла монгольську зверхність, як натуральний факт¹⁷⁾. Хан Золотої Орди став для неї «царем ординським», якого поминається в церквах під час літургії. Князі зробилися легальними губернаторами того хана — «царя», віддано йому служили, навіть доглядаючи й віддаючи йому на страту непослушних кня-

¹⁷⁾ Наш король Данило, врешті-решт, по довгім спротиві, теж «сприйняв» був той факт, але не як факт зверхности, лише, як стан речей, при яким мілітарний спротив був би нераціональний. Духово Україна монгольського завоювання ніколи не прийняла й не визнала. Згадаймо мученицьку смерть Михайла кн. Чернігівського та драматичну інвективу літописця з нагоди вимушених відвідин хана королем Данилом («О, зліє зла честь татарская!») і далі увесь уступ).

Князі Ольгерд і, почасти, Витовт уже в половині XIV ст. збройно ліквідував монгольську зверхність на Україні.

зів (напр., кн. Александра Тверського, що втік був за кордон, привіз в орду на страту московський князь Іван «Калита»). Такий князь-губернатор не менш ретельно виконував функції, сказати б, «генерального баскака», не менш немилосердно стягаючи з підвладних податок для «царя ординського».

Було б, одначе, односторонністю не підкреслити й позитивну сторону цього московського політичного «реалізму». Так, «цар ординський» був визнаним **царем Московщини**, йому сліпо підлягали московські князі, за нього молилася формально християнська московська Церква, він наставляв «великих князів» на Москві (навіть таких, як Александер Невський). Але великий князь московський (а в міжчасі саме Москва стає центром Московщини) за цю ціну одержує все ширшу й ширшу **автономічну** владу, обертаючись на князя-зверхника над рештою місцевих князів, на їх **суверена** перед тронем хана, але й фактично великого князя-самодержця у відношенні до них. Ідея «збирання земель», ідея, що стала генеральною для московського імперіялізму, оформилася й зачала криваво реалізуватися саме під татарським «ігом». Що більше, як влучно зазначає один з найцікавіших російських знавців предмету:

Під залізною п'ятою пригноблення випрацював наш нарід і наша батьківщина те, що злютовує ту батьківщину: **власне розуміння влади** (підкр. Є. М.), яке й викохало самодержавного московського князя з найнятого конвоїра суходільних і водних караванів.

Тільки тому міг Білий Західній Цар з'єднати під своєю рукою спадщину по Великих Ханах, Синах Неба — Чингізові й Кубалаєві і створити (пізніше — Є. М.) Росію, як військову імперію.

(В. Іванов: «Ми», розд. IV.)

Отже, осягнена під зверхністю Орди князями Москви, державна **єдність** Московії, згодом «Государства Московського», характеристична **тоталітарність** устрою, **автократичність** неподільної **тотальної** влади (власне під монголами виформуване національне розуміння

природи влади), як рівнож терористична **техніка** організації тієї влади — все це було результатом кількочотлітнього перебування в складі Золотої Орди, результатом, сказати б, «монгольської школи».

Тотальність сучасної советської влади, її ніби «колективістичне», а в дійсності **принципове** невизнання жадної індивідуальності (ні особистої, ні, навіть, «клясової»), знищення приватної власності (як матеріальної бази індивідуума), терор, як адміністраційний засіб влади, й багато, багато іншого («обоження» влади, поліційна армія всередині країни) — то не є властивості ні советської «революції», ані советського «соціалізму», ані навіть «марксизму».

То є продукт історії.

І в тім, що Ленін, зараз же по здобутті влади більшовиками, переніс столицю з європейського Петербургу саме до Москви — історичного родовища тотальної державності й її національного центру, — коренився глибокий історіософічний сенс, який, очевидно, нічого спільного ані з «соціалізмом», ані з «марксизмом» не мав, але свідчив про неабияке знання Леніном механіки рідної історії й психології його народу. «Наші предки — каже цитований уже В. Іванов — у тристатітніх битвах, стражданнях, трудах і подвигах знайшли нарешті «слово з владою»... Це слово було — Москва, яка, входячи в границі і виходячи з границь Царства Монголів, створила державу — Московію».

І Москва стала р. 1917 знову історичним стартом до вже «марксіської» реставрації імперії царів, до повторення історії Москви — з одночасним перекресленням «європеїзованого» петербурзького періоду тієї імперії, що, все ж для нових творців імперії становив прикру перешкоду.

VII

Немає нічого, здається, більш безвихідного і ніби навіки замкненого в собі, як, власне, історія Московщини. Немає, певно, народу такого безобличного, так тяжко раз назавжди згвалтованого своєю царистичною державністю, як саме нарід московський, формально,

ніби пануючий в своїй імперії нарід. І немає, певно, народу, при всій жорстокості своїй, більш нещасного, хоч і несвідомого свого нещастя.

«Вони дебелі, здебільша такого ж кольору шкіри, як і європейці», — записує р. 1633 німецький дипломат Адам Олеарій. «Мова дітей з батьками і батьків з дітьми така, що її не можна слухати без жаху».

«Вони безсоромні... Під час церковної процесії п'яна до нестями дівка заголилася. Якийсь п'яний прочанин хотів скористати з нагоди, але не міг, на потіху юрби».

«Горілку вони називають «царське вино».

Запитаний біля шинку в Москві п'яниця, чому він без сорочки, відповів клясичною московською лайкою (що Олеарій перекладає, як «не твоя річ, відчепись!»).

«Смачні у них кав'яр і осетрина, що їх вони вивозять до Англії, Голляндії й Італії».

«Вони до смерти б'ють своїх жінок». «Вони роджені для рабства. Самі себе звивають перед царем зневажливими іменами».

«У них правління деспотичне. Всім править дідичний автократ, решта — тільки його раби. Аристотель назвав би таке правління тиранією». — «Московити кажуть: все належить цареві і Богові». — «Московити не знають, що таке свобода».

Подібні цитати можна множити без кінця. Можна додати до них цитати з інших книжок, аж до сучасних включно. Але й можна лише повторити слова одного публіциста середини 20-х років, який сказав: «Твір Адама Олеарія нагадує собою сучасні часописи».

Що ж змінилося за більше як 30 літ?

«Що мінялося?» — запитував відомий російський поет М. Волошин (українського, щоправда, походження — Корнієнко) і відповідав:

— Знакі і возглав'я —

Тот же ураган на всех путях:

В комісарах — дух самодержав'я,

Взриви революції — в царях.

(1917-18 рр.)

Мінялися лише декорації, назви, але нарід, виформований в своєрідних обставинах і тими, в істоті своїй

незмінними, обставинами виховуваний далі, — залишився незмінний.

На троні царів московських перебували люди різних характерів, різних національностей і навіть рас. І починаючи від царя-революціонера Петра I і кінчаючи революціонером-царем Джугашвіллі (Сталіним), — істота речей залишилася та сама. Сучасний Адам Олеарій хіба б лише переписав наново твір Адама Олеарія з першої половини XVII ст. Можливо, що Петро I, учившись в Голляндії, хотів, справді, Московщину обернути на європеїзовану модерну імперію, надавши їй грецьку назву середньовічної Київської Держави. Можливо, що російський інтелігент татарського походження В. Ульянов (Ленін), справді, хотів знищити московський царизм і створити надмодерну соціалістичну імперію. Ми бачили процес тієї «перебудови» зблизька і бачимо тієї «перебудови» висліди. За присадкуватою постаттю Леніна все виразніше виростала довготелеса постать несамовитого Петра I, а комуністичний цар — Сталін, чим далі, тим яскравіше, попросту імітував найбільш типового московського царя XVI ст., славнозвісного Івана Грозного¹⁸). Ба навіть наказував советським історикам реабілітувати цього царя, а советським письменникам виразно піддав теми для аналогій поміж тим царем і своєю особою.

Як же влучно й пророчо сказав колись, коло р. 1905, Джозеф Конрад, що слова «революція», чи «еволуція» звучать в обличчі реальної «Росії» найжорстокішими кпинами. Зрештою, коли сумлінно тій останній «перебудові» придивитись, то справжньою перебудовою, а властиво **руйнацією**, була вона лише на теренах позамосковських, що були поновно завойовані й окуповані большевиками протягом 1918-1920 рр. і пізніше. Там

¹⁸) Встановилася традиція (у нас також) перекладати цей прикметник, як «Лютий» (Terrible, Grausam). Це — очевидне непорозуміння. Сенс цього московського слова в XVI-XVII ст. треба було б віддати словом «ретьельний», «докладний», пізніше «строго-справедливий». В устах московського народу прізвисьце «Грозний» було виразом признання й пошани для царя Івана IV.

була насаджена чужа форма влади, заступлена агентами Москви, туди були жорстоко перенесені елементи московської культури (знищення права власності, колективізм сільського господарства, ліквідація людської й національної свободи, презирство до людини, тотальне викорінювання християнства) і під примусом поліції й війська нищено найменший прояв органічно-історичного національного буття. Сумлінний і тверезий історик колись переконається й усвідомить собі один з багатьох парадоксів большевицької т. зв. революції: **історично-національна Московщина жадної революції, властиво, не знала¹⁹⁾**.

Поза зміною декорації, назв і гербів, прапорів і гимнів, **істота історично-зформованої влади («своє розуміння влади», як каже В. Іванов) — залишилася незмінною.** Большевицька «революція» перед тією «владою» виявилась безсилою, як стільки російських «революцій» перед тим. Історична влада, кажучи фігурально, **пожерла революцію, а історичний царизм поглинув марксистський «комісаризм».**

В глибинах національної свідомости московського народу не могло не зродитися вже віддавна почуття фаталістичної безнадійности своєї історії, а — протя-

¹⁹⁾ Большевицьку «революцію», властиво, момент перевороту й завоювання влади, — на Московщині відчували лише більші міста, головно, столиці, а то тому, що лише столиці були «російськими». І ті різнонаціональні «росіяни», що там були на імперських посадах, очевидно, відчували зміну влади досить болюче.

Московська «провінція» революції не відчула й відчути не могла, поза випадками хвилевих «соціяльних» пристрастей (руйнування поміщицьких садиб). Сильніше відчула офіційну «безбожність» влади хіба лише частина московського селянства та елементи купецтва, в яких жили рештки національної «старої віри» — старообрядчество. І цьому, геть пізніше, дали вираз селянські поети з старообрядовців — Н. Клюєв і С. Єсенін. Аграрний колективізм, що його проклямували большевики, — був історичною формою аграрного господарства **Московщини.**

гом віків — не закріпитися те, що за термінологією сучасної теорії про психічні комплекси називається «комплексом меншевартости». В народніх московських піснях — найінтимніших сповідях національної душі — бринить все той самий провідний мотив — не смутку, не болю навіть, лише фатальної безнадії, і то такої, що з нею боротися, властиво, дарма. «Створив пісню, подібну до стогону, і **навіки духово умер**», ствердив це авторитетний голос поета Некрасова, що його навіть і большевики уважають за найбільшого виразника душі московського народу. Як відомо з тієї ж теорії комплексів, комплекс меншевартости близько межує з комплексом протилежним й легко обертається у відміну манії великості.

Міт Москви — III Риму, від якого йде виразна лінія до міту Москви — III Інтернаціоналу, правдоподібно, був заініційований візантійськими емігрантами-грекулами ще в XV ст. Але історичні документи подають першого автора, що його для Москви зформулював. Це був «учитель старец» Філофей, що з Псковського монастиря звертався двічі до великих князів московських (Василя III й Івана IV):

Царство (себто візантійський Рим — Є. М.) паки в **третій** Рим бежа, іже есть в новую великую Русію... Вся християнская царства снідошася в твоє єдіно: яко два Рима падоша, а третій стоїт, а четвертому — не биті.

Єдин ти — во всей поднебесной — християном цар.

Так постає характеристичний, ще старомосковський, месіянїзм, поглиблений вже «російською» інтелектуальною елітою середини XIX ст., переважно її, «слов'янофільською» половиною. Саме московському поетові-слов'янофілові й православному філософові — Олексієві Хом'якову (1801-1860) належить дуже характеристична формула:

Й ти, що негідна вибрання,
Ти, власне, обрана!
(О, недостойная избранья,
Ти избранна)

(1854)

Сказати б, чим чорніша є російська дійсність, тим світлішою має бути будучність Росії. Хом'яков і слов'янофіли, розуміється, не пробували якось мотивувати своєї віри, але деякі пізніші відміни російських місяністів намагалися раціоналістично передбачати, напр., «безпосередній» перехід Росії до безвласницького «соціалізму», і що в цім, мовляв, полягає провіденціональна перевага Росії над капіталістичним Заходом, де історично вкорінене право власности становитиме для соціалізму велику перешкоду... Це був би «соціалістичний», чи комуністичний складник російського місянізму. Існує на тему російського місянізму (а він просякає майже кожен галузь російського інтелегентського думання, не виключаючи й «західників», а передусім — **місяністичне** в найяскравіших своїх представниках російське красне письменство) — досить багатий літературний матеріал, до якого відсилаємо зацікавленого тією темою читача. В рамках цього викладу можна лише дозволити на кілька думок з приводу місянізмів — взагалі.

Всупереч знаній думці В. Липинського про додатне значення місянізмів, ніби навіть притаманних кожній справді великій нації, дозволимо собі досить скептично розцінювати кожен з (нам знаних) місянізмів, а в першу чергу місянізми сусідські.

Уважаємо, що либонь всі місянізми психологічно виростають на вузькій межі, яка ділить «комплекс меншевартости» від «комплексу надвартости», а, часом місянізм є своєрідним виразом навіть історичного відчаю: стан безвихідности всугеровує більш або менш фантастичний лжевихід. Під оглядом психологічним кожний справжній місянізм межує з певною психозою. Кажемо «справжній», бо не можемо уважати староанглійське «пануй над морями» чи вільгельмівсько-німецьке «Берлін-Багдад» за місянізм: це лише гранично-згущена державно-національна доктрина, отже річ більш-менш раціонального порядку. Навіть спроба українського місянізму, що її був дав Микола Хвильовий під псевдонімом «азіятського ренесансу», виглядає (надто тепер) досить реально і зовсім немесіяні-

стично: це могло б бути, при певних умовах, державною доктриною України.

Справа гірша, коли інтелектуальна верхівка проголошує свій нарід «Христом», а Царицю Небесну — «царицею» однієї з земних держав (такі безнадійні спроби є й у нас, але церковні інтелектуали забувають, що в релігійній свідомості нашого народу Вона була, є й буде лише **Покровою** з небес над землею).

Справа набирає майже апокаліптичного характеру у випадку месіянizmu Москви, яка, свідомо чи несвідомо, бере на себе — своїм «месіянизмом» — місію абсолютного Зла.

І то — в мірилі світовому.

Єдиним ліком на цей психопатологічний стан є, розуміється, християнство, християнство справжнє, а не замаскований Лже-Христом — Антихрист.

ЦЕРКВА Й ЦАРИЗМ

VIII

У книзі Адама Олеарія зарисовано, між іншим, такий малюнок московської вулиці першої половини XVIII ст.:

Вулицею йдуть два військових — «стрельци». На зустріч їм — йде піп, цілковито п'яний. Військовики спішать підійти до попа під благословення, але той не втримує рівноваги й падає в вуличне багно. Тоді «стрельци» підводять попа, ставлять його на ноги і одержують від нього — п'яного й забрудженого — **благословення**.

Цей, як видно, типовий випадок Олеарій лише нотує у властивім йому репортажеві стилі, який тим яскравіше підкреслює огиду, жах і понуру анекдотичність життя. Не заглиблюється він в ті образи й епізоди, ані здебільша не старається їх пояснити. Але епізод з п'яним попом і ревними стрільцями вартий нашого заставлення.

Що той «столичний» піп ішов вулицею Москви п'яний до втрати панування над власними ногами — нас, ознайомих з літературою предмету (згадати б хоча «Русский поп XV ст.» О. Амфітеатрова), дивує наймен-

ше. Тодішній служитель московської Церкви, зазвичай, був неписьменний і брудний, лаявся в церкві не гірше від своїх парафіян і, взагалі, мало чим від тих парафіян відрізнявся. Цей епізод мусів приголомшити і назавжди відштовхнути християнина-чужинця. Ми нині, з перспективи століть, можемо до того епізоду піти інакше і зовсім інакше його оцінити.

Є аксіомою, що релігія, яка б не була, відіграє в житті кожної людської спільноти роллю найголовнішу під кожним оглядом. Це є те, що безпосередньо зв'язане з душею народу, його — найглибше, найінтимніше і найістотніше. Існує бо, сказати б, незнищальний інстинкт релігійності в людині. І саме большевизм, намагаючись витиснути з ССРСР християнство, свідомо або несвідомо перетворює себе на якусь одверто сатаністичну модифікацію історичного «православ'я»²⁰).

Інстинкт релігійності, очевидно, мала й має московсь-

²⁰) На большевизм, як «релігію навиворіт», вже давно звернена увага вдумливіших дослідників. Один з авторів послідовно перевів був дуже влучну аналогію поміж ритуалом советських зборів (з їх ієрархічністю, ступенюванням реакції аудиторії, способом привітання «вождів» і т. п.) і перебігом церковної служби. Що Ленін чи, особливо, Сталін мали виразні ціхи чисто «догматичної непомильності» в справах марксівської «віри», — то є факт загальнознаний і безсумнівний. Також дуже характерично, що по советських школах існує предмет «політграмота», введений замість колишнього в Росії навчання релігії.

Видатний православний мислитель, недавно померлий Георгій Федотов (1886-1951), відважний і найвидатніший знавець філософії влади й державности «Росії», між іншим, пише дослівно:

Своєю структурою революційний марксизм є юдео-християнською апокаліптичною сектою. На відміну від народництва (...) марксизм у соціально-класовій свідомості своїй і догматизмі системи таїв потенції православ'я.

І далі:

При оцінці російської революції (жидівство) мож-

ка людина, можливо, в найбільш своєрідно-яскравій, найбільш «поляризованій» формі, що, зазвичай, дуже далеко відбігає від свого формально-християнського змісту. Християнство бо, при всім своїм очевидним для кожного християнина — універсалізмі, в своїм земнім і «церковнім» втіленні, неухильно приймає форми, притаманні даним географічним, культурним і політичним, отже **національним, обставинам**. Є велика різниця поміж християнством Сходу і християнством Заходу. Але є ще більша різниця поміж православ'єм греків чи болгарів і православ'єм, напр., Абесінії. Є вона й між католицизмом не лише Бразилії та Італії, але й Франції та Німеччини.

Світло старокиївського християнства лише з великими перешкодами і — протягом цілих століть — проникло на суздальсько-володимирській, пізніше московський північний схід. Не зустрічаючи пригожого культурного й морального підсоння, християнство на тих теренах ішло трудним і ризиковним шляхом повільної і, при тім, здебільша формальної, обрядово-побутової «християнізації». Особливо відпорним виявився тамтешній етнічний матеріал як на норми християнської етики, так і на самий дух християнства. Відомий російський мислитель Д. Мережковський десь з жахом наводив історичний факт, що тема одної з дисертацій Упсальського (отже, географічно недалекого) університету — в XVIII ст.! — звучала: Чи християни московити? Ще на початку нашого XX ст. (як оповідав мені приятель Д. Мережковського — бл. п. Дмитрій Філософов) якась етнографічна комісія знайшла зовсім недалеко від Петербургу автентичних поган.

Але релігійний інстинкт московського народу, втілений у недосконалі, ба й часом різко відштовхуючі, зовнішньо-християнські обрядові форми, все ж був (і залишається) безсумнівним фактом, якого наочний приклад бачимо в нотатці Олеарія й якого історія,

на було б скинути з рахунку, але на моральне обличчя російського революціонера воно поклало різкий і темний відбиток.

(«Новий Град», Н. Й., 1952, стор. 49-50).

трагічно страшна, прихована й забріхана, залишається під провокаційною назвою «раскола» — досі загально мало званою, принаймні для ширшого світу.

В епізоді, описанім Олеарієм, важливе бо, остаточно, не те, що московський піп був п'яний, а те, що стрільці — **мимо всього** — того брудного й п'яного па піднесли, поставили на ноги і одержали від нього благословення. Треба припускати, що ті стрільці знехтували, в тім випадку, надто дражливі «реалії» задля того, що є поза і понад «реаліями». Піп, хай брудний, п'яний і, запевне, малограмотний, був для них — **мимо всього** — медіумом, що сполучав їх, якщо не з Небом, то з чимсь вищим від землі. Бо кожна релігія, як впливає з самого сенсу слова, є **зв'язування** людини з Божеством, землі з Небом, душі з Духом.

Під поліційно-урядовим терміном «раскол» або більш лагідними поняттями «старообрядчества», чи «старої віри» криється, властиво, християнство в його національно-московській інтерпретації, криється християнська релігія в тім змісті і тій формі, в яких їх сприйняв, засвоїв і викультивував — протягом історичного свого формування — сам московський народ. Хай ті форми і той зміст національної «старої віри» вражають дивовижністю, відштовхують майже хасидським фанатизмом, тісно граничать з якимись чужими для нас культурами й пракультурами, але саме такою, а не іншою була справжня жива, а не урядова, християнська релігія в Московії.

Історія Церкви на терені християнської Європи знає антагонізми поміж Церквою й Державою: ті драматичні епізоди й процеси є загальнознані, як загальнознаним є епізод р. 1077, який міститься в слові «Каносса». Босі стопи цісаря Генриха IV на снігу перед воротами замку папи Григорія VII — то не тільки епізод, то **символ** великого етапу в історії європейської духовости, без якого дальший історичний розвиток європейського континенту, ба й те, що звемо культурою Європи, — виглядали б зовсім інакше. Авторитет духової влади стояв непорушно і в старій Україні, і протягом бурхливої нашої історії залишався незмінно ви-

соким і безапеляційним. Політична влада з пошаною схилялася перед Церквою і тим підкреслювала вищість Божого над кесаревим.

Цілком інакше укладалися відносини поміж Церквою і Державою на терені Московщини і пізнішої «Росії».

Вже в самім зарані прамосковського Суздаля славнозвісний князь Андрій (Боголюбський) з політичних причин проганяє свого єпископа Нестора, власне, як незручного «урядовця». А це сталося р. 1157... І від XIII-XIV стст. почавши, Церква на Москві чим далі, тим виразніше стає **інструментом політичної влади**.

Тверського князя Александра, що втік був до Пскова, Церква московська — з наказу московського князя Івана («Калита», того першого яскравого представника, під покришкою монгольської надвлади викоханого, грабівничого імперіялізму Москви) — викляла й анатемізувала, як злочинця, «зрадника законного царя ординського» (отже, поганина — татарського хана), а разом з тим викляла й цілу республіку Псковську (1337 р.)²¹). Біля чотирьох століть пізніше ту ж саму

²¹) Історія завоювання Москвою князівства Тверського є дуже повчальна. Року 1327 вибухло на Твері повстання проти орди. Але повстання те було задушене, власне, Москвою, яка боялася міцної Твері й забажала, при цій нагоді, Тверь «присоединить» в загальнім порядку «собіранія землі русской», що було генеральною ідеєю Москви. Іван Калита, в ролі цілком офіційного представника Золотої Орди, не лише повстання задушив, але й дотла зграбував і спустошив перед тим багате князівство («гради і волості пусти сотворища, а люди ізсікоша», каже літописець, до речі, московський). Десять літ тверський князь-емігрант Александер веде з Пскова й Новгороду визвольну акцію за відзискання своєї країни. Але на неї тим часом вже дістав від хана «ярлик» саме Іван Калита. Та, для певности, Іван Калита хоче знищити князя-емігранта фізично. Для цього він веде проти Пскова війну. Коли й це не помогло, тоді Іван Калита піддав ханові думку «запросити» кн. Александра в орду

операцію проробляє петербурзька, вже синодальна Церква, над «будівничим храмів» Мазепою...

Характеристична й повчальна є боротьба з Церквою й християнством на Москві такого «воюючо-православного» царя московського, як Іван IV Грозний. За його часів митрополитом московської Церкви був Филип (Количев — з старого боярського роду), ревний християнин, а при тім людина освічена й характерна до героїзму. Він не вагався з амвону Успенського собору в Москві одверто протестувати проти тотального терору царя і його «партійної аристократії» — **оприччини**. Постава голови Церкви була така, що навіть Іван IV якийсь час вагався, ба, під враженням племінних казань митрополита, «каявся». Але недовго. 8-го вересня 1568 р. під час Служби Божої до собору увійшов знаний царський підручний, опричник з бояр, Басманов і брутально заарештував митрополита при престолі. Всю рідню митрополита — було вимордувано. Відрубану голову одного з Количевих цар надіслав митрополитові в подарунок аж до монастиря (Старо-Нікольського), де митрополит був ув'язнений. Але й цього, очевидно, було мало. 23-го грудня, отже перед самим Різдом р. 1569, підручний кат Івана IV — Малюта Скуратов з'явився в монастир і, з наказу царя, **власноручно задушив** митрополита Филипа...

Все це робилося на очах населення, на очах осиротілої пастви любленого народом голови московської Церкви. «Народ безмолствовав», як звучить геніяльна ремарка А. Пушкіна в його трагедії «Борис Годунов». Політично віддавна згвалтований, позбавлений боярства і якоїнебудь соціальної структури, обернений у безформне місиво, народ не був встані на все це реагувати чином. Але, «безмолвствуючи», цей народ, в ліпшій своїй частині, не міг не міркувати і в глибині душі не приходить до висновків.

Та ось ще один епізод, який довершує й формулює політику московського царизму у відношенні і до Цер-

«на конференцію». Там кн. Александра разом з сином Федором замордовано р. 1339. Так була Тверь «возз'єднана» з Москвою.

кви, і до релігії, і, тим, самим, до християнства і до Бога.

Року 1577 цар Іван IV на терені кількакратно «приднуваної» перед тим Псковської республіки відвідав був Псково-Печерський монастир, який з наказу ігумена Корнілія був дуже добре уфортифікований. Власне це показалося Іванові IV дуже підозрілим (може й не без підстав), і московський «православний цар» власноручно убиває своєю «клюкою» (палиця з вістрям) ігумена монастиря. Але — що найцікавіше — на надгробнику ігумена наказує зробити напис: **«Предпослалъ его Земной Царъ Царю Небесному».**

В цім, власне, написі, який являє собою символ не менш вимовний від символу «Каносси» для Заходу Європи, і містилася як ціла церковно-релігійна політика московського царизму, так і **духове самовизначення** московського царизму, його ідеологія, зформульована одним з найбільших його представників²²).

IX

«Раскол», отже, явище поза тим складне й многопланове, виникає в найінтимніших глибинах московської народньої душі, початково саме, як вираз **протесту** проти гвалту й наруги **царизму над релігією.**

Згодом явище церковного «расколу» забарвлюється **політично**, що було цілком логічним і природнім. І саме — при завершенні й остаточнім правнім оформленні започаткованої царем-татарином Борисом Годуновим **кріпаччини** — за царя Алексія (Романова) р. 1550, як основного фундаменту московської державности, «раскол» з'являється на арені політичного життя Москви, як чинник найбільш тій державності загрозливий, бо внутрідержавний і, що найважливіше, яскраво **національний.**

Не маючи тут змоги навіть схематично подати хоч би

²²) Як разюче нагадає цей напис на надгробнику замордованого ерарха той напис-девиз, що був на державній печаті Чингіз-хана:

«Бог — на небі, Чингіз-хан — на землі».

Гене́за московського царизму не може підлягати сумніву.

головні обриси «расколу»²³), особливо в його суто політичній аспекті, підкреслимо лише, що історія московського «расколу» — це історія **московського, релігійно-національного мучеництва**, — це історія процесу систематичного морального й фізичного гвалтування царизмом московської національної душі, її релігійної свідомості, її етичних основ, її, сказати б, «свята святих», бо того мінімуму «свободи», який залишає навіть рабам найбільш деспотична влада.

Нас не повинні збачувати другорядні й неістотні зовнішні прояви обрядового «расколу», як навмисне осмішувані офіційальною Церквою «двуперстіє» чи «сугуба аллілуя» старої віри (поза тим — то були **національно-традиційні форми обряду**, які вже тому легковажити не приходитьсья). Істота «расколу» є недвозначно ясна: неприйняття 1) блюзнірчо-московського «цезаропапізму» і 2) «антихристової», як слушно її називали раскольники, московської державности, отже неприйняття **царистичного тоталітаризму** (як ми тепер сказали б) і чинний спротив **гвалтові держави над душею власної державної нації**.

«Раскол» виформував такі особистості, як старанно замовчуваний і осмішуваний офіційними, дотла зфальшованими «історіями Росії», чи ССРСР, протопоп Аввакум, вроджений провідник, племінний промовець і церковний письменник, незламний характер, двічі засланий, тортурований **передусім психічно** і, по впертім «нерозкаюванні», врешті живим спалений на чолі своїх вірних (1. 4. 1681 р.). За самі зносини з ним поліція «Тішайшого» царя Алексія Романова відтинала язика або карала на горло нерозкаяних (учень Аввакума — Аврамій р. 1670 в Москві).

²³) Література про «раскол» або бідна, або занадто однобічна (переважно в «обрядовім» лише пляні), що є цілком зрозумілим з огляду на особливу чуйність поліційної цензури всякої «Росії». Шкода, що «расколом» ніколи (або майже ніколи) не займалися неросійські дослідники, хоч раскольники пробували шукати підтримки й поза Росією, напр., у Франції — Наполеона III (рр. 1857-58).

«Раскол» збройно підтримувало московське військо («стрельци»), згадаймо «стрілецькі бунти» в добі Петра I і перед ним. До «расколу» належав син царя Петра I, престолонаслідник Алексій, за що його замордував сам «боголюбивий» батько²⁴). Цитаделю «расколу» — сумнозвісні пізніше Соловки — з їх 90-ма гарматами взято по війні у відчайнім штурмі 22. 1. 1676 р. Лише поміж 1666 і 1690 роками спалено не менше як 20.000 раскольників. Протягом XVIII ст. — безперервні переслідування і самоспалювання (до кілька тисяч нараз). А ще р. 1897, отже на самім кінці XIX ст., напередодні революції 1905 р. були випадки масового «самозамуровування» раскольників...

Дивуємося жорстокості московського народу, дивувався цьому навіть приналежний до того народу і сам збольшевичений письменник Горький, але ніхто не схотів пізнати, **яким шляхом** той народ до своєї жорстокості і — що найважливіше — до духового спустошення — дійшов.

Та ж протягом двох століть царизм, «перевиховуючи» свою «панівну націю» для своїх позанаціональних грабіжницько-імперіялістичних «історичних завдань», систематично й нещадно пропалював у душі московського народу чорну зяючу діру **духової порожнечі** (знаю російські «нігілісти» серед т. зв. інтелігенції — з одного боку — і роскольників селянська секта «нетовців» — від слова «нет» — з другого). Натомість вдмухувано було той чи інший «месіянїзм», культивовано ненависть до органічної культури та люту злобу (сполучену з заздрістю) й погорду до «гнилого Заходу», «латинської ересі» (себто католицизму), «хахлов-черкасішек», «французішек» і всієї немосков-

²⁴ Царевич Алексій (1690-1718) втік був від батька до Відня (1716 р.), шукаючи, як емігрант, захисту у царя Карла IV (свого свояка). Але погрозами цар Петро I змусив сина р. 1718 повернутися (історія повторюється!). По тортурах і биттю кнутом царевич, з наказу батька, був «тихо й нечутно» задушений між двома подушками 26. 6. 1718 руками «аристократичних» катів: Толстого, Бутурліна, Ушакова й Рум'янцева.

ської решти світу, яка, раніш чи пізніш, мусить бути, мовляв, «нашою», хоче вона того чи не хоче. «Стерпіт-ся-слюбіт-ся», як каже московське прислів'я, а ні, то «примучим», як звучить не менш характеристичне дієслово з московської державницької термінології.

Чудово усвідомлюючи собі наявність тієї чорної діри в московській душі, большевизм зібрав і зсистематизував усі складники й засоби історичного досвіду та, поширивши їх, довів їх інтенсивність і гостроту до небувалих перед тим вимірів.

Х

Малий екскурс в історії «расколу», оскільки він має відношення до історії нашої національної культури.

Як загально відомо, приводом до виникнення «расколу», як оформленого руху, було розпочате з ініціативи московського патріярха Нікона т. зв. виправлення церковних книг. Разючі помилки в них, накопичені протягом століть, ставали вже наявним абсурдом. Спочатку пробувано було зробити це власними, московськими силами. Але, в умовах московської темноти, при цілковитім браку освіти і шкіл, справа ця виявилася безнадійною, і патріярх, що був якийсь час єпископом у «возз'єднанім» перед тим Новгороді, отже зазнав був впливів іншого церковного й культурного, хоч і периферійного, середовища, звернувся за поміччю до центру тієї культури, отже, до нашого Києва. 1649 року (на початку переможної Хмельниччини) Київська Академія висилає до Москви групу вчених-теологів (Єпифаній Славинецький, Арсеній Сатановський, Теодосій Сафонович) на допомогу «сестричній», мовляв, Церкві. Пізніше прибуло ще аж 30 учених, перекладачів і професорів грецької мови. Те, що наші вчені земляки побачили в московських церковних книгах, наповнило їх жахом. Хоч як дипломатично звучала їх критика, але вже на початку своїм викликала вона з боку московського єпископату й клиру справжній вибух обурення й гніву та обвинувачення в «латинській ересі». А треба додати, що перший виправлювач московських церковних книг — грек Ар-

сеній був засланий перед тим за ту ж «сресь» аж на Соловки і повернений був Ніконом допіру 1656 р.

Та ця досить спізнена спроба «києвизації» церковного життя Москви не лише не дала жадних позитивних наслідків, а й привела згодом до жахливої трагедії Московської Церкви, що скінчилася остаточним поневоленням її державою, фактичним знищенням її, як Церкви, і оберненням на звичайний урядовий додаток до ресорту внутрішніх справ Московського государства, згодом Російської імперії. Вже раз на завжди. Бо й спроба відновлення московського патріяршества (себто церковної автономії) під час революції 1917 р. була здушена большевицьким урядом радикально і все тими ж традиційно-московськими методами.

Зайвий раз ці події підкреслили яскраву й істотну різницю поміж Церквами Києва й Москви, ніби «єдиновірними», бо обидвома формально «православними». Але всупереч цьому, історією не один раз перевіреному фактові, і большевики, і ніби антибольшевицькі «росіяни» продовжують спекулювати фантомом «єдиновір'я», а відновлена большевицьким урядом по другій світовій війні т. зв. московська патріярхія основою своєї церковної (в дійсності помічничо-імперіяльної) советської політики поставили «єдність православ'я» та воююче «місіонерство» його (напр., у Галичині, де український католицизм, при допомозі советської політичної поліції, загнано в катакомби).

Патріярх Нікон (шостиліття 1652-1658), як і його трагічний попередник митрополит Філіп (Количев), був особистістю непересічною. Протилежно до боярина з роду Філіпа, він походив з народу (подібно до папи Григорія VII). Але вдачею своєю, загартованою в бурхливій молодості, він був людиною незламної волі й великого, часто «панського», честолюбства. Хто знає, чи не присвічував йому саме приклад Григорія VII, бо в своїй реформаторсько-церковній чинності зраджував він елементи, сказати б, папо-цезаризму. Йому належить формула: «священство царства преболсе есть». Свою згоду на обняття становища патрі-

ярха дав він цареві Алексієві Михайловичу по довгих і досить понижуючих для царя упрохуваннях із «слізними моліннями» та «поклонами в ноги» (чого цар, очевидно, не міг забути пізніше). Перед своєю інтронізацією домігся був Нікон від царя врочистого перенесення реліквій замордованого Грозним митрополита Філіпа з Соловків до Москви (1651 р.). Словом 1652 рік в історії московської Церкви був роком своєрідної «Каносси» в московській редакції. На цілім ряді соборів Нікон фактично перепровадив автономію московської Церкви до тої міри, що патріярх мав власних стрільців, отже, окремий від царя виконавчо-мілітарний інструмент. Можна припускати, що патріярх Нікон доконав би великої історично-церковної справи, коли б він не ставив собі дещо позацерковних завдань (не сягав би до влади політичної) і... коли б мав зрозуміння й підтримку проводирів і діячів «расколу». Та тут стався дуже характеристичний для московських схаотизованих обставин парадокс: патріярх і «раскол», що в істоті речі мали ту саму мету — емансипацію духовного (церковного) життя від царату та виборення прав духовної особистости від тоталітарної держави — опинилися в положенні смертельних ворогів. «Своя своїх не познаша» з чисто зовнішніх, формальних, зовсім не істотних («обрядових» — двуперстіє, сугуба алілуя і т. д.) причин. Виходить, що ціла справа була надто задавнена обрядовою рутинною, що протягом століть сакралізувалася й набрала характеру догмату, охопленого вогнем страшного релігійно-національного фанатизму.

Радикальні заходи Нікона в царині обряду і «букви» та ледве гамована ним в собі жадоба влади (у міжчасі він одержав від хитрого царя Алексія данайський дар: титул «великого государя», отже зрівняння в титулятурі з царем) викликали з місця гвалтовну реакцію й національно-церковних кругів, отже пізніших «раскольників», і національно-політичних кругів (боярство), які побачили в цім стремління до «умалення самодержавної влади», з чого зручно скористав цар Алексій, який уже давно розшифрував істотні цілі патрі-

ярха. Патріярх Нікон падає в нерівній боротьбі, і його падіння, з одного боку, оформлює «раскол» а з другого — дає московському царатові остаточний досвід у церковних справах і зформулює засади церковної політики Москви-Петербургу на потонні століття. Рішальну ролю відіграв у тім син Алексія Михайловича — славетний Петро Перший — при парадоксальній допомозі двох визначних представників київського культурного центру. Це відомі — Теофан Прокопович (професор Київсько-Могилянської Академії, філософ, драматург, був панегірист гетьмана Мазепи) і Степан Яворський («местоблюститель патріаршого престолу» нової імперії).

Це вони, бувши найближчими помічниками новоявленого «імператора» в справах духовних, були одночасно родоначальниками політичного й національного ренегатства та прабатьки пізнішого найфатальнішого й найхарактеристичнішого продукту імперії — т. зв. всеросійської інтелігенції, якої оформлення і чинність припадають вже на ХІХ ст.

Петрова (в дійсності Прокоповичева) «реформа» московської Церкви це було, як формулює знавець, «суцільне блюзнірство і наруга... Петро зумів на два століття знесилити й збезобразити національні сили православ'я» (Г. Федотов, — «Новий Град»). Прокопович завершив «перебудову» московської Церкви, наділивши її протестантською з походження (але наповненою старомосковським змістом) інституцією «Святейшого Синоду». Яворський же спеціалізувався на поборованні «расколу» не так при допомозі теологічних трактатів, як при помочі поліції, війська, тортур, спеціальних податків і навіть спеціального убрання для раскольників. Це за часів Петра формулює «раскол» свої основні гасла. «Цар — слуга антихриста» (у відношенні до особи Петра просто «антихрист», а також «самозванець», «жидовін із колена Данова» і т. п.). Двоголовий орел — демонського походження, бо «две глави — у одного діавола». Синод — «жидовскій сінедрион». Сенат — «антихристов совет»...

Пізнішу пугачовщину (1773-1775 рр.), як вчасніший

(1667-1671 рр.) революційний змаг Разіна, можна з великою мірою докладности уважати за збройний змаг «расколу» з «антихристовою державою». Але то вже була лебедина пісня руху, що при своїм зародженні й оформленні, в період боротьби царя з патріярхом за владу в державі (пол. XVII ст.) — мав такі величезні перспективи. Але й «раскол», як явище національно-московське, не міг не бути під гіпнозом «національного розуміння влади», не міг не бути царистично-тоталітаристичним в своїм дусі. Це не випадок, що й Степан Разін і Є. Пугачов — були донськими козаками з походження і старшинами козацького війська²⁵).

«Раскол» не міг спромогтися на створення власної антицаристичної Церкви, власної догматики, власної ієрархії. Він не міг встоятися перед соблазном «царя», як втілення національної влади. «Раскол» згас, як такий. Але стихійні сили, що його породили, сили національної природи, запевне, жили й живуть.

Елементи «расколу» своєрідно регенерувалися в «слов'янофілах», в «народовольцях», в атентатчиках на царів, в распутініяді, в недавній «есерівщині». Сти-

²⁵) Рухами цими цікавився єдиний М. Костомаров (монографія «Бунт Стеньки Разіна» і інші твори). Дослідники з західньої Європи, йдучи за офіційною російською історіографією, що представляла і Разіна і Пугачова, як бунтівників, розпусних і темних представників «черні» і т. ін., цими рухами й постатями майже не цікавилися.

Передусім і Разін і Пугачов — старшини, отже, жадна «чернь», подруге сили, якими вони розпоряджали, доходили до десятків тисяч, «Інородці» — татари, череміси, мордвини, калмики, як і людність козачих областей, — були їх гарячими союзниками. Обидва мали свою політичну лінію.

Ці збройні рухи здавили Москва й Петербург з великим трудом — підкупамі, зрадою, «п'ятими колонами» і — перш за все — тотальним терором: поголовним вирізуванням людности й спалюванням цілих заселених районів.

хія «расколу» — у значній мірі — надала розмаху першим, ще сліпим хвилям большевизму, а інерція згвалтованого царатом «расколу» уможливила «чужоземному» марксизмові знайти відповідний національно-історичний, «месіянстичний» ґрунт.

Позбавлена своєї віри, елементарних прав людської душі, закріпачена до затрати самого інстинкту права особистої власності, роздушена в своїй суспільній структурі до майже неорганічного стану безобличного й безформного «колективу», московська «Росія» справді була (кажучи словами Хом'якова) «обрана».

Але ким і на що?

ЦАРАТ

XI

Тема цих розважань, як читальник вже зауважив, є занадто широка, щоб її хоч побіжно вичерпати не те, що однією невеликою книжкою, а й кількома великими тсмами²⁶⁾.

Але праця Кухажевського (методологічно дещо нагадує історіографічні праці М. Грушевського), будучи єдиною такого мірила спробою, варта належної уваги.

Зацікавлений і дещо поінформований читальник може цілком слушно закинути звуження або оминення деяких побічних, безумовно важливих, підтем і мотивів. Умовини писання цієї книжки не дали можливості зупинитися, напр., над явищем т. зв. Німецької Слободи в Москві XVI-XVII ст.; дільниці, замешканій західноєвропейськими фахівцями на службі Москви, серед яких немало було елементу пригодницько-кри-

²⁶⁾ Таку монументальну спробу зробив був протягом 20-30 рр. польський дослідник бл. п. Ян Кухажевський (Kucharzewski) у 7-томовій праці „Od białego sągatu do czerwonego“, згромадивши величезний матеріал, але й ухилившись в бік дещо абстрактного теоретизування. Автор, на жаль, особисто «Росії» не знав і не бачив, отже справжній дух її залишився для нього невідомим.

мінального, що має деякі аналогії з московським Комінтерном 20-30-х рр. сучасності. Роля Німецької Слободи мало висвітлена в історіографії, але не підлягає сумніву, що роля та була важлива, передусім в постачанні Московії здобутків європейської технічної цивілізації, отже і в області технічної розвідки, як, ще більше, в справі московської закордонної пропаганди й творення московської політичної легенди. Цілком прийшлося оминати важливу в історії Московії (а надто в історії її культури) подію, як коротке перебування на троні царів (1605-1606 рр.) таємничого своїм походженням Лжедмитрія I (бо був вслід за ним ще й Лжедмитрій II). Хоч інтервенція сторонніх чинників (Польщі і — через неї — Ватикану, як рівно ж українського магнатства з Костянтином Острозьким на чолі й ранньо-козацьких збройних сил України) — є очевидна, одначе безсумнівним видається також, що ціла доба Самозванців була нічим іншим, як натуральною реакцією самого московського народу на страшний терор попереднього панування Івана IV Грозного. Самозванця Тімошку Акундінова тримав при своїм штабі «на всякий випадок» ще гетьман Богдан. Що більше — доба Самозванців уявляється нам тепер, в перспективі історії, першим і може єдиним — в такому мірилі — намаганням самого московського суспільства скинути тягар культурно- й політично-монгольського минулого і — так чи інакше — приєднатися до культури Заходу²⁷).

²⁷) Про монгольську генезу царату, як пізнішої модифікації татарського ханату, — сумнівів бути не може. Але й тягар одідищеної Московією «татарщини», як комплексу певної культури, яскраво окреслює згаданий Г. Федотов:

Не ззовні, а з н у т р а татарська стихія оволоділа душею Московщини, проникаючи в її плоть і кров. Це духове завоювання йшло рівнобіжно з політичним упадком Орди. В XV ст. тисячі охрещених і неохрещених татар ішло на службу до князя Московського, вливаючись в ряди «служилих людей», отже майбутнього «дворянства»... Двовікове

Що цього не сталося, провина найменше обтяжує особу Лжедмитрія I — був він, на підставі хоч і дуже скупих даних, людиною видатною, добрим політиком і свідомим своїх особливих на Москві завдань — володарем. Причиною невдачі цієї єдиної в своїм роді спроби «окциденталізації» Московщини на самім початку XVII ст. була необережність саме інтервенційних зовнішніх чинників, їх невміння перепроводити в таку відповідальну епоху історичну операцію, їх незнання «царистичної» психіки московського народу і його релігійно-національної «православної» свідомости, навіть в особах решток провідної верстви — боярства. Бояри започаткували епопею Лжедмитрія, але бояри самі й замордували «зорганізованого» ними ж царя, замордували підступно і тайно від народу, бо Лжедмитрій встиг за короткий час зробитися божищем московського люду...

І в цім випадку, як в стількох інших того роду спробах, на перешкоді став темний і неможливий для раціоналістичної аналізи психоісторичний комплекс «царе-православ'я», скристалізований за татарщини і закам'янілий здається вже навіки в невольничій душі московського народу.

Як уже згадувалося, вожді наступних революційних спроб реформування Московщини, донські козаки походженням Степан Разін і Ємельян Пугачов — зовсім не були такими примітивними, як їх представляє офіційна «російська історіографія»²⁸⁾.

Обидва були старшинами, люди характерні й бували

татарське іго ще не було кінцем московської свободи. Свобода загинула лише після звільнення від татар.

(Г. Федотов «Новий Град» — підкреслення моє). Татарського походження були такі чільні представники навіть пізнішої петербурзької імперії, як Державін, Аксакови, скрайній «західник» Чаадаєв... Татарську кров мали в собі й Тургенєв, і Л. Толстой.

²⁸⁾ Микола Костомаров залишив найбільш вартісні траці (до монографій включно), присвячені як Самозванцям, так Разінові й Пугачову.

(Пугачов був за кордоном). Обидва мали свою політичну стратегію, спершись на таку могутню моральну базу, як національно-московський Раскол. Помилки обидвох лежали скорше в області тактики. Разін, маючи до диспозиції величезні терени й колосальні людські маси — від Каспійського моря до Білого, маючи основну базу в серці Московщини, простодушньо-наївно проголошував: «Я не хочу бути царем». І, що наївніше, так само поступав (є певна зовнішня аналогія з Богданом Хмельницьким, що довгі роки трагічно витрачав революційну енергію народу на зреформування й зміцнення королівської влади в Речі Посполитій!) в найбільш гарячий час революційної війни. Враховуючи досвід Разіна, Пугачов — дуже мудро, хоч може історично спізнено, зразу ж оголосив себе царем Петром III (якого перед тим замордувала була руками своїх коханців його власна дружина, славнозвісна Катерина II), але з багатьох, не завжди залежних від нього причин, — не зміг ту роль «воскреслого» Петра III відіграти до кінця. Та й міцність «європеїзованої» державної машини Катерини II була, розуміється, інша, аніж за часів московського царя Алексія, часів, коли в державі фактично існували дві православні Церкви, коли гриміли посланія племінного Аввакума, коли влада царя хиталася самим корінням своїм в бурях релігійної війни... Моральний упадок Пугачова стався в той момент, коли народні маси почали (не без зручної агітації Катерини II) підозрівати, що він — не є Петром Третім. А військовий талант Суворова допоміг знищити Пугачова мілітарно. Систематичний терор і підкупи (за зловлення Пугачова було обіцяно 10.000 рублів) — доповнили розгром руху, що був лебединою піснею революційних спроб московського народу. Після пугачовщини історія вже не може занотувати революційного прояву такої міри аж по наші дні включно: «навіки духово спочилий» цей люд впродовж останніх століть умів лише або, словом Пушкіна кажучи, «безмолствувати», або бути покірливо-сліпим, до мертвоти бездушним, знарядям царату, однаково — петербурзького чи советського.

Цілком свідомо довелося, на жаль, оминати в цих розважаннях таке для «Росії» характеристичне й єдине в своїм роді явище, як «інтелігенція».

Поняття це, бувши специфічно «російським»²⁹⁾, в міру поширення на Заході російсько-большевицьких легенд і впливів, уже ввійшло в словництво європейських народів, хоч соціологія європейських народів не мала жадної потреби збагачувати свій словник поняттям, не існуючим в границях органічних культур.

Ми тут мусимо лише коротко сконстатувати, що не зв'язана з будь-яким національним чи становим ґрунтом, бувши ніби поширеною й своєрідною «Німецькою Слободою» імперії, верства та в петербурзькій імперії зовсім не відповідала європейському поняттю «інтелектуалістів», цебто людей розумового фаху. В умовинах «Росії» зроджена, була то верства людей різного походження, різного виховання й різного рівня освіти, механічно витягнена машиною імперії з різних підвладних народів — для духово-розумового **обслуговування** тієї імперії в різних областях і кондигнаціях її (від народнього вчителя починаючи — через журналіста, адвоката, лікаря й письменника — на університетським професорі кінчаючи).

Верства та, складена з людей, відірваних машиною імперії від національного ґрунту свого народу й своєї культури, була перш за все **анаціональною**. Прийняття цією верствою офіційної «національності» імперської («російської»), отже цілковитої абстракції, ні в чім не компенсувало свідомого, чи частіше, несвідомого — ренегатства і зв'язаного з ним психічного каліцтва та творчої імпотенції. Бувши в своїх найнижчих представниках (адміністрації) чинником імперської русифікації, була вона в своїх представниках найвищих (переважно — науковцях, письменниках і, почасти, мистцях) — чинником, що продукував прерізні легенди й міти. в першу чергу — поглиблював і розбудовував не без успіху) згублену легенду Імперії.

²⁹⁾ Слово це було вигадане десь у 80-их рр. другого рядним белетристом (Боборокінім).

Оця то верства й була ніби «наочним» аргументом догмату єдинотеподільности імперії. І ця ж верства, складаючи й досьогодні більшість т. зв. російської еміграції, провадить немало пропагандову чинність у тім же напрямку — за межами СССР. Доля «всеросійської інтелігенції» в большевизмі була трагічна: давши свій політичний вираз у т. зв. керенщині і будши ніби історичною акушеркою большевицького перевороту, інтелігенція та була тим же большевизмом автоматично знищена, навіть фізично — з багатьох більш або менш логічних причин (призвичаєна до обслуговування петербурзької «європеїзованої» імперії, вона була, за малими виинятками, нездібна обслуговувати воскреслу в 1917-20 рр. середньовічну національну Московщину).

Але сучасний большевицький уряд СССР з кінця 20-х і поч. 30-х років починає свідомо й чимдалі виразніше відроджувати й продукувати ту ж саму традиційну імперську «інтелігенцію» під офіційним псевдонімом «советської». Про «російську інтелігенцію» існує немала література, ми, одначе, рекомендували б той стислий і глибокий начерк, що дав його Г. Федотов (див. «Новий Град»).

XII

Кожне поважніше історичне явище не можна розглядати, як *deus ex machina*. Кожне має за собою генетичну нитку. І явище большевизму, що явило світові оголений образ історичної державної машини Москви та її імперії, як рівно ж наочно продемонструвало історично-національний дух царату, вимовно підтверджує цю аксіому. До дрібниць. Бо й, напр., явище т. зв. невозвращенства має за собою величезну давність: коли московський цар Борис Годунов (татарин, наступник Івана IV Грозного) відправив був до західньої Європи 18 молодиків учитися, то жаден з них не повернувся. «Подихавши повітрям духової свободи, трудно добровільно вертатися до в'язниці», — коментує цю подію Г. Федотов.

Ані «совхоз», ані «колхоз» не є наслідками «марк-

сизму» чи «комунізму», чи вигадкою большевиків. «Совхозом», цебто маєтком державного сільського господарства, були всі поміщицькі маєтки Московської і Петербурзької імперії аж до 1861 р. «Колхозом» було кожне село («деревня») на теренах етнографічної Московщини від початку історії тих теренів і аж досьогодні. «Колхози» в постаті «воєнних поселеній» культивував на теренах колоніальної України в добі ніби найочевиднішої «європеїзації» імперії підручний диктатор імператора Олександра I — славнозвісний Аракчєєв... Большевизм лише продовжує й поглиблює старі історичні методи, з «індустріалізацією» (Петра) включно.

Недарма серед апостолів московської **общини**, крім діячів царистично-реакційних, бачимо й таких світочів радикалізму й поступовости, як здегенерований дворянин А. Герцен, «патлатий семінарист» (вираз Шевченка) Чернишевський, один з духових батьків Леніна — Н. Михайловський, а навіть... сам Карл Маркс. Коло 1880 р. винахідник «наукового» соціалізму прийняв, апробував і затвердив концепцію Чернишевського-Михайловського, в якій московська комуністична «община» мала уможливити безпосередній «стрибок» до комуністично-марксівського соціалізму, оминаючи «страшенно довгу путь» (Чернишевський) «римсько - фєвдальної, міщансько - індустріалізованої Європи» (Герцен).

Всіх перелічених осіб, враз з такими переконаними царистами-реакціонерами, як Леонтєєв, Побєдоносцев і інші, враз навіть з Л. Толстим, яко «філософом», єднала **спільна жагуча ненависть проти європейської гуманістичної культури...**

В історії «Росії» нема нічого нового, нічого, що, хоча б в зародку, вже раніше не існувало. Не є новим явищем у тій історії ані наочна тепер для цілого світу агресивність советської Москви (ціла історія «Росії», цієї «воєнної імперії», є історією безперервного хижацького, культурно безпідставного, отже, цинічно-грабіжницького імперіялізму), ані старанно укриті **внутрішні причини** тієї агресивности.

За царювання Івана IV, царювання, здавалося б, найменш сприятливого для будь-яких зовнішніх агресій, відбулися найбільші й найбільш клясичні в історії Московії завоювання, і то одночасно на сході й заході: від західноєвропейських республік Новгород та Пскова починаючи й на поординських, татарських ханатах Казаню та Астраханю — кінчаючи. Але й це ще не все. Саме за часів Івана Грозного, і то **чужими** Москві, країнами й «козацькими» руками — був завойований, чи пак «воз'єднаний» Сибір... Здавалося б парадокс? Ні, це було одне з найдосконаліших потягнень московської **внутрішньої** політики: скерування революційних (хоч би в потенції) сил народніх мас на зовнішні цілі, на **вичерпування** тих сил в грабуванні **чужих земель**.

Як часто царат, чи московський чи «імператорсько-петербурзький», чи — і особливо — московсько-советський — користає з цього традиційного способу старомосковської «державної мудрости»? І хіба не відчайною спробою уникнути революції 1905 р. була трагічна для петербурзького царату війна з Японією?

Сподіваючись, що все сказане попередньо дорисувало хоч основні контури нашої теми, спинимось, на закінчення, більше на її технічно-політичних, далеких від всілякої метафізики аспектах. Відійдім від минулих віків до часів значно ближчих нам, добре знаних сучасникам або з власного досвіду, або з живої пам'яті старшого покоління.

Запевне читальникові відомі прізвища двох знаних державних діячів з останньої передбольшевицької доби петербурзької імперії: С. Вітте і П. Столипін. Ці два прізвища — а в перспективі часу вони вже є історичними — можна б узяти за яскраві символи, зв'язані з проблемою того, що треба б назвати **політичною доктриною** всякої «Росії».

Підсумовуючи все сказане в попередніх розділах, доктрину ту можна б було сформулювати різно, починаючи від старомосковського «Бог на небі — цар на землі», через «православ'є-самодержав'є-народність» Миколи I і аж до «пролетарі всіх країн, єднай-

теся» сучасності. Але, коли йде про найістотніше і найреальніше, то доктрину ту можна звести до кількох, чисто раціональних стверджень, розуміється з неунікальним при того роду формулах спрощенням.

Кожна «Росія» не може потерпіти в своїх границях **жадної свободи** — ні особистої, ні родової чи плеїмної, ні — тим більше — національної, навіть у відношенні до нації пануючої (за Миколи I слово «нація» було заборонене, як революційне). Не може потерпіти свободи ні фізичної, ні метафізичної, ні тілесної, ні духової — отже й Церква може бути лише департаментом міністерства внутрішніх справ.

Всяка «Росія» стоїть на фундаменті всебічного нищення індивідуальності, отже й на фундаменті заперечення права приватної власності, як **бази особистої свободи** індивідуума, роду й стану.

Тому «Росія» є приватною власністю або автократарця, або «соціалістичною власністю» безструктурного, безобличного, чисто механічно зліпленого «колективу», цебто, остаточно, частини єдиної централізуючої бюрократичної машини.

А що в границях «Росії» знаходяться численні внутрішні границі племен, народів, рас і культур, нічим духово з «Росією» не пов'язаних, то кожна «Росія» мусить, незалежно від того, чи вона монархістична чи «демократична» (бо була вже й така!), тримати величезний поліційно-терористичний апарат, озброєний величезною **внутрішньою армією** (в сучасній ССРСР, наприклад, та армія є лише трохи менша від постійної армії для зовнішніх завдань). Ця необхідність цілком логічно впливає з внутрішньої ситуації цієї держави, і жаден «керенський» не міг би від того закону «російської» механіки ухилитися. Якщо при деяких царях сторонній обсерватор не міг того завважити, то большевики оголосили всі таємниці цієї державної механіки — цинічно і не без усміху — на очах цілого т. зв. цивілізованого світу.

Отже, 1) тотальне знищення всякої **особовости**, а в логічній зв'язку з цим — 2) тотальна заборона **приватної власности** та 3) **всебічний**, перманентно-моди-

фікований і дозований терор, як система, — це й є ті основні підвалини, на яких може існувати державна конструкція типу «Росії». Це й є, в найістотнішим, державна її доктрина, ускладнена також логічно випливаючою з тієї доктрини мілітарною агресивністю, дипломатичною будовою всіляких «неутральних смуг» і — в замірі своїм — рухомих «залізних заслон», за якими діє численна агентура в постаті «комуністичних партій», п'ятих колон і цілих зграй «учених» (що, знаючи оборонні таємниці своїх держав, ніби невинно займаються або теоретичним «студіюванням санкскри-ту», або практичним гомосексуалізмом).

Одним словом, «Росія», як імперія, мусить — хоче вона того, чи не хоче — розпоширювати культурно-політичні властивості середньовічної Московщини на всі завойовані («возз'єднані») терени країн, народів і культур. А що цього не можна зробити без діяння сили, кожна «Росія» мусить бути також **воєнною** імперією з культом агресії і — скажимо недипломатично — грабунку й спустошення.

Два визначні державні мужі імперії на переломі ХІХ-ХХ ст., задивлені в культуру європейського Заходу і настрашені процесом неунікальної дифузії цієї культури на терени європейської частини імперії, рішилися, один за другим, на кроки, які, щонайменше, можна б назвати революційними. В дійсності їх замір, несвідомо для них самих, був не лише революційним, а й героїчним, при чім героїчним **трагічно**. Це була спроба боротьби, вживаючи античної термінології, з самою історичною **мойрою** «Росії».

Річ ясна, що вислід тієї боротьби був такий самий, як і в кожній трагедії.

ХІІІ

Сергій Вітте, хоч іменованій при своїм звільненні останнім царем — графом, був сином Юлія Вітте, правдоподібно, німецького колоніста в Прибалтиці чи, скорше, на Одещині. Його блискуча, майже казкова, бюрократична кар'єра — від начальника залізничної станції Хвастів до міністра імперії була, в значній мірі,

спричинена випадковою зустріччю з царем Олександром III і зумовлена необмеженістю влади автократа-царя³⁰). Це поклало початок своєрідному політико-психічному гамлетизмові С. Вітте: демократ західного типу і майже «республіканець» з переконання, він був назавжди осліплений необмеженими можливостями автократичного царату, що для нього, людини кипучої творчості, відкривав ніби велетенське поле діяльності. Але, поза тим, С. Вітте був видатним математиком (його залишали при Одеськім університеті), особистістю великих та усебічних талантів і не малого творчого розмаху. Його валютна реформа, що піднесла фінансовий стан імперії на ніким не передбачений рівень та майже геніяльне перепроводження Портсмунтського миру по, здавалося, фатальній для царату поразці у війні з Японією — то вимовні свідоцтва здібностей цієї вийнятової людини. Це був справжній «інженер» при державній машині імперії, яку він — з його знанням і можливостями — хотів і, здається, успішно міг коли й не реформувати, то, принаймні, вдосконалити. Та дальший перебіг його діяльності показав усю трагічну утопійність його замірів.

Як політичний «інженер», Вітте бачив і знав з власного досвіду всі хиби історично-перестарілої (як йому, людині «поступу» XIX ст., видавалося) машини своє-

³⁰) Вкортці по катастрофі царського потягу біля станції Бірки, отже в досить нервовій ситуації, цар Олександр III на одній з залізничних станцій України випадково почув був з-за вікна вагону розмову поміж командантом свого потягу й якимсь незнаним урядовцем. Урядовець підвищеним голосом заявив: «Мені життя мого імператора дорожче за ваші приписи, я не дозволю на таку швидкість потягу, бо добре знаю профілі шляху на моїй ділянці». Закликаний царем до вагону, урядовець виявився начальником одної з ділянок т. зв. Південнозахідних залізниць — Сергієм Вітте. На другий день Вітте вже був міністром шляхів імперії...

рідної імперії. Він ясно бачив ті границі націй і культур, що перетинали імперіяльно-географічну «єдність», утримувану лише тайною поліцією, корпусом жандармів та поліційною армією. Людина західного походження й думання, понадто математик, він добре знав, що та імперіяльна «єдність» є лише «функцією» тих, природою своєю механічних і тому не зовсім певних, «величин». Він повзяв ідею (дуже обережно, не зраджуючись з нею нікому) не більше й не менше, як **еволюційно** перетворити неорганічно-механічну «Росію» на централізовано-монархістичний, але органічний Bundesstaat германського типу — **при допомозі** — і в цім таївся трагічний парадокс! — саме автократично-всемогутнього історичного царизму³¹⁾.

Трудно було б підозрівати С. Вітте в якісь особливим незнанні історії «Росії», природи московського народу, чи невідчуванні духа деяких «істинно-руських» явищ (напр., пануючу в імперії релігію він досить точно й влучно називав «православним поганством»). Але не підлягає сумніву, що німець з походження й європеець з виховання та освіти, понадто людина позитивістично-раціоналістичного думання, С. Вітте, рішаючись на таке завдання, не відчував духу історично-московського царизму (хоч би й в шатах «імператорства» та в реальнім втіленні в німецькій по крові династії «Романових» — Гольштайн-Готторпів). З певністю Вітте не знав, традиційно-фальшованої в школах, історії Московщини, а це ж Московщина в тягу століть — витворила поняття «цар» і вповні викристалізувала ідеологічний зміст царизму й технічну систему царату. Коротше, С. Вітте, відважуючись на свій, справді, героїчний чин, був несвідомий ані надлюдської трудности свого завдання, ані самого факту, що першою й головною перешкодою на першім же

³¹⁾ Запитаний колись, як він уявляє собі майбутнє «Росії», С. Вітте, «не замислюючись», відповів: Сполучені Штати Америки. Думаю, що це було після його особистого знайомства з США під час конференції в Портсмунті.

кроці він зустріне саме **Історичний царизм**, як головного ворога, якого, в своїй західноєвропейській наївності, раціоналіст і математик Вітте, уважав, якщо не за союзника, то за Архімедову підйому свого реформаційного чину.

Об'єктивно Вітте хотів подолати царизм за допомогою царизму — і в цім полягає трагічна парадоксальність його плану.

Нелюблений останнім царем, спізнлим романтиком цареправослав'я і вже спокушеним распутінядою, Миколою II, С. Вітте був закликуваний до влади лише в моменти очевидної небезпеки. „Mädchen für alles“, як іронізував про себе С. Вітте мовою свого походження, він ще рятує династію й імперію, погасивши пожежу революції 1905 року мутною рідиною облудного псевдоконституційного маніфесту 17 жовтня 1905 року (можливо, сам С. Вітте — і це дуже характеризує його психіку — вірив у щирість врятованого ним від видимої смерти «візантійця» Миколи II).

Це була третя виграна С. Вітте політична битва («золота валюта», Портсмунт, рятунок династії й імперії). Але, видно, належав він до тих, що, виграючи всі битви, програють головну. Валютова реформа чи Портсмунтський мир — то були речі, які не дотикали істоти царизму, навпаки — зміцнювали його. Маніфест 17 жовтня був тією зброєю (правда, зфальшованою зброедавцем), якою С. Вітте оборонив смертельно загрожений царизм. Але коли наївний Вітте почав настоювати на здійсненні імлісто-мутнавих обіцянок маніфесту, цар, навіть такий безхарактерний (хоч і безхарактерно-впертий), як Микола II, звільнив першого інженера і відданого слугу імперії, як непотрібного лакея, згідливо й безсердечно...

Отже, задушена ідея С. Вітте, яку він викохав жертвенно-героїчно, часом з надмірним пониженням себе в очах малограмотної придворної черні (що уважала С. Вітте за людину низького походження), потерпіла блискавичний крах у першій же зударі з основою «Росії» — недоторкальним в своїй цілості історичним

царизмом, сакралізованим протягом століть при допомозі «православ'я» на догмат і табу.

С. Вітте, граф «всеросійської» імперії і повержений царизмом велетень серед zdeгенерованої дрібноти придворного дворянства, — умирає в забутті й неславі напередодні загамованої ним в 1905 р. і вже знову готової до вибуху революції, яка в історії і Московщини, і «Росії» була завжди, за виразом А. Пушкіна, «бунтом безглузним і нещадним», бунтом тотального раба, викультивуваного царизмом в умовах царату, — додамо ми.

XIV

Завдання, яке собі поставив другий герой останнього акту петербурзької трагедії, було, на перший погляд, значно скромніше і значно менш революційне. Але тільки на перший погляд.

Петро Столипін, походженням з родовитого московського дворянства, був, певно, одним з найліпших представників пануючої в імперії нації. Мавши земельний маєток на терені Литви, він довший час був губернатором у цій західній колонії імперії. Обсервуючи аграрні відносини серед селянства, зв'язаного з землею правом власності, і порівнюючи ті відносини з селянством московської метрополії, яке того права не мало (й не знало), він прийшов до висновку, що єдиним виходом для зміцнення й оздоровлення селянського стану в його рідній Московщині і тим створення міцної бази для монархії та захитаної імперії — а час був революційний — було б запровадження там законодавчим шляхом, власне, права власності селянина на оброблювану ним землю³²). Покликаний вне-

³²) Те, що загально відоме в історії імперії, як скасування кріпаччини (р. 1861) в дійсності було: 1) звільнення селянина з рабства, при земельнім маєтку поміщика, та з обов'язку панщини цебто безплатної праці в тім маєтку і, одночасно, 2) наданням поміщикові права власності на земельний маєток, що перед тим був *de jure* державним, цебто

довзі після упадку С. Вітте на становище міністра внутрішніх справ і прем'єра, П. Столипін з незвичайною впертістю й енергією домігся був від настрашеного революцією 1905 року царя спеціального закону (9. листопада 1906 р.) про початок запровадження селянського права власності на землю, що мало б у своїм наслідку перехід селянина від стану традиційного «колхозника» своєї «общини» до стану вільного власника приналежного йому господарства-хутора.

Здавалося, плян П. Столипіна був і логічним, і природним, і, зрештою, «мінімальним». Але дійсність показала, наскільки й цей плян був в обличчі «Росії» і максимальним, і революційним, і... утопійним.

Року 1911 в театрі Київської опери під час антракту прем'єр-міністр імперії П. Столипін — на очах присутнього царя і всіх достойників — був забитий. Убийник (Богров) міг проникнути в щільно стережений будинок опери лише тому, що був співробітником самої ж таємної поліції («охрани»), що несла охорону будинку, будши ніби **одночасно** членом терористичної групи революціонерів (такий терорист, логічно беручи, скористав би з нагоди скорше забити самого царя — головну ціль терору...).

В історії російських революційних рухів співпраця революціонерів (спеціально терористів) з таємною поліцією імперії не лише не була новиною, а й мала не малі своєрідні традиції (Азеф, піп Гапон і інші). Трудно аналізувати тепер обставини замордування Столи-

наданим, враз з кріпаками, поміщикаві державою за ті чи інші перед царем чи державою (що було те саме) — заслуги. Селянин опинявся без землі.

Акт 1861 р. був моментом з'явлення величезних мас сільського пролетаріяту. І тому ліпші державні діячі цієї «реформи» перестерігали царя Олександра II. проти згубних наслідків половинчатости (як вони казали) тієї реформи.

Аграрні відносини в колоніях імперії — Україні, Польщі, Прибалтиці і т. д., там, де віками панувало римське право власності, укладалися дещо інакше.

піна хоча б уже тому, що справа та була зліквідована урядовими чинниками дуже скоро і якихбудь документів чи матеріалів не полишила. Таємничі обставини при замордуванні імперського прем'єр-міністра, запевне, були і «таємниця» смерті П. Столипіна залишитись таємницею, правдоподібно, вже назавжди.

Але загальновідоме було зовсім не таємниче відношення до аграрної реформи П. Столипіна, з одного боку — революційного підпілля (яке вже виформувало зародок майбутнього большевицького керівництва), а з другого боку, як це не дивно, — близьких до трону кіл найвищого дворянства («Совет Об'єдінюючого Дворянства»). Революційне підпілля слушно бачило в з'явленні серед селянства типу міцного господаря-власника («кулака») небезпеку втрачення для революції селянської маси, як рушійної сили. Але чим пояснити та меншу, а може ще й більшу наневисть до реформи та її ініціатора з боку людей одного стану, одного культурного кола й тої самої землевласницько-бюрократичної класи? Чим пояснити явну нехоть царя до людини, що своїм походженням і відданістю тронові та династії, як зрештою й своїми особистими якостями — доброю волею, прямою, відвагою й характером — не могла збуджувати (протилежно до Вітте) жадних сумнівів? Чим пояснити, що смерть Столипіна — з руки адже ж ніби революціонера — викликала і в царя, і в придворної та бюрократичної еліти — «зітх полегші», як свідчать сучасники?³³⁾

• 33) Не позбавлено особливої пікантності, що проти реформи Столипіна і на захист сакраментальної історично-московської «общини» встали в Державній Думі 1906 р. ліві ліберально-буржуазні й ідеологічно ніби скрайньо «західницькі» кола на чолі з П. Мілюковим. «Община» і для цих «європеїзованих» кіл була — «табу». Досить заплутана аргументація тих кіл зводилася до того, що проєкт Столипіна йшов ніби «по лінії дворянської (?) політики», що на зміну поміщицької прийде, мовляв, «кулак», і що це буде «руйнація» історично-зформованої «общини»...

На всі ці питання може бути лише одна відповідь: своєю аграрною реформою Столипін небезпечно діткнув був, як перед ним С. Вітте, основної догматичної підвалини державної доктрини «Росії»: **державної** власності над **безобличним** рабом-підданим, який у системі «Росії» мусить залишитися у в'язниці традиційно-московської «общини» і не сміє мати жадної приватної власності, бо то — **матеріальна база для особистости й її духової свободи**. А особистости система завжди царистичної «Росії» — не терпить, бо особистість у тій системі — не міститься. Намагання Вітте, як і Столипіна, в суті речі, вели у тім самім напрямку, який — у дальших наслідках — мусів привести «Росію» до натурального розпаду, чи пак «розчленування». І те, що стояло на сторожі тієї «Росії», чи то був цар і монархісти, чи то була «революція» і соціялісти, чи то була ліберальна демократія (Мілюков) — не могло не стати на захист перед небезпекою **справжньої** революції, яку започаткував переконаний монархіст і царист, до крови відданий імперії, родовитий москаль з національності — Петро Столипін, якого замордували — в особі свого спільного агента — і царизм, і революція, і — через них — національний дух власного народу.

Характеристично, що справжній жаль по Столипінові був лише в Україні: селянські маси були йому вдячні за полегшений шлях до своєї остаточної гос-

Ліва громадськість усім цим дворянським плянам (реформі Столипіна — Є. М.) протиставила захист непродажности наділів селянської общини, заховання в ній старих порядків переділів (— періодичного перерозподілу «неподільного» масиву приналежної колективу землі — Є. М.) частинних і загальних (. . .), поліпшення продуктивності шляхом переходу до кооперативного, машинного й інтенсивного господарства . . . (П. Мілюков — **Воспоминания**, т. II)

Як бачимо, «ліва громадськість» уже 1906 р. передбачила колхози, совхози і машинно-тракторні станції СССР.

подарської емансипації від імперії, малоросійське дворянство бачило в нім мужа, що ту імперію оздоровив би й зробив би її (хоч на певний час) життєздатною. Тож **єдиний** на теренах імперії пам'ятник П. Столипінові стояв — до 1917 р. — в Києві, перед магістратом столиці України.

ЛІТЕРАТУРА

- HERBERSTEIN, S. F. — *Rerum Moscovitarum Comentarii* — Viena, 1549.
- FLETCHER, GILES — *Of the Russe Common Wealth or maner of Guernement of the Russe (commonly called the Emperour of Moscovia)* — London, 1591.
- BOUVET, P. — *The present Condition the Moscovite Empire*, 1699.
- CHURCHILL, A. and I. — *A. Collection of Voyages and Traveles* — London, 1744.
- CLARKE, EDWARD DANIEL — *Traveles in Russia, Tartary and Turkey* — Edinburg, 1839.
- CUSTINE, Astolphe de — *La Russie en 1839* — Paris, 1843.
- QUENET, Charles — *Les lettres philosophiques de Tchaadaieff* — Paris, 1931.
- GIDE, André — *Voyage en USSR* — Paris, 1937. — *Re-touche du vouage* — Paris, 1937.
- GONZAGUE de REYNOLD — *Le monde russe. La formation de l'Empire* — Paris, 1950.
- OLEARIUS, Adam — *Offt begehrte Beschreibung der neuen orientalischen Reise etc.* Schleswig, 1647, T. I, II. 4. видання — 1647, 1656, 1663, 1696, переклади фр., голл., італ., англ.
- WEBER, Friedrich Christian — *Das veraenderte Russland* Frankfurt, 1721.
- KORB, Johan Georg — *Diarium itineris in Moscoviam* — Vienna, 1701.
- KORB, Johan Georg — *Diary of an Austrian secretary*, London, 1863.

- BLASIUS, I. H. — Reise in Europäischen Russland — Braunschweig, 1844.
- Sir GALAHAD — Idiottenführer durch die russische Literatur — Wien, 1927.
- ДОНЦОВ, Д. д-р — Підстави нашої політики — Відень, 1921.
- МАЛАНЮК, Є. — Petersburg — Pietrograd — Leningrad — „Pamiętnik Warszawski“ — Варшава, 1931.
- МАЛАНЮК, Є. — Петербург, як тема історично-літературна. ЛНВ, 1931.
- МАЛАНЮК, Є. — Достоевский — ЛНВ.
- JAN KUCHARZEWSKI — Od białego caratu do czerwonego, — Warszawa, 1923-38. 7 томів.
- ЧААДАЕВ, ПЕТР — Сочинения и письма, Т. I-II, Москва, 1913-14.
- ЛЕМКЕ, МИХАИЛЬ — Николаевские жандармы и литература 1825-1855 — Вид. С. В. Бунина, Санкт Петербург, 1909.
- МЕНДЕЛЕЕВЪ, Д. — Къ познанію, Россіи (з передмовою А. Салтикова) Вид. «Миловіда», Мюнхен. 1923.
- САЛТЫКОВЪ, АЛЕКСАНДРЪ — Две Россіи — Вид. «Миловіда», Мюнхен, 1923.
- ФЕДОТОВЪ, Г. П. — И есть, и будетъ. Размышленія о Россіи и революціи — Paris, 1932.
- ФЕДОТОВЪ, Г. П. — Новый Град, збірник статей, Нью-Йорк, 1952.

У. Кужіль

ШЛЯХИ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ

Від пам'ятного тосту в честь російського народу, що його висловив Сталін на прийомі в Кремлі після перемоги над Німеччиною, більшовики одверто заговорили про першенство російського народу в Советському Союзі. Іменуючи його творцем і провідником ССРСР, визначили йому керівну роль у всій історії Сходу Європи, як державного організатора на цих велетенських просторах. І поступово історія російського народу стала історією народів ССРСР, традиції російського народу — традиціями ССРСР, славні полководці, політичні мужі Росії — виключними взірцями до наслідування для советського громадянина. Але в одній точці більшовики ще маскуються, а саме: відпекуються від титулу наслідників царів у їхній імперіалістичній, колоніальній політиці. Це йшло б врозріз з пропагандивними гаслами, за допомогою яких вони намагаються зловити світ і тому, радівають маску перших у світі пацифістів та противників російської імперії. Лінію зовнішньої політики, що за весь час історії Росії мала експансивний характер, визначало московським володарям географічне положення і ненаситний грабіжницький дух, що спонукав їх до щоразу дальших територіальних зазіхань. Більшовики, як вірні сини тої Росії, не звільнилися від вищезгаданих, питомих їм, рис. Пряма лінія веде від дипломатії Івана III., Петра Великого — аж до «великого» Сталіна, так що до напрямів як і щодо методів політики агресії.

Часи Івана III. (1462 — 1505) — це часи остаточного зформування московської національної держави. Відтоді то стають московські царі як чинник міжнародного життя і вступають у міжнародні відносини як політики, що навчилися, будучи васалами Золотої Орди, елястичности, підступу, «ненавидячи — удавати

Передрук з «Визвольної Політики», рік II., ч. 3 (13), 1947.

приятнь, ховати підступні наміри під облесливою усмішкою». (Історія дипломатії, т. I., 1940 р., стор. 116).

Цар Іван III., як об'єдинитель всіх етнографічних московських земель, накреслює програму загарбання російської нації. На першому пляні стояло питання «з'єднання» з Москвою українських земель, що входили в склад Польсько-Литовської Держави. Об'єднавши московські князівства, Москва проголосила всі українські землі, що входили колись в систему Київської Держави, спадщиною «отчиной» московського великого князя, і тому московський уряд не хотів правно визнати тодішнього фактичного стану, а всі договори з Литвою мали тимчасовий характер. Всю свою міжнародню політику Іван III. і його наступник Василь III. підпорядкували тому основному завданню. З того приводу Москва була заінтересована в мирних відносинах з Отоманською Портою і кожний союз, що послаблював Литву, був добрий.

Іван III. намітив і лінію експансивної політики Москви в сторону Балтійського моря. Відгороджена від вільного морського шляху до Західної Європи Литвою і Лівонським орденом, московська держава була здана на транзит через сусідні держави. На тому трапила її зовнішня торгівля і культурно-політичні взаємини з Заходом. Вже відтоді помітне прямування Росії до моря, до цього т. зв. «вікна в Європу», що перетворюється в історичний процес і набуває від часів Петра I, виразних форм. Це прямування дуже послідовне і цілеспрямоване, хоч виглядає іноді як безплянне шукання. Це нібито блукання впродовж двох століть є нічим іншим, як консеквентним прямуванням до кількох цілей, які в дійсності є тільки однією ціллю: **доступ до відкритого моря за всяку ціну.** За кожним разом, коли одне з точок відкритого морського побережжя, до яких прямує Росія, показувалася з якихось причин недосяжною — російський уряд поймався до другої, третьої, п'ятої. Коли траплялася нагода, знов завертався до першої і т. д. Довжелезна берегова лінія Крижаного моря була досягнута ще за часів давнього московського царства, та того було не досить, щоб забезпечити морську комунікацію пізнішої імперії. Побережжя Кри-

жаного моря виконувало від того часу тільки одну з функцій границі — охоронну. Щойно в 70-тих роках 19. ст. доведено, що це побережжя таки не без вартости; і лише на початку 20. ст. почали використовувати незамерзаючі пристані мурманського побережжя, а вже в останні часи набуває Крижаний океан спеціального значення, як щойно досліджуваний і випробовуваний найкоротший північно-морський шлях. Ці дві основні лінії московського імперіялізму, тобто підкорення України і доступ до відкритого моря, залишилися актуальними впродовж цілої російської історії, не виключаючи советів.

Під кінець 16. ст. (Іван IV., Грозний) з'являються ще два напрямки російських експансивних заінтересувань. В 1556 р. завойовують москалі казанський ханат, що відкриває їм торговельний шлях по Волзі і Камі, а одночасно уможливорює взаємини з середньоазійським і прикаспійськими державами. З підбиттям астраханського ханату (1556 р.) такі самі взаємини зав'язуються з народами північного Кавказу. Відомо, що всі ці торговельно-дипломатичні взаємини давали Москві заціпну точку до політичної пенетрації і дальшого просування меж свого володіння. Завоювання цих двох країв не було випадкове. Воно відлзеркалювало цілеспрямованість московської агресії. Політики Москви ще на початку 16. ст. вказували на «неизбежность» підкорення Казані, бо камським шляхом перейшла Московщина за Урал і почала завойовувати Сибір, а через Тюмень попрямувала до Бухари і Хіви. Крім цього, Московські царі хотіли знищити загрозу нападів з боку Казані, щоб мати вільні руки до прямування до Балтійського моря. Однак, після підкорення Казані волзький шлях ще не був вільний: на перешкоді до вільного проникання в Азербайджан і Іран стояла Астрахань, і Москва, не вагаючись, підкорила її

До півночі і сходу, в напрямках найменшого опору зі сторони як фізично-географічних, так і антропогеографічних чинників, розширювалась російська держава дуже швидко. Далеко повільнішим було її розширення на захід і південь, де, щоправда, не було особливих природних труднощів, та зате антропогеографічні

були там сильніші. Вже в першій половині 17. ст. дійшли москалі до Тихого океану, осягнувши таким чином для себе найкращу природню границю — море. На півночі вони це зробили ще скорше. Експансія на південь і захід мала в 16. ст. тільки небагато успіхів. Московщина не могла ще тоді багато доказати ні проти Швеції, ні проти Туреччини, ні проти Польщі. Навпаки, ця остання мало не знищила самої Московщини на початку 17. ст. Вже в другій половині 16. ст., разом з підкоренням середнього Поволжя і Астрахані, починається процес перетворення московського царства в російську багатонаціональну державу, процес, що набирає виразного обличчя з підбиттям України і східньої частини Білоруси (1654 — 1661). Большевицька історіософія намагається виявити цей процес штучними, брехливими аргументами, свідомо стаючи на захист великоросійського імперіялізму. Вона висуває Росію як творчий організуючий чинник Сходу Європи і величезних просторів північної та центральної Азії.

«Фактичне злиття всіх областей, земель і князівств в одно ціле було викликане зростаючим обміном між областями, поступово ростучим товарним оборотом, концентрацією малих місцевих ринків в один всеросійський ринок». (Ленін, твори, т. I., стор. 73). — «На сході Європи... створення централізованих держав, прискорене потребами самооборони, прийшло швидше від ліквідації феодалізму, а також швидше від повстання націй. Тому нації не розвивалися і не могли розвинутися в національні держави, а створили кілька мішаних, багатонаціональних, буржуазних держав, що склалися звичайно з одної сильної панівної нації і декількох слабих підлеглих». (Сталін, «Марксизм і національно-колоніальне питання», стор. 87). «В Росії ролю об'єдинителя національностей взяли на себе великороси». (Там же, стор. 17). Цей виклад причин творення російської імперії кладе в основу добровільність і свідомий тяг прилучуваних країн до центру, коли вся дальша історія Росії все це різко заперечує. Концентрація торговельного ринку була зумовлена односторонніми економічними інтересами панівної нації, а прилучування щораз нових країн робилось для

поширення своєї власної економічної бази і стратегічного забезпечення щораз більших границь імперії.

По добутті Казані царський уряд розправився дико, як і властиво російському імперіялізмові, з тубільним населенням. Всіх чоловіків вирізано, а жінок і дітей загнано в рабство. Ще довго народи середнього Поволжя чинили запеклий спротив, але вже тоді почала Росія застосовувати свою політику володіння над загарбаними землями. Переслідування самостійницьких елементів, насаджування москалів на відібраних земельних наділах, підкупства частини казанської знаті, а передусім поширювання християнства, щоб за допомогою московського православ'я, цього інструменту російського імперіялізму, ще дужче охопити під свої впливи населення. Спираючись на укріплені городки, побудовані на землях Казанського ханату, Московщина посувається за Урал. І власне ті укріплені городки з військовими залогами, як підпора і охорона російської адміністрації на завойованих теренах, відзначає оту «добровільність» народів творити разом з Москвою одну державу. Пенетрація приватного капіталу, підтримувана військовими відділами, змушує населення платити данину, т. зв. ясак, і промощує шлях для державної окупації теренів. Серед боротьби і повстань просувається російська адміністрація в глибину Сибіру. Представник російського уряду заманює до себе на переговори сибірського хана Сеїд Ахмата і запропонує у в'язницю (невже большевики взувалися на ньому, запрошуючи на переговори Окуліцького і товаришів). Після того російські війська займають Кашлик, центр західного Сибіру, і до половини 17. ст. укріплюються над ріками Ішим, Іртиш і Об.

Перша половина 17. ст. — це підбиття цілого західного Сибіру. Першим етапом російського наступу був перехід з ріки Об над Єнісей, а далі перехід до Байкальського озера і на «Велику ріку» Лену. З того моменту загарбання нових земель йде ще більш енергійно в чотирьох напрямках: на північний схід до берегів Крижаного океану, на схід — до берегів Охотського моря, на південь — до Байкалу і на південний схід — Приамур'я. Простір від Єнісея до Охотського моря був

пройдений протягом яких 20 років, бо це було завойовання колоніальних земель, де населення було кочове, почасти навіть ще на ступені первісних народів. Зате в Приамур'ї зустріла Росія таку ж саму пенетрацію зі сторони цивілізованої держави — Китаю. Нерчинським договором 1689 р. усталено торговельні взаємини з Китаєм, а водночас дійшло до зіткнення суперечних інтересів обох держав, — інтересів, що й досі не перестали бути актуальними.

17-те століття застає Росію далеко поза межами її етнографічних земель. Агресія на сході проходила відносно легко, але інші важливі, ще не вирішені питання, стояли перед російським урядом:

1. З'єднання з Росією українських і білоруських земель, що були під Польщею.

2. Проникнення в Прибалтику.

3. Під кінець століття конечність боротьби з Туреччиною і її васалом — Кримом.

Визвольна війна України проти поляків і Переяславська угода спричинили цілковите пересунення сил східньої Європи. Та одночасно Переяславська угода навіки визначила московську провідну верхівку (білу чи червону), як віроломного партнера у міжнародних договорах. Користаючи з ослаблення свого союзника, (України), Москва знехтувала властивий зміст угоди, в якій говорилось про взаємну поміч і співробітництво двох рівнорядних, суверенних держав, і поступово повернула Україну в свою колонію. Через Андрусівський мир 1667 р. дістає Росія широку базу для осягнення берегів Чорного моря і Кавказького хребта. Дві добрі природні межі для російської імперії опиняються в межах можливості здобуття. І то через прилучення тільки однієї пайки України. Першим наслідком прилучення України до Московщини на політично-географічному полі було вступлення Росії в т. зв. східне питання. Перед загарбанням України Московщина не провадила ніяких більших воєн з Туреччиною. Та зараз таки після Андрусівського договору почалися воєнні кроки між цими двома державами (1674 — 1681), і московська дипломатія заметушилася по цілій Європі, шукаючи союзників. Московщина приєдналася до християнської коалі-

ції проти Туреччини, рушила походом на Крим і добула Озів (1698).

Друге питання — доступ до Балтійського моря — не знайшло свого вирішення через несприятливі обставини в укладі міжнародних сил і через клопоти Росії на півдні. Та російські володарі були спокійні, були переконані, що їхнє почате діло будуть продовжувати наслідники. Російська дипломатія вже заклала підвалини, намітила певні випробувані способи вмішування у внутрішнє життя ворожої держави. В боротьбі з Туреччиною вона використовувала природну ворожнечу між підкореним християнським населенням і турками, виступивши вперше на міжнародньому форумі, — як покровителька православних християн. Своїми виступами в міжнародньому житті придбала собі російська дипломатія оцінку чужинців, до речі, правдиву і до сьогодні: «Вони поєднують всі тонкості хитрого лукавства, щоб обманути чужинців, або, подаючи брехню за правду, або промовчуючи те, про що треба сказати, послаблюють чинність всяких рішень на нарадах тисячею хитрих зворотів, що дають протилежне значення».

Початок 18. ст. стоїть під знаком Петра I. Це постать в історії Росії, що здобула собі у большевиків цілковите визнання і апробату своєї державної діяльності та дочекалася незвичайно прихильної оцінки т. зв. класиків марксизму і офіційної большевицької історіософії. При Петрі I. Російська імперія простяглася від Балтики до Тихого океану. Росія стала не колонією чи півколонією якоїсь економічно більше сильної, сусідньої західноєвропейської держави, а одною з сильніших європейських держав. В надрах тієї імперії виріс пролетаріят, що перевів жовтневу революцію (за історією ССРСР, т. 1. Держ. Соц.-Екон. Вид., 1939 р., стор. 645). Його оцінка міжнароднього стану Росії і шляхи її експансивної політики, які мали назавжди запевнити їй становище світової імперії, залишилися авторитетними і для большевиків. І дійсно, його пляни щодо Чорного моря здійснила частково Катерина II., а клич «до Індії» і перська політика, що її почав Петро війною (1722-29), стоїть сьогодні як проблема до вирішення і переведення в життя перед советським урядом.

Петро I. дістав у спадщину від ІІ. ст. два складні питання: 1) турецьке і 2) шведське. Обидва питання мали вирішити одну і ту саму справу, тобто доступ до відкритого моря.

Петро I., за словами Маркса, «з самого початку діяв за всіма традиціями слов'янського племені». «Росії потрібна вода» — ці слова стали девізом усього його життя. Завоювання Озівського моря — було ціллю його першої війни з Туреччиною, завоювання Балтійського моря — ціллю його війни зі Швецією, завоювання Чорного моря — ціллю його другої війни з Портою і завоювання Каспійського моря — ціллю віроломного нападу на Персію. Для системи місцевих загарбань досить було суходолу, для системи світового наступу — треба було вже води. (Таємна дипломатія 17. ст.). Одне слово, Маркс добачує в Петрі типового імперіяліста-загарбника, а большевики оцінюють Петра як світлу постать в історії всіх народів Російської імперії, як володаря, що виконав цивілізаційну місію, організуючи багатонаціональну державу на сході Європи. «Мудра діяльність Петра I-го значно зміцнила могутність російської держави», — пише «Большевик» в ч. 10, 1945 року. Значить, у большевиків «мудра політика» — це політика, що провадить війни і поневолює народи на шляху до свого власного імперіялістичного росту.

Намагання заволодіти берегами Чорного моря означало затяжну війну з Туреччиною, що до цього часу вважала Чорне море своїм внутрішнім морем і ніколи добровільно не згодилася дозволити плавати чужим кораблям по чорноморських водах. По здобутті Озова невдача над Прутом (1711 р.) тільки спричинила коротеньку павзу в російській агресії на тому шляху. Міжнародній стан сприяв радше розв'язанню шведського питання, і справді Петрові I-му припала заслуга закінчити півторавікову боротьбу за Прибалтику (1821 р.) прилученням до Росії: Ліфляндії, Естляндії, Інґрії і Виборгу. «Ми, говорив Петро, з тьми до світла вийшли і яких не знали в світі — сьогодні поважають». Московського царя те не тривожило, що одночасно зійшли зі світла в тьму народи Прибалтики, що вони зі самостійного життя увійшли в «тюрму народів».

Москві потрібно було «вікна», отже при прорубанні його — поневолення багато культурнішої Фінляндії стає зачисленням в заслугу по першому завойованому кусникові побережжя майже на віддалі одного гарматного пострілу від ворожих границь. Перенесення столиці з Москви в це надморське місто означало, що мусить бути здобуте ціле побережжя від Лібави до Торнео, щоб стратегічні позиції столиці можна було вважати забезпеченими. Завдання це виконали щойно наслідники Петра, завоювавши Фінляндію (1809). І цього Петрового заповіту дотримувалися і большевики, які не спочили, поки не здобули, тепер уже Ленінградові, втраченого в першій світовій війні запілля (війна з Фінляндією 1940 р.).

Володіння навіть довгим побережжям Балтійського моря було для Росії в той час безумовно «вікном в Європу». Однак з часом це вікно виявилося не досить великим, бо кожної хвилини могли його заслонити чужі руки. Поки світова політика обіймала, так би мовити тільки Європу, Балтійського побережжя може й досить було для Росії. Вже тоді відчувала вона це як велика держава дуже прикро, що ключі до Балтійського моря були в руках Данії, Швеції та Німеччини. Але згодом, коли світ перестав бути тільки Європейським, Росія була змушена прямувати до вільного океану, до шляхів всесвітньої плавби, а не до закритих побічних морів. І тому по завойованні ще Курляндії (1795) і Фінляндії (1809) весь тягар російської політики переноситься на південь. Українське побережжя з його людним і багатим запіллям було міцною базою, на якій російська імперія основувала свою експансію до «теплих морів».

Негайно по закінченні північної війни Петро I скеровує свою увагу на південь. Російський посол в Ірані доносить про сприятливу ситуацію в Персії і радить втрутитися в її внутрішні справи під приводом боротьби з повсталими феодалами. Росія вбирається в свою випробувану маску «покровителя християн», заключає договори з християнськими васалами перського шаха і розпочинає війну, що мала зблизити її до тих теплих морів, а може і до Індії. По успішному закінченні воєнних дій Петро промощує перші шляхи на

Кавказі (Баку, Дербент) і на західньому та південному берегах Каспійського моря. Ті Петрові успіхи приводять до конфліктів з Туреччиною, і російська дипломатія використовує проти неї тим разом свою другу зброю, випробувану вже в 17. ст. агітацію серед християн, підданих султана, і заключення договору з православними васалами Туреччини, молдавським і волоським господарями.

Прорубавши вікно в Європу, Петро I. намагався також закріпитись і на сході, вважаючи, що Росія повинна бути посередницею в торгівлі між Європою й Азією. З тією метою він вислав численні експедиції для вивчення Сибіру, шукання догідних шляхів для торгівлі і т. д. В 18. ст. Камчатка була базою для дальшого російського проникнення на Далекому Сході. Російський уряд пробував встановити торговельні зносини з японцями і ставив питання навіть про Америку. Російські промисловці і козаки заволоділи островами, розкиданими по Охотському морі, далі досліджували Курильські острови. Сибір ставав щораз більше використаною колонією. Воєнні запотребування металю примушували використовувати сибірські підземні багатства. В копальнях працювали закріпачені селяни і засланці. Сталі повстання туземного населення примусили уряд збудувати ряд укріплених ліній, що давали гарнізонам базу для тримання в послузі населення. При велетенських просторах віддалі Росія зужила, як відомо, дуже багато енергії, добра і крові, щоб запевнити своєму велетенському комплексові земель вільний вихід на вільні від криги побічні моря Тихого океану. Її зусилля розбивалися через брак добре залюдненого і загосподареного запілля, яке почало творитися багато пізніше в Амурській і Приморській областях.

Російська дипломатія кінця 18. ст. на чолі з Катериною II. підняла нитки зовнішньої політики 17. ст. і Петра I. На чергу прийшло здійснення таких плянів:

- 1) «З'єднання» решти українських і білоруських земель, що були під Польщею,
- 2) Закріплення в Прибалтиці,
- 3) Дальше просування до Чорного моря.

Майстерність московської дипломатії досягла своїх вершин в заключуванні коаліцій, використуванні всяких труднощів ворожої держави і в створенні підступних міжнародних інтриг. Катерина старанно прикривала загарбницьку політику російської імперії фразеологією модної тоді доби освіти, а дипломати за кожною новою анексією і міжнародньою акцією на користь російського імперіялізму, добирали відповідну формулку, що мала виправдати їхні дії і поставити на становищі захисників миру і справедливости.

Щоб виконати перше завдання, тобто зайняття всіх українських і білоруських етнографічних територій, Росія довела до повалення Польщі. Польська держава в другій половині 18. ст. була в повному занепаді, але її землями були зацікавлені Австрія і Прусія, тому Росії доводилось узгіднити з ними свої плани. Так дійшло до трьох поділів Польщі. І підготовляючи її поділ, Росія маскувала свої дії обороною «свободи» польського народу. Вона разом з Прусією домогалась у польського сойму зрівняння в правах некатолицького населення в Польщі з католицьким, а з другої сторони — всіма можливими способами перешкоджала всяким заходам, що були скеровані на оздоровлення внутрішніх відносин, як, наприклад, знесення «ліберум вето». Підкупство частини шляхти, впровадження військових частин на територію Польщі — ще більше анархізувало відносини. Російський посол zorganizував конфедерацію з підкуплених, асупільних елементів і під приводом її захисту впровадив російські війська до Варшави. В такій ситуації проходить перший поділ Польщі, при чому Росія дістає, між іншим, значну частину Білорусі. Цікавою і незвичайно знаменною є апробата того акту насильства не царським, а таки советським істориком: «До імперії відійшла і частина Білорусі — старинні російські землі. З'єдинення білоруських земель з імперією спасало білоруський нарід від денационалізації, від переслідування віри. З'єдинення з Росією було добродійним для господарського розвитку краю». (Історія ССРСР, т. I., стор. 695). Претекст до другого поділу був дуже простий.

Проти конституції третього травня постала конфедерація частини польської шляхти під протекторатом Катерини II-ої. А щоб подати тій конфедерації поміч, російські війська зайняли Польщу. Однак Росії було ще того мало, що конфедерація поляків запросила її війська на свою територію. Вона вимагала, щоб польський сойм у Гродні затвердив другий поділ Польщі. Російські війська оточили соймовий будинок і не випускали послів. Посли мовчали; нарешті предсідник сойму, в наслідок натиску, запропонував прийняти мовчанку за знак згоди, і Росія, як «визволителька», за «згодою» польського сойму залишилася в Польщі і прилучені Курляндії, в границі Росії входила ціла Білорусь, Литва й Україна (без Галичини). На півдні імперія досягла берегів Чорного моря і далі могла поширюватись тільки в сторону Балканського півострова і Кавказу. Як бачимо, апетит Москви зростав з новим загарбанням і кожне нове покоління провідної верхівки ставило перед собою все дальші імперіялістичні цілі.

Одночасно з поділами Польщі проходила акція російського імперіялізму на Чорному морі. На тому шляху слід вписати в альбом провідної верхівки Росії в першу чергу послідовне винищування осередків українського самостійницького руху. Ліквідація Гетьманщини, зруйнування Січі — це знову вихід Росії з тьми в світло, з забитого дошками континенту до моря, до світових шляхів, але це означало позбавлення України власного державного життя і відхід її в російську неволю. Дві війни з Туреччиною дали Росії (1791 р.) землі між Бугом та Дністром і Крим, що його називав російський політик того часу «бородавкою на носі Росії». Ці нові території дали Російській імперії в руки ціле південне побережжя і тим самим зміцнили її позицію на Чорному морі. Та ці досягнення далеко не задовольняли апетитів Росії, що виразно позначилися в т. зв. грецькому проєкті Катерини II-ої, який залишився, щоправда, лише в сфері мрій. За цим проєктом не було вже мови про територіяльні здобуття коштом Туреччини, а про повне вигнання турків з Європи і створення Грецької імперії зі східньої частини Балкансь-

кого півострова і побережжя довкруги Егейського моря. Корона цієї імперії призначалась онукові Катерини II-ої. З Молдавії і Дакії замірялись створити буферну державу — Дакію, а західню частину Балканського півострова віддати Австрії. «Царгород у ролі третьої російської столиці, — пише Енгельс, — це означало б, однак, не тільки моральне володіння над східнохристиянським світом, це було б також вирішальним кроком до панування над Європою. Це означало б, що Чорне море перетворилось би в російську воєнну пристань. Це було б єдиноподержавним володінням над Чорним морем, Малою Азією, Балканським півостровом». (Маркс, Енгельс, твори, т. 16, стор. 10). І власне такі були і є цілі російсько-большевицького імперіялізму в тому ж напрямі.

В другій половині 18. ст. йшла також дипломатична військова підготовка до загарбання Грузії. Росія представляла себе захисницею Грузії то перед Туреччиною, то перед Персією. «Зв'язки з Росією повинні були забезпечити умови економічного розвитку Грузії і встановлення зв'язку з Західньою Європою, з її технікою і культурою, а панування Персії і Туреччини несло Грузії тільки примітивні і жорстокі форми феодалного грабіжу і роздору. З Росією в'язала Грузію ще й спільна релігія і зростаючі в 18. ст. культурні зв'язки». (Історія СРСР, т. I. стор. 719). Одне слово, за большевицькою інтерпретацією, всі імперіялістичні загарбання царської Росії були втечею під опікунчі крила, від занепаду під пануванням інших імперіялістичних держав.

В результаті російська дипломатія епохи Катерини II-ї в основному розв'язала ті проблеми, що їх залишили її попередники; були закріплені досягнення Петра в Прибалтиці (Курляндія); «прислані» українські і білоруські землі. Росія стала твердою ногою на Чорному морі. Нарешті Російська імперія завойовувала вирішальний голос у загальноєвропейських справах. Позиція, яку займала Росія у міжнародному житті, характеризувалася в основному так: поступати згідно зі своєю системою, згідно з російськими

суттєвими інтересами і замінити дотеперішню систему залежності від сторонніх урядів на другу: примусити інших співпрацювати з Росією для її цілей. Нові намічені шляхи в зовнішній політиці, що залишилися для 19. ст. — це було в першу чергу проникання на Балкани і послаблення морського першентства Англії.

При своїх перших завоюваннях не зустрічалася Росія зовсім, а якщо й зустрічалася, то в малій мірі. з дипломатичною грою європейських держав, але чим далі в більшому імперіялістичному поході зударялася з імперіялістичними шляхами інших держав, і це примусило її активно включатися в міжнародню дипломатичну гру.

В 19. ст. базами до наступу були в неї: Прибалтика, Далекий Схід, слов'янські народи Балкану, Середня Азія. Спеціально три останні напрями найбільше вражали інтереси інших великодержав Європи і тому доводилося Росії напружувати всі свої сили. Це вже не підкорювання ойратів чи камчадалів, а конфлікт з військово-політичними світовими потугами.

Так зв. східне питання не сходило з черги впродовж цілого 19. ст. Туреччина була занепакою державою, з застарілим суспільно-економічним ладом і невідповідною до сучасних вимог державною організацією. Європейські імперії уважно слідкували за подіями, що відбувались навколо турецьких територій, а особливо за Константинополем, що був вигідною економічно-політичною базою і мав першорядну стратегічну позицію. Захоплення Константинополя давало панування над Чорним морем і Архіпелагом, а пізніше й над східним басейном Середземного моря. Зацікавлення у східньому питанні виявляли передусім Росія, Англія, Австрія і Франція. Австрія поступово розвивала в північнозахідній області Балканського півострова. З кінця 18. ст. Єгипет і Середня Азія стали об'єктами насильних зазіхань з боку Франції. Однак найбільшим противником на тому відтинку була Англія. Британській імперії потрібна була з економічних і політичних причин вільна від турків Греція,

тому найкращою для неї розв'язкою Східнього питання було пхнути Росію у війну з Туреччиною, щоб вона визволила Грецію, але одночасно й не послабила занадто Туреччини і не забрала Константинополя. Пустити Росію в Константинопіль означало для англійської дипломатії побачити її по кількох роках в Індії. Оборона всіма дипломатичними і военними засобами, як Туреччини, так і Персії від опанування їх Росією признавалося першим обов'язком і основним завданням британської політики. Для Англії втратити Індію означало б стати подібною до Голляндії або Бельгії. Борючись проти російських вихваток і завоювницьких прямувань у Туреччині, англійські політики боролися, на їхню думку, за існування Англії, як великої держави. Виступаючи в Кримській війні (1853 — 1856) проти Росії, Англія висувала плян поставлення тамі російській агресії на Південь. За цим пляном Крим до Перекопа мав би відійти до Туреччини, з Грузії і південносхіднього Кавказу мала б створитись васальна держава під протекторатом Англії і Туреччини. Та держава, звана Черкесією, замикала б шлях російському прониканню в Персію. Через брак згоди на це з боку Франції, цей плян залишився нездійсненим, але й надалі найбільш загроженіми місцями для Англії з боку Росії залишилися — Туреччина, Кавказ і Персія.

Росія мала в руках козири в тій загальноєвропейській боротьбі за нові ринки і торговельні шляхи; вона спиралася на підтримку слов'янських народів Балкану, що надіялись за її допомогою здобути державну самостійність. Росія майстерно користувалась цим політичним маневром, ставлячи питання про «покровительство» одновірцям — вихідною точкою своєї дипломатичної і воєнної агресії. Її завданням було створити собі бази на Балканському півострові і на Кавказькому перешийку, щоб почати переможний похід на Константинополь і встановити своє неподільне панування над берегами Чорного моря. В часи послаблення свого воєнного потенціалу Росія тим наполегливіше провадила підривну діяльність серед населення Туреччини. Звичайним її маневром було порушу-

вати на міжнародньому форумі питання становищ християн у Туреччині. Росію цікавило законне втручання прав християнського населення і надання їй права контролю. Власне ця контролє давала б широкі можливості втручати у внутрішні турецькі справи. По невдалій кримській війні Росія застосовує на Балканах методу т. зв. мирного проникання. Вона закріплює свої впливи в Сербії і за її допомогою організує союз балканських слов'ян на чолі з Сербією, і це стає інструментом російського імперіалізму на Балканах. Помагає також і грецьким повстанцям, але тільки доки їхнє повстання не перестанє бути для неї корисним у загальній міжнародній ситуації.

В процесі розгортання міжнародньої боротьби східне питання ускладнювалось новими проблемами. Наступаюча на Туреччину, Росія створювала собі базу на Кавказі і намагалася оволодіти Чорноморсько-Каспійським басейном; звідси довга боротьба між Росією та Іраном, яка зударилася Москву з Англією на Середньому Сході. З другої сторони боротьба за Каспійське побережжя обов'язково збігалася з прямуванням у Середню Азію, в сторону Казахстану і середньоазійських ханатів. Близький і Середній Схід були вузловими центрами міжнародніх суперечок, що поставали між більшими європейськими державами.

Завдяки пануванню над Україною, Росія дістала доступ до Кавказького Істму. Хоч перегороджений могутнім, тяжкопрохідним хрестом Кавказу, цей Істм дає величезні можливості експансії на простори Передньої Азії, що лежить безпосередньо за Кавказом. Цей простір є переходовою країною поміж Малою Азією на заході, Іраном і Перським заливом на сході, Східною Європою на півночі, Єгиптом і Арабією — на півдні. На цьому просторі Передньої Азії лежать: Закавказзя, Вірменія, Західній Іран, Месопотамія і Сирія з Палестиною. Початок завоювання Кавказу дав ще похід Петра I., мир 1774 р. дав Росії лінію Кубані і Тереку, а ряд дальших воєн до 1864 р. приніс цілу природню фортецю Кавказу і простори Передньої Азії біля східного побережжя Чорного моря з Батумом і Баку. Історія загарбання Кавказу — це

типова історія фальшивої гри й обманства з боку Росії. Грузія, загрожена Туреччиною та Іраном, звернулася в особі свого царя Юрія XII. до російського уряду з пропозицією взяти її в оборону. Про цілковиту ліквідацію державних форм Грузії не було й мови. Юрій XII. мав залишитись на престолі, але з появою російських військ на території Грузії, цар Олександр I. видав маніфест (1801 р.) про прилучення Грузії як інтегральної частини російської імперії і створення з її земель ще одної адміністративної одиниці. «Переяславська угода» повторилася вдруге. І відтоді починається затяжна боротьба і ряд повстань проти Росії. Методами колоніальної політики російського уряду в Закавказзі були передусім насильна русифікація і поширення православ'я. Для ще більшої централізації всього апарату підкорено і духовенство та всі церковні маєтки синодальні й екзархові — голові православної церкви в Грузії, призначеному від російського уряду. Насильне насаджування російського православ'я викликало спротив у різних формах, включно з відступством від православної віри і вигнанням православних священників. Значить, насильно запроваджувати православ'я в західних областях України вчився російсько-советський уряд на практиці російського царату в Грузії. Закавказьке передпілля використовувала Росія щораз ширше для агресії на південь. У тій агресії можна розрізнити три головні напрямки. Перший іде на захід, щоб через Малу Азію дійти до Царгороду; другий — на південний захід до Іскендерундської затоки, Сирії і Червоного моря; третій — на південний схід до Перської затоки. Західній напрям через Малу Азію мав основну ціль — переіменувати її в російське «mare клявзум». Утворені в 19. ст. балканські держави — Румунія і Болгарія, — перешкодили Росії оточувати Чорне море з заходу. Тут, у Малій Азії, вона не бачила ніякої поважної перепони на шляху до столиці занепадаючої отоманської держави. Навпаки, вірменське питання завжди давало привід вмішуватися.

Одночасно з закріпленням на Закавказзі не переставала Росія провадити перської політики, яку по-

чав ще Петро I. Війна 1826 — 1828 рр. закінчилась для Росії вигідним миром: Персія зреклася тримати флоту на Каспійському морі і відступила Еривань і Нахичевань. Від того часу Росія воліла вживати методи мирного втручання, а не воєнного нападу. Використовуючи занепад Персії, вона мирним шляхом поширювала там щораз більше свій вплив. Перська затока, пристань Бендер-Аббас відігравали в цих комбінаціях найбільшу роль. В той самий час, коли Росія від північного заходу добувала щораз більший вплив у Персії, вона наступала військово щораз далі на східньому березі Каспія. Нарешті дійшла до північних меж Персії, навіть переступила їх. Тут масою справу з іншим відтинком російського експансивного фронту в Азії. Цей відтинок був і є звернений прямо на Арабське море й Індію. Росія стала єдиним північним сусідом Ірану. Від кінця 80-их років 19. ст. російські впливи в Персії завдяки цьому незвичайно зросли. Побудовано шляхи і телеграфічні лінії в глиб Персії, утворено в кожному більшому місті консуляти, філії банків, торговельні доми. Перський уряд брав у Росії позички, гарантував їх митними доходами і погодився навіть брати нові позички тільки в Росії, а також не давати концесій на залізниці ніяким іншим державам. Вже в першому десятиріччі 20. ст. російська торгівля з Персією була більша, ніж англійська; російські субвенціональні пароплави ходили по Перській затоці; закавказькі та закаспійські залізниці могли засипати в одну мить північну межу Персії російськими військами.

В цей самий час англійські володіння в північно-західній Індії стали межувати з Середньою Азією з південного сходу. Середня Азія стала ареною боротьби між Росією й Англією. Бухара, Хіва, Ташкент — це не тільки добра база бавовни для російської промисловости, а й важливий ринок для збуту товарів російської промисловости. На заході виступала Росія як хліборобська країна, а на сході — як промислова, шукаючи там сировини і ринку збуту своєї промислової продукції. Але загарбання Середньої Азії мало бути ще й важливим атутом у зовнішній полі-

тиці російського уряду. Поразка царгородських плянів у кримській війні примусила Росію шукати можливостей натиску на Англію. Уряд Росії поставив війська на границях Індії, щоб домогтися більшої податливості з боку Англії в питанні проток. Не треба й доводити, що ціллю російського імперіялізму від часів Петра I. була Індія. Цілком відверто висловлювали цей клич російські кола як у пресі й публіцистиці, так і в більших книжкових виданнях. Грозу російської небезпеки для Індії можна найкраще схарактеризувати тим, що ця небезпека тримала ціле століття в напруженні закордонну політику Англії. Коли російські передні відділи зустрілися з афганістанцями (1885 р.), що були під протекторатом Англії, виникла була навіть небезпека російсько-англійської війни.

В середині 19. ст. Росія закріпилася вже на постійно в Казахстані. Офіційними причинами для дальшої агресії в глибокій Середній Азії служили звичайно наскоки військових відділів з незайнятих ще, самостійних земель. Так само, як офіційною причиною війни з Фінляндією 1940 р. була інсинуація підготовленої агресії зі сторони маленької Фінляндії на советську імперію. Крок за кроком Росія здобувала — Ташкент (1865 р.), Самарканд і Бухару (1868 р.), Хіву і Закаспій (1875 р.) і т. д.; в 1891-95 рр. обсадили російські війська більшу частину Паміру, так що тільки дуже маленький відрізок афганістанської території ділив одноцілу російську імперію від англо-індійської колоніяльної держави.

Усталювались границі Росії і на Далекому Сході, хоч вона дійшла до берегів Тихого океану ще в 17. ст., але не була в силі використати тоді основних своїх здобутків.

Величезні простори, а передусім сталі повстання невдоволених і жахливо експлуатованих народів зводили часто до фікції російську адміністрацію на цих теренах. Щойно в половині 19. ст. уряд організує експедицію на ріку Амур, щоб зайняти прилеглий до неї простір, прибувають туди перші поселенці-селяни, коло гирла Амура будують місто Миколаївськ. Від-

тоді, власне. починається володіння над Далеким Сходом. Росія користує з перемоги західноєвропейських держав над Китаєм і за пекінським договором 1860 р. дістає ті самі привілеї у торговельній ділянці, право консульрної юрисдикції над своїми громадянами і т. д. Крім цього, затверджено за нею територію по лівому березі Амура, Усурійський край і Сахалін. Тепер уже загосподароване запілля в Приамур'ї відкриває Росії широкі можливості для дальшої експансії в західній Китай, східній Туркестан і Монголію. В той самий час (1860 р.) відділ російських моряків зайняв затоку Золотий Ріг, де засновано Владивосток, — надзвичайно важливу економічно-політичну точку російської держави на Далекому Сході.

Кінець 19. ст. усталює остаточно кордони російської імперії (коли не брати до уваги дрібних просувань). Усталюються суперечності інтересів з іншими світовими потугами і визначаються вузлові точки конфліктів, що зрештою привели до вибуху першої світової війни. Вузлові точки залишилися, властиво, ті самі, але змінилися партнери. На Далекому Сході новим суперником стала Японія, що в переможній війні 1904 — 1905 рр. відібрала південну частину Сахаліну, південно-манджурську залізницю і фактичне володіння південною Манджурією, Ляодунський півострів з Порт-Артуром. Крім того, примусила Японія російський уряд признати Корею за сферу впливів Японії. Після цієї поразки Росія знову звернула свою увагу на Близький Схід, де застала цілковито змінену ситуацію: вже не Англія була тут її найближчим конкурентом у питаннях проток, а Австрія і Німеччина. Австрія прямувала до промощення собі вільного шляху аж до Салонік і поширила свої економічні взаємини по цілих Балканах. Впливи Німеччини в Туреччині значно зросли і Німеччина готувалася використати концесію на будову т. зв. Багдадської залізниці. І знову балканські народи стали мечем у руках конкуруючих імперіялізмів, обидві балканські війни (1912-13) загострили ситуацію до такої міри, що війна 1914 р. стала неминучою. Росія вступила в цю війну по стороні свого давнього суперника — Англії. По-

ліпшення англо-російських відносин диктувалося її інтересами англійського імперіялізму. Ще недавно до самої російсько-японської війни Англія вбачала в Росії свого найбільш небезпечного ворога в Азії. Тепер ця точка погляду застаріла. Поразка Росії в російсько-японській війні повела до дальшого упадку міжнародного престижу російського уряду, що почався, як відомо, ще з кримської війни. Серед англійських політиків остаточно усталилося переконання, що головною небезпекою для Англії є вже не Росія, а Німеччина.

Щоб гаразд зорієнтуватись, чи справді советська Росія продовжує нитки зовнішньої політики царської Росії, треба переглянути, які завдання до виконання залишив царат з останнього часу своєї діяльності, — з першої світової війни. Тобто треба визначити:

1) Імперіялістичні цілі, які плянував досягнути царат по виграній війні.

2) Який був фактичний стан російських державних кордонів по всіх повоєнних мирових договорах і яке її становище в міжнародньому житті.

В загальних плянах поділ територіяльної здобичі, зараз після вибуху війни, Росії призначали: нижню течію р. Неман, Познань, Шлезьк і Галичину та, крім цього, гарантію вільного проходу через протоки. Прямим домагань на турецьку територію Росія в цей час ще не висувала. В дальшому розгортанні воєнних дій Антанта заговорила про протоки, тим більше, що після переходу Туреччини на бік Німеччини поставлено питання про «турецьку спадщину» і поділ її земель між союзниками. На початку 1915 р. досягнуто угоди, згідно з якою Константинополь, протоки і Мармурове море, переходили до Росії. Ця угода означала відмовлення Англії і Франції від опору домаганням Росії стати середземноморською державою. Успіхи російських військ на кавказькому і перському фронтах приневолити союзників піти ще далі і домовитися про поділ азійської Туреччини. 1916 р. нова угода признавала, крім вище обіцяних їй територій навкруги Константинополя і проток, — Велику Вірменію, куди входили: Ерзерум, Трапезунд, Ван, Бітліс, Урмія і

Курдистан. Росії була також обіцяна значна смуга чорноморського побережжя на захід від Трапезунда з чисто турецьким населенням, границь якої царський уряд ще не наважувався точно визначити. На Далекому Сході заміряла використати послаблення Китаю і зміцнити там свої позиції. В той час Китай опанувала дедалі більше Японія, що була у вигідному становищі, бо сили її суперників зв'язувала війна в Європі. Отже, після виставлення Японією т. зв. «21» вимог Китаєві Росія мала намір добитися продовження терміну оренди смуги відчуження Китайсько-Східної залізниці в Манджурії на 99 років і розширення, на зразок «21» вимог, своїх прав у Північному Китаї.

Такі були імперіялістичні цілі Росії в першу світову війну, а остаточно, по всіх мирових договорах, большевицька Росія була відкинена навіть з довоєнних позицій царської Росії. Її територіяльні втрати обіймали передусім землі, на яких постали самостійні держави: Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва. Отже, цілий дорібок прямивань до володіння Прибалтикою пропав даремно, Петербург-Ленінград знаходився знову на віддалі одного гарматного пострілу від ворожих границь. Відійшла частина польських і частина українських та білоруських земель і «собирательства русских земель» залишилися з неповним складом спадщинної «отчизни». Румунія забрала Басарабію, а в балканських державах, отій російській базі до наступу на протоки, — установилися економічні і політичні впливи Франції й Англії. На Далекому Сході, на місце послабленого Китаю, появилася відроджена, зміцнена Японія, що стала на дорозі російського імперіялізму і в Манджурії, і в Кореї, і в Північному Китаї, взагалі на всіх російських далекосхідніх шляхах. По першій світовій війні Росія зійшла з міжнароднього життя як великодержава.

Революція 1917 р. розвалила тільки царат, та не знищила ні централізму, ні імперіялізму, які, здається, споконвіку є міродайним елементом психіки й державної думки кожної великоруської верхівки. Вже перший революційний уряд Росії був строго центра-

лістичний і виразно приймав за свої всі давні імперіалістичні кличі царської Росії.

Ще більше централістичним був і є большевицький уряд революційної Росії. Його боротьба проти самостійности України тривала довгі роки, його імперіалістичні прямування, хоч цілком інакше забарвлені і сформульовані, як такі ж прямування царської Росії, йдуть давніми, второваними шляхами і напрямками. Після жовтневої революції від большевиків залунав один клич: мир, мир за всяку ціну. Большевикам треба було передусім ліквідувати зовнішні фронти, щоб упорядкувати внутрішній хаос і розправитись з усіма самостійницькими рухами, що будували свої національні держави на руїнах російської імперії. Бо хоч у Москві сидів революційний уряд, що проголошував право народів на самовизначення, однак дивним дивом уважав усі землі царської Росії за свою спадщину — «отчину», тому першим обов'язком ставив перешкоди відірванню України, Кубані, Грузії, Вірменії, Казахстану і т. д. від РСФСР. Большевики не визнавали версальського договору і тим самим включили себе в число т. зв. ревізіоністичних держав, покривджених територіяльно, бо ж большевикам відібрали частину надбань російських царів.

У порівнянні з державами Антанти, совети добилися остаточного миру сильно послаблені, і це визначало їхню тактику в зовнішній політиці. Відносно західноєвропейських держав, що опинились під економічно-політичним впливом Антанти, вони зайняли позицію принципового революційного робітничого уряду, що усвідомлює своє капіталістичне оточення, і якщо навіть засідає за спільним столом з представниками капіталістичних держав, то хіба щоб поговорити про мир, загальне роззброєння, але ні в якому разі не про якінебудь територіяльні претенсії чи поділ сфери впливів. Большевицька дипломатія, несподіваючись відповідними військовими силами й економічними ресурсами, мовчала про ті справи. Вона добивається тільки того, що в 1922 р. починається ряд торговельних договорів між нею та європейськими державами,

а починаючи від 1924 р. — визнання де юре советського уряду.

Зате іншу роль заграли совети перед напівколоніальними народами Азії (Туреччина, Персія, Афганістан, Монгольська Народня Республіка). Тут Росія виступила як опікунка покою і сучасним капіталістичним імперіялізмом, що поневолює слабші народи. Совети відразу в 1917 р. видали звернення до всіх трудящих мусулман Росії і Сходу і тим пропагандивним демагогічним маневром задумали змінити своє становище у вищезгаданих державах, у противагу фінансовим і політичним впливам Англії і Франції. Большевики реклямували себе як борців за самостійність колоніальних народів, вдавали противників таємних дипломатичних договорів. Вони анулювали всі привілейовані договори царату з тими державами як вимушені й односторонньо корисні, а заключили нові, в яких обидва партнери мали стояти на рівних позиціях. У договорі з Китаєм у 1924 р. говорилося про «рівність, взаємність і справедливість», совети зреклися спеціальних прав і привілеїв, консульської юрисдикції, але в той же час посилювали комуністичний рух у Китаю і, користаючи з розгорнутої комуністичної революції, встрявали у внутрішні китайські справи.

На заході, в Європі, советська офіційна дипломатія притягла імперіялістичні пазурі, але зате неофіційна експозитура — Комінтерн — працював у всіх країнах тим жвавіше. Вже не раз так бувало в історії Росії. Коли по кримській війні не стало сили голосно заговорити про протоки, тим голосніше лунали кличі панславізму на Балканах. Комінтерн переслідував тактику строгого принципіялізму, чистоту комуністичної лінії, поставлення компартії на другій стороні бар'єру від усіх «опортуністичних» соціалізмів. Діставши таким чином вироблені партійні кадри — вийшов з до-теперішньої ізоляції і, згідно з постановами VII. Конгресу Комінтерну в 1935 р., приступив до організування «Єдиного робітничого фронту», тобто «фронтів усіх поступових демократів» — з керівним комуністичним

ядром. Одночасно, після кількох п'ятирічок, виходить з ізоляції й офіційна советська дипломатія. В 1934 р. СРСР вступає в Лігу Націй, укладає низку умов про неагресію і взаємну допомогу та активізується в міжнародньому дипломатичному житті. У внутрішньому советському житті проходили також великі зміни.

Але «якобінізм» російської революції не міг тривати вічно, як такий же у Франції, і згодом починає визирати обличчя давньої російської нації, з усіма кінцевими змінами в світогляді, перегрупованні провідних верств і т. д. В результаті, з вибухом другої світової війни 1939 р., появляється советська Росія, як чистокровна імперіялістична держава, що підняла всі нитки російської царської зовнішньої політики і на давніх випадових базах поновила агресію, щоб завершити завдання, які в спадщину залишив їй царат; завжди першим обов'язком наступників було — виконати імперіялістичні заповіти попередників.

Почнемо від Прибалтики. По першій світовій війні советська Росія залишилася з маленьким кусником Балтійського побережжя, а Ленінград — без достатньо стратегічного забезпечення. Большевики пам'ятають вказівки Петра I., що Петербург мусить бути забезпечений від Лібава по Торнео і тому сталася російсько-фінляндська війна 1940 р. «Миролюбна» соціалістична держава напала на Фінляндію, щоб здобути запілля для свого виходу в Балтійське море. І що ж з того, що офіційно большевики проголошували, наче б то ліліпут-Фінляндія мала агресивні наміри проти гіганта — СРСР (формулка для виправдання російської агресії мала бути винайдена). Дальшим кроком було прилучення Литви, Латвії й Естонії у формі союзних республік (це ж давні російські, ще царатом загарбані землі). На анексію Фінляндії 1945 р. не вдалося советсько-російській дипломатії досягнути згоди світових великодержав, але залишено її Росії як сферу впливів, тобто — дано свободу втручати у внутрішні фінляндські справи. Запілля Ленінградові від Лібава до Торнео большевики запевнили.

Друга справа — це розпочате ще царем Іваном III.

«собираніє русских земель». В 1939 р. за неутралітет советів у війні між Німеччиною і західними державами заплатив Гітлер большевикам дозволом на загарбання всіх українських і білоруських земель. «Коли стався розвал польської держави, Польща стала зручним полем до всяких випадковостей і несподіванок, які могли створити загрозу для ССРСР. Щоб відвернути можливість таких подій, а також взяти під захист єдинокровних братів-українців і білорусів, яких збанкрутований польський уряд кинув на волю випадків, Червона армія, за розпорядженням советського уряду, 17. вересня 1939 р. перейшла польський кордон і визволила Західню Україну і Західню Білорусь». (Політ. Словник 1940 р., стор. 222). Це знову формулка: з історії знаємо, що московські царі вже не раз визволяли єдинокровних українців і білорусів, а цариця Катерина II. «порядкувала» справи розхитаної Польщі аж до цілковитого її поділу між сусідніми імперіялістами, очевидно завжди обороняючи дисидентів і загрожену Торговицьку конфедерацію. Тепер привезений з Москви польський уряд з Осубкою-Моравським. За поміч у розгромленні Німеччини зажадала Росія, між іншим, західньої Білорусі, західньоукраїнських земель, Закарпаття, Буковини і Басарабії. І от вперше в історії Росії московські володарі виконали заповіт Івана III.; уся спадщина, «отчина» великих московських князів зібралася довкруги московського престолу. Незвичайно знаменним є факт, що в Басарабії святкували 1945 року 1555 роківковини здобуття фортеці Ізмаїл царським генералом Суворовим.

Від часів досягу берегів Чорного моря — питання проток, а в зв'язку з цим Туреччина і балканське питання не сходило з порядку денного в російській зовнішній політиці. Нині совети усадовилися добре на Балканах (Румунія, Болгарія, Югославія, Албанія) і при допомозі ще досі не виведених окупаційних військ правлять цими псевдо-самостійними державами. Першу скрипку грає Югославія, як колись за Миколи I. Сербія, і організує слов'янські союзи, як інструмент московської політики, подібної союзіві

балканських слов'ян з 60-их років минулого століття. Большевики додали до старих царських кличів панславізму, — православної єдності — ще й демократію, але так самісінько підготовляють собі базу до проток з заходу. На Балканах ще тільки одна Греція не грає в унісон з московською оркестрою і звідси така напружена дипломатична боротьба з Англією за створення в Греції сприяльного уряду. Однак на шляху до Середземного моря стояла Росія кілька століть найбільшою перешкодою Туреччина і на неї спрямований весь концентричний наступ на цьому відтинкові російської зовнішньої політики. Насамперед советська преса визнала Туреччину фашистівською державою і повела гостру кампанію проти неї. Після того советська дипломатія пустила в рух тасмну машинерію і почався всесвітній рух за «визволення турецької Вірменії». В листопаді 1945 р. утворюється «Комітет поступових американців», ціллю якого було підтримувати вимоги вірменського народу про приєднання частини вірменських підтурецьких земель до советської Вірменії. «Доля вірменського народу нерозривно зв'язана з Советським Союзом», — говорить у відозві того Комітету. «Вірменська Національна Рада Америки» висилає меморандум Труменові, Етлі і Сталінові з тими ж самими заявами (грудень 1945 р.), а подібні вірменські національні ради Єгипту і Лівану домагаються від Генеральної Асамблеї ОН «з'єднання вірменського народу», очевидно, під крилами советів. Та найцікавішим документом цієї кампанії є лист двох професорів («Радянська Україна», 21. 12. 1945 р.) «про їхні законні вимоги до Туреччини». Ці два люди домагаються для советів (офіційно для советської Грузії) докладно тих самих теренів, що їх обіцяла Франція й Англія цареві Миколі II. по переможній першій світовій війні при поділі спадщини переможеної Туреччини. Тоді Антанта дала свою згоду на перетворення царської Росії в Середземноморську державу і тепер — советська Росія консеквентно домагається цього самого, себто поділу Туреччини; що більше: вона йде далі царських плянів, хоче вже колонії над Середземним морем — Триполітанії.

Не менше поживавлений рух відбувається на Перському шляху Петра I. до Індії. Досягнення царату на цьому відтинку були вже досить великі. В 1907 р. складено в Петербурзі російсько-англійську умову. Він поділив Персію на три смуги. Північна, — найбільша, — мала лишитись російською сферою інтересів, південносхідня — сферою впливів Англії. Решта Персії мала становити нейтральну смугу. Ця умова поклала, щоправда, експансії Росії теоретичні границі, та практично тій експансії сильно допомогла. Всі багатші перські провінції підпали під безпосередній вплив Росії, російські війська могли безпосередньо посунутися до перської границі, ба: і до нутра самої Персії і тут гарнізонувати; російська торгівля вже коло 1908—1909 рр. — перевищувала англійську більше як у двічі. Перша світова війна і російська революція цей розвиток подій спинила, але друга світова війна дала можливість большевицькій Росії почати наступ наново. Користаючи з введення під час війни російських військ до північного Ірану, себто — давньої царської сфери впливів, совети, — по закінченні воєнних дій, — не думали виводити своїх частин: вони вперлися на суперечках між населенням північного Ірану — Азербайджанцями і Тегераном і за допомогою азербайджанської демократичної партії розпочали організацію спротиву Тегеранові. В листопаді 1945 р. дійшло до скликання Всенародніх Зборів, виборів до парламенту і створення національного уряду Азербайджану. При тому всьому офіційна советська дипломатія проголошувала строгий нейтралітет. Ця советсько-перська політика викликала занепокоєння в Англії і в Америці, що привело до відомих подій у Раді Безпеки. Остаточо вилізло шило з мішка: 4. квітня 1946 р. складено советсько-іранську умову і виявилось, що мова йшла про створення нафтового ірансько-советського товариства, терени якого обіймали б частину північного Ірану, себто більш-менш терени російських впливів з 1907 року.

На Далекому Сході, по капітуляції Японії, большевики уважно стежать за тим, щоб їх інтереси не зазнали шкоди. В першу чергу дістали вони південну

частину Сахаліну на тій підставі, що колись він належав царській Росії; в Кореї — спільно з американцями «помагають» створити демократичний уряд (читай: собі сприяльний уряд), бо за Корею билася колись Росія з Японією і вважала її майбутнім тереном своєї експансії. В північному Китаї і в Манджурії совети гостро конкурують з американцями, бо на тих теренах царат ще в 19. ст. промостив шлях російському імперіялізмові. Байдуже, що це самі китайці просять російські війська залишитися; ми ж знаємо, що протягом усєї історії російського імперіялізму від Івана III. до Сталіна, вони завжди знаходили таких, що запрошували їх «прийти», «помогти», «залишитись», «взяти під опіку» і т. д.

Могло б здаватися, що перша соціалістична держава робітників і селян повинна піти новими шляхами, — чи то організуючи бльоки найбільш передових демократичних ідейно-близьких держав, чи то бльоки малих держав, що стають предметом зазіхань капіталістичних імперіялізмів. Тим часом бачимо щось зовсім протилежне: ССРСР в союзі з двома найсильнішими капіталістичними державами світу, — Англією та Америкою. Отже — союз сили і спільних великодержавницьких інтересів, а не союз ідеї чи робітничих інтересів. Росія і по большевицькій революції не змогла і далі свідомо не хоче відмовитись від второваних шляхів і методів російського імперіялізму, шляхів, що їх визначили — географічне положення і вікові традиції російської державности. Большевицькі вельможі однаково, як колись царі, примушують російський народ поневолювати інші народи і виростати їхнім коштом на світову потугу.

Не інтернаціональна, не робітничка, не миролюбна є зовнішня політика Союзу Советських Соціалістичних Республік, а російська, великодержавна, загарбницька.

Степан Ленкавський

МОСКОВСЬКІ КОРИННЯ БОЛЬШЕВИЗМУ

Вважаючи, що нації повинні бути розсажені клясовою боротьбою, як пережиток «буржуазних віків», комуністичні теоретики не будували своїх головних плянів на базі націй. А все ж таки російський народ удостоївся в них першого місця «між рівними народами» і великоруські шовіністичні ідеї, під маскою «совєтського патріотизму», стали зобов'язувальними ідеями, хоч це і незгідне з марксизмом. Сталося це з тієї причини, що комуністична верхівка і кадри, самі будучи переважною масою російськими, самі мали російську національну духовість. шукали головного опертя на російському народі, і з бігом часу щораз більше утотожнювали російські шовіністичні ідеї з большевицьким централізмом та імперіялізмом. З другого боку, деякі тези большевицької теорії збігалися з найглибшими чуттєвими імпульсами російської національної духовости і знаходили серед росіян більшу притягальну силу, як серед інших народів.

Вікове почуття меншевартости створило в російському народі глибокий комплекс задрісної ненависти до Заходу і мрійництво про нищення Росією Заходу. На цьому ґрунті творилися серед росіян різні месіянстичні ідеї про покликання росіян врятувати інших, про призначення «святої Русі» стати носіями іншої, ближче неозначеної духової культури, чи відродити світ, зокрема слов'янський, ідеями запозиченого лібералістичного і християнського братолюбія під крилами російського орла. Коли росіянин для вирівняння свого почуття меншевартости щиро і нерезально бажав загибелі «гнилому Западу», то комуністична теорія якраз під смак цим бажанням знайшла для того чуттєвого прагнення т. зв. наукове обґрунтування: Захід треба знищити тому, що він капіта-

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» чч. 10 (54) і 11 (55), Мюнхен 1955.

лістичний, а капіталізм, згідно з вигаданими ними «невнутримими законами розвитку економії і історії» (історичного матеріалізму), мусить розвиватися в напрямі свого занепаду. Таким чином мрії про загибель ненависного росіянам Заходу не лише знаходять у теорії комунізму псевдонаукове обґрунтування, але й перетворюються виглядати нездійсненними, коли за ними добувано «залізні закони історичної неминучости».

Коли в першій війні большевики виламалися з російського союзу з альянтами і заходилися укладати з німцями сепаратний мир в Бересті, був момент, коли переговори розбивалися і Леніна запитували, чи на випадок німецького наступу можна б прийняти від західніх альянтів допомогу. — Ленін відписав: «Я за тим, щоб від бандитів англійсько-французького імперіялізму прийняти картоплю і зброю». Відповідь своїм цинізмом типова не лише для большевика, але й для щирого москаля. Большевицькі вожді, шукаючи наладнання співпраці з Заходом, завжди цинічно і відкрито оправдувалися, що роблять це тому, щоб зміцнити себе і розгромити завтра тих, яких сьогодні тягнуть до співпраці. Така цинічна одвертість давала росіянам задоволення і певність, що большевики, злі вони чи погані, але в одному «хороші молодці», тобто, в їхній принциповій і послідовній ненависті до капіталістичного світу, який в голові російського обивателя є тотожний з ненависним для росіян Заходом.

Про історичний розріз російських большевиків з Європою Отто Цірер в своїй найновішій історії¹⁾ пише так:

«Те, що найбільш наочно робить 1917 рік зворотним пунктом історії, є не лише приход США до Європи, але куди в більшій мірі відхід Росії до Азії. Большевицька революція з її радикальним запереченням будь-яких західніх духових надбань, дуже швидко виявилася, як дійсний відпадок від Європи. Правда, її духовий стимул — наука Карла Маркса, базована

¹⁾ Otto Zierer: *Das Bild unserer Zeit, 1917-54*. Том 41/44, стор. 39.

на діалектиці Гегеля — є європейського походження. Але в мізках російських революціонерів вона служить лише інтелектуальним зняряддям для розпунтання елементарних сил, які витискають Росію з європейської сім'ї народів та надають їй чуже, незрозуміле, до найглибшої істоти вороже європейству обличчя».

Вікове мрійництво про нищення Росією Заходу злилося з псевдонауковим пророкуванням загибелі капіталізму і розпутало в москалів елементарні сили антієвропейського фанатизму.

Дуже під смак цій визволеній з пут традиційній ненависті москалів до Заходу большевики піднімають боротьбу проти похвалювання будь-чого чужоземного. «Один з шкідливих пережитків капіталізму — пише С. Ковальов²⁾ 1954 р. — виявляється в низькопоклонстві перед закордонщиною... У нас все це трапляються окремі громадяни, що не розстаються з фальшивими увявленнями про першість усього чужоземного над рідним. Такі люди вихваляють сучасну буржуазну культуру, кіно, театр, хоч, як відомо, вся ця позірна культура проповідує найреакційніші ідеї експлуататорів, розбрат, погорду до пригноблених народів, імперіялістичні війни і тому подібне... Хоч таких людей є лише одиниці, вони можуть нанести нашій країні велику шкоду, тому що легко можуть опинитися здобиччю чужоземних розвідок. Тому **боротьба проти низькопоклонства перед закордонщиною — важливе завдання всіх свідомих советських людей**».

Того роду большевицькі заклики до нагінки проти низькопоклонства західній «закордонщині» під гаслом чуйности перед потенціальним... шпигунством, діють дуже заспокоююче на кожного, хто російську душу має, прихильник він чи ворог большевиків.

Другий момент, що виростає з потреби зрівноважити російське почуття меншевартости, — це прагнення

²⁾ С. Ковальов: «В чём состоит коммунистическое воспитание трудящихся». Москва, 1954, стор 36.

бачити російський народ у **передовій ролі носія рятувальних месіянстичних ідей**, за що інші подивляли б росіян, були б їм вдячними та шанували б, як месію. Відчуваючи в собі прагнення російської душі — очистити своє сумління і бачити себе в ролі спасителя — Чернишевський, всупереч історичним фактам, заспокоює писав: «Ні, не завойовниками і грабіжниками виступають у політичній історії росіяни, як гуни і монголи, але спасителями»³⁾).

На геніяльні інвенції в знаходженні таких месіянстичних ідей, що були б пориваючі також для неросіян, росіяни не спромоглися. Історично спізненою народилася в них ідея третього Риму, і по балканській війні, після усамостійнення православної Сербії від мохаммеданської Туреччини, не мала жадних перспектив дальшого розвитку. Ідея слов'янофільства під крилами російського орла, сильно підмурована царськими, а потім совстськими рублями, починала і кінчала свій вплив на далі розташованих від Росії слов'янських країнах, і то так довго, доки ті народи не мали нагоди зблизька пізнати росіян. Комуністична теорія висунула ідеї «оборони робітників» і їх під'юджування, ідеї, що своїм засягом не обмежувалися тереном Балканів і Чехії, як слов'янофільство, але стосувалися до пролетаріату всього світу і давали перспективу росіянам заслужити собі подив і вдячність цілої земної кулі, отже в таких масштабах, про які російським кандидатам на спасителів навіть не мріялося.

Знаючи потребу російської душі — придбати подив для себе — Сталін в 1930 р. писав: «Револуційні робітники всіх країн однодушно рукоплещуть совстській робітничій класі і, перш за все, російській робітничій класі — авангардові совстських робітників, як визнаному своєму вождеві... Керівники револуційних робітників усіх країн з жадобою вивчають повчальну історію робітничої класи Росії, її минуле, минуле Ро-

³⁾ Н. Г. Чернишевський: «Литературное наследие», ч. II. 1928. стор. 44.

сії... Все це вливає (не може не вливати!) в серце російських робітників почуття революційної національної гордості, яка спроможна гори зрушити, спроможна творити чуда»⁴⁾).

Було так чи інакше, але росіянам здавалося, що через більшевизм вони досягнуть речей, які заспокоять їхню національну гордість.

Споєння російських мас з **соціяльними** ідеями більшевизму не було теж особливо штучне. Російське селянство не ставило більшовикам спротиву. Воно мало в пам'яті свіжу традицію «общин» в сільському господарстві. Тому більшевицька націоналізація землі і колективізація були в великій мірі розширенням «общин», а не катастрофальним ударом, як для українського селянства.

Після деякого борсання тих російських шарів, що були з клясового погляду призначені на знищення, привиклий до послууху деспотичній владі і до централістичної політики російський народ, прийняв, як традиційну і самозрозумілу роллю для себе, **виконання указів та погромів** від імени на цей раз червоної деспотії над різnorodними «клясовими і національними ворогами» своєї «родіни». Клясовий ворог змінився, але національний з приходом більшовиків залишився той самий: «сепаратизм» підкорених народів. Мазепа для більшовиків точнісінько такий самий і з тих мотивів «ізмєнник родіни», як і був для російських царів, що наказували його по церквах викликати. Петро I., якому більшовики таку ж чолобитню складають, як і їх попередники, чорносотенне дворянство, надсила на Україну своїх опричників, більшовики — російських чекістів. Змінилися назви російських катів, а не суть.

Царські історики, поети і письменники найбільшу шану віддавали тим царям і генералам, що мечем і вогнем поширювали російську імперію, топлячи в крові спротив волелюбних неросійських народів. Советські історики і письменники мають наказ робити те

⁴⁾ И. В. Сталин: «Сочинения», Т. 13, стор. 24.

саме. Національним героям царської Росії складають патріотичний поклін. Ба більше, неросіян вони примушують також складати чолобитні своїм катом і звеличувати царів і царських генералів за нищення волі їх пращів, за вбивства, грабунки й руйнування їх батьківщин, та вихваляти ці російські злочинства, як «прогрес», «рятунок» і «визволення» завойованих москалями народів. Комуністична теорія вбачає в царях і їх генералах «класового ворога». Але потреба душі москаля міцніша за теорію. Москаль прагне, щоб ним «восхїщались», щоб його підносили і примушує, щоб його хвалили, а коли нема за що, так бодай за те, що він сам найбільше шанує, — за брутальну силу його попередників, яка підкорила йому інші народи.

Споєння ідей комуністичної теорії з чуттєвим підкладом російсько-національного світосприймання і світогляду сталося в наслідок того факту, що большевицькі теоретики і партійні кадри, будучи в основній масі москалями, внесли в комуністичний рух, разом з собою, своє російське національне світосприймання, свій російський шовінізм і під його призвою конкретизували та інтерпретували зміст теорії, а також в російських національних навиках творили факти большевицької практики.

Ленін громив і лаяв німецьких і австрійських соціал-демократів за те, що вони в першу світову війну вкупі з «буржуями» обороняли свої батьківщини. Але, будши сам москалем, з нагоди тієї ж самої війни, цілком відкрито підкресляв, що «інтерес національної гордості великоросів збігається з соціалістичним інтересом великоросівських пролетарів»⁵). Відкликатися до національної гордості найбільш реакційно відсталих російських буржуїв Ленінові соромно не було, коли йшло про оборону Росії. Також не мав ні Ленін, ні інші російські большевики ніяких скрупулів в ім'я неподільності Росії потоптати большевицьку «Деклярацію прав народів Росії» і вдарити війною проти новоствореної української Держави. Коли йшлося про втримання неподільності Росії і поборювання націо-

⁵) В. І. Ленин: «Твори», Т. 21, стор. 82.

нально-самостійницьких стремлінь неросійських народів, між російськими кадетами і російськими большевиками не було ніяких різниць думок.

«Національне питання, — пише У. Кужіль⁶⁾, — було ними розв'язуване завжди з становища інтересів російських большевиків і завжди мало за ціль єдність російської імперії і затримання території, щоб гарантувати її позицію світової потуги і дальший імперіалістичний ріст навіть за ціну поступок марксистським принципіальним заложенням. При тому, як звичайно в советах, виступало виразно подвійне обличчя партії і уряду в національній політиці. Одне — це офіційна програма партії і уряду, виявлена в резолюціях партійних з'їздів і основних законах советської держави, а друге — правдиве — це практична політика уряду і партії на місцях, що зводилася до супрематії російської нації і повільного, але невблаганного спрощування всіх слов'янських і неслов'янських рйк в одно російське море».

Через творчий вклад російської ментальности в розробку теорії і в формування практики большевизму постала в багатьох суттєвих відношеннях збіжність між комуністичною ідеологією та чуттєвими прагненнями російського народу, ідеями його національної ідеології і деякими формами соціального і державного устрою, закоріненими в російських традиціях. Багато комуністичних тверджень мають свій основний ґрунт в російській духовості їх авторів і їх в теорії комунізму взагалі не було б, або були б інакше ставлені, оформлені та інтерпретовані, якщо б їх авторами були люди іншої, неросійської культури і якщо вони були б формовані на ґрунті інших національно-історичних традицій.

Ми вкажемо на деякі приклади.

Традиційний **російський деспотизм** зберігся у формі зросійщеної, розробленої Леніном, теорії диктатури пролетаріяту; **царський державний централізм**, коли поминути зовнішні словесні оздобы, заховався в ро-

⁶⁾ У. Кужіль: «Большевики і національне питання», 1951, стор. 4.

сійській інтерпретації Сталінової федерації республік СРСР, скованої обручами партійної сітки; замкнутість Росії від решти світу і російська ворожість до Заходу знайшли своє продовження в **советській ізольованості** від некомуністичного світу і в принциповій негачії капіталістичного світу; російський **месіянїзм** — в советських претенсіях обороняти права світового пролетаріату; російський **імперіалїзм** знайшов своє продовження і роздуття в советських імперіалістичних плянах світової пролетарської революції і світової комуністичної держави; висування **міста Москви** на позиції світової метрополії (3-ій Рим), залишилось таким самим гарячим бажанням большевиків, з такою лише поправкою, що місто Москва повинно стати червоною Меккою для правовірних комуністів всього світу, а далі столицею світового ідеологічного руху; **царослав'є** збереглося і розрослося в ідолопоклонне величання вождів партії за життя і по смерті, з мавзолеями включно. Деякі типово російські **методи поліційного володіння**, що в царських часах існували в зародку, большевики прийняли і розвинули до небувалих розмірів, як от придушування цензурою всякого вільного слова; методу заслань на Сибір, продуктивність якої підвищили з сотень політичних в'язнів на мільйони; будову каналів і царських міст на багнах коштом життя своїх рабів большевики зберегли повністю; абсолютну владу по провінціях большевики надалі залишили в руках губернаторів, назвавши їх першими секретарями республіканських партій та поширили їх владу на всі області однієї провінції-республіки.

Патріотичну любов до російської імперії і демонстрування її, російські большевики вважають мірилом льюальности або нельюальности громадян супроти режиму. Вона належить до обов'язкового репертуару офіційних виступів. Щоб не дратувати неросіян цією шовіністичною вимогою, большевики прикрили своє настирливе домагання любови до російської імперії маскою іншої назви — «советського патріотизму», плеканню якого присвячується особливо пильну увагу.

Степан Ленкавський

ФАЛЬШУВАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В ІНТЕРЕСАХ НЕПОДІЛЬНОЇ РОСІЇ

Російські большевики здавна поставили собі за мету винародовити неросійські народи, перетворити їх на різномовне безнаціональне «соціалістичне суспільство», заступити національний і релігійний світогляд народів фальшивими й однобокими матеріалістично-марксистськими теоріями і перш за все, видерти в них їх власні національно-історичні традиції, злагодити їх і заступити іншими, придуманими. Большевицькі шляхи до винародовлення неросійських народів дуже різноманітні. Ми спинимось на одній лише методі винародовлювання, на большевицькій переробці української історії, чому большевики в останніх роках, перед підготовою 300-річчя Переяславського договору, приклали дуже багато зусиль. До цієї роботи змусили вони свої філіяли московських культурних централей в Україні, Академію Наук УРСР, Спілку радянських письменників України.

В результаті, на книжковому ринку, на театральних сценах, на кінових екранах зародилось від незвичних для совєтської дійсності постатей. Побіч соціалістичного монотонного типу простаків, що граблять награвлене, або взаємно переганяють себе в соціалістичних з'явилися такі ж самі спролетаризовані простаки, але переодягнені в мальовничі історичні одяги — вусаті запорожці з кривими шабляками на вороних конях, козацькі сотники, полковники в жупанах, священики, міщани, спудеї, польські магнати, єзуїти, бородаті і завжди «розумні та шляхетні» кацапи, і «пошани гідні» делегати царського двору. Схема цих нових пропагандивних брошур, повістей, драм, кінофільмів, дитячих оповідань на історичні теми шабляково однакова. Українське селянство, зокрема панщизняне, або зубожіле, змальоване найпозитивніше і побутово май-

Передрук з «Шляху Перемоги», 1955, ч. 3 і 4.

же вірно, позитивну оцінку має також козацька чернь, очайдушна і смілива, запорозьким козакам до ступня сотника надається назагал тих самих прикмет, що й черні, з насмішливим підкреслюванням їх нахилу до пияцтва. Козацька старшина від сотника вгору представлена як зрадницький, інтригантський і підкупний елемент, який явно або потайки вже є, або готовий стати на службу ворогам українського народу. Запорозька Січ це не мілітарний зав'язок боротьби за державні і соціальні права українського народу, але азиль для інтернаціональної збиранини соціально незадоволених партизан, щось ніби партизанські відділи Комінтерну. Ворогом українського народу — а тим «народом» є виключно панщизняне селянство, козацька чернь і запорозький «інтернаціонал» — є польські і українські пани. Московські пани, дворяни, генерали і бояри ворогами українського народу не є. Їх існування в історії або зовсім замовчується, або рідко коли показується, але тільки в ролі «шляхетного дорадника» і «рятівника» українців з різних прикрих оперсій.

Політичним прагненням українських мас і запорозького «інтернаціоналу» — признають большевики — було визволення, визволення соціальне і національне. Але соціальне визволення це не далекоюсяжні козацькі соціальні реформи, тільки знищення шляхти польської і української. Національне визволення це не державна самостійність України, але злука з російським народом в одну державу. Цієї злуки українці завжди нібито дуже прагнули, тому що російський народ «тоже православний», і тому, що українські маси нібито вбачали в росіянах «союзника» в боротьбі перед татарськими набігами. Простіше кажучи, національне і державне підкорення України Москві називається безсоромно «національним визволенням», за яке нібито воювала Козацька Україна.

Що російський народ створив кріпацтво, ще тяжчу систему соціального рабства, як панщина, це большевицьких борзописців зовсім не турбує. Вони дають собі дуже легко раду з такою несумісністю, просто за-

мовчучою і затаюючи, що такі соціальні неподобства в Росії діялись.

Перед советськими істориками поставлено завдання куди трудніше, ніж перед письменниками. Переробка історії мусить у якійсь мірі спиратися на історичних фактах, тоді коли «історична» повість чи п'еса в советській дійсності може не лише перекрчувати історичні факти, але безцеремонно поминати їх і придумувати фабули незгідні з духом історичної доби, коби тільки тенденція твору відповідала пропагандивним настановам, виложеним в тезах ЦК КПСС про напрямні фальшування української історії.

З-поміж численних праць советських історіографів на теми української історії найзамітнішою є широка синтетична робота колективу Академії Наук УРСР п. н. «Історія Української РСР»¹⁾. Перший том цієї історії починається з викладу про походження людини від людиноподібної мавпи, кістки якої знайдено в Грузії, і кінчається поширеним викладом «Короткого курсу історії ВКП(б)» до лютневої революції 1917 р. в Петрограді. Ціла робота це достосовування історичних фактів до теорії історичного матеріалізму. Всі сторінки густо пересипані цитатами з «творів» таких неісториків, як Енгельс, Ленін, Сталін, і це становить конструкцію та основний зміст твору. Перебіг самих історичних подій розіп'ятий на риштованні цієї конструкції наче театральні краєвиди на мольбертах. Де історичних фактів бракує і де неможливо так їх натягнути, щоб прислонити ними дошки риштування, там вони стирчать з-поза лаптівків в цілій своїй рапавій «красоті» і тільки злегка замазані пригоршею полеміки з українськими «буржуазно-націоналістичними» істориками.

В цілій роботі виразно переведені три лінії, дві марксистські і одна великоруська. Перша марксистська теза така, що «історія є продукт виробничих відносин».

¹⁾ Історія Української РСР, том 1. Редакційна Колегія: О. К. Касименко, В. А. Дядиченко, Ф. Є. Лось, Ф. П. Лєвченко, Ф. О. Ястребов. Вид. Академії Наук УРСР, Київ 1953, сторінок 784.

Характеристиці тих відносин присвячено багато місця. До них зведено дуже часто також такі процеси, що не були наслідком господарських відносин. Друга марксистська теза, що «рушієм історії є класова боротьба» — деформує цілий розгляд історії, розколює історію України на дві історії, історію нижчих суспільних клас, яка є утотожнена з «історією народу», та історію вищих клас, яка є показана як суперечна «інтересам народніх мас». Де суперечности довести неможливо, там цитується відповідно вирвану загальникову цитату з «творів» теоретиків большевизму.

Антагонізм між класами українського народу зображений у таких перебільшених формах, що вони набувають ґротескового вигляду, зокрема в сторіччях винищення і винародовлення української суспільної верхівки. Українському народові большевицькі історики приписують таку тупу й отуманюючу ненависть до українських «панів», що він перестає розрізняти, де кінчиться «своє» і де починається «чуже» і сліпо шукає в національних ворогах України, в москалях, з їх рабовласницьким соціяльним устроєм, союзників і «кращих друзів» для боротьби проти польських і українських панів. І тут саме є основа третьої, головної немарксистської, але велико-російської імперіялістичної тези, під призмою якої є перекручені всі історичні події в Україні. Історичні факти вікової російсько-української боротьби зінтерпретовані, як інтриги малої горстки українських «панів і буржуїв», суперечні з інтересами українських народніх мас, які в усіх війнах прагнули тільки «злуки з російським народом». Всіх, хто йшов по лінії братання з москалями, розцінюється як «палких патріотів», як таких, що розуміли й здійснювали «корінні інтереси» українського народу. І навпаки, всі політичні діячі, історики, письменники, хто стояв на позиціях самостійности України, хто боровся проти московського поневолення, або відкрито про те поневолення писав, той «заклятий ворог» українського народу, «запроданець іноземних імперіялістів».

Кілька прикладів:

«Найбільш запеклих українських буржуазних націоналістів в Київській „громаді“ очолював історик В.

Антонович. Він ... був злобним ворогом революції. Зраджуючи кровні інтереси українського народу, він вважав за необхідне відірвати Придніпрянську Україну від Росії і, приєднавши її до західньоукраїнських земель, віддати під владу австрійської монархії. В цьому питанні Антонович розійшовся з Драгомановим, який орієнтувався на Росію» (ст. 510). Нагадаємо, що в Росії було абсолютне самодержавство, в Австрії конституційна монархія, яка творила свобідніші умовини для національного розвитку.

«Найбільш реакційні погляди проповідував Грушевський — типовий представник буржуазно-націоналістичної історіографії, який свідомо викривляв історію України. Цей реакційний ідеолог українських буржуазних націоналістів... фальсифікуючи дійсну історію України, проповідував шовінізм і національну виключність. Він навмисно заперечував глибокі історичні зв'язки братніх російського і українського народів... з метою ввергнути Україну в рабство іноземному імперіялізмові (рабство під російським імперіялізмом, хоч і рабство, але не «іноземне» — прим. Л.)... Антинародні писання М. Грушевського завжди використовували і піднімали на щит всі найлютіші вороги народу: ці писання стали свого роду „теоретичною” основою для української буржуазно-націоналістичної контрреволюції» (ст 724).

З ще більшою люттю згадується про митрополита Шептицького.

При такому ненависницькому ставленні до всього, що в нашій історії було протиросійське, цікаво буде читачеві познайомитись як большевики дають собі раду з тими незаперечними історичними фактами, коли «кращий друг і приятель» українців, москаль, ламав кості своєму «молодшому братові» з «Малоросії». Для ілюстрації наведемо декілька історичних фактів, а після них їх большевицьке висвітлення.

В 1169 року ростово-суздальський князь Андрій Боголюбський напав на Київ і жорстоко його зруйнував. Ніколи ніхто так не нищив старої столиці, як це зробили суздальці і смоляни. Літописець так описує нищення Києва північним ворогом: «грабили Поділ, Гору

і монастирі, Софію, Десятинну Богородицю й не було нікому нізвідки милосердя: церкви горіли, християн убивали, брали в неволю. Церкви обдирали з ікон, книг, риз, і дзвони позабирали». На такі святотатства не наважились навіть пізніше татари. Андрій Боголюбський, перебуваючи 14 років перед тим в Київському пригороді Вишгороді, потайки від батька втік з Вишгороду до Суздаля, поповнивши інше злодійське святотатство, забрав потайки з собою до Росії вишгородську чудотворну ікону Богородиці, яка стала головною святістю спершу Володимира над Клязмою, а потім Москви.

Про Андрія Боголюбського російський учебник «Історія ССРСР» (1954) для 8 класу подає коротко так: «Його війська, на спілку з військами інших князів, його союзників, взяли «на щит» (штурмом) Київ. Впродовж трьох днів продовжалася грабіж старої столиці... Київ покотився в повний занепад після його розгрому 1169 року. Навпаки, великого значення набрав город Володимир, що його Андрій зробив столицею своєї держави» (том I, стор. 64).

В «Історії Української РСР» про Андрія Боголюбського немає й одного слова. Не лише грабіж і різня Києва, але само ім'я суздальського князя соромливо промовчане.

Інший московський злочин, зруйнування москалями гетьманської столиці Батурина 1708 р. творить особливо криваву пляму в московсько-українських відносинах. Вона стала темою доброї п'єси Лужницького «Оборона Батурина», яка чомусь знята з теперішнього репертуару наших еміграційних театрів. Батуринська твердиня з 10 000 українською залогою під проводом полковника Чечеля героїчно боролася проти головних сил Петра I, якими командував ген. Меншіков. Але Батуринський зрадник показав москалям таємні ходи до твердині і москалі вдерлися в місто. Вся залога і мішанство билися до останнього віддиху. Москалі перерізали їх разом з жінками, стариками і дітьми.

В Лебедині, де таборював Петро I, згинувло в страшних муках 900 людей. Москалі з наказу Петра походилися на всі Україні страшенно люто, щоб залякати

український народ терором. Про Лебедин, де москалі вперше на українській землі показали свої методи слідства і терору, в большевицьких підручниках нема найменшої згадки.

Про Батурин «Історія Української РСР» пише тільки одне речення, неначе про чисто військову операцію: «Батуринська фортеця, де засіла частина мазепинців, була взята і зруйнована російськими військами під командуванням О. Меншикова». В російському підручнику «Історії ССР» про Батурин згадки нема, але замість про його знищення і Лебединську помсту є така безцеремонна брехня: «В спільній боротьбі проти шведських захватчиків, як і проти інших спільних ворогів, росла і скріплялася дружба українського і російського народів». (Том 2, стор. 21).

Як ця «дружба» виглядала, мимохіть проговорилася дещо «Історія УРСР»: «Під впливом демагогічної агітації частина старшини і козаків-січовиків вирішила підтримати шведів і в березні 1709 р. уклала з ними договір. Це змусило російське командування вжити рішучих заходів для того, щоб не дати шведам можливості використати укріплення і озброєння Січі: в квітні 1709 р. війська царського полковника Яковлева і козацького полковника Галагана зайняли Січ і зруйнували її укріплення» (стор. 326).

Насправді Петро I, користуючись тим, що кошовий Кость Гордієнко пішов нашому гетьманові в допомогу з 9 000 запорожців і на Січі осталася невелика залога, вирішив знищити цей військовий осередок українського самостійництва. Марш російських військ Яковлева на Січ лишив на українській землі смугу згарищ і трупів. Москалі вдерлися в запорозьку фортецю Переволочну і спалили козацьку фльотилію. Невелика залсга Переволочної і Чортомлицької Січі боронилася хоробро і не хотіла піддатися, доки не дістала запевнення, що ніхто не буде караний. Москалі слово зламали. Вимордували найлютішими муками всіх полонених козаків і вирізали населення Переволочної, подібно, як у Батурині, разом з жінками і дітьми. Большевицькі історики згадують маломовно

про те, що москалі зруйнували лише... січові укріплення.

Про те, що «прогресивний» цар Петро винищив українські «верхи» мазепинців, большевицькі історики пишуть із задоволенням, як про «справедливу боротьбу із зрадниками і агентами шляхетської Польщі і султанської Туреччини», які служили «агресивним цілям іноземної політики» та мали пляни «відторгнення України від Росії». Але про те, що той же «прогресивний цар» винищував низове козацтво, большевики ні пари з уст не пускають і з їхніх «історичних» праць ніхто не довідається, що москалі побудували Петроград і Ладозький канал на козачих кістках.

Про це масове вигублення українського козацтва гетьман Орлик писав: «Москва хочачи вмисно вигубити козацьке військо, по кількадесять тисяч козаків указами своїми спровадивши, одних тяжкими і незвичними роботами помордувала, других голодом поморила, а інших мукою гнилою, отрухлою, з ящірками і вапном помішаною потруїла».

Іншою формою масового винищування українського козацтва було висилання козаків на гарматне м'ясо для московських завоювань. Їхнє майно москалі пограбували военними реквізиціями такими самими методами, як опісля большевики винищували українське селянство. Про всі ці факти московських злочинів большевицькі історики, що виставляють себе «оборонцями бідних», мовчать.

Перелік дальших перекручувань гноблення москалями українського народу, яке поглиблювалося з року на рік в міру того, як закріплювалась російська окупація в Україні, вимагає просторої критичної праці. Ми спинимося ще на одному лише прикладі, на московському підступному здушенні гайдамацького повстання.

В 1768 р., коли гайдамацьке повстання зламало ворожу силу на Правобережній Україні, Москва вислала своє військо під командуванням ген. Кречетнікова на Умань, щоб придушити українське повстання. Гайдамаки сподівалися підтримки росіян православ'ю і думали, що Москва не знає кріпацтва, бо ця система мо-

сковського рабства була заведена на Лівобережній Україні 15 років пізніше. Це помилкове переконання гайдамаків, що москалі є приятелями українців, москалі спритно використали, нав'язали з гайдамаками «дружні» переговори, запросили повстанчих провідників на спільний бенкет і там заарештували їх, пов'язали, частину гайдамаків перерізали і біля 900 захопили в свої руки. Правобережних гайдамаків з Гонтою на чолі передали полякам, які їх жорстоко замучили в с. Кодні біля Житомира. 250 лівобережних гайдамаків москалі самі засудили на смерть і частину з них «помилували» в такий спосіб, що повіривали їм ніздрі, повипалювали гарячим залізом тавра на чолах і позасилали на каторжні роботи в сибірських копальнях. Туди заслали й Залізняка.

Так гірко заплатили гайдамаки за те, що, забувши про науку історії, повірили в ілюзію, мовляв, російський народ має «дружні і приятельські» почування до українського народу.

Про цю московську підступну зраду, яка переможне гайдамацьке повстання втопила в крові, большевицькі шкільні підручники мовчать. «Історія Української РСР» пише: «Царські офіцери, скориставшись тим, що ватажки повстанців, вважаючи російські війська своїми союзниками, часто приїжджали в їх розташування, по-зрадницькому схопили Залізняка, Гонту та інш.» (ст. 363). З такого формулювання виходить, що москалі не заманювали гайдамаків хитрощами, в свою пастку, а що гайдамаки самі, з дуру, полізли в московську петлю. Підступний напад на них зробили **царські** (чому не московські?) **офіцери**, отже московські салдати, — а з ними й московський народ — які їх в'язали і частину перерізали, ніби були в злочині зрадницького схоплення безнаціональних «царських офіцерів» «невинні, як янголи». Про російську розправу над гайдамаками сказано дуже загальною і безпідметно: «Після придушення руху (ким?) почались жорстокі розправи (кого?) над його учасниками. Тих учасників, які були російськими підданими, покарали (хто карав?) батогами, затаврували і заслали до

Сибіру. Серед них був Залізник» (ст. 363. Запитання наші — Л.).

Щоб не спиняти уваги читача на розчовпунанні цього туманного місця про московські знуцання, советські автори відразу ж подають дуже понурий і докладний образ польських катувань, четвертувань і знуцань над гайдаками і цим відвертають увагу читача від коротенької і сухої згадки про злочинства москалів і перекидають її на жорстокості поляків.

Подані нами приклади перекручень, замовчувань і протилежного вияснювання рушійних ідей української історії заставляють призадуматися над наслідками цієї большевицької винародовлюючої роботи, що спрямована на підточення коренів історичних традицій українського народу. Затертям історичної правди і заступленням її неправдами і фальшами большевики сподіваються вирішно вплинути на формування політичної свідомости українського молодого покоління і прискорити в нього процеси державної асиміляції по лінії ідей спільного советського патріотизму, що є сучасною маскою великоросійського імперіялізму. Передумовою для цього є усунення всіх чуттєвих моментів, які розділяють або можуть розділити прірвою український народ від російського. Заборонити пізнавати історичну правду про свій народ — це засіб механічний і невдалий, який тільки зміцнює зацікавленість до заборонених правд. Тому большевики вирішили обікрати український народ з його історії і виставити як історичні стремління української нації ті ідеї, проти яких Україна віками боролася, ідеї великоросійського імперіялізму, як ідеї діячів і творців української історії.

Підкорення України Москві, яке сторіччями втримувалося насильством росіян, в майбутньому має бути закріплюване також «з волі українців». Не з волі зрадників і запроданців, але українців-патріотів, у яких викрадено їх національні ідеї і які ошукані московсько-большевицькою брехнею. Вони з українських патріотичних мотивів, з щирої любови до України і до її світлих історичних традицій, перефарбованих на барви всеросійського централізму, повинні стати за-

хисниками того централізму, в тому фальшивому переконанні, що вони будуть найкраще заступатись за корінні інтереси українського народу, коли своїми руками пхатимуть український народ у пащеки московських вовків.

Над прискіпшенням цього процесу державної асиміляції працюють большевики всіма засобами своєї пропаганди. Школа, драма, повість, опера, дитячі оповідання, фільми — все це разом має створити відповідну чуттєву температуру. Біля уявних фантазмагорій про протилежний зміст буряних епох, які вогнем і залізом переорали українську землю в боротьбі за визволення від Польщі і Москви, має зародитися і дозрівати новий український проросійський патріотизм. Російські шовіністи з КПСС добре знають, що українські патріоти нового советського виховання закохані в зовнішню романтику козацьких бунчуків, пірначів, контушів, в віками приглушений тупіт степових коней у шумі тирси, в полум'яні зриви до волі козацьких повстань, що ними віками палахкотіла українська земля. У спалахах погаслих віків вони з щирим серцем шукають дороговказів майбутнього ходу української нації. І в історичній далечині вони бачать підступно розставлені ворогом маяки всеросійського централізму. Їм починає ввижатися, що ці непогашені кров'ю наших предків блудні вогні — це історичні семафори українського народу, які показують шляхи в майбутнє. Тому історичний цикл великої козацької доби закінчується для них не обірваним московськими шаблями ритмом недовершених бажань, що завмерли в серцях оборонців Батурина, Чорномлицької Січі, четвертованих лебединських мучеників, катованих розпеченим залізом гайдамаків, але закінчується витвором найчорніших тіней нашої історії — символом і культом козака Голоти, що встає з козацьких вольних трупів, окрадених москалями трупів.

При такому наступі на нас, ми не можемо прийти в Україну з порожніми руками. Завданням наших учених, письменників, журналістів та інтелігентів, що живуть у вільному світі, не гаяти часу, але оновити в

освіжених формах всі заборонені й перекручені червоною Москвою деталі історичної правди про Україну. Від світла тієї правди розвіються тумани московської брехні перед очима ошуканих земляків наших і гнів їх створить обманцям новий Конотоп.

О. Горновий

ШОВІНІСТИЧНЕ ЗАПАМОРОЧЕННЯ І РУСИФІКАЦІЙНА ГАРЯЧКА БОЛЬШЕВИЦЬКИХ ІМПЕРІАЛІСТІВ

«Боротьба» з «ухилом» у бік великоруського шовінізму, про яку свого часу так багато кричали більшовики, закінчилася сьогодні повним ухилом якраз у бік цього ж таки шовінізму. Сталінські вельможі стали сьогодні на позиціях російського шовінізму зовсім одверто. Тост Сталіна в Кремлі 24. травня 1945 р., піднесений на честь російського народу, що, за словами Сталіна, є «найвидатнішою нацією з усіх націй, які входять до складу Радянського Союзу», та, що є керівною силою серед усіх народів, у якого є «ясний розум, стійкий характер і терпіння», був офіційним признанням цього одвертого шовіністичного курсу, що вже фактично задовго до того часу — існував у житті. був його найвищим осанкціонуванням.

Цей наскрізь шовіністичний виступ Сталіна, що остаточно завершив процес переходу більшовиків до російського шовінізму, послужив за офіційний заклик (як і кожний виступ Сталіна) до якнайсильнішої кампанії розпалювання цього ж шовінізму в російському народі. Ця кампанія, на послуги якої відведено всі великі засоби більшовицького пропагандивного апарату, ведеться по визначеній Сталіном схемі, а саме, щоб доказати: 1) що російський народ по своїй природі найвидатніша нація; 2) що він являється керівною силою серед інших народів. Зразу ж видно, що така найновіша сталінська теорія про «найвидатність» і «керівну роль» російського народу — це рівновидність расистських теорій, що вона, в першу чергу, нагадує гітлерівську, до якої сталінська найкраще підходить як своїм безглуздям, так і реакційністю.

Тому, що «теорія» ця позбавлена будьяких серйоз-

Передрук праці О. Горнового під тим же заголовком з підпільного журналу «Ідея і Чин» 1946 р. ч. 10.

них основ, для її скріплення, як це звичайно буває при кожній расистській теорії, притягається за волосся і історія, і політична економія, і філософія, і т. д. І ми, власне, бачимо сьогодні, що в усіх цих галузях науки переводяться докорінні зміни. Правда, наука в СРСР ніколи не розвивалася вільно, вона завжди піддавалася численним змінам, що впливали із кожноразової політичної тактики ЦК ВКП(б), але зміни, які переводяться зараз, найбільші з усіх дотеперішніх. Сталінські вельможі тепер всіляко відпекуються від усього того й поборюють усе те, що дотепер створила їхня історіософія, філософія (якщо взагалі про таку можна говорити) і т. д., мовляв, у них допущено багато немарксистських і ненаукових положень. Та фактично не в марксизмі і не в науковості тут справа, — на них большевикам найменше залежить, — а в тому, що ніодна з цих галузей науки не відповідає сьогоднішньому курсові. Всі сьогоднішні зміни в науці диктується виключно політичними вимогами партії, а саме її ставкою на російський шовінізм, як на найбільш надійну опору її імперіалізму.

Найпершим доказом вищих якостей російського народу мають служити його історичні досягнення. «Російський народ на всьому протязі своєї історії проявив себе як працьовитий, волелюбний, мужній народ, який вміє за себе постояти і другу своїому допомогти» (збірник статей. Вид. «Радянська Україна», 1945 р.).

Щоб збільшити «протяг» цієї історії, сталінські шовіністи слідом за царськими безсоромно крадуть сьогодні від українського народу цілу добу Київської Русі й приписують її російському народові. Про око, вони зазначають, що Київська Русь — спільна для російського, українського і білоруського народів (що, до речі, є також звичайною фальсифікацією історичної правди), то однак ніколи не забувають поставити російський народ на першому місці і підкреслити, що «керівна роля» в Київській Державі належала російському народові, що тим самим означає, що Київська Держава — російська держава. Тим самим сталінські шовіністи в питанні висвітлення Київської Русі, по суті, нічим не відрізняються від своїх царських попе-

редників. Дуже часто вони не в'яжуться навіть з жодними застереженнями, а говорять таки прямо про Київську Русь, як про державу російського народу. «В далеку сиву старовину російський народ створив велику державу і своїми грудьми захищав рідну землю й незалежність... Київська Русь XI і XII ст. ст. була однією з найбільших держав Європи тих часів... (А це, нібито, виключна заслуга російського народу — О. Г.). Мужня боротьба російського народу проти монголо-татарських загарбників урятувала Західню Європу від смертельної загрози поневолення монголо-татарами, які так і не могли проникнути в Західню Європу» (там же).

Про якунебудь ролю українського народу ні згадки, наче б його в той час і не було, наче б він і не боровся з монголо-татарськими наїзниками. А тим часом, відомо, що Київська Русь — це якраз твір виключно українського народу, що якраз російського народу тоді ще не було, бо він почав складатися щойно в XIII ст. у Волзько-Окському басейні і свою державу створив далеко пізніше (початок її дало московське князівство, яке поступово підпорядковувало собі всі інші князівства, а в XV ст. стануло на шлях імперіалістичних загарбань). Відомо також, що в боротьбі з монголо-татарськими наїзниками найбільше кривавився саме український народ (Калка 1223 р., Переяслав, Чернігів — 1239 р., Київ — 1240 р.), а московські князі покорилися татарам, стали васалами Золотої Орди і звільнилися з-під її ярма щойно в XV ст., коли роз'їджена міжусобицями Золота Орда стратила свою силу, (Цим ми ніяк не заперечуємо боротьби російського народу проти монголо-татарів, успіхів цієї боротьби — битва на Куликовому полі 1380 р. — вказуємо тільки на шовіністичне висвітлення цієї боротьби, яке полягає в приписуванні виключних заслуг у цій боротьбі російському народові).

Зрозуміло, що признати це все сьогодні сталінським шовіністам не вигідно, бо це применшувало б ролю російського народу, применшувало б його державотворчі здібності, його вищі якості, а це ж ніяк не відповідає завданням доказати, що російська нація —

«найвидатніша нація». А так, наточивши крадіжжю з української історії — історію Росії, можна говорити і про «велику державу» і про «врятування Європи» можна, значить, говорити про «найвидатнішість» російської нації, а основне, можна про це все говорити на цілі сторіччя раніше виникнення російського народу. Іншими словами, така крадіж повністю задовольняє російську шовіністичну самозакоханість.

З тих же причин на місце засудженого раніше російського імперіялізму прийшла сьогодні його більш або менш одверта апотеоза. Цьому імперіялізмові надається історично-прогресивна роль, його всіляко виправдується, ідеалізується. Цей прикрашуваний, ідеалізований імперіялізм служить сталінським вельможам за найсильніший аргумент «вищости» російського народу. Тому їм сьогодні далеко ближчий царський шовіністичний історик Ключевський і взагалі ціла стара шовіністична історіографія, з якої вони черпають повними жменями, ніж, напр., Покровський, підручником історії якого так колись захоплювався Ленін.

Свого часу Ленін писав у статті «Про національну гордість великоросів» — «Ми сповнені почуттям національної гордості, і саме тому ми особливо ненавидимо своє рабське минуле (коли поміщики, дворяни вели на війну мужиків, щоб душити свободу Угорщини, Польщі, Персії, Китаю) і своє рабське теперішнє, коли ж ці поміщики за допомогою капіталістів ведуть нас на війну, щоб душити Польщу й Україну, щоб давити демократичний рух у Персії і Китаї, щоб посилати зграю Романових, Бобринських, Пуришкевичів, яка ганьбить нашу великоруську гідність» (Ленін, «Вибрані Твори», стор. 691).

А ось з яким патосом про ці імперіялістичні походи, в які гнали мужиків — поміщики і капіталісти, пишеться сьогодні:

«Армия нашего Отечества все чаще выходила за его пределы, чтобы сражаться на чужой земле. Русская армия появлялась в пределах Германии, побивала в Берлин, у границ Баварии, в знойной Италии, на снежных Альпах, на высотах Монмартра в Парижи,

за Балканами, под стенами Константинополя, во льдах Ботнического залива, в Голландии, Португалии, русская морская пехота висаживалась на берег дружественной Америки. Русский флот воевал не только на морях своего Отечества, но и в водах Далекého Средиземного моря» (А. Кривицкий «Русский офицер за рубежом», стор. 7. Воениздат нко СССР, Москва, 1946 г.).

Це вже, як видно, не прокляття царським імперіалістам, які гонили мужиків на війну, це пеан славі «русскава аружия». Тут уже не говориться про придушення Угорщини, Польщі, Персії, але ідеалізується ці походи, які мали своєю метою ці придушення. Чому? Тому, що ці імперіалістичні походи і війни наводиться сьогодні як доказ «вищости» російського народу, бо в них, мовляв, «проявилися з особливою силою вищі якости російського народу». Тому, що за допомогою ідеалізування цих імперіалістичних війн минулого розпалюється шовінізм у російського народу й виправдується сучасний російсько-большевицький імперіалізм.

Для ще більшого ідеалізування російського імперіалістичного минулого цим загарбницьким війнам начіплюється такі прекрасні ярлики, як «визволення братів слов'ян» і «врятування Європи». «Російський народ визволив від іга братні слов'янські народи і повернув їм незалежність» (Збірник статей, вид. «Рад. Україна», 1945 р.). «Подібно, як за часів татарської навали російський народ врятував Європу від підкорення азійським варварам, в період Вітчизняної Війни в 1812 р. (цю назву, створену царською історіографією для війни 1812 р. і вигнану з історіографії після жовтневої революції, зараз знову повернуто — О. Г.) він врятував її від наполеонівського панування. Це з новою силою показало могутність російського народу і його прогресивну роль в історії людства» (Большевик, Ч. 10, 1945 р.). Таким чином імперіалістичні війни проти турецької імперії називаються «визволенням братів слов'ян», «поверненням їх незалежності», а повернення в Європі чорної реакції, встановленої Священним Союзом після розгрому Наполеона називається «врятуванням Європи», «прогресивною ролюю ро-

сійського народу в історії людства». І хоч такі пояснення російської імперіялістичної політики минулого явно суперечать історичній правді, то, очевидно, вони зовсім добре роздмухують російський шовінізм, а крім цього, якже ж чудово підходять до імперіялістичної політики сталінських вельмож, до того, що діється сьогодні, коли фактичне загарбання Польщі, Чехословаччини, Болгарії, Югославії також називається «визволенням братів слов'ян» російським народом, коли встановлення чорної реакції в половині свіжо загарбаній Європи, посилення її в ССРСР і намагання використати Раду Безпеки Організації Об'єднаних Націй, як колись священний союз, з метою закріплення цієї реакції також називається «врятуванням Європи», «врятуванням цивілізації», «великою прогресивною ролюю» російського народу на цей раз в боротьбі проти фашизму.

Відоме твердження Леніна — «в кожній національній культурі існує дві національні культури», або інакше, клясовий підхід — не стосується зараз із старою послідовністю, як це напр., робив Покровський, а тільки там, де це вигідно. І це зрозуміло. Для того, щоб з успіхом розпалювати російський шовінізм, щоб проповідувати «вищість» російського народу, замало звертатися за прикладами тільки до працюючих і експлуатованих мас, до культури, «що характеризується іменами Чернішевського і Плеханова», бо й часто їх зовсім там не можна було б знайти. Для того треба звернутися також і до експлуаторських кляс, до імперіялістичних клік, до великоруської культури «Пуришкевичів, Гучкових і Струве», бо по цьому боці таких прикладів гори цілі. Так сталінські вельможі й зробили. Найжорстокіших російських імперіялістів вони поставили в ряди «найвидатніших російських людей», а їх злочинну імперіялістичну діяльність наводять як доказ того, що російська нація є «найвидатніша нація» серед усіх націй. Тому напр., такі імперіялісти, як Іван Грозний чи Петро I. — це сьогодні «далекоглядні люди», «мудра» діяльність яких «значно зміцнила могутність російської держави».

Написана недавно В. Соловйовим п'єса «Великий

Государь» зображає власне Івана Грозного як такого великого царя-будівника, перед розумом і далекоглядністю якого розбиваються всі закиди про його злочинну, антинародню політику (промова молодого черця). Царя Петра I. ще раніше реабілітував А. Толстой у своєму романі «Петро I.» Своєї черги ждуть і інші царі-кровопивці, і, можна б сподіватися, що якщо б Катерині II. не шкодило її німецьке походження, то вона сьогодні була б також реабілітована «у своїх заслугах», бо ж вони ніяк не менші від заслуг Івана Грозного і Петра I, бо ж вона також, як і обидва її попередники продовжувала «історично-прогресивну справу творення могутньої російської національної держави». Та нічого, прийдеться ще трохи подождати. Зразу ж усіх не можна.

Як, отже, бачимо, історія висвітлюється з чисто великодержавницького і расистського поглядів, щоб вмовити в російський народ його «вищість», «передовість», «державнотворчі здібності», «визвольну місію», «рятування Європи і цивілізації» перед татарською навалою, наполеонівським пануванням, німецькою запрозою і т. д., або інакше, історія висвітлюється з виразною, неприхованою тенденцією роздмухувати російський шовінізм, сдину опору сталінського імперіалізму.

«Видатні риси російського народу з особливою силою прояснилися не тільки в справі творення могутньої національної держави, а й у створенні неоцінених духових цінностей. Російський народ талановитий і діяльний, неблаганний і непохитний у боротьбі, наполегливий і самовідданий у праці» («Большевик» № 10, 1945 р.). Йдучи за цими шовіністичними твердженнями, сталінські вельможі російській культурі й науці відводять не те місце, яке їм належить поруч культури й науки інших народів, про російську культуру й науку вони не говорять інакше, як з префіксом «най», їх ставлять на першому місці.

«Російська література за своїми ідеями та визвольними тенденціями, за своєю художньою досконалістю займає перше місце в світі» (Збірник статей, вид. «Радянська Україна» 1945 р.). «Вона оспівувала благородні

риси росіянина — його сміливість, відвагу і героїзм у боротьбі, його ясний розум і стійкий характер (зовсім за вказівкою Сталіна — О. Г.), його самовідданість і терпіння, його готовість іти на будьякі жертви за ради досягнення високої мети, його гарячий патріотизм, невгасиму віру у велике майбутнє Росії і готовість пожертвувати на вітар вітчизні всім, що в нього є, аж до свого життя. Російська література і мистецтво завжди відзначалися своєю ідейністю, глибоким реалізмом і правдивістю, гуманністю і народністю в найкращому розумінні слова.

Російський театр за загальним визнанням, є найкращим у світі...» («Большевик» № 10, 1945 р.).

В науці витягається сьогодні всякі пересічності, навіть найбільшу мізероту, щоб тільки їх іменами доказувати «передовість» російської науки, і її «вищість» від західньо-європейської. «Новое Время» (№ 10, 1946 р.) обурювалося, що один англійський журналіст не міг знайти в авторитетній «Британській Енциклопедії» російського винахідника радія Попова (очевидно, ця енциклопедія не підлягає русифікаційному курсові). Та тим не менше багато «славних» імен, яких тепер повипорпувано, зовсім не знайдете (а якщо знайдете, то лише з блідими замітками) в советських енциклопедіях чи наукових підручниках, виданих до 1940 р. чи навіть до 1943 р. Тепер поспішно виправляється «цю помилку». Переводиться ціла переоцінка в цьому напрямі. Вже не тільки Попов перший у світі винайшов радіо. А й технік-самоук І. І. Повзунов за 20 років до Джемса Уатта винайшов першу парову машину, а І. П. Кулібін створив проєкт (бодай хоч проєкт!) одноаркового мосту через Неву. Андрій Нортон винайшов раніше від англійських механіків частину станка т. зв. суппорт, Ломоносов «предвосхитил идеи современного атомизма» і «за 14 років до Лавуазьє відкриває і експериментально обґрунтовує закон збереження речовин», Морковніков створив «теорію про взаємний вплив атомів у молекулі». На думку «Большевика», «вклад російських учених у науку був не тільки великий, а й — що особливо важливо — він відогравав надзвичайно благотвор-

ну ролю у розвитку цієї світової науки» («Большевик» № 10, 1945 р.). Очевидно, як виглядала, на чому по-лягала ця «благотворна роля» — лишається таємницею «Большевика».

Щоб повніше уявити собі, як далеко вже пішло шовіністичне запаморочення сталінських вельмож, ми наведемо в галузі техніки ще декілька прикладів такого самовихвалювання. «Степан Литвинов в 1815—1820 гг. создал паровую машину двойного действия — монокомпаунд опередив почти на 80 лет техническую мысль Европы. Ему же принадлежит смелый замысел прямого парового котла...

Англичанину Гемфри Деви приписывают открытие в 1815 году вольтовой дуги. А русский профессор физики Василий Петров еще в 1802 году. создал величайшую по етому времени гальваническую батарею, не только открыл ето явление, но и доказал, что вольтову дугу можно использовать для освещения.

Электрическое освещение связывают обычно с именем Эдисона. Но русский изобретатель Лодичин еще в 1873 году создал лампу з нитью накаливания...» («Комсомольская Правда» № 159, 1946 р.).

Того роду прикладів можна б навести багато. На цих сьогодні сталінські шовіністи не скупляться. Так же само вони говорять і про аніліну і про звукове кіно і, нарешті, про атомну енергію. Та вистачить сказаного.

З черги візьмемо для прикладу політичну економію. Вона, як відомо, дуже бідна на визначніших представників і не внесла, за незначними винятками, нічого історичного, нічого оригінального в розвиток світової економічної думки. Так теж писалося в усіх підручниках економіки, виданих до 1940 р. чи навіть до 1943 р. Та тепер, коли прийшов курс на одвертий російський шовінізм, такі твердження явно не надаються. Ну, й звичайно почалася нагінка на старі підручники політекономії. Напр., «Нарисові економічної думки в Росії першої половини ХІХ сторіччя» І. Блюміна (вид. 4, 1940 р.) «Большевик» (№ 6, 1944 р.) закидає ненауковість писання «всупереч фактам» за те тільки, що Блюмін писав, що «політична економія в

Росії у першій половині ХІХ сторіччя була в значній мірі іноземною наукою, імпортованою з Заходу». Ясно, що всупереч фактам пише не Блюмін, а «Большевик», який зовсім не рахується з фактами, а за сталінською вказівкою доказує, що російський народ — «найвидатніша нація», що тим самим зобов'язує доказати, що в нього були «видатні економісти» й оригінальна, а не імпортована політична економія.

З цих же причин цей самий «Большевик» накидається на Д. Розенберга, який у своїй «Історії політекономії» (вид. 1940 р., для вузів) на 482 сторінки відвів економічній думці Росії «якихось 17 сторінок», що такі економісти, як Посошков, Мордвінов, Тургенєв, показані, по суті, лише як наслідувачі й учні західноєвропейських економістів, що ні словом не згадано про таких економістів, як Крижанич, Ломоносов, Радішев і інші, що, нарешті, Розенберг «починає історію економічної думки Росії лише з епохи Петра Великого» (що й відповідає правді), коли її треба було почати ні ближче ні далше як з «Руської Правди» (і знову безсоромна крадіж від українців).

В шовіністичному зображенні «Большевика» російська політична економія «дуже великий етап у розвитку світової економічної думки». «Багато російських економістів — пише він — були оригінальними мислителями, рухали економічну думку вперед», напр., Мордвінов (про якого в Х-томній «Малій советській енциклопедії» немає згадки) «за кілька десятиріч до німецького економіста Фрідріха Ліста розвинув основні принципи т. зв. національної політичної економії». Як же один приклад оригінальності повідгребуваних «видатних» російських економістів наведено Посошкова, якого «велика заслуга в тому, що він передбачив ідеї державної теорії грошей» («Большевик» № 6, 1944 р.). Ось це «геніальне передбачення»: «У нас толь сильно его пресветлаго величества слово, ащеб повелел на медной золотниковой таце положить рублевое начертание, то бы она за рубль і ходить в торгах стала во веки веков низменно» (за «Большевиком» № 6, 1944 р.). Нічого казати. Передбачення геніальне ще й до того просякнуте пошаною «его пресветлого величества» і тому

«по праву» Посошкову має належати те саме місце, що Монкретієну, Вільяму Стаффорду і Джемсу Стюарту.

Коли, мимо всіх зусиль, не можна «доказати», що хтось із видатних мислителів «не випередив», не був «оригінальним», то тоді пишеться, що він «не схилився сліпо перед західньо-європейськими вченими, а старався використати їх ідею відповідно до особливих умов Росії».

Не інакше обстоїть справа в **російською філософією**, якої, до речі у властивому значенні цього слова і не було в Росії. Ніхто дотепер і не пробував цього заперечувати. Та інше діло сьогодні! Як же ж може «найвидатніша нація» не мати «видатних філософів» і «найпередовішої філософії»? Таж це суперечило б «марксизмові», суперечило б «науці»! І пішла в рух машина для створення «великої» і «передової» російської філософії. Повишукувано всіх, які колинебудь мали що спільного з філософією — Ломоносова, Радіщева («Путешествие из Петербурга в Москву» Радіщева прирівнюється з «Левіятаном» Гоббса, «Богословсько-політичним трактатом» Спінози, «Суспільним договором» Руссо) й інших. Герцена, Белінського, Добролюбова, Чернишевського, які досі були лише «революційними демократами» і послідовниками західньо-європейських філософів (напр. Чернишевський — Фойєрбаха), оголошено «геніальними клясиками російської філософії». Не будучи все таки в силі доказати великої оригінальності «клясиків» російської філософії, про них говориться, що вони були «творчими», тобто «узагальнювали і критично перебобляли» всі досягнення західньо-європейської думки і «боролися за їх перетворення в життя», що «були великими патріотами своєї батьківщини», «великими оптимістами» («Пусть будет, что будет, а будет, в конце концов, все так и на нашей улице праздник» — слова Чернишевського)... чи, нарешті, виправдується неспроможність цих клясиків лати будьщо важливе — «історичними умовами» (М. Т. Вовчук «Ленинизм и передовая русская культура XIX века»).

Щоб забезпечити російській філософії безперерв-

ність, додано ще «видатного мислителя і діяча великого російського народу» Плеханова, про якого досі мовчалося або критикувалося, як це робив Ленін. На вершині російської філософичної думки поставлено, очевидно, Леніна і Сталіна, а лєнінізм оголошено «найвищим досягненням російської і світової культури і науки» (М. Т. Вовчук «Лєнінізм передовая русская культура XIX века»). І все готово! У «найпередовішого» російського народу «найпередовіша» в світі філософія.

Тепер основне завдання в галузі філософії — показати, що «клясики» російської філософії «створили свої оригінальні матеріялістичні системи запліднені ідеєю діалектичного розвитку» («Большевик» № 10, 1955 р.), що вони «зрозуміли обмеженість гегелівської діалектики» і матеріялізму Фойєрбаха. Йдеться тут про те, щоб органічно пов'язати «клясику» російську філософію з лєнінізмом, цим «найвищим досягненням російської і світової культури і науки» і тим самим доказати і в цьому відношенні, що російська нація — «найвидатніша нація».

З цих же причин різким нападкам піддається німецька клясична філософія, про яку досі говорилося як про один із складових елементів марксизму, а й тим самим — лєнінізму. Правда, і перед тим критикувалося і Гегеля і Фойєрбаха, але це не було в жадному разі подібне до того, що діється сьогодні. Вистачить лише згадати, що за старий підхід до німецької клясичної філософії не поширено т. зв. сталінської премії на III-ій том «Історії філософії», виданої Інститутом Філософії Академії Наук СРСР в 1943 р. Необхідно при тому також додати, що ця історія вийшла за редакцією одного з найбільших сьогоднішніх сталінських ідеологів, начальника управління пропаганди і агітації ЦК ВКП(б) Г. Александрова, який організовує зараз усю шовіністичну дурійку.

Станувши на становищі, що російська нація — «найвидатніша нація з усіх націй», сталінські вельможі вивели з цього й теорію про «керівну ролі» російського народу серед інших народів, яка, за їх твердженнями, «склалася історично».

Ця «керівна роля» була вже нібито, з самого початку, коли російський народ робив щойно перші кроки, і особливо проявилася в тому, що «навколо російського народу, працьовитого і войовничого, складалася і зростала наша багатонаціональна держава» (Збірник статей, вид. «Радянська Україна» 1945 р.).

Не важко побачити, що тут під «керівною ролею» розуміється не що інше, як загарбання і поневолення численних неросійських народів. Бо ж не просто «складалася» російська багатонаціональна держава «навколо працьовитого і войовничого російського народу», не в силу якогось добровільного об'єднання, чи порядком переконування російським народом усіх неросійських народів у потребі такого об'єднання, або силою якихось (мабуть тільки большевицькій партії відомих) суспільних законів, а в наслідок збройного підкорення України, Грузії, Азербайджану, Середньої Азії, Сибіру і т. д. Якщо ж, отже, в цьому «складанні» була керівна роля російського народу, то таким чином большевицькі імперіялісти прикривають невинною фразою «керівна роля» жорстокий російський імперіялізм.

Повстає одне питання: як же ж можуть кремлівські верховоди, апотеозуючи російський імперіялізм («керівна роля») і вбачаючи в цьому імперіялізмі (складання багатонаціональної російської держави) найбільші досягнення державно-творчого генія російського народу, говорити, що «російський народ ніколи не виступав у ролі гнобителя і душителя волі народів» («Радянська Україна» № 95, 1946 р.)? Бути послідовним, означало б усі імперіялістичні злочини приписати власне російському народові, бо ж йому в цьому імперіялізмі належить «керівна роля». Та так зробити — хоч логічно, але незручно. Як же ж тоді б вийшов російський народ в очах усіх інших народів? Як зглядала б тоді його «керівна роля»?

Правда, злочини російського імперіялізму занадто великі і відомі народам ССРСР, щоб їх можна скрити, зрештою, у свій час большевики самі їх розкрили, як ніхто другий. Тому сталінські вельможі ще й тепер перекидують ці злочини на царів, поміщиків, капіталістів, але лише там, де це потрібно, перш усього на

тих, які були за мало імперіялістичними або невда-
хами в своїй імперіялістичній політиці, напр., Ми-
кола I і Микола II. Такі ж як Іван Грозний, Петро I
— це геніяльні царі-будівники, в імперіялістичних за-
гарбаннях яких з «особливою силою» проявили себе,
«вищі якості» російського народу і його «керівна ро-
ля».

Не будучи в силі заперечити злочинів царського ім-
періялізму, приписуючи їх в окремих випадках помі-
щикам і капіталістам, сталінські вельможі замазують
і виправдують ці злочини в цілому. Вони відсувають
ці злочини на задній плян, а наперед висувують ідею
могутньої централізованої російської держави. Вони
радіять на ці злочини не звертати уваги, як на щось
другорядне, несуттєве, а захоплюватися явищем пер-
шої ваги — ростом могутності, сили й величі російсь-
кої держави. Таким способом вони штучно відділяють
злочини російського імперіялізму від російської дер-
жави, а потім так відчищену і вибілену російську
державу приписують «особливим вищим» якостям ро-
сійського народу. По такій операції виходить, що ро-
сійська держава складалася дякуючи тільки якійсь
благородній «керівній ролі» російського народу, а не
шляхом імперіялістичних завоювань, шляхом загар-
бань чужих територій, шляхом гноблення й винищу-
вання багатьох неросійських народів, шляхом колоні-
яльного грабежу цих народів, шляхом політичного
придавлення й соціального визиску самого російського
народу. Таким чином, маємо тут до діла з відомою
старою царською теорією «государственности», перели-
цьованою на більшовицький зразок з урахуванням кон-
кретної історичної обстановки. Такий метод дозволяє по-
еднати пропаганду російського народу, або інакше, до-
зволяє «керівною волею» прикрити російський імпе-
ріялізм, щоб не відстрашити цим неросійських наро-
дів.

Гітлерівці в цьому випадку були щирішими. Вони
одверто заявляли, що німецький народ — народ панів,
а всі інші народи — народи раби. Сталінські ім-
періялісти це саме формулюють хитріше: «Російський
народ не був панівною нацією, він був керівною на-

цією серед усіх народів нашої країни» (там же). Та від такого формулювання суть явища не змінється.

Щоб теорію «керівної ролі» російського народу зробити солодкою для неросійських народів, їм говориться, про **прогресивну ролю російської держави**, яка полягає, нібито в тому, що неросійські народи, попавши до цієї держави, отримали змогу спільно з російським народом і під його керівництвом боротися проти самодержавства й поміщицько-капіталістичного ладу, особливо в період, коли до боротьби цієї приступив російський пролетаріят, большевицька партія. Про те, що народи ці, не попавши до російської держави, взагалі не були б мали потреби боротися з царським самодержавством, що за щастя попасти до цієї держави вони заплатили втратою власної державности, самостійности, заплатили мільйонами жертв, що, попавши до цієї держави вони мусли боротися не тільки за своє соціальне, а й національне визволення, — сталінські вельможі кажуть неросійським народам забути. Ясно чому. Бо пам'ять про це наставляє неросійські народи ворожо проти російської держави взагалі, а цього сталінські вельможі найбільше не хочуть і бояться. Вони вмовляють неросійським народам, що все їхнє нещастя приходило не від російської держави як такої (вона несла їм щастя і прогрес), а від капіталістів і поміщиків.

Та для поневолення неросійських народів цього розмежування не було й немає. Боротися проти поміщиків і капіталістів для них означало боротися за знищення російської держави, що була в руках цих поміщиків і капіталістів знаряддям придушення неросійських народів (і це большевикам добре відомо!). Так теж ці народи й робили. Вони боролися проти підкорення їх російською державою, а коли в цій нерівній боротьбі не встоялися, не переставали боротися за своє національне й соціальне визволення, яке могло прийти тільки в результаті знищення російської держави й побудови окремих національних самостійних держав.

Щодо російського народу ніхто не стане заперечувати, що він боровся проти царського самодержавства.

проти поміщиків і капіталістів (це зрештою, було в його власному інтересі) і що ця боротьба полегшувала боротьбу поневоленим неросійським народам, оскільки вона послаблювала царизм. Але твердження про «керівну роль» російського народу в цій боротьбі серед інших народів є звичайною вигадкою розпалених шовіністичних голів. Бо ж яку «керівну роль» відіграв російський народ у боротьбі українського народу проти царських імперіялістів у XVII і XVIII ст. ст.? Де ж, питаємо, ця «керівна роль» в «священній війні» (газавагат), що її в 20—60 роках XIX ст. вели кавказькі народи, чи в повстаннях Середньої Азії (1898, 1916 рр.)? Не було і не могло бути жадної «керівної ролі». Народи ці боролися самі. Боролися завзято, героїськи і не потребували жадного керівництва з боку «старшого брата». Навпаки, російський народ був сліпим знаряддям у руках своїх імперіялістичних клік, які, як писав Ленін вели на війну мужиків, щоб дущити свободу Угорщини, Польщі, Персії, Китаю. Російський народ боровся проти самодержавства, але тим не менше це самодержавство його руками підкорювало Україну, Кавказ, Туркестан, здушувало визвольну боротьбу українців, башкирів, кавказьких народів, поляків, навіть угорців, «щоб посилити зграю романових, робринських, пуришкевичів». Адже ж це робила «русская армия», якій сьогодні співається гімн слави і в якій, нібито особливо проявився героїчний воявничий дух російського народу, на загарбницьких традиціях якої виховується ЧА. Адже ж все це робили ті царі-будівники, ті геніяльні полководці, яких підноситься зараз попід небеса. Ніхто інший, а саме Петро I наказав вирізати і спалити Батурин, а потім гонив тисячі простих українських козаків на немичучу смерть у болотах Неви. Ніхто інший, як саме цей возвеличуваний Суворов вчинив різню повсталій — Варшаві (т. зв. різня Праги).

Не вели за собою неросійських народів і російські революційні партії на початку XIX і початку XX ст., в тому числі і большевицька партія. В їх діяльності не проявилася жадна «керівна роль» російського народу. Діяльність цих партій для боротьби поне-

волених народів Росії була шкідливою, бо всі ці партії змагали до збереження в тій чи іншій формі російської держави і боролися тільки за зміну ладу в ній. Ці цілі поневоленим народам не відповідали, бо для них єдиноправильною метою було знищення російської імперії і побудова на її руїнах власних самостійних національних держав, у яких щойно могли поневолені народи з успіхом розв'язати своє соціальне питання. Хто з поневолених народів ішов до російських партій, зокрема до большевицької, діяв на шкоду власному народові.

От як виглядає правда про «керівну ролю» російського народу в царський період. Нам звичайно закидають, що ми свідомо злочини царів приписуємо російському народові. Ні, ми приписуємо їх тим, хто ці злочини вчинив. А, що сьогодні сталінські вельможі ці злочини ідеалізують у формі «керівної ролі» російського народу, то це тільки підтверджує імперіялістичну антинародну суть цієї теорії, а її авторів викриває як імперіялістів.

За сталінською шовіністичною теорією, «керівна ролля» російського народу виявилася також і в тому, що він «перший підніс прапор великої жовтневої революції і завоював свободу не тільки для себе», а й «допоміг іншим народам нашої країни звільнитися від самодержавства, від поміщицько-капіталістичної експлуатації і національного гніту», що російський народ був тією силою, яка об'єднала народи нашої країни в єдину сім'ю тобто в Радянський Союз. І це повалення поміщицько-капіталістичного ладу й утворення Радянського Союзу називається завершенням тієї «прогресивної ролі», що її відіграла російська держава.

Безперечно, жовтнева революція полегшувала звільнитися іншим поневоленим народам Росії, але в цьому звільненні не було жадної «допомоги», жадної «керівної ролі» російського народу. Боротьба поневолених народів Росії так же само полегшувала боротися російському народові за його соціальне визволення. Якщо йдеться про об'єднання цих народів у Радянський Союз, то власне російський народ був тією «силою», яку нові большевицькі імперіялісти використали на

те, щоб поневолити Україну, Грузію, Азербайджан, Білорусію, Туркестан, які були повстали до самостійного життя. І сьогодні кожний громадянин СРСР бачить, що утворення і зміцнення Радянського Союзу — це ніякий прогрес, а процес реставрації російської імперії, що це період нового національно-колоніального гніту, здійснюваного большевицькими імперіялістами, це побудова нового клясового суспільства, нової експлуататорської системи. Допомігши цій своїй новій імперіялістичній кліці поневолити інші неросійські народи, російський народ разом із тим утратив свої свободи, свої права, так важко здобуті в жовтневій революції. Большевицькі вельможі наклали на нього ярмо зовсім не легше від поміщицько-капіталістичного. В становищі як усіх неросійських народів, так і російського народу нічого не змінилося, за винятком форм гноблення й самих гнобителів, в порівнанні з царською Росією. Не може бути жадної мови про «керівну роль» російського народу у звільненні інших народів, коли цей народ сам не зумів утримати своїх здобутих прав, коли його знову погнали на придушення інших народів, щоб посилити, цим разом, зграю сталіних, кагановичів, молотових, берієв, хрущових. Тут може йти тільки мова про нове поневолення неросійських народів російсько-большевицьким імперіялізмом. А коли сталінські верховоди вбачають у цьому поневоленні (на їх термінології — визволенні) «керівну роль» російського народу, то тим самим вони приписують цей імперіялізм саме російському народові.

Якою реакційною й антинародною є сталінська теорія «керівної ролі» російського народу, хай послужать ще такі ультраблехливі твердження: «Російський народ високо підніс прапор свободи і рівності всіх народів, прапор справжньої демократії. Неоціненні його провідна роля і його вклад у справу господарського і культурного відродження і розвитку народів СРСР», він «вклав величезні сили і кошти в будівництво господарства національних республік» («Большевик» № 10, 1945.).

Ці твердження — це ніби найсильніший доказ прогресивної ролі російської держави, вони повинні оста-

точно переконати неросійські народи в тому, що все таки вкінці кінців їм виплатилося попасти до російської імперії, бо тепер за це російський народ обсипує їх такими щедротами, як «свобода, рівноправність, демократія, соціалістична промисловість, передове сільське господарство». Очевидно, сталінські верховоди зовсім не турбуються тим, що це найбезсоромніша брехня в живі очі. Її ж бо говориться тим, які на кожному кроці бачать у житті щось зовсім протилежне. Цю брехню безсоромно повторяється тоді, коли в СРСР потоптана всяка свобода й рівноправність народів, коли демократією не користується навіть російський народ, коли дійшло до великого занепаду культури не лише в неросійських народів, а й російського народу. Про «величезні сили і кошти», що їх нібито, вклав російський народ у господарство національних республік, говориться в той час, коли багатства цих республік по-колоніальному грабуються сталінськими вельможами і пливають до їх метрополії — РСФСР, коли з мільярдних податків і позик, що їх платять народи національних республік, цим республікам повертаються лише незначні відрахування, коли на території РСФСР розташовуються за пляном четвертої п'ятирічки 91% автомобільної промисловости, коли РСФСР, не маючи власної сировини, даватиме 89% виробництва бавовняних тканин, коли РСФСР, що має однакову з УССР продукцію чавуну, має 2 рази більшу продукцію сталі, коли по 30-ти роках витрачування цих «величезних сил і коштів» з боку російського народу в Україні щойно тепер будується перший автомобільний завод, коли внаслідок судівництва «передового колгоспного сільського господарства» в Україні загинуло з голоду 7 мільйонів людей в 1932-33 рр., коли рік-річно за допомогою колгоспної системи з України грабується мільйони тонн збіжжя, коли зараз внаслідок цього грабежу, в Україні знову збирає нові великі жертви голод.

Так виглядає в зіставленні з фактами життя, життя, що протікає на наших очах, сталінська теорія про «керівну роль» російського народу в большевицький період. Реакційна імперіялістична суть цієї теорії аж

надто очевидна. Тому й немає вже потреби спинятися над «керівною роллю» російського народу під час війни з гітлерівською Німеччиною. Під час цієї війни російський народ дістав визнання своєї керівної ролі не з боку всіх інших неросійських народів. Він дістав це визнання з боку сталінських вельмож, які, скрашувачи ідейно, завернули до проповіді «найвидатнішости» російського народу і його «керівної ролі», до роздмухування російського шовінізму, щоб знайти в цьому шовінізмі оперття й виправдання свого імперіалізму. Поневолені народи ніхто про жодне визнання не питав. Народи СРСР не мали за що визнавати «керівної ролі» російського народу, бо такої взагалі не було й немає, якщо під нею не розуміти російсько-імперіалізму.

Роздмухуючи російський шовінізм, сталінські вельможі не тільки пропагандивно діють на російський народ. Вони не лише лоскочуть його російську гордість і самозакоханість. Цього було б мало, до того ж в обстановці, де кожний крок дійсности є кричущим запереченням того, що пишеться й говориться. Сталінські вельможі дають змогу частині російського народу «вкусити матеріальних благ» «керівної ролі».

Росіяни становлять основу правлячої большевицької партії. Всі члени партії неросіяни — це, по суті, повністю зрусифіковані «іногородні», які нічого спільного із своїми народами не мають. Росіяни «становлять основне ядро» червоної армії, яка являється чисто російською армією, як і царська, хоч усі інші народи відбувають у ній службу. «Вони (росіяни — О. Г.) займають провідне становище в когорті сталінських полководців». Серед такої спеціально створеної високо упривілейованої групи, як т. зв. герої Радянського Союзу, з загального числа (на 1. 1. 1945 р.) 6 134 — росіян було 4 123.

В адміністративному апараті зайняли росіяни посади не лише в РСФСР. У всіх союзних республіках вони становлять високий процент службовців. Тут вони в першу чергу займають керівні пости. Величезний за своїми розмірами сталінський апарат насиль-

ства — НКВД і НКГБ — складений майже виключно з росіян.

У господарському житті всіх національних республік панівна роля належить росіянам, і то не лише тоді, коли йдеться про керівництво цим життям, а також і про робітничі кадри. Росіяни становлять подавляючу більшість кваліфікованих робітників, а їх резервуаром для всіх національних республік являється РСФСР. Крім цього, трактування РСФСР при розбудові господарського життя як метрополії дає зовсім зрозуміло, великі переваги росіянам.

Навіть у культурному житті в національних республіках за росіянами забезпечується перевага, напр., росіяни, наслані РСФСР, становлять поважне число викладачів вузів, росіяни очолюють важливі культурні установи неросійських народів і т. д.

Таким чином росіянам говориться не про якусь абстрактну «керівну ролю», яка впливає з благородності російського народу й лише благородністю позначається в житті. Ні, їм практично дається змогу сповняти таку «керівну ролю», залучуючи частину російського народу до імперіялістичного апарату гноблення, ділячись із нею плодами імперіялістичної політики й колоніяльного грабежу. Інша справа, що це вже не є така благородна «керівна роля», як її намагаються змалювати сталінські вельможі, а звичайна імперіялістична роля, чого мусять бути свідомі як поневолені неросійські народи, так і самі росіяни.

Як зиглядає практично політика з «керівною ролею» російського народу і її пропагандивне вибілювання, покажемо на такому прикладі. На території РСФСР скупчуються всі найважливіші промислово-економічні центри й вишколюються великі кадри кваліфікованих робітників. Опісля цих робітників розсилається по національних республіках, в яких штучно спиноється ріст власних кваліфікованих кадрів. Тоді росіянам говориться так: «Бачите, ви займаєте перше місце, вам належить керівна роля, бо ви сини великого російського народу, ви належите до найвидатнішої нації серед усіх націй. Це вам належить по праву, пам'ятайте про це, будьте горді й гідно сповняйте оцю

керівну роль серед менше видатних народів, які без вас нічого самі зробити не можуть». Неросіянам в свою чергу говориться так: «Бачите, який російський народ передовий, культурний, і яких він має фахівців, спеціалістів, а ви всього цього не маєте. Але не журіться, російський народ добрий, він же ж ваш найстарший брат, він вам прислав і ще пришле своїх кваліфікованих робітників, які вам допоможуть побудувати й відбудувати свою промисловість, чого б ви самі ніяк не могли зробити. На те, що кваліфіковані російські робітники одержують вищу зарплату, ніж ви, не звертайте уваги, їм це належить по праву, вони ж кваліфіковані, вони допомагають вам розбудовувати ваше господарство. За це — ви повинні їм тільки дякувати, їх любити і шанувати». В результаті такої «допомоги» з боку російського народу Україна, напр., і досі не має потрібної кількості кваліфікованих робітників-українців — а РСФСР увесь час має їх назвищ, так може послати їх не тільки Україні, а й усім іншим республікам.

Ось як виглядає в житті проповідувана сталінськими вельможами теорія «керівної ролі» російського народу! З одного боку, сталінські імперіялісти одурманюють нею неросійські народи і прикривають перед ними свій імперіялізм, з другого боку, можна сказати за Леніном, російський народ деморалізують, принижують, обезчещують, протитуують його, привчаючи до гноблення чужих народів, привчаючи прикривати свою ганьбу лицемірними, ніби патріотичними фразами і фактично спираються на частину російського народу в гнобленні всіх інших народів.

Розпалювання шовінізму в російському народі — це один бік медалі, а другим її боком є русифікаційна політика щодо неросійських народів, яка проводиться сьогодні з такою гарячковістю і з такою безоглядністю й насильством, які далеко лишають позаду найжорстокіших царських русифікаторів. Сталінські верховоди не гребують жодними засобами, а якщо йдеться про їх винахідливість у цьому відношенні і перфідність, то вони не мають під цим поглядом собі рівних.

В першу чергу русифікація здійснюється за допомогою **систематичного фізичного винищування неросійських народів** і насильним насаджуванням російського елемента на неросійських землях. Знищується не поодинокі одиниці, а цілі народи.

Всі пам'ятають опублікований 25. 6. 1946 р. закон Верховної Ради РСФСР, який затвердив «переселення» в інші райони ССРСР двох народів: кримських татар і чеченців, — та скасував чечено-інгуську і кримську автономні республіки. Це «переселення» — це ніщо інше, як фізичне знищення цих народів. Форми, якими воно переводиться, переходять межі уяви. Кого не розстріляно, не запроторено в тюрми, того без жодного майна насильно вивезено у сибірські тундри на повільне конання. Два історичні народи, відомі своєю героїчною боротьбою, перестали існувати. а їх батьківщина, їх рідні землі, заселені сьогодні росіянами. Тим самим два важливі стратегічно-економічні пункти — Крим і Грозний — стали тепер повністю російськими. Довершилось те, чого не встигли доконати царські колонізатори, при тому довершилося це в ХХ сторіччі, методами, що переходять методи часів найжорстокішої колоніальної політики.

Тут варто ще спинитися над тими аргументами, що їх придумали для цього «переселення» сталінські верховоди. Вони пояснюють це тим, що в той час, коли народи ССРСР захищали свою незалежність... «багато чеченців і кримських татар за підмогою німецьких агентів вступили в організовані німцями добровільні загони і разом із німецькими військами вели збройну боротьбу проти частин Червоної Армії, а також за вказівками німців створювали диверсійні банди для боротьби з радянською владою в тилу, **при чому основна маса населення Чечено-Інгуської і Кримської АРСР не чинила опору** (підкр. — О. Г.) цим зрадникам батьківщини» (закон про скасування Чечено-Інгуської АРСР і про перетворення Кримської АРСР у Кримську обл.).

Так виглядає офіційне пояснення. Насправді було воно зовсім інакше. Німецько-большевицька війна, наближення фронту, перехід фронту зроджували пе-

ред усіма поневоленими народами ССРСР надії на своє визволення. Також кримські татари й чеченці, які ніколи не зрікалися своїх відвічних прагнень до волі, які палко ненавиділи російсько-большевицьких поневолювачів, що обрнули їх землі в колонії, а їх — в колоніяльних рабів, вхопилися за зброю і повстали до боротьби. Ці народи прагнули свого визволення, і ті, що піднялися за нього на боротьбу, не були жодними німецькими вислужниками. Війну, фронт вони розглядали лише як моменти, що полегшували їм їхню визвольну боротьбу. Те, що основна маса населення Чечено-Інгуської і Кримської АРСР не чинила опору цим ніби зрадникам, як це самі признали сталінські керівники, в найвищій мірі свідчить про те, що боротьба ця була в народі популярною, що народ її підтримував, що вона була тим самим народньо-визвольною. Вона свідчить про те, що весь народ не хотів жити в сталінському ярмі, що його ним понад 25 років ущаслилювали кремлівські можновладці. Боротьба ця була свобідним виявом здавлюваної волі цих народів. Сталінські вельможі не дозволили їм «самовизначитись» чи «відділитись», як на це дають «право» в своїй «найдемократичнішій конституції», але за такі бажання на страх для інших жорстоко після своєї перемоги покарали їх.

Твердження нібито боротьба чеченців і татар велася за підмогою німецьких агентів, — це брехня, потрібна для оправдання «переселення» цих народів, тобто фізичного винищення тих народів. Це підлість того самого роду, що її бачимо по відношенні до українського народу, справедлива визвольна боротьба якого також найбезсоромніше заплямовується як німецька агентура. Якщо ж ідеться про добровольчі батальйони, то в них були не тільки чеченці і кримські татари, а й усі інші народи ССРСР, яких ненависть до большевизму зручно використовували німці, а з росіян була створена спеціальна армія — Русская Освободительная Армия (РОА). Та й багато з тих, що були в добровольчих батальйонах, боролися проти німців, напр., багато чеченців, інгушів, татар перейшли до

УПА і в її лавах боролися проти гітлерівських і сталінських імперіялістів.

Ми навмисне довше спинилися над цими двома фактами, бо вони надзвичайно вимовні для большевицької русифікаційної політики, вони прямо клясичні як приклад, до того ж вони були офіційно проголошені й не лишають навіть у найбільш недовірливих (такі передусім знаходяться поза межами ССРСР) жодних сумнівів. Та це не означає, що це випадкові, відірвані безпрецедентні для большевицької дійсності факти. Ні, безпрецедентні вони в одному відношенні — офіційному опублікуванні. А поза тим таке винищування, яке стрінуло кримських татар і чеченців в ССРСР, загальне й особливо посилене останнім часом. Різниця лише в тому, що не всі народи такі малі як чеченці чи татари, щоб їх можна всіх «переселити». Винищування всіх інших більших народів переводиться планово і систематично.

Зокрема винищується жорстоко український народ, який ніколи не переставав боротися за своє визволення, який сьогодні, вже п'ятий рік, продовжує свою збройну повстанську боротьбу. До 1940 р. большевики знищили біля 12 мільйонів українців, в тому числі внаслідок штучно викликаного голоду в 1932-33 рр. 6-7 мільйонів. При своєму відступі з України в 1941 р. вони вимордували по тюрмах усіх в'язнів. Для винищування українського народу сталінські імперіялісти використали війну: вони гонили своїми «заградительними отрядами» українців у найгірший вогонь, в найнебезпечніші місця, що потягали за собою найбільші жертви. За три роки нової большевицької окупації большевики розстріляли, замордували, посадили в тюрми та заслали в Сибір понад 1 мільйон українців. Зараз вони викликали новий голод, який потягне нові мільйони жертв. Для задоволення потреби в робочій силі для розбудови промисловости Сибіру планується (частково вже реалізується) велике переселення робітників з України на Урал і Сибір. Такі переселення не є новина для України. Вони вже не раз відбувалися. Коли большевицькі можновладці чваняться своїми колонізаційними успіхами Сибіру, то власне ці успіхи

є результатом таких то насильних переселювань. Ось в яких страшних, жахливих цифрах малюється фізичне винищування українського народу.

В той же час в Україну хмарою посиляється російський елемент, головню до міст і промислових осередків. Вистачить зазначити, що виселені з поляків міста Західньої України, в яких вони жили у великій кількості, зараз повністю заселяються росіянами. Львів, Тернопіль, Рівне й інші міста прибрали сьогодні вже чисто російське обличчя. Міста Східньої України є вже такими давно. Зрусифіковані царською Росією, вони такими залишилися й тепер і, як колись, являються бастионами русифікації, розсадниками російських впливів в Україні.

Поруч насильного винищування й насильного насаджування російського елемента, йде сьогодні посилений наступ, найбільший з усіх дотеперішніх, на духовно-культурне життя неросійських народів, на саму душу цих народів. Метою цього наступу є: **1) прищепити неросійським народам почуття меншевартості; 2) прищепити почуття рабської пошани до російського народу як «старшого брата», як «керівної нації».** Це, в свою чергу, має метою: полегшити асиміляцію цих народів, зменшити їх духовно-моральну відпорність, підірвати духовні основи визвольної боротьби цих народів, нарешті, прикрити ширмою «допомоги» і «керівної ролі» російського народу голий сталінський імперіалізм.

Під кутом цієї посиленої русифікації переводиться сьогодні **радикальну ревізію** (із численних, які були досі, найрадикальнішу) **історії, літератури, мистецтва, мови, преси, мислення**, оскільки воно також підлягає в СРСР контролі. Майже кожний місяць 1946 р. приносив у цьому напрямі якусь постанову ЦК ВКП(б)У. Ось деякі з них: «Про перекидання і помилки в висвітленні історії української літератури в „Нарисі історії української літератури «Про репертуар драматичних і оперних театрів у УРСР і заходи до його поліпшення», «Про журнал Вітчизна». Наступ цей ведеться під кличем боротьби проти «націоналістичних перекидань», проти впливу «концепцій Грушевського

і Єфремова», «за науковий, марксистсько-ленінський підхід», за «загальне підвищення художнього та ідейного рівня багатьох літературних творів театральних постановок, кінокартин».

Зрозуміло, що «підкуванню» про історію України відведено найбільше уваги, бо ж власне вона (історія) будить і формує національну свідомість, пригадує велич минулого, закликає до здійснення прагнень і заповітів предків, на ній виховується молодь. Цим разом сталінські вельможі вирішили докорінно сфальшувати історію України, цілковито достроїти її до вимог своєї русифікаційної політики. Протягом большевицького режиму в Україні, історія України переходить вже різні «виправлення», але в наслідок тих, які переводяться зараз, вона зовсім вихолощується зі всякої науковости і об'єктивности.

Першим кроком у цьому напрямі була нагінка, а в слід за тим і стягнення з обігу підручника «Короткого курсу історії України», що вийшов в 1940 р., і першого тому 4-томного курсу «Історії України» для ВУЗ-ів, виданого в 1943 р. Інститутом Історії при АН УССР, а далі «висунено вимоги» знести Інститут Історії України, мовляв, він звужує діяльність Інституту й обмежує її тільки до питань історії України. (Слід сподіватися незабаром реалізації цієї вимоги).

Обидва згадані підручники, хоч і так уже сильно зрусифіковані, не відповідали сьгоднішнім вимогам, особливо у висвітленні походження українського народу, Переяславського договору, українсько-російських відносин по Переяславському договорі. Так, напр., Переяславський договір висвітлюється в них як «менше зло» для України, але все таки зло. А що такого твердження не можна ніяк привести в відповідальність із «теорією вищости», «керівної ролі» і «допомоги» російського народу, тому його оголошено ненауковим немарксистським, а націоналістичним перекрученням.

Ось, як кається за ці «перекручення» головний редактор обох історій проф. Петровський: «...цілком правильною є вказівка газети Управління і пропаганди й агітації ЦК ВКП(б) «Культура і життя» про те,

що за останні роки на Україні видано ряд книг і опубліковано ряд статей у питаннях історії, в яких містяться серйозні помилки буржуазно-націоналістичного характеру. Зокрема це стосується першого тому «Історія України», що був підготовлений Інститутом Історії Академії Наук УРСР і вийшов за редакцією автора цієї статті (тобто Петровського — О. Г.)... Наш обов'язок піддати ці хиби й помилки суворій критиці. Історики України не повинні лишити від теорії Грушевського каменя на камені» («Радянська Україна», ч. 147, 1946 р.). От як виглядає вільна наука УРСР! Не інакше примушується стати на **марксистську** точку зору і проф. Крип'якевича, Кордубу, Терлецького. цих ще нових громадян СРСР. «неознайомлених» з марксизмом.

Найновіші виправлення в історії України зводиться до таких основних положень: **Київська Русь** — це твір не українського народу, а російського, українського й білоруського, при чому «керівна роля» належала в ній російському народові; Переяславська угода, або, як її називають «приєднанням України до Росії» — це найбільше щастя для України, вона відповідала «споконвічним» прагненням українського народу до возз'єднання з російським народом, завдяки «допомозі», під «керівництвом» російського народу український народ звільнився від гніту самодержавства і, ввійшовши до складу Радянського Союзу, побудував свою соціалістичну державу; історію України треба розглядати в нерозривному зв'язку з історією російського народу, «при чому завжди треба пам'ятати, що основну, найважливішу ролю... відігравав «старший брат» — російський народ...» («Радянська Україна», ч. 147, 1946 р.); «прагнення до возз'єднання з російським народом» є закономірним для історії України; дотримуватися класового підходу.

З черги ми розглянемо всі ці «виправлення», щоб побачити, що цим шляхом хочуть сталінські імперіалісти досягнути, і то тим більше, що ці «виправлення» стосуються не тільки до історії, а також і до історії літератури, літератури взагалі, масової пропаганди.

Ми вже вказували, що дочеплення російського на-

роду до Київської Держави, твору чисто українського, потрібно було, щоб задовольнити російську шовіністичну самозакоханість, щоб збільшити велич історії російського народу, щоб тим шляхом поповнити «докази» про «найвидатнішість» російського народу. Це штучне дочеплення має також на меті поширити право «керівної ролі» «опіки» російського народу на найстаріший період нашої історії (Київську Русь), щоб потім могли вивести звідси одну закономірну лінію «керівної ролі» російського народу щодо українського на протязі цілої історії. лінію «відвічного прагнення українського народу до возз'єднання з російським народом». Простіше, це потрібно для того, щоб виправдувати російський імперіялізм, загарбання України як в царський, так і в большевицький період, виходячи при тому із найдавніших часів нашої історії.

Переяславський договір, заключений Хмельницьким з московським царем, був у дійсності звичайним політичним союзом, заключеним з метою боротьби проти Польщі. Большевицькі імперіялісти тому називають його «приєднанням України до Росії» (до речі тут буде згадати, що термін «приєднання» створила царська історіографія), щоб виправдати загарбання України Росією, що після цього договору наступило. Бо ж власне московські царі, обмежуючи крок за кроком статті Переяславського договору, шляхом збройного насильства і підлого обману повністю поневолили Україну. Назвавши це загарбання «возз'єднанням», до того ж здійсненням «відвічних прагнень українського народу», виведених ще з часів Київської Руси (от до чого придається теорія про спільність Київської Руси!), дається повне виправдання цього загарбання. За таким сталінським висвітленням Переяславського договору виходить, що не московські царі «приєднали» Україну до російської держави, а український народ сам, по своїй «добровільній волі» об'єднався з російським народом. Що більше, таке «приєднання» було для нього спасенням, найбільшим щастям. Немає потреби багато доказувати, як це щастя виглядало. Це було обмеження політичних прав Української Козацької Республіки, закріпачення вільного досі українсь-

кого селянства і козацтва, це було зруйнування гордості українського народу — Запорозької Січі (1775 р.), це було знищення української культури, підпорядкування російському патріярхові української церкви (1687 р.), це було масове винищування українського народу на роботах і воєнних походах, це був нечуваній економічний грабіж, насильне насаджування на Україну царських байстроуків, це було, нарешті, повне знищення всяких ознак самостійности України, це була повна анексія України (1782 р.). Ось яке це щастя. Його дальшим наслідком було те, що в другій половині XVIII і на початку XIX ст. ст. український народ був зведений до етнографічного поняття, і тільки творчий дух українського народу, незнищима сила української нації, які потрапили видати зі себе Шевченка, забезпечили нам повне, бурхливе відродження.

Вищеперераховані наслідки «приєднання» України до Росії вимовно говорять про «допомогу» російського народу за весь період після Переяславського договору. Вона була так «видатною», що завдяки їй Україна, ні менше ні більше, стала звичайною колонією російської імперії. І не ми, націоналісти, робимо сумну славу російському народові, роблять її сталінські вельможі, автори теорії «керівної ролі» російського народу. Бо ж оскільки ця «керівна роля» здійснювалася на протязі всієї історії, оскільки вона найсильніше проявилася, між іншим, в складанні російської держави, то ж вона здійснювалася і в період по Переяславському договорі, в період поступового загарбання України і ліквідації самостійности Козацької Республіки. Незручність цього становища сталінські фальсифікатори історії розуміють і про «допомогу» саме в цей період вони говорять туманно, збуваючи фразами, не забуваючи застерегтися, що російський народ не відповідає за злочини царів, одночасно зовсім не журичись, що в цих застереженнях немає жодної послідовности.

Далеко більше вони цвенькають про цю «допомогу» і «керівну ролю» вже в період українського відродження і народження російського демократичного руху. Хоч і тут не мають у доказ своєї теорії «керівної ролі» і «допомоги» російського народу будьяких сер-

йозних аргументів, для них вистачає голосливо по-кликатися на Чернишевського. Белінського, Добролюбова як, нібито, на зовсім вистачаючі аргументи. Те, що Шевченко знався з Чернишевським, що Франко, будучи об'єктивним, позитивно висловлювався про деякі досягнення російської думки і її окремих представників, те, що Горький був особисто знайомий із Коцюбинським, — найсильніші большевицькі аргументи про «допомогу», «дружбу» російського народу з українським. Для всіх незапаморочених шовінізмом, нормальних людей, не тільки такі знайомства, а й навіть більші чи менші впливи — це ще ніяка підстава до того, щоб твердити про «допомогу» і «керівну роль» одного народу щодо другого. Скажімо, напр., з факту знайомства якогось французького й німецького письменників чи навіть впливу одного з них на другого, нікому й на голову не спадає (за винятком хіба гітлерівських расистів) твердити про «керівну роль», «допомогу» німецького народу щодо французького чи навпаки. Що саме того роду аргумент вибрали большевики, найкраще підтверджує натягненість і слабкість їхньої теорії з одного боку, і расистсько-імперіялістичну суть її з другого боку. А крім цього, як би хоч усі вищеперераховані були справжніми друзями українського народу, а то, напр., Белінський, якого сьогодні ставлять у перший ряд цих друзів, саме найбільше накидався на українську літературу, саме він найбільшій лайкою нападав на Гребінку, Куліша і Шевченка.

В травні 1841 р. Белінський помістив в «Отечественних Записках» статтю і рецензію на Гребінчину «Ластівку» і Основяненкове «Сватання», в яких дуже гостро виступив проти української мови і впровадження її до літератури. З. 8. 1841 р. він писав до Н. Х. Кетчера: «Прочитавши „Ластівку” і „Сніп”, я зрозумів усю достойність борщу, сала і галушок...» 1842 р. на ножі прийняв Белінський Шевченкові «Гайдамаки», а ось як писав у грудні 1847 р. в листі П. Анненкову до Парижа з приводу „Сну” Шевченка: «Віра може з Шевченка зробити навіть мученика за волю. Та здоровий розум повинен бачити у Шевченкові осла, дур-

ня й нікчемну людину, понадто гіркого п'яницю, аматора горілки й хахлацького патріотизму. Той хахлацький радикал написав два пасквілі, один на Государя Імператора, другий — Государицю Імператрицю... Коли цар прочитав пасквіль на царицю, спалахнув великим гнівом... я не читав тих пасквілів і ніхто з моїх знайомих їх не читав (що, між іншим, не доводить, що вони зовсім погані, а тільки тривіальні і дурні), але я переконаний, що пасквіль на царицю обурливо гидкий. Шевченка вислано на Кавказ салдатом. Мені його не шкода: якби я був суддею, я зробив би не менше. Я почуваю особливу ворожнечу до таких лібералів. Вони вороги всякого успіху... Одна свиня з хахлацьких лібералів, якийсь Кулеш (що за свиняче прізвище!), в журналі „Звездочка“, що його видає Ішімова для дітей, надрукував історію „Малоросії“ де сказав, що „Малоросія“ мусить або відірватися від Росії, або пропасти. Цензора Куторгу, що пропустив її, не читаючи, засадили у в'язницю. От, що роблять ці скоти, безмізкі ліберальчики! Осоружні вони мені ті хахли! Що ж, барани ліберальничають в ім'я галушок і вареників із свинячим салом» (зі «Сьогочасне й минуле», Вісник Українознавства НТШ, III-IV, 1939 р., Львів).

Щож до того, що під керівництвом російського народу український народ повалив поміщицько-капіталістичний лад і побудував свою соціалістичну державу, то про безглуздість такого базікання ми вже говорили в іншому місці. Тут ще раз підкреслимо, що жодної держави, а тим більше соціалістичної, український народ під керівництвом російського народу не побудував. Навпаки, большевицька партія, яка перейняла на себе традиції царських імперіялістів, спираючись на російський народ, довела до нового поневолення українського і всіх інших народів ССРСР, до побудови нової колоніально-експлуататорської системи, до відновлення старої російської імперії, яку лише переіменовано на ССРСР. Тому, хто в цьому вбачає «керівну роль» і «допомогу» російського народу, той робить погану послугу російському народові, бо він усі злочини, що ви-

пливають із цього факту, перетягає на російський народ. Так власне роблять сталінські вельможі.

«Вказівка» кремлівських верховодів про те, що історію України треба розглядати в тісному зв'язку з історією Росії, пам'ятаючи постійно про «керівну роль» російського народу, має метою в основі підірвати самостійність історичного розвитку українського народу, щоб тим самим «доказати», що й далі змагання до самостійності України є, нібито, реакційними, невластивими українському народові, який завжди хотів тільки жити разом із російським народом. Таке висвітлення цілковито направлене також на доказ меншевартості українського народу. Без російського народу український народ не мав би Київської Держави (власиво не був би молодшим спільником до цієї держави), не побудував би Січі, Козацької Республіки, без видатної допомоги російського народу його були б з'їли поляки, шведи, німці, турки, антанта, а так російський народ урятував нас. Коли б російський народ не вів був нас за руку («керівна роль»), ми були б і не відродилися, без його «допомоги» ми б не мали Котляревського, Шевченка, Франка, Лесі Українки, Коцюбинського і т. д. Якщо так, то постає питання: що ж ми на протязі історії зробили самі, де ми обійшлися без «допомоги» «старшого брата», що ж в такому разі вартий український народ? Коли розглядати історію України в тісному зв'язку з історією Росії, пам'ятаючи при тому про «керівну роль» російського народу, виходить, що на протязі нашої тисячорічної історії ми не зробили самі нічого, що ми самі нездібні оборонити себе, що все, що маємо, досягли тільки завдяки «допомозі» великого російського народу. у якого є ясний розум, стійкий характер і терпіння, державотворчі здібності, войовничість і працьовитість. Український народ усіх цих якостей не має, він і недержавотворчий, і не войовничий, і не працьовитий (він має нижчу якість працьовитості — чорноробочість), і єдина його найкраща прикмета — це прагнення жити разом із російським народом. Звідси і сталінський висновок: український народ і далі не може жити своїм власним самостійним життям, ідея Самостійності Україн-

ської Держави, це вигадка чужоземних агентів — українських націоналістів, українському народові повністю відповідає така «державка» як УРСР, бо тут він має при собі «старшого брата», який завжди порадить, покере, оборонить.

Таку саму мету переслідує і твердження про **закономірність розвитку історії українського народу**, яка полягає, нібито, в тому, що силою суспільних законів цей розвиток іде в напрямі «возз'єднання» українського народу з великим російським народом. Цю нову закономірність сталінські теоретики відкрили приблизно в 1943-44 рр. і, очевидно, вона повинна бути оголошена за таку, що збагатила максистсько-ленінську теорію ще одним цінним здобутком, за таку, що блискуче підтвердила ленінсько-сталінські передбачення, а її автор повинен бути оголошений — геніальним (крутієм і брехуном). Ця теза з закономірністю є ще тим вигідна, що вона звільняє від обов'язку доказувати, бо раз щось є закономірним — а що воно таким є, то про це говорить большевицька партія, яка єдина знає секрет викривання таких «закономірностей» і вміє керувати суспільними законами розвитку (це провірено емпірично), — то тим самим немає в цьому жадних сумнівів і дискусій. Советський громадянин, від академіка-історика до домогосподарки, мусить вірити, що так воно є. Хто думав би інакше, той не марксист, той агент, зрадник власного народу.

В першу чергу, на основі цієї сталінської закономірності, український народ мусить вірити, що йому від віків притаманне прагнення жити з російським народом, тобто бути поневоленим у російській державі, що загарбання України Росією є закономірним для української історії, що його поневолення — це найбільше щастя для українського народу, бо в наслідку цього поневолення він мав змогу жити разом з російським народом. Те, що ця імперія гнобила його, — це дрібниця, а зрештою, російський народ у цьому не винен, він не був «тюремщиком», а «старшим братом». Можна б подумати, що російський народ уже від початків свого виникнення був запліднений ідеями марксизму, що йому чуже було всяке почуття національного гноб-

лення. Сталінські вельможі забувають (свідомо, бо це роблять сьогодні самі), що російський народ не тільки був знаряддям загарбницької колоніальної політики царських імперіялістів, а що царизм також привчив російський народ до гноблення чужих народів, він деморалізував і розбещував його.

Що ж означає класовий підхід? Ми вже бачили при обговоренні питання «найвидатнішости» російського народу, що цей підхід стосується зовсім довільно. В числі вивищуваних є не самі представники пригноблених клас, а й найреакційніші представники самодержавства і поміщицько-капіталістичного ладу, та й кати імперіялісти, як Іван Грозний (засновник самодержавства) чи Петро I (засновник російської імперії). В історії Росії класовий підхід сьогодні менше потрібний і завжди йде в кут, коли стоїть справа величі російського народу, коли для цієї цілі необхідно притягнути і представників експлуаторських клас.

В історії України, за русифікаторськими виправленнями, говориться, що класові інтереси захищали, напр., Виговський, Дорошенко, Мазепа. Вони, «відбиваючи класові інтереси групи українських старшин-февдалів, прагнули надіти на Україну іноземне ярмо лише для того, щоб цим зміцнити свої класові позиції, одержати більше можливостей для експлуатації українського селянства» («Радянська Україна» № 177, 1946 р.).

Те, що після Переяславського договору московські царі насадили на Україну своїх князів і дворян, що роздали землю своїм вислужникам самойловичам, кочубеям, те, що нарешті, спираючись на них, довели до повного закріпачення вільного українського селянства, то це вже ніби не класові інтереси і не експлуатація українського селянства, а щастя для нього. Очевидно, так безсоромно брехати і крутити можуть тільки большевицькі імперіялісти.

Скажемо ще кілька слів про «іноземне ярмо», бо ж і Виговський, і Дорошенко, і Мазепа не просто хотіли скріпити свої класові позиції, а «прагнули» надіти на Україну «іноземне ярмо». «Виговський хотів підкорити Україну шляхетській Польщі..., Петро Дорошенко... султанській Туреччині... Мазепа... Польщі і Швеції» (там

же). Тільки ті, хто прагнув «приєднання» України до Росії, хто «допомагав» цьому «приєднанню», не прагнули надіти на Україну іноземне ярмо. Іншими словами, ярмо царської Росії, яке надіто на Україну по Переяславському договорі, — це ніби і не ярмо, і що цей термін (так наче б між ярмами була якась різниця), відноситься тільки до шляхетської Польщі, султанської Туреччини, баронської Швеції, а ніяк не до царської Росії. Як бачимо, «іноземне ярмо» — це пугало, призначене для залякування і обдурманювання українського народу, з одного боку, і для зводження наклепів на визначних керівників визвольної боротьби українського народу — з другого боку. І тому Виговський, Дорошенко (названий народом «сонцем руїни»), Мазепа, які прагнули самостійности України, які, рятуючи ослаблену війнами молоду Козацьку Державу перед зазіханням Москви, шукали союзників у Польщі, Туреччині чи Швеції, але ніколи не хотіли віддати України в польське, турецьке чи шведське ярмо. називаються зрадниками російського (і при чому тут російський?!) і українського народів, бо вони, нібито, хотіли «надіти на Україну іноземне ярмо».

А тепер зробимо висновок. Клясовий підхід до історії України — це засіб обезцінювати ту частину історії України, яка говорить про боротьбу українського народу проти Росії, це засіб вибілити всіх агентів і вислужників Москви, виправдати поневолення України, це засіб підірвати в українському народі пошану до тих його національних героїв, які боролися проти Росії, і взагалі замазати традиції нашої героїчної боротьби з російським імперіялізмом. За таким підходом кожний, хто боровся або проповідував боротьбу з Росією, той обстоював клясові інтереси, той прагнув іноземного ярма, той зрадник українського народу. Той, хто допомагав імперіялістичній Росії поневолити Україну — діяв по лінії «відвічних прагнень українського народу» і зовсім не хотів надіти на Україну іноземного ярма. І хоч він був би і князем, і поміщиком, і жорстоко експлуатував українських селян, він не захищав клясових інтересів. Підхід, отже, дуже зручний і вигідний для царського періоду так же само добрий,

як і для большевицького. Власне таким самим шляхом боролися й борються большевицькі вельможі проти українського визвольного руху. Адже ж колись на Петлюру, а сьогодні на Бандеру зводять ті самі наклепи, що й на Виговського, Дорошенка, Мазепу (клясові інтереси, іноземне ярмо). Іншими словами, сталінський клясовий підхід — це шовіністично-русифікаторський підхід.

Якщо ж когось із визначних історичних постатей не можна заплямувати п'ятном «зрадників», бо постаті ці занадто популярні в народі, то тоді шляхом найрафінованішої **фальсифікації** зображається їх в такому світлі, що постаті ці виходять як вислужники Москви, як такі, що завжди прагнули жити разом із «великим російським народом». В такому світлі представляють большевики напр., Богдана Хмельницького і як найсильніший свій доказ проводять у відомому вже нам висвітленні Переяславський договір. Але крім Переяславського договору є ще й інші факти, а саме: 1) в 1656 р. у Вильні Москва заключила союз із Польщею, 2) в 1657 р. Б. Хмельницький увійшов у союз зі шведським королем Карлом-Густавом X і семигородським князем Ю. Ракочім. Не треба бути істориком, щоб побачити, що ці факти говорять зовсім виразно про те, що віленським союзом Москва фактично й формально зрадила Переяславський договір, що Хмельницький трактував Переяславський договір як політичний союз, а не жодне «приєднання України до Росії», і коли Москва його зрадила, він для забезпечення незалежності України від зазіхань з боку Польщі і Москви, яка вже встигла виявити свої справжні загарбницькі цілі щодо України, вступив у союз зі Швецією і Семигородом. А ось як, не заперечуючи цих фактів, висвітлює їх за вказівкою ЦК ВКП(б) історик Петровський.

«Веленское соглашение создало некоторые затруднения для осуществления планов Хмельницкого, однако великий гетман не прекращает своей деятельности, направленной на осуществление воссоединения.

Он решил, **сохраняя верность России** (підкр. О. Г.), в то же время поставит русское правительство перед фактом разгрома Польши... Одновременно он стремил-

ся помирить Швецію з Росією...» (Н. П. Петровський, «Воссоединение украинского народа в едином украинском советском государстве», ОГИЗ, 1944 р.).

Основне в цих теревенях — доказати, що Хмельницький, мимо того, що Москва зрадила його, лишився їй на все вірним (от приклад вірності!). І хоч його союз з Швецією і Семигородом якраз заперечує це, для сталінських фальсификаторів воно неважливе. Для них важливе, всупереч фактам й історичній правді, зробити з Хмельницького вірного прихильника Москви.

В такому світлі зображається і Шевченко, і Іван Франко, творчість яких просякнута ненавистю до російської держави, до всіх поневолювачів України, творчість яких просякнута глибокою свідомістю і вірою в Українську Самостійну Державу.

Обговорені основні большевицькі виправлення історії України стосуються також усіх інших народів ССРСР без винятку, бо сталінська русифікаційна політика проходить що до всіх народів за однаковими зразками. «Большевик» № 4, 1945 р., писав: «Основною хибою робіт, присвячених історії окремих народів ССРСР, є штучне відділення історії одного народу з загального історичного процесу народів ССРСР. Такі помилки є в «Історії Казахської РСР», «Історії Якутії», е... в «Нарисах з історії Башкірії»... у книзі з історії Татарії... Історія народів Росії є історія... їх згуртування навколо російського народу...»

«Керівна роля» російського народу вмовляється напр., казахським народам, історія яких далеко старіша від історії російського народу, що, як відомо, почав складатися щойно в XII ст. Один лише мають тут клопіт, що ніяк не можна дочепити історії російського народу до цих старих часів, як у випадку з Київською Руссю, бо треба перескочити вже на кілька сторіч назад, скажімо, аж до III-го сторіччя перед Христом, коли вже в Грузії був на престолі цар Фарнавадзе. Клопіт клопотом, але все таки він не перешкоджає проповідувати «керівну роллю» щодо цих народів, як і всіх інших, не заважає твердити, що ці народи «від віків» винесли прагнення до «возз'єднання» з росій-

ським народом. Перфідна брехня, обман, фальсифікація дозволяють обминути всі клопоти й перешкоди.

Ось зразок: «Азербайджанський народ через віки виніс і зберіг основи дружби народів... Зокрема треба відмітити історично-традиційну дружбу з великим російським народом. Блискучий азербайджанський поет XII ст. Хагані Шірвані присвятив декілька своїх стихів кривнякові галицького князя Ярославові Володимировичу. Великий Нізамі Гянджеві тоді ж — в XII ст. — знав про Росію більше і краще, ніж люди Західної Європи того часу. Багато перлинних стрічок у творах Нізамі присвячено російським героям» (Гейдар Гусейнов, «Об историческом содружестве русского й азербайджанского народов», стор. 1, вид. Інституту Філософії АН АРСР, Баку, 1946 р.).

Як бачимо, надзвичайних аргументів сталінським шовіністам не потрібно. Вистачить, що Шірвані написав кілька стихів про кривняка, до того ж не російського, а українського галицького князя, вистачить, що, нібито, Нізамі, у XII ст. про Росію, якої, до речі, ще й на світі не було, знав більше і краще, ніж люди Західної Європи (дуже солідне наукове твердження), щоб говорити про «дружбу» азербайджанського народу з російським народом, тобто, щоб виводити з цього право на поневолення азербайджанського народу Росією.

Загарбання Азербайджану, як і Кавказу взагалі, пояснюється в той самий спосіб, що й «приєднання» України до Росії, «...З бігом часу зміцніла та російська орієнтація, якої потім придержувалися кращі люди Азербайджану, що вважали більше доцільним зв'язати долю своєї батьківщини з передовою Росією, ніж з економічно-відсталим тодішнім Іраном (аж дивно робиться, як ці «кращі люди» і весь азербайджанський народ уже у XVIII ст., а може, й ще раніше, думали йота в йоту, як це потрібно сьогодні сталінським імперіялістам — О. Г.). Історія показала, що передові люди Закавказзя не помилилися і що Росія, не зважаючи на агресивну політику царизму, відіграла прогресивну роль в Закавказзі і в Середній Азії» (там же).

Отже ж те, що Росія загарбала країну найстаршої культури, волелюбний Кавказ, що насильно позбав-

лювала землі кавказьких вільних селян, що нарешті, їх закріпачила, що беззаконно знищувала цілі села. що безпощадно здавила (1864 р.) велике повстання кавказьких народів, яке тяглося 40 років, і в процесі якого дійсно об'єдналися всі розсварені дотепер народи Кавказу, та в якому взяли участь найширші працюючі маси, — не суттєве, на те не треба звертати уваги. Ясно чому, бо це не сприяє розвитку «дружби» з російським народом, тобто не виправдус російського імперіялізму. Що там агресивна політика царизму, основне — це прогрес, під чим насправді треба розуміти те, що народи Кавказу в наслідок свого поневолення царською Росією знайшлися також і у большевицькій імперії, і большевицькі імперіялісти можуть душити ці народи, можуть неподільно експлуатувати багатства цих народів, азербайджанську нафту, грузинський марганець і т. д.

Як і в випадку України, всі ті, які боролися проти Росії, — це зрадники своїх народів, це захисники класових інтересів, а ті, що помагали поневолювати свої країни, — це «кращі передові люди». «Найбільш яскравим представником цієї прогресивної течії (злуки з Росією — О. Г.) був видатний державний діяч Азербайджану в XVIII ст. — Фаталі — хан Кубинський, який в березні 1775 р. об'явив себе прибічником Росії» (там же). Наведемо ще один приклад: В 1940 р. в Казані вийшов епос татарського письменника Н. Ісанбета «Ідегей», героєм якого є емір Золотої Орди Ідегей. Зараз цей епос до краю «розкритикований» за те, що в ньому висловлюються «чужі татарському народові націоналістичні ідеї», що визначний «февдал Золотої Орди ворог руського народу, зображається як національний герой» («Большевик» № 4, 1945 р.). Це друге речення власне пояснює, в чому полягають ці «націоналістичні ідеї», «чужі татарському народові»: ворог руського народу не може бути національним героєм татарського народу. Тому, що Ідегей у 1468 р. ходив походом на Москву, він є ворогом не тільки російського народу, а й татарського, але Іван Грозний, який знищив казанське й астраханське ханство, який в морі крові втопив героїчний спротив татар, який, дослівно,

вирівав Казань — столицю татар, — це великий цар-будівник, що здійснював прогресивну роль і тому заслужує пошани не тільки в російського народу, а також і в татарського. Ось який блискучий діалектичний сталінський підхід!

Ми вже сказали, що основні русифікаторські напрямні висвітлювання історії стосуються також **історії літератури**, літератури взагалі, мистецтва, вони є вихідною для масової пропаганди. На цьому місці докажемо це ще кількома прикладами:

Російський народ, як «найбільше передовий у культурному відношенні», вів за собою і український і всі інші народи, — твердять сьогодні сталінські вельможі, і це зовсім відповідає їхній шовіністичній політиці, хоч іде в розріз з фактами і правдою. Візьмемо найперше грузинський чи вірменський народи. Всім відомо, що це дуже культурні народи, що їх культура сягає в дуже далекі віки. Не міг, отже, російський народ вести їх за собою. А коли ці народи стрінулися з російською культурою, то вона лише деморалізувала й русифікувала їх, бо власне цю культуру царські імперіялісти зробили одним із засобів свого наступу на національні культури підбитих ними народів.

Не вів російський народ за собою і українського народу, культура якого є далеко старіша за російську. У своїй Київській Державі український народ створив свою могутню культуру (напр. «Слово о полку» з'являється перлиною світової літератури). Сьогодні большевицькі шовіністи ніяк не можуть визнати цього факту, а не будучи в силі заперечити величі нашої культури Київської доби, вони, як колись царські русифікатори, крадуть цю нашу культуру і штучно примазують до неї російський народ (очевидно, разом з його «керівною ролею»). Нагадаємо, що до останнього часу ніхто й не квестіонував цієї очевидної правди, і культура Київської Руси в усіх большевицьких підручниках історії літератури захищувалася виключно до української культури. Зараз, напр., піддано гострій «критиці» «Нарис історії української літератури», що вийшов на початку 1946 р., виданий Інститутом мови і літератури АН УРСР, між іншим, також за те, що

«культура і література Київської Русі, подані в «Нарисі» «як тільки українські», що на думку ЦК КП(б)У, суперечить науковим положенням (чит. русифікаторським вимогам).

Не вів російський народ українського і в пізніший період, напр., в XVII ст. і першій половині XVIII ст., бо ще і в цей час російський народ у порівнанні з українським був відсталий у культурному відношенні. Тут скоріше можна говорити, що було навпаки. В Україні в цей час народні школи існували майже в кожному селі, грамотність населення була дуже значною, в Чернігові і Переяславі, а пізніше в Харкові існували колегіуми, а Києво-Могилянська Академія постачала вчених не тільки Україні, а й Московщині (Епіфаній Славинецький, Семен Полоцький, і інші). Цар Петро I, переводячи свої культурні реформи в Росії, оперся власне на українців — вихованців Києво-Могилянської Академії (Дмитро Туптало, Степан Яворський, Теофан Прокопович і інші), бо в Росії не було тоді високоосвічених людей. Взагалі відоме переманювання й насильні вивожування не тільки вчених з України до Росії, а й поетів, співаків, композиторів (Бортнянський, Родель). Видання Києво-Печерської друкарні розходилися також дуже широко поза межі України. Якщо ж, отже, російський народ у культурному відношенні не вів українського народу в XVII ст., то тимбільше не міг його вести в XII ст.

Велику культуру творив український народ, коли жив самостійним життям або користувався бодай певною автономією, але коли Росія його повністю поневолила, то «передовий» російський народ так вів за собою український, що в другій половині XVIII ст. довів українську культуру і літературу до повного занепаду. І тільки власними силами пробуджений на початку XIX ст. український народ вступив знову на шлях свого культурного розвитку і створив нову велику літературу. В цьому немає ніякої заслуги російського народу, ніякої «допомоги» він українському народові не подав. Це така безспірна правда, що цього навіть не важилися написати автори згаданого вже «Нарису історії української літератури», книги, якій ніяк

не можна приписати науковій об'єктивності. За це й попалося їм від ЦК КП(б)У. «В „Нарисі” не знайшов правильного відображення вплив на українську літературу руху декабристів, діяльності Белінського, Чернишевського, Добролюбова, великого пролетарського письменника Горького й ігнорується такий вирішальний фактор у формуванні нової соціалістичної ідеології, як розвиток марксизму в Росії і роля партії більшовиків («із постанови ЦК КП(б)У «Про перекидання і помилки у висвітленні історії української літератури в «Нарисі історії української літератури», 24. VIII. 1946 р.). Іншими словами «допомогу», якої взагалі не було, більшовики намагаються перепачкувати через декабристів, Чернишевського, Белінського, Горького і... більшовицьку партію.

Якщо йдеться про висвітлення в «Нарисі» відношення російської культури до української, то «Постанова» ЦК КП(б)У робить такі закиди «Нарисові»: «Автори „Нарису” ...ігнорують спільне походження, єдність і взаємодіяння в історичному розвитку російського й українського народів, їх мови і культури. Тому в «Нарисі» історія української літератури не показана у взаємозв'язку з іншими спорідненими літературами, особливо з російською літературою...

В «Нарисі» не показано великого і плідного впливу російської культури і літератури, замовчується їх зв'язок, перебільшується вплив західно-європейських літератур». Це, як бачимо, те саме, що розглядати історію України «у тісному зв'язку» з історією Росії, не забуваючи про «керівну роль» російського народу. Ці «показування» «взаємозв'язку», «великого і плідного впливу російської культури і літератури» мають метою заперечити самостійність розвитку української культури, звести її до якогось додатку російської культури чи в кращому разі, сумішки її впливів і позбавити таким чином українську культуру її національного обличчя власної величі.

Цій самій цілі служить і «класовий підхід» до історії української літератури, брак якого також закидається в згаданому вже «Нарисові історії української літератури». «Історія української літератури»

висвітлюється в «Нарисі» поза зв'язком з боротьбою класів, як процес ізольований від цієї боротьби. Автори «Нарису» ігнорують класову боротьбу як основний закон розвитку класового суспільства і замість цього надають вирішальну ролю в розвитку творчості письменників національному моментові» (там же).

Насправді автори «Нарису» не ігнорують класової боротьби, але не розглядають її за останніми вимогами. Для прикладу наведемо одне місце з «Нарису», яке викликає зараз бурю нападів: «Реакційна політика російського царату і цісарсько-королівського уряду Австрії — читаємо на сторінці 108, — позбавляла наш народ можливості вчитися рідною мовою. Українське дворянство у своїх класових інтересах відходило від української культури, і багато талановитих українців, напр., Рубан, Богданович, Капніст, Погорільський, Гоголь, — стають учасниками російського культурного процесу, хоч і використовують українську тематику і в деяких своїх творах» (за «Радянською Україною» № 144, 1946 р.).

З наведеної цитати бачимо, що автори «Нарису» не ігнорували класової боротьби. Це місце не подобається сталінським шовіністам саме тому, що автори «Нарису» негативно оцінили явище переходу українців до російської культури, яке сьогодні оцінюється більшовицькими русифікаторами як явище прогресивне. «Безперечно, прогресивним явищем є факт співпраці більшості українських діячів у російській літературі і навіть цілковитого переходу деякого з них у російську літературу — пише «Пропагандист» і «Агітатор», журналі ЦК КП(б)У. І тому зовсім неправильно те, що автори «Нарису» ставлять перехід ряду українців у російську культуру в якийсь, хоч не безпосередній, зв'язок з реакційною політикою російського царизму («Пропагандист і Агітатор» № 6, 1946 р.). Очевидно, було б ще більше прогресивним, коли б взагалі всі українці перейшли до російської культури, коли б взагалі не було окремої української літератури (це задумшевна, невисловлена, але зовсім очевидна мрія більшовицьких русифікаторів).

Як і в історії України, так і в історії української лі-

тератури з клясовим підходом підходиться до тих, хто виступав проти Росії, клясовий підхід потрібний на те, щоб применшити вартість і могутність української літератури, що стоїть у зв'язку з применшенням значення українського народу взагалі. Ми знаємо, що відроджена українська література є результатом пробудження українського народу і постійного зростання національної свідомости. За своїми ідеями наша література національна й демократична, і не могло бути інакше в народу, який боровся за своє національне й соціяльне визволення, в народу, у якого експлуаторські кляси були рівночасно чужонаціональними (з походження або в наслідок асиміляції) і представляли собою як національне, так соціяльне гноблення. Тільки незначна частина українського дворянства, і то в першу чергу, дрібнішого, що було сильніше зв'язане з народом, включилася в процес культурного й політичного відродження українського народу. Клясовим підходом найновішого видання сталінські вельможі думають заперечити цей очевидний факт самостійного розвитку української літератури й її національно-визвольного характеру, бо зрозуміло, це їм заважає в їхніх шовіністичних русифікаторських плянах.

Сучасна українська радянська література — це фактично ніяка художня література, а пропагандивно-агітаційна макулятура, призначена на затруювання і розкладання душі українського народу. Факт повного занепаду цієї «літератури», відсутність високохудожніх творів констатують самі большевики. Ця література за своїм характером не національна, а вірно-підданча, бо служить виключно інтересам сталінських вельмож. Та не зважаючи на те, що нею весь час «керувала» партія, вона все ж таки не відповідає сьогоднішнім русифікаторським вимогам.

Що найбільше коле в очі сталінських шовіністів в цій літературі, побачимо на одному прикладі. Письменниця Варвара Чередниченко написала оповідання «Я — щаслива Валентина», героїнею якого є радянська жінка Валентина. В ньому є одно таке місце. Начальник військового шпиталю питає Валентину:

— «Чи на Україні вчать історії про мого предка Де-м'яна Гнатовича Многогрішного?»

Валентина відповідає: «З 1668 р. по 1672 р. був гетьманом Лівобережним. Потім у Москві стояв на вколішках, поклавши голову під катову сокиру, а в останню хвилину цар Федір Олексійович прислав гінця — дарував життя і заслав з братами й усіми родичами в Сибір» (за «Радянською Україною», № 163, 1946 р.).

Зацитувавши це місце, большевицький критик вигукує: «...Що спільного має це все з інтересами радянських людей!» На його думку для цих людей інтерес представляє тільки розбудова військової промисловости й експлуататорських колгоспів, а не їх минуле. Суть тут у тому, що це минуле, що того роду картини, як це одну з них намалювала Чередниченко, будять і підносять національну свідомість, що вони не сприяють зміцненню «дружби з великим російським народом», а це власне ніяк не відповідає інтересам сталінських імперіялістів, бо ці інтереси, вимагають забити національне почуття українського народу, його любов до свого минулого, представити це минуле викривленим і сфальшованим. З цього шовіністичного погляду небезпечним з'являється приписування імперіялістичних злочинів вже навіть царям, як це зробила Чередниченко, згадавши про долю гетьмана Многогрішного.

Тому також большевицька критика накидається на Романченка за те, що будучи у Відні і мріючи у своїх поезіях про Україну, згадує «волинські гаї і мохом покриті козацькі могили, де в Січі за волю і правду ходили незборні ославлені предки мої» і на Ржепецьку за те, що в своєму оповіданні «Сім'я Басарабів» вона написала, що українське населення Галичини боялося російської армії, коли вона зайняла Галичину в 1914 р. (треба було написати, що населення Галичини радо вітаю російську армію); на Масенка, Кундзіча, Смілянського і інших.

Большевицькі імперіялісти, ідеалізуючи все те, що російське, без різниці чи воно імперіялістичне, чи демократичне, ідеалізуючи російських царів, катів, російські загарбницькі походи, поборюють у неросійських народів, навіть найменше захоплення їхнім ми-

нулим. Вони хочуть, щоб українські письменники і поети писали не про «порослі мохом могили», не про «Січ», де за волю і правду ходили незборені вславлені предки мої», не про боротьбу українського народу з усіма імперіялістами, в тому числі і російським, вони не хочуть цього, вони бояться цього. Вони хочуть, щоб українські письменники звеличали великий російський народ, його «керівну ролю», дякували за його видатну «допомогу», щоб писали про споконвічне прагнення українського народу до «воз'єднання з російським народом». Вони хочуть, щоб ці письменники вибілювали злочини сталінського імперіялізму, щоб писали про національну рівноправність, про розцвіт України, про «щасливе й заможне» життя українського народу, в той час, коли Україна обернута в колонію, коли вона посилено русифікується, коли український народ жорстоко знищується, коли мільйони гинуть із голоду.

В цьому, власне, напрямі, тобто в напрямі остаточної й відвертої русифікації зараз і перебудовується «українська радянська література». Перебудова ця переводиться під відомими кличами боротьби з «національною обмеженістю», «романтизуванням минулого», з «тенденцією відходу від проблем сучасности», з «зниженням художнього рівня».

Піддано «критиці» всі літературні журнали: «Вітчизна», «Дніпро», «Радянський Львів», «Перець». Позамінювано редакції тих журналів. Зміни переведено в СРПУ, з голови якої усунено Рильського і заступлено Корнійчуком. Шантажовані Рильський, Панч, Городской, Бажан. Смілянський, Масенко і інші визнали і рішуче «засудили» свої «помилки» та зобов'язалися їх виправити.

Ось зразок такого виправлення:

Серед темних борів, серед тихих лісів
Славне місто цвіте красою,
І одних там церков сорок є сороков,
І зветься те місто Москвою.
І зростає воно, і шумить, як вино
І цвіте наче квітка на сонці,
І живуть там брати, що нам з ними іти,

Наші вірні брати-оборонці!
Ворогам не дамо ми ніколи в ярмо
Ні Москви, ані Києва, браття!
Ми родина одна, кров нас братня єдна,
Древня віра і давнє завзяття!
Ми за волю свою стоїмо у бою
Незрушимо міцною стіною,
Ми найдемо в віках щастя ясного шлях,
Коли буде наш Київ з Москвою.

М. Рильський

Для доповнення скажемо ще дещо про **драматичну літературу і театр**, які, в цьому немає сумніву, також поставлені на службу русифікаційній політиці сталінських вельмож. Що так воно є, найкраще доказує остання постановка ЦК КП(б)У «Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення», з якої наведемо виїмки.

Сучасному театрові і драматичній літературі постановка закидає між іншими такі недоліки: «витіснення з репертуару п'єс на сучасні теми», показування п'єс, що «прикрашують минуле в ідилічні тони, прозовідують віджилі ідеї, відсталі погляди», що «у деяких п'єсах мають місце прояви національної обмеженості помилки й перекирчування буржуазно-націоналістичного характеру («Чому не гаснуть зорі» Копиленка. «Я живу» — Пінчевського). У творчості деяких драматургів ідеалізуються представники експлуататорських класів минулого, не показується класова боротьба між гнобителями і пригнобленими в дореволюційному класовому суспільстві, вихвалюються пережитки старовини, замовчується братерство і дружба українського й російського народів...»

«ЦК КП(б)У ставить перед драматургами України завдання — створити яскраві художні твори про перемогу радянського ладу в нашій країні, про велику вітчизняну війну, про героїчну працю радянських людей, про сталінську дружбу радянських народів, про споконвічне братерство українського народу з великим російським народом, про керівну роль партії Леніна-Сталіна в житті радянського народу... Драматурги, театральні критики повинні приділити особли-

ву увагу вихованню трудящих мас українського народу в душі непохитної дружби радянських народів, любови до великого російського народу і ненависти до всіх ворогів українського працюючого люду, в тому числі до найлютіших ворогів українського народу — українсько-німецьких націоналістів» («Радянська Україна», № 202, 1946 р.).

Як видно, то це ті самі завдання, що ставились перед історією, історією літератури, а саме: плекати в українського народу почуття меншевартості, паралізувати національну відпорність, убивати національну свідомість, маскувати російсько-більшевицький імперіалізм, полегшувати русифікацію українського народу.

Питанню мови й русифікаційній політиці приділяється, очевидно, дуже багато уваги. Тут можна виділити три основні моменти цієї політики.

Поперше, російську мову всіма засобами накидається українському народові, по її боці створюється штучно переваги, її ставиться фактично в упривілейоване становище перед українською мовою. Російська мова панує неподільно в армії, вона фактично є мовою в адміністрації, в судових, партійних і профспілкових органах. В школах російській мові приділяється особлива увага, а в вищих школах не тільки дуже багато дисциплін викладається російською мовою, а й ведуться нею цілі відділи. Російські школи, яких в Україні дуже багато, забезпечуються кращими учительськими силами, майже вся наукова література, журнали видаються російською мовою (напр., журнал Наркомздоров'я України «Врачебное дело»). В Україні російською мовою видається дуже багато газет, при чому російські краще редагуються й поміщають вчасніший матеріал (пор. «Правда України» і «Радянська Україна», «Львовська Правда» і «Вільна Україна»). Доходить до того, що на кожній книжці УДВ, виданій українською мовою, обов'язково подається заголовок російською мовою з припискою «на украинском языке». По бібліотеках багато художньої російської літератури не в перекладах, а російською мовою, щоб змусити українського читача читати ро-

сійську книжку. Це власне і є ті переваги, створювані штучно, але з точною метою.

Подруге, створюючи штучні переваги по боці російської мови, ставлячи її в упривілейоване становище, серед українського народу плекається любов до російської мови, як мови — «найкультурнішої», як мови «передового» російського народу. «Зокрема треба приділити якнайбільше уваги вивченню учнями російської мови, мови братнього російського народу, мови Леніна і Сталіна, Пушкіна і Гоголя, Чернишевського і Добролюбова, Тургенєва і Л. Толстого, Салдікова-Щедріна і М. Горького, мови, якою написані чудові твори Сеченова, Павлова, Менделєєва і Баха, Тімірязєва і Лисенка, Лобачєвського і Крилова, Бурдена, Сперанського і багато інших російських учених світового значення...

Добре поставити викладання її, розвинути в учнів інтерес до неї, ширити російську книжку серед них — це дуже важливе завдання як педагогічне, так і політичне, як наукове, так і загальнокультурне» (з промови проф. Чавдарова на міжобласній нараді учителів у Львові, 5-9. січня 1945 р.).

А ось як пояснював Калінін потребу вивчення російської мови червоноармійцям неросійської національності: «Воно (вивчення — О. Г.) вкрай необхідне. Без російської мови в армії не обійдешся. Російською мовою складені наші військові статuti, нею пишуться бойові накази, подаються команди. Російська мова — мова Сталіна. Цією мовою звертається до радянських людей, до червоної армії наш вождь товариш Сталін» («Сопутник агітатора» № 15-16, 43 р.).

Отже ж спочатку російською мовою пишеться статuti, накази, видається команди, словом вводиться російську мову в армії, а потім пояснюється червоноармійцям, що російську мову треба вивчати, бо нею писані статuti, накази і т. д. Спочатку тільки російською мовою видається технічні підручники, а потім говориться студентам, що російську мову треба вивчати, бо нею писана вся технічна література.

Потрете, стирається окремішності української мови і штучно наближується її до російської мови. Ширше

висвітлити це питання не дають нам рамки нашої статті, а зрештою немає й потреби, бо большевики самі до цього признаються. У передмові виданого 1946 р. нового «українського правопису» виразно зазначається, що однією з керівних настанов при складанні цього «Правопису» було «у таких моментах, які за їх природою є спільні з іншими мовами, забезпечити єдність з правописами братніх народів радянського Союзу, особливо російського, орієнтуючись на останній проект державної комісії». Фактично ж «Правопис» ще даліше наближено (такі наближення він уже переходив) в цілості до російської мови, а не тільки в моментах, що за їх природою є спільні. Це наближення особливо кидається в очі, коли порівняти цей «Правопис» з «Правописом» ВУАН, прийнятим у 30 роках (1927 р.).

«Застрельщиком» русифікаційної політики являється **партія**. Вона власне ініціює її, очолює, розробляє заходи для її здійснення, доглядає за її здійсненням. Власне партія керує фізичним винищенням українського народу. Власне вона слідує за виконанням вироблених нею заходів, направлених на руйнування нашого духовно-культурного життя, власне вона як «керівне ядро» всіх організацій, здійснює через них свою злочинну русифікаційну політику, деморалізує, розкладає народню душу, при тому вона розпоряджає величезними технічними засобами, великими пропагандивним апаратом, що їй дає монопольне становище в кермі державою. Все це приходить тим легше, що вона сама вже давно зрусифікована, що очищена від людей типу Шумського, Скрипника, Хвильового, не знаходить жодного спротиву в своєму нутрі, як це діялось до 30 років, коли для задоволення «хахлів» треба було піти на мниму українізацію. Сьогодні можна дозволити собі на більш одвертий курс. До того ж час наглить, а всі попередньо русифікаційні заходи завели.

Вірним помічником партії в цій політиці є **органи управління**, від ради «міністрів» починаючи, а на низових клітинах кінчаючи, а в перш усього імперські

органи насильства НКВД і НКГБ, які навіть за своїм персональним складом є чисто російські.

На послуги партії у русифікаційній політиці поставлені школи нижчі, середні і вищі (на це ми вже часто вказували, обговорюючи питання мови як засіб русифікації), щоб вони дегенерували молодь, щоб виховували їх на яничарів, на зрадників власного народу. Очевидно, що, подаючи молоді сфальшовану, в тому вигляді, як це ми показали, історію України, історію літератури, взагалі пошлу і безідейну літературу, прищиплюючи молоді в першу чергу любов до російської мови, плекаючи в неї захоплення російською культурою, при повній ізоляції цієї молоді від всього, що могло б відродити її національну свідомість, гордість, ненависть до поневолювачів, — та молодь, вийшовши зі шкіл, іде в життя духовно викривлена, національно скалічена, зрусифікована. І хоча б вона ще називала себе українською, то по своєму дусі, по своєму думанні, по своїм замилюванням — вона вже російська.

Середовищем, де ведеться поширена русифікація, являється **червона армія**. Червоноармійців виховується виключно на імперіялістичних традиціях російської армії, традиціях підкорення інших народів. Традиції визвольної боротьби поодиноких народів нещадно викорінюється. Якщо навіть і приводиться червоноармійцям як приклад когось із їхніх народів, то це зрадників, тих, які допомагали Росії поневолювати їх власні країни, або в зовсім фальшивому світлі представляється тих національних героїв, які дуже популярні в цих народів. Всіма засобами шантажу і підлого обману накладається червоноармійцям російську мову не тільки як службову, а й як розговірну. Доходить до того, що червоноармієць по роках служби в ЧА забуває рідну мову, або засмічує її наполовину русизмами, чи, що більше, соромиться і свідомо зрікається своєї рідної мови. Щойно рідне середовище лікує його від цієї зарази.

З неменшою силою русифікація проводиться і в **господарському житті**. Вже сам факт, що всі важливі галузі господарського життя України безпосередньо

підпорядковані Москві, надзвичайно полегшує процес русифікації. Службова мова в господарському житті російська. Службовці, інженерно-технічний персонал, кваліфіковані робітники — це в більшості росіяни. Промислові осередки в Україні мають не українське, а російське обличчя. Коли до цих осередків приходять молоді українські робітники, вони грядуть у російському багні. Російський елемент зараз продовжує посиленими темпами напливати на Україну.

Наведемо приклад такого **насаджування російського елемента на Україну**, а рівночасно покажемо, як висвітлює це насадження большевицька преса, що послужить нам zarazом за приклад політично-масової роботи. «З різних міст Росії на наш промисл (4-ий нафтовий промисл у Бориславі — О. Г.) щодня прибуває обладнання, приїжджають спеціалісти, нафтовики, геологи. Наші російські брати допомагають відбудувати зруйноване німецькими загарбниками нафтове господарство... На промисл приїхав головний геолог Ластовнік, інженер Софронов, технік-геолог Попова, геолог Пугач... Робітники Уралу прислали над варстати-качалки «СК-7» і «СК-10», робітники Москви прислали 20 глибоких насосів, 20 електромоторів та багато іншого устаткування... Понад 30 спеціалістів прислала до нас на роботи братія Росія... Щоденно і в усьому ми відчуваємо піклування і допомогу великого російського народу. Тільки цього року робітники одного нашого промислу одержали від іванівських текстильників понад 10 000 метрів мануфактури, 200 пар взуття та багато інших товарів» («Радянська Україна» № 160, 1946 р.).

Прочитавши ці рядки, можна б подумати, що Росія — це не метрополія, де зосереджена машинобудівельна промисловість, текстильна промисловість, а якась всесоюзна ЮНРРА, що постачає порядком допомоги і машини, і текстильні вироби, і взуття, а російський народ — це вроджений народ-альтруїст, що роздає по 10 000 м. мануфактури, по 200 пар взуття і посилає кому потрібно своїх фахівців для допомоги. Так оце безлично називається «допомогою» колоніальну систему господарювання, штучне насаджування російського

елементу в Україну, а український народ за те, що в нього не розоудовується машинобудівельна промисловість, за те, що текстильні вироби він мусить купувати в іванівських робітників, словом, за те, що його країна є колонією і ринком збуту для російської метрополії, за те, що по 30 роках «допомоги» з боку «старшого брата» він ще й тепер не має потрібної кількості фахівців, заставляється дякувати й бити поклони перед російським народом. Ось закінчення довгої молитви — подяки, що її склали для російського народу сталінські вислужники:

«Твій ясний розум, стійкий характер і терпеливість, багатирський російський народ, є для нас прикладом. У всіх тяжких випробовуваннях історії стояв ти гордо, непорушно, утвердивши свою провідну силу серед народів нашої країни.

Нам не страшні ніякі вороги, ніякі труднощі, ніякі випробовування, бо ми з тобою, з найвидатнішою нацією серед усіх націй, які входять до складу Радянського Союзу, бо ми непохитні в своїй дружбі з тобою, у своїй любові й пошані до тебе, бо ми є єдині в Радянській Вітчизні» (із звернення VII сесії Верховної Ради УРСР до великого російського народу 30. VI. 1945 р.).

Та даремно шаліють сьогодні сталінські імперіялісти, даремно намагаються докінчити того, чого не потрапили зробити царські шовіністи, русифікатори. Український народ, який зумів стати на ноги і голосно заявити про свої права в той час, коли царські імперіялісти думали, що вже навіки поховали Україну, зуміє відстояти також і цим разом свою національну окремішність, зуміє опертися новій русифікаційній політиці большевицьких імперіялістів. Цьому новому русифікаторському наступові український народ протиставить сьогодні не лише свою стихійну відпорність, а й сильну національну свідомість і організованість. Український народ сьогодні має розбудований свій революційно-визвольний рух, має досвідчений революційно-політичний Провід, і це є найбільшою запорукою його успішної боротьби і перемоги.

Микола Міхновський

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

I.

Кінець ХІХ. віку визначився з'явищами, що характеризують новий зворот в історії людськості. Ці з'явища свідчать за те, що п'ятий акт великої історичної трагедії, званої «боротьбою націй», вже начався і закінчення наближається. Ті з'явища — це уоружені повстання зневолених націй проти націй гнобителів. На наших очах відбулися криваві повстання Вірмен, Кретьян-Греків, Кубанців і нарешті Бурів. Коли ще поглянути на ту більше чи менше гостру боротьбу — у її перших фазах, які провадять зрабовані народи Австрії, Росії та Туреччини проти націй-панів, на той смертельний антагонізм, який існує поміж німцями і французами, англійцями і росіянами, коли зважити, яку страшну масу регулярного війська утримують ворожі поміж собою нації, то стане зовсім очевидним, що все світове національне питання вже зовсім достигло хоч і далеко стоїть до необхідного, дійсного та справедливого розв'язання. Проте шлях до розв'язання єдино можливий, певний і хосенний показали нації, що вже повстали проти чужого панування, в якій би формі політичного верховенства воно не виявлялося, і цей шлях є противний Гаагській конференції.

Ми визнаємо, що наш народ теж перебуває у становищі зрабованої нації.

Отже, коли справедливо, що кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче вилитись у форму незалежної, самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим не обмежану змогу всестороннього розвитку духового і осягнення найліпшого матеріяльного гаразду; коли справедливо, що пишний розквіт індивідуальности можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальности є

Передрук брошури М. Міхновського: «Самостійна Україна», на чужині 1948.

метою, — тоді стане зовсім зрозумілим, що державна самостійність є головна умова існування нації, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин.

Отже, виникає питання, чи визволення національне можливе для нас?

П'ятий акт драми ще не наступив для нашої нації: вона переживає ще й досі довгий і важкий антракт у своїй історії: за коном щось діється, йде якась пильна праця, від часу до часу грюкотить грім, але завіса ще не піднялася. Антракт власне починається з 1654 року, коли Українська Республіка злучилася з московською монархією політичною унією. З того часу українська нація політично і культурно помалу завмирає, старі форми життя зникають, республіканська свобода нівечиться, нація знесилюється, гине, але потім знов відроджується, з-під попелу старовини виникає ідея нової України, ідея, що має перетворитись у плоть і кров, прибрати конкретні форми.

З часу Переяславської конституції минуло сьогодні 247 років, незабаром Росія справлятиме 250-літній ювілей цієї події.

Коли доводиться нам йти на свої збори під допитливими поглядами цілої фаланги правительственних шпигунів, коли українцеві не вільно признаватись до своєї національності, і коли любити вітчизну рівнозначно, що бути державним зрадником, тоді зовсім до речі виникає повне обурення питання, яким правом російське царське правительство поводить ся з нами на нашій власній території, наче з своїми рабами? Яким правом відносно нас, тубільців своєї країни, видано закон з 17. травня 1876 року, що засуджує нашу національність на смерть? На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено виключно росіян (москалів) або змоскалізованих ренегатів? На ґрунті якого права з наших дітей готують по школах заклятих ворогів і ненависників нашому народові? Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів? Яким правом правительство російське здерті з нас гроші витрачає на користь російської нації, плакаючи і підтримуючи її науку, літературу, про-

мисловість і т. д.? І нарешті найголовніше, чи має право царське правительство взагалі видавати для нас закони, універсали та адміністраційні засади?

Чи становище царського правительства відносно нас є становище права чи насилля? Відомо гаразд, що ми власновільно прийшли до політичної унії з московською державою і заступником її — царським правительством. Ця власновільність, на думку наших неприхильників, забороняє нам нарікати на несправедливість того, що нам діється, бо ми ніби самі того хотіли, самі обрали собі те правительство. Це твердження примушує нас розглянути природу і характер угоди з 1654 року.

Держава наших предків злучилася з московською державою «як рівний з рівним» і як «вільний з вільним», каже тогочасна формула, цебто дві окремі держави, цілком незалежні одна від другої щодо свого внутрішнього устрою, схотіли з'єднатися для досягнення певних міжнародніх цілей.

Виникає питання, чи по злучі цих двох держав обидві вони зникли, а на місце їх почала існувати третя держава, наступниця тих двох? Чи, навпаки, не дивлячись на злуку, обидві держави існують поруч себе? І коли так, то який вплив мала злука на обидві держави з погляду міжнароднього права? Сучасна наука міжнаціонального права вчить, що держава може бути як простою, так і складною. Вона каже, що дві або кілька держав можуть стати між собою до злуки і зформувати «спілку держав» («Staatenbund»). Спілка держав — це така форма злучення, при якій шановання і підлягання спільним інституціям не тільки не виключає внутрішньої і надвірної самостійності злучених держав, але, навпаки, оберігання тієї самостійності стає метою злучених держав. Держави — члени спілки зберігають право міжнародніх зносин поруч із заступництвом цілої спілки. Усі вони мають право по-окремо зав'язувати конвенції та посилати послів, аби тільки їх міжнародні зносини не мали на меті шкодити інтересам цілої спілки або окремих членів. Така спілка цілком можлива не тільки поміж державами, що мають однаковий політичний устрій, але й з різ-

ними формами державного устрою, і не перестає існувати навіть тоді, коли в одній з держав змінюється форма правління, або вмирає пануюча династія. Цим особливо «спілка держав» відрізняється від так званої «реальної унії держав», яка може існувати тільки поміж монархічними державами, раз-у-раз може перекротити своє існування, або вимерти династія. Спілка держав виникає із взаємної згоди держав, що стають до спілки. Зразком «спілки держав» можуть бути: Північно-Американські Злучені Держави, Швейцарська спілка і найбільша Германська Спілка.

Якже злучилася держава московська з державою українською? Шляхом погодження, а погодження це вилилося у формі т. зв. «перейславських статей».

Перейславський контракт так формулював взаємні і обопільні відносини держав (наводимо головні пункти, надаючи їм характер сучасних висловів):

1. Власть законодавча і адміністраційна належить гетьманському правительству без участі і втручання царського правительства.

2. Українська держава має своє окреме самостійне військо.

4. Суб'єкт неукраїнської національності не може бути на уряді в державі українській. Виїмок становлять контрольні урядники, що доглядають певність збирання данини на користь московського царя.

6. Українська держава має право обирати собі голову держави по власній уподобі, лише сповіщаючи царське правительство про своє обрання.

13. Незламність стародавніх прав, як світських так і духовних осіб, і невтручання царського правительства у внутрішнє життя української республіки.

14. Право гетьманського правительства вільних міжнародніх зносин з чужими державами.

Аналізуючи ці постанови Переяславської конституції, приходимо до висновку, що в ній є всі ті прикмети, які характеризують «спілку держав». Таким чином, головніший закид, який роблять нам наші суперники, пильнуючи довести нам безвиглядність наших стремлень, закид, ніби ми ніколи не склали держави і через те не маємо під собою історичної підстави, — є

тільки впливом неучтва й незнання ані історії, ані права. Через увесь час свого історичного існування наша нація з найбільшими зусиллями пильнує вилитися у форму держави самостійної і незалежної. Коли навіть поминути удільні часи, де окремі галузі нашої нації склали окремі держави, то перед нами виникає і литовсько-руське князівство, де геній нашого народу був культурним фактором, і найголовніше галицько-руське королівство, спробунок злучити до купи усі галузі, усі гілки нашого народу в одній суцільній державі, спробунок, повторений далеко пізніше Богданом Хмельницьким і ще раз — Іваном Мазепою.

Таким чином українська держава в тій формі, у якій вона зформована й уконституована Хмельницьким, є справді державою з погляду міжнародного права. Суперечники наші ще закидають нам і те, що українська республіка, зформована Переяславською умовою, не була самостійною державою, бо платила «данину» царському правительству. Коли й так, то все ж навіть з їх погляду Українська республіка була напів незалежною державою на зразок Болгарії, колишньої Сербії та інших балканських держав. Але півнезалежні держави відзначаються тим, що не мають права міжнародних зносин з надвірного боку: тим часом Переяславська конституція надавала це право українській державі. Якже проте розуміти ту «данину», що платила українська республіка московській монархії. Годі розв'язати це питання з погляду сучасної науки міжнародного права, бо вона не знає і не уявляє собі такої держави, яка б, маючи атрибути самостійної, платила «данину»; як з другого боку не може припустити, щоб півнезалежна держава користувалась правом засилати послів. Це дасться пояснити тільки тоді, коли згідно з текстом конституції ми приймемо, що «данина» давалася не державі московській, а цареві московському, яко протекторіві особливого роду, бо держава українська від спілки з московською виразно бажала тільки «протекції», а не підданства. З цього погляду та «данина» має значення вкладу до спільної скарбниці, призначеної для міжнародних зносин спільної ваги. Такий характер

стверджується ще й тим, що українська держава не була завойована московською монархією, або придбана дипломатичним шляхом, як Польща, а злучаючись з московською монархією, не поступилася ані одним із своїх державних або республіканських прав, і устрій московської монархії для української держави був зовсім байдужий. Переяславська конституція була стверджена обома контрагентами: народом українським і царем московським на вічні часи. Московські царі чи імператори не виповнювали своїх обов'язків по конституції 1654 року і поводяться нині з нами так, наче Переяславська конституція ніколи й не існувала. Вони чинять з нами так, наче наша нація зрелася своїх державних прав, віддалася на ласку російським імператорам і згодилася поділити однакову долю з росіянами, що самі обрали собі царів. Але наш народ ні сам, ні через своє правительство ніколи не давав такої згоди і ніколи не зрікався прав, що належаться йому по Переяславській конституції. Через те Переяславська умова є обов'язкова для обох контрагентів: монархії московської і республіки української на підставі засади, що ніяка умова не може бути знищена або змінена односторонньою волею одного контрагента без виразно висловленої згоди другого. Через те «**единая неделимая Россія**» для нас не існує. Для нас обов'язкова тільки держава московська, і всеросійський імператор має для нас менш ваги, ніж московський цар. Так каже право. Та в дійсності ніякої ваги не має Переяславська конституція, всеросійські імператори є наші необмежені пани, а Переяславська конституція тільки «історичним актом» та й годі. Якже з погляду права відноситись до такого знуцання над правом? Коли один із контрагентів, каже право, переступив контракт, то другому контрагентові лишається на вибір: або вимагати від свого контрагента виконання контракту в тому розмірі й напрямку, в якому, він був прийнятий обома ними, або узнавши контакт зламати у всіх його частинах, зірвати усякі зносини з контрагентом.

І тоді вже є панування сили, але не вплив права. Наші суперечники можуть відповісти нам, що хоч

справді контракт був повернений у нівець насиллям, облудою й підступом одного з контрагентів, але другий контрагент вже згубив не тільки право розпоряджатися своєю долею, але навіть право протестування, бо своїм довговіковим мовчанням він освятив неправні вчинки, і те, що було придбане кривдою, на підставі задавнення зробилось правним. Через те вже пізно відшукувати колишні права.

Але в тім розміркованні немає ані крихітки правди. Перше: не може бути придбане на підставі задавнення те, що захоплене грабівницьким або злодіяцьким шляхом. Вдруге: розуміння про задавнення не може відноситися до зневолення свободи. Задавнення може мати вагу тільки в правних відносинах, але не в безправних, а такі відносини московської монархії до української республіки. У міжнаціональних відносинах задавнення може мати місце тільки відносно тих націй, що вже вимирають, що вже не мають життєвої сили, бо доки нація живе, доки відчуває себе живою і сильною, доти нема місця для задавнення. Але мимо того розмова про задавнення не може грати ніякої ролі, бо наш народ своїми повсякчасними протестами проти панування Москви (Дорошенко, Мазепа, Кирило-Методіївське братство, Шевченко, селянські повстання 80-их років і т. д.) перервав течію задавнення, давши напрям розв'язати суперечку про обов'язковість Переяславської конституції тим способом, який може уважатися єдино дійсним і серйозним, цебто силою. Та навіть коли б ми не бачили у нашій історії безупинних протестів, то й тоді наше власне існування є протест проти насилля не тільки над нами, але й над нашими предками, воно перериває течію задавнення, воно накладає на нас обов'язок розбити пута рабства, щоб — спадкоємці Богдана Хмельницького — ми по праву могли користуватись нашою спадщиною!

II.

Але коли ми маємо досить правних підстав для повернення Переяславської конституції і визволення зрабованої волі, то чи так стоїть питання про фізичні і матеріальні засоби для досягнення нашої мети?

Наші суперечники кажуть, що логіка подій, напрям і течія життя з непереможною силою пруть до повного вимирання, до повного винародовлення нашої нації.

Над нами висить чорний стяг, а на йому написано: «Смерть політична, смерть національна, смерть культурна для української нації?»

Це не є самі слова: зміст їм відповідає.

Коли в українській державі відібрано право бути державою, то поодинокі члени колишньої республіки позбулися усіх елементарних політичних прав людини. Колишній український республіканець має менше прав, ніж нинішній найостанніший московський наймит. Правительство чужинців розпоряджається на території колишньої української республіки наче в завойованій свіжо країні, висмоктує останні сили, висмикує ліпших борців, здирає останній гріш з бідного народу. Урядовці з чужинців обсіли Україну і зневажають той люд, на кошт якого годуються. Непокірливі тубільці погорджуються невимовно, а небезпечні з них засилаються на Сибір. Законами російської імперії зневажаються право совісти, погорджується право свободи особистої, гнобиться навіть недоторканість тіла. Колишній протектор української республіки перемінився нині на правного тирана, якому належить ся необмежене право над життям і смертю кожного з українців. Царський закон з 17. травня 1876 року наложив заборону на саму мову спадкоємців Переяславської конституції і вона вигнана з школи й суду, церкви й адміністрації. Потомство Павлюка, Косинського, Хмельницького й Мазепи вже збавлене права мати свою літературу, свою пресу: йому загадано навіть у сфері духовій працювати на свого пана. Таким чином українська нація платить «данину» не тільки матеріальними добрами, але навіть психіку та інтелект її експлуатують на користь чужинців. І не тільки панує над Україною цар-чужинець, але й сам Бог зробився чужинцем і не вміє української мови. Просвіта занедбана, культура знівечена і темрява панує скрізь по Україні. І через 247 років по Переяславській конституції «вільний і рівний» українець відіграє ще

гіршу роллю, ніж колишній ілот, бо в ілота не вимагали принаймні інтелектуальної «данини», бо від ілота не вимагали любови й прихильности до своїх гнобителів, бо ілот розумів свій гніт, українець же тільки відчуває його. Така то є логіка подій і такі її наслідки. І от посеред таких лихих обставин ми зійшлися до купи, ми згромадилися в одну сім'ю перейняті великим болем та жалем до тих страждань, що вщерть нановнили народню душу і — хай навпаки логіці подій ми виписали на своєму прапорі: **«Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі».**

Чи не захоплюємось ми?

Чи не є цей ідеал наш однією з тих пишних, святих ілюзій, якими живе людськість, на які сподівається та які розпливаються зараз, скоро схочеш їх здійснити?

Може наша пристрасна любов до України підказала нам думку безглузду, безпідставну?

І чи можемо ми надіятися на симпатії широкого українського суспільства?

І, головне, чи здійснення цього бажання буде хосенне для нашої нації?

Здебільшого, як головний аргумент проти нашого права на національне існування, проти нашого права на самостійність державну, — виставляють те, що ми не маємо історичної традиції, не маємо минулого. На цьому аргументі не спиняємось через те, що помилковість його вже доведена нами попереду, теж і через те, що відсутність державно-історичної минувшини не може мати ніякого значення для другої, бальорої нації, що відчула свою силу і хоче скористуватись своїм «правом сильного». Для нас далеко важніший другий аргумент — це закид, що нація наша безсила, некультурна й інертна. Хіба може, кажуть нам, темна, незорганізована, розбита маса, неодушевлена ніякою ідеєю — творить історію при сучасних обставинах життя? Хіба та маса відчуває національний або політичний гніт? Горстка божевільних може тільки смішити, але не викликати симпатій навіть поміж інтелігенцією, бо ціла українська інтелігенція охоче без

протесту йде шляхом винародовлення, а за нею й культурніші одиниці з народу. Та й врешті, хіба українська національність не є тільки різноманітністю російської? Коли б навіть було доведено, що ми тільки різноманітність російської нації, то й тоді нелюдські відносини росіян до нас освячують нашу до їх ненависть і наше моральне право убити насильника, обороняючись від насилля. Кров, коли вона пролита братньою рукою, ще дужче благає о помсту, бо то брата кров! Нехай вчені розшукають, хто був кому родичем, — ображене чуття нації і кривда цілого народу гиду-ють визнати моральні зв'язки з російською нацією! Через те ми можемо обсуджувати тільки засоби і способи боротьби!

І так ми некультурні. Це безперечно правда: наша нація некультурна. Власне, культурність її історична, бо вона замерла на тім ступіню, на яким вона була ще в XVII. ст. Це правда, що нація наша в загальній культурності з часу конституції з 1654 року поступила дуже мало наперед, а з багатьох поглядів вона мусіла вернутись до нижчих форм життя, як політичного, так і соціального. Усі ті релігійно-культурні рухи, що були наслідком високої освічености й хвилювали наше суспільство у XVII. ст., обіцяли статись джерелом не тільки свободи совісти, але й свободи політичної. Усі ці рухи були задавлені силоміць, були знівечені навіть елементарні політичні права, як право особистої свободи (панщина), і нація кинена в безодню темряви. Тоді була вбита стародавня культурність української нації, культурність так інтенсивна, що кількома своїми проміннями вона змогла покликати до життя й могутности націю нинішніх наших господарів.

Еге! Нині наші маси некультурні, але в самім факті нашої некультурности знаходимо ми найліпший, наймогутніший, найінтенсивніший аргумент і підставу до того, щоб політичне визволення нашої нації поставити своїм ідеалом! Бо хіба можливий для нашої нації поступ і освіта доти, доки нація не матиме права розпоряджатись собою і доки темрява є спосіб держати нашу націю в неволі!? Доки ми не здобудемо собі політичних й державних прав, доти ми не матимемо

змоги уладнати стан речей у себе дома до нашої впадоби, бо інтерес наших господарів є цілком супротивний нашим інтересам, бо розплющення очей у рабів є небезпечно для панів. Цю останню задачу мусять узяти на себе національна інтелігенція. Це її право і її обов'язок.

А в історії української нації інтелігенція її раз-у-раз грала ганебну й сороміцьку ролю. Зраджувала, ворожила, інтригувала, але ніколи не служила своєму народові, ніколи не уважала своїх інтересів в інтересах цілої нації, ніколи не хотіла добачати спільности тих інтересів. На очах історії сильна, освічена і культурна інтелігенція України прийняла в XVI. і XVII. віках польську національність, і усі оті Четвертинські, Чорторійські, Вишневецькі та Тимкевичі — плоть від плоті нашої і кість від костей наших! Тоді сильним і могутнім замахом український народ породив нову інтелігенцію. Ця друга прийняла російську національність протягом XVIII. і XIX. ст. ст. і всі оті Безбородьки, Прокоповичі, Яворські, Процинські, всі оті Гоголі, Гнідичі, Потапенки, Короленки і «їм же ність числа» — усі вони наша кров. Народ знову лишився без інтелігенції, інтелігенція покинула його в найгірші, найтяжчі часи його існування. Чи можемо зрівняти війну, пошесть навіть, із оцим масовим відступництвом інтелігенції? І війна і пошесть — вони косять без розбору і вчених і темних, бідних і багатих, відступництво забрало цвіти нації — найкультурнішу її верству.

Це були такі дві страти, що годі знайти їм рівні в історії якоїнебудь нації. Але український народ здобув у собі досить сили, щоб посеред найгірших обставин політичних, економічних та національних витворити собі нову третю інтелігенцію. Еволюція українського інтелігента третьої формації ще не починалася, але характеристична його прикмета служення своєму власному народові відбилася в ньому з повною силою. Отже коли третя інтелігенція має органічні зв'язки з українською нацією, коли вона є заступником українського народу, єдино свідомою частиною української нації, то стерно національного корабля належить їй.

Годі через те казати, ніби маса українського суспільства не має нічого спільного з останньою формацією своєї інтелігенції — українська інтелігенція є само суспільство в мініатурі, стремління суспільства — це стремління інтелігенції, пориви інтелігенції — це пориви й симпатії цілого суспільства.

А коли так, то ми стаємо око в око з питанням: «Коли українська інтелігенція є, коли вона заступник суспільства, коли вона бореться, то чому ми не чуємо про цю боротьбу, не бачимо наслідків її і навіть не відаємо й про те, за що власне бореться нова інтелігенція?»

Годі ось тут докладно відповісти на всі оті питання. Одно можна сказати, що первозвісника сучасного політичного українства — Шевченка не зрозуміло ні його власне покоління, ані поблизькі до нього. Коли Шевченко своїми стражданнями й смертю освятив шлях боротьби за волю політичну, національну та економічну українського народу, то поблизькі до нього покоління з так званого українофільського табору на своїм прапорі написали: «Робім так, щоб ніхто ніде не бачив нашої роботи!» Ці покоління «білих горлиць» своїм псевдо-патріотизмом деморалізували ціле українське суспільство в протязі півстоліття. Налякані стражданнями Шевченка, а почасти й прикростями, яких зазнали його товариші, ці покоління виплекали цілий культ страхополохства, виробили цілу релігію льояльності, ці покоління своїм нечуваним сервілізмом, своєю безідейністю, своєю незвичайною інертністю відіпхнули від себе цілий ряд рухів молоді, що стояла на українсько-національному ґрунті. Ці покоління зробили український рух чимсь ганебним, чимсь смішним, чимсь обскурантним! Ці покоління надали українофільству характер недоношеної розумом етнографічної теорії. Ці покоління самі найліпше назвали себе українофілами, цебто людьми, що симпатизують Україні. Вони не хотіли навіть звати себе українцями. Тактика й політика українофілів довела до того, що ціла молода Україна з відразою від них одсахнулася, симпатій же старої України вони не змогли собі приєднати. Таким чином українофіли лишилися без потомства, і сучасна

молода Україна вважає себе безпосереднім спадкоємцем Шевченка, а її традиції йдуть до Мазепи, Хмельницького, та короля Данила, минаючи українофілів. Між молодією Україною й українофілами немає ніяких зв'язків — крім однієї страшної й фатальної зв'язі — своєю кров'ю заплатити за помилки попередників.

Часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і ніколи вже не вернуться. Третя українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої і національні, і вона виповнить свій обов'язок. Вона виписує на своєму прапорі ці слова: **«Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ»**. Вона віддає себе на служення цьому великому ідеалові і доки хоч на однім клапті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе оружжя, доти всі покоління українців йтимуть на війну. Війна провадитиметься усіма засобами, і боротьба культурна вважається такою відповідною, як і боротьба, фізичною силою. Потреба боротьби впливає з факту нашого національного існування. Нехай наша історія сумна й невідрадна, нехай ми некультурні, нехай наші маси темні, подурені, ми все ж існуємо і хочемо далі існувати. І не тільки існувати як живі істоти. Ми хочемо жити як люди, як громадяни, як члени вільної нації. Нас багато — цілих 30 мільйонів. Нам належить будуччина, бо зовсім неможливо, щоб 1/30 частина усієї людности, ціла велика нація могла зникнути, могла бути задушеною, коли вона спроможна воювати з цілим світом! Ми існуємо, ми відчуваємо своє існування і своє індивідуальне національне «Я». Наша нація у своєму історичному процесі часто була ~~не~~ солідарною поміж окремими своїми частинами, але нині увесь цвіт української нації, по всіх частинах України живе **однією думкою, однією мрією, однією нацією: «одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпат аж по Кавказ»**. Нині ми всі солідарні, бо зрозуміли, через що були в нас і Берестечки і Полтава. Ми відродилися з ґрунту наскрізь напоеного кров'ю наших предків, що лягли в боротьбі за

волю України, ми виссали з молоком наших матерей стародавню любов нашої нації до вітчизни і її свободи і ненависть до насилля над нами. Як не можна спити річку, що, зламавши кригу на весні, бурхливо несеся до моря, так не можна спинити нації, що ламає свої кайдани, прокинувшись до життя. Наша нація ступила на новий шлях життя, а ми мусимо стати на її чолі, щоб вести до здійснення великого ідеалу. Але ми мусимо пам'ятати, що ми тільки оповіщуємо його силу, ми тільки його післанці. Цей великий — увесь народ український.

Але як партія бойова, партія, що виросла на ґрунті історії і є партією практичної діяльності, ми зобов'язані вказати ту найближчу мету, яку ми маємо на оці. Ця мета — повернення нам прав, визначених Переяславською конституцією 1654 року з розширенням її впливу на цілу територію українського народу в Росії. Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належить по праву, але віднято в нас теж силою. Наша нація довго нездужала, але нині вже стає до боротьби. Вона добуде собі повну свободу і перший ступінь до неї: Переяславська конституція.

Ми розуміємо, що боротьба буде люта й довга, що ворог безпощадний і дужий. Але ми розуміємо й те, що це вже остання боротьба, що потім уже ніколи не настане слухний час до нової боротьби. Ніч була довга, але ранок наблизився і ми не попустимо, щоб проміння свободи усіх націй заблищало на наших рабських кайданах: ми розіб'ємо їх до схід сонця свободи. Ми востаннє виходимо на історичну арену, і або поборемо, або вмеремо... Ми не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України! Сини України! Ми, як той Антей, доторкаючись до землі, наберемось усе більшої сили й завзяття. Нас мало, але голос наш лунатиме скрізь на Україні і кожний, у кого ще не спідлене серце, озветься до нас, а в кого спідлене, до того ми самі озвемось!

Нехай страхополохи та відступники йдуть, як і

йшли, до табору наших ворогів, їм не місце поміж нами і ми проголошуємо їх ворогами вітчизни.

Усіх, хто на цілій Україні не за нас, той проти нас. **Україна для українців**, і доки хоч один ворог чужинець лишиться на нашій території, ми не маємо права покласти оружжя. І пам'ятаймо, що слава і перемога — це доля борців за народню справу. Вперед і нехай кожний із нас пам'ятає, що коли він бореться за народ, то мусить дбати **за весь народ**, щоб цілий народ не згинув через його необачність.

Вперед! Бо нам ні на кого надіятись і нічого озиратись назад!

П. Полтава

КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ І ОСНОВНА ТЕНДЕНЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТУ

Концепція Самостійної України — це передусім, концепція самостійної української держави, побудованої українським народом на його етнографічних землях.

Як показує вся історія людства, прагнення народу до самостійного державного життя є його **органічним природним прагненням**. Кожен народ завжди старався забезпечити своє існування і створити найкращі умовини для свого розвитку через власну державну організацію. У власній державній організації і через неї кожний народ найкраще, найповніше проявляв завжди своє національне «я».

Глибоко-органічним, природним прагненням є і прагнення українського народу до самостійного державного життя. Це прагнення завжди було властиве українському народові. Керуючись цим прагненням, український народ побудував у X-XI ст. ст. першу в своїй історії державну організацію — Київську Русь. Керуючись цим прагненням, український народ побудував у 1648 р. свою власну державну організацію — Козацьку Республіку. Керуючись цим прагненням, український народ утворив у 1918 р. на своїх землях Українську Народню Республіку. Керуючись цим прагненням, український народ ніколи не переставав, як і не перестав тепер, боротися за своє національне, політичне визволення в періоди бездержавного існування. **Концепція Самостійної України**, що за її здійснення бореться сьогодні український народ, є, отже, насамперед виявленням природного прагнення українського народу до самостійного державного існування.

Передрук праці П. Полтави під тим же заголовком із збірника «Позиції українського визвольного руку», Мюнхен 1948.

ня, притаманного йому від самого початку його історичного існування.

Концепція Самостійної України зродилася також як результат гіркого історичного досвіду українського народу.

У боротьбі проти степових орд, у боротьбі проти імперіялізму російських царів і польської шляхти українському народові не вдалося втримати безперервно на протязі своєї історії свою національну державну організацію. Київська Русь впала під ударами татар. Козацька Республіка не встоялася у боротьбі на два фронти: проти царської Росії і шляхетської Польщі. Після упадку Польщі українськими землями поділилися Росія і Австро-Угорщина. Українська Народня Республіка впала в боротьбі проти большевицької Москви та імперялістичної Варшави. В межах чужонаціональних держав український народ цілі сторіччя терпів жорстокий гніт, визиск, знуцання. В той час, коли інші народи робили величезні кроки вперед у всіх галузях свого життя, український народ щораз більше підупадав: він попадав у щораз більше безправне становище, в щораз більші економічні злидні; знуцання окупантів із його мови, культури, звичаїв ставали щораз більше нахабні. Це безправне становище українського народу в основному не змінилося й тоді, коли наставали навіть деякі зміни в режимах імперій, в межах яких він перебував. Усякі «демократичні» реформи в Відні, «соціялістичні» революції у Москві не впроваджували жадних суттєвих змін у невільницьке становище українського народу.

В такій ситуації українському народові неважко було зрозуміти, що єдиною причиною всіх його лих є брак національної незалежності, брак власної самостійної держави. Конкретним могутнім виявом цієї свідомости є утворення українським народом у 1918 р. — на руїнах царської Росії та Австро-Угорщини — Української Народньої Республіки, а далі вся та героїчна збройна і політична боротьба, що він її вів в обороні цієї держави впродовж 1918-20 рр. Конкретним могутнім виявом цієї свідомости є та революційна підпільна боротьба, що її вів український народ за свою са-

мостійну державу в період між двома світовими війнами, та революційна повстанська боротьба, що її розгорнув український народ проти гітлерівських та московсько-більшевицьких окупантів у період другої світової війни і що її проти московсько-більшевицьких окупантів він і далі веде сьогодні, після закінчення другої світової війни.

І саме та обставина, що концепція Самостійної України зродилася з природного прагнення українського народу до самостійного державного життя і що вона зродилася як наслідок його власного болючого історичного досвіду — саме ця обставина вирішує про те, що ця концепція є для українського народу тією найвищою істиною, проти якої не має жадного аргументу, спроможного її зруйнувати. Саме та обставина, що концепція Самостійної України відповідає найглибшим, віковим прагненням українського народу і що вона зродилася як висновок з тих кількох сторіч, що їх прожив український народ в умовах окупантського гніту і визиску, вирішує про те, що ця концепція — найбільш логічна, реальна, життєва, отже, єдиноправильна і єдиноможлива для українського народу політична концепція. Саме ця обставина вирішує також про те, що український народ ніколи не перестане боротися за повне здійснення цієї концепції, хоча б навіть це коштувало йому найбільше жертв, і хоча б проти себе він мав увесь світ.

Концепція Самостійності України — це, також, концепція такого суспільного ладу в майбутній Українській Державі, за якого не існуватиме експлуатація (визиск) людини людиною. Цей лад буде спиратися на національно-державну й кооперативну власність у промисловості, банківій справі, торгівлі, на національно-державну власність на землю при індивідуальному або колективному, в залежності від волі населення, землекористуванні.

Така концепція суспільно-економічного ладу в майбутній Українській Державі, насамперед, відповідає фактичному становищу в цьому відношенні на українських землях сьогодні. На українських землях не існує сьогодні приватної власності ні в промислово-

сті, ні в торгівлі, ні в банківській справі, не існує приватної власності на землю. Економічна експлуатація українського народу основана сьогодні на колоніально-безправному політичному і економічному становищі України в системі большевицького ССРСР. Соціяльне поневолення українського працюючого народу здійснює сьогодні кляса большевицьких вельмож, упривілейована політично і, вслід за цим, економічно. І саме ці два моменти — колоніальне становище України в системі большевицького ССРСР і соціяльне поневолення працюючих мас українського народу большевицькими вельможами — саме ці два моменти і гірко інше становить основну причину економічних злиднів українського народу сьогодні. Ці два моменти зникнуть, коли український народ здобуде повну політичну самостійність і побудує свій внутрішній політичний і суспільний лад на справедливих демократичних основах. Тоді, і лише тоді, **принцип суспільної власності** можна буде повністю поставити на службу українському народові, — народові селян, робітників та інтелігенції. Лише тоді принцип суспільної власності стане основою справді щасливого, справді заможного, справді культурного життя українського народу, стане могутнім рушієм розвитку продукційних сил України. Поворот до капіталізму у випадку України був би в кожному відношенні кроком назад, регресом. Такий висновок зробив український національно-визвольний революційний рух, враховуючи **весь дотеперішній досвід людства в цьому відношенні, в тому числі і досвід українського народу, враховуючи погляди на ці справи найбільш авторитетних передових представників як науки, так і практичної політики.**

Український народ, як і кожний народ у світі, не живе ізольовано: він живе серед багатьох народів. — своїх ближчих і дальших сусідів. Не відбувається ізольовано, широко беручи справу, і визвольна боротьба українського народу. Вона відбувається в той час, коли десятки народів світу борються, часто також дуже завзято, за здійснення своїх політичних і суспільних ідеалів. Вона відбувається в той час, коли десятками мільйонів людей у світі, духовною елітою люд-

ства, відповідальними керівниками світової політики оволодівають певні ідеї. Нам цікаво з'ясувати, отже, який зв'язок існує між боротьбою українського народу і тим усім, що діється тепер у світі. Йдеться про те, щоб вияснити, чи прагнення українського народу збігаються з такими ж прагненнями більшості народів світу, чи український народ, борючись за Самостійну Україну, йде в ногу з тим усім, що dokonується в світі, чи навпаки. Позитивна відповідь на ці питання означатиме не лише те, що українському народові буде легше здійснити свої прагнення тому, наприклад, що він може розраховувати на співчуття, зрозуміння, навіть, можливо, на підтримку для своєї боротьби з боку свого оточення. **Позитивна відповідь на ці питання означатиме насамперед те, що визвольна боротьба українського народу становить органічну частину того великого історичного процесу, який відбувається в цілому світі, що ця боротьба, з точки зору цього процесу, є цілком закономірне явище, викликане могутніми діючими у всесвітньому масштабі, непереможними силами.** Позитивна відповідь на ці питання означатиме, що визвольна боротьба українського народу не є тією колодою, що впала впоперек шляху історичного розвитку і гальмує його просування вперед, а що ця боротьба є одним із струмків, який, пливучи в спільному напрямі, вливається у загальне річище історичного потоку, посилює його і прискіщує через те його просування вперед. З'ясувати ці всі питання саме і означає з'ясувати, оскільки концепція Самостійної України відповідає розвитковим тенденціям сучасного світу.

Сучасний світ, який уже давно увійшов у смугу величезних політично-суспільних перемін, сьогодні ще далеко не усталізований. У всьому світі, серед більшості народів, в тому числі і серед найбільш цивілізованих, dokonуються дуже корінні переміни, зникають одні, часто великі і могутні, держави, а на їх місце появляються інші. Серед великих потрясень руйнуються одні політичні форми та інституції, відживають свій вік одні ідеї, а їх місце займають інші. Щораз більше довір'я втрачають у суспільствах старі

принципи суспільно-економічного ладу і поширюються інші погляди, протилежні старим принципам. У зв'язку з цим для українського національного визвольного руху важливою справою є знати, оскільки він являє собою те нове, об'єктивно-прогресивне, яке тільки, хоч би серед великих мук, народжується у світі — отже, те нове, до якого належатиме майбутнє. Бо так дотепер завжди було в історії. Серед великих потрясень руйнувався старий світ і родився новий. родилися нові політичні і суспільні форми, які в порівнянні до старих були завжди більше прогресивними. Вони тому і завойовували майбутнє. Перед лицем тих усіх великих перемін, які dokonуються в сучасному світі, українському національно-визвольному рухові важливо з'ясувати собі те, що він собою становить так у всесвітньому історичному аспекті, як і в аспекті історії українського народу: епілогом минулого, яке відмирає, чи прологом майбутнього, яке лише народжується і перемагає і якого жадна сила не зможе зупинити на його шляху вперед аж до повної перемоги.

Поставлення цих двох питань: 1) чи наша боротьба є згідна з розвитковими тенденціями сучасності і 2) чи вона є тим новим, яке лише народжується у світі, отже, тим новим, до якого належить майбутнє — поставлення цих двох питань є актуальне не лише з огляду на події, які відбуваються сьогодні в світі. Воно актуальне також з огляду на ті напади, яких зазнає український національно-визвольний рух із боку своїх найзапекліших ворогів — з боку московсько-більшевицьких імперіялістів та їх агентів. Вони докладають усіх зусиль на те, щоб довести, що український визвольно-революційний рух, нібито, реакційний, що він не відповідає сьогоднішній дійсності ні в Україні, ні в світі і що він, як невідповідний «об'єктивним законам суспільного розвитку», не може перемогти. Ось що пише, наприклад, в цій справі якийсь Новиченко:

«Всякій реакційній ідеології (має на увазі ідеологію українського націоналізму — П. П.) завжди бракує хоча б за видимістю переконливих аргументів, які вона могла б брати з сучасної дійсності. І

це пояснюється дуже просто, бо сама дійсність з основними тенденціями її розвитку є найсильнішим доказом проти такої ідеології» («Радянська Україна» від 30. 3. 1946 р.).

Позитивна відповідь на поставлені нами питання буде доказом того, до якої міри брехливі такі, як от ми зачитували, і їм подібні погляди московсько-большевицьких імперіялістів та їх агентів, що їх вони поширюють серед українського народу. А «переконливих позитивних аргументів» всяким Новиченкам і їм подібним радимо пошукати в підпільній літературі українського революційно-визвольного руху, в його програмі, в самому житті. Там вони її знайдуть у такій кількості, яка певно задовольнить кожну неупереджену, здібну самостійно думати людину.

I.

Концепція Самостійної України, національно-визвольна революційна боротьба українського народу становить складову частину тієї загальної проблеми, що її звичайно окреслюють як «національне питання». Національне питання виникло в наслідок народження ідеї нації. В нашій статті ми в основному займемося розглядом того, як виникла і розвивається ідея нації, як одна з тих основних сил, які впливають на формування сьогоднішнього історичного процесу, яка вага і становище цієї ідеї серед усіх інших факторів, що формують історичний процес, як практично розв'язується національне питання впродовж останнього сторіччя, наскільки воно актуальне і сьогодні, як воно може розвиватися в майбутньому.

Ідея нації, в сучасному значенні цього поняття, виникла в період Великої Французької Революції. Французька революція 1789 р. також започаткувала ту велику смугу перемін в історії Європи і, можна сказати, в історії цілого світу, яка тягнеться аж до сьогодні. Тому від цієї революції ми й почнемо розгляд намічених нами питань.

У великій французькій революції боровся т. зв. «третій стан» (молода, головно торговельна, буржуазія, молодий пролетаріят і селянство) проти існуючого до

того часу у Франції феодално-абсолютистичного ладу. Третій стан піднявся на боротьбу під гаслом «воля, рівність, братерство», за побудову конституційно-парламентарної держави, за т. зв. суверенність нації. Ідею суверенності нації вперше висунув і клясично визначив предтеча французької революції — Руссо. Він твердив, іменно, що найвища влада в державі повинна репрезентувати собою загальну волю нації. Під нацією Руссо розумів загал усіх громадян тодішньої французької держави, тобто головно третій стан, який становив у той час 98% населення Франції. Так, отже, в час великої французької революції, в боротьбі за суверенність народу зродилася ідея нації, тобто дійшло до визнання нації окремим суспільним і політичним предметом.

В період французької революції (до того часу слово «нація» мало ще інше значення) під нацією розумілося загал усіх громадян однієї держави без огляду на їхнє етнічне походження. Та дуже скоро, вже в перших десятиріччях XIX ст., нацією почали називати окремі національності, тобто такі людські спільноти, які відповідають сьогodнішньому нашому визначенню слова «нації». На ці спільноти перенесено також поняття суверенності. Цей процес у значній мірі прискіпили війни Наполеона. Вони причинилися дуже сильно до поширення серед різних народів, крім ідеї демократизму, також національної свідомості, — того невід'ємного елемента ідеї націй, який, з одного боку, спричинив її виникнення і, з другого боку, є її кінечним наслідком.

В декого з читачів цієї статті може постати питання: як це можливе, щоб ідея нації зродилася щойно в першій половині XIX ст., коли загально відомо, що нації об'єктивно існували далеко раніше?

Народи (поняття народу сьогodні цілком покривається з поняттям нації), як окремі людські спільноти, що утворилися насамперед на основі спільного походження, спільної мови, спільно замешкуваної території, подібного характеру і, потім, на основі спільної боротьби з чужинцями, спільного життя у спільній державній організації, спільної культури — існують від

найдавніших часів людської історії. Вже і єгиптяни і перси, і греки, і римляни були в свій час окремими зформованими народами. Від найдавніших часів народи, керуючись своїми природними прагненнями, утворювали свої держави, в обороні свого самостійного життя провадили дуже завзяті війни, провадили визвольну боротьбу. Все це діялося, одначе, при повній майже відсутності тієї свідомості, що народ, як окрема людська спільнота, має право на самостійне життя. Усвідомлення людьми того, що таким людським спільнотам, як народи, належать окремі політичні права, що воля такої спільноти «суверенна», що право жити вільним життям дано нації самою «природою», що це право «законне», — така свідомість зродилася щойно з кінцем XVIII і початком XIX ст. А тому, що усвідомлення саме цих справ становить суть ідеї нації, ми й говоримо, що ідея нації зродилася з кінцем XVIII і початком XIX ст.

В залежності від різного політичного становища різних народів різно політично конкретизувалася ідея нації.

У випадку Франції ідея нації, як ми вже про те згадували, політично сконкретизувалася як вимога суверенності народу з тим, що під народом розумівся загал усіх громадян держави. Тому, що Франція була національно однорідною державою, ідея нації у цьому випадку не протиставилася державі, покривалася з нею. Під нацією розумівся народ, який має свою державу.

Дещо пізніше, у випадку німецького та італійського народів, ідея нації сконкретизувалася як прагнення цих народів до національного об'єднання в одній національній незалежній державі. Саме таке сконкретизування ідеї у цьому випадку було зумовлене політичною роздрібненістю, у якій перебували німецький та італійський народи. Т. зв. «Священна римська імперія німецької нації», політичний твір середньовіччя, до початку XIX ст. розпалася на 296 маленьких держав. На території сьогодношньої Італії існувало також кільканадцять держав. Такий стан політичної роздрібненості надзвичайно гальмував політичний та економіч-

ний розвиток цих народів. В той же час інші народи, які були об'єднані в одних національних державах, надзвичайно прогресували і забезпечували за собою цілковиту перемогу в світі. Підвестися зі стану політичного занепаду, догнати інші народи, німці і італійці могли лише шляхом об'єднання німецького та італійського народів кожен в одній національній державі.

В Італії змагання до об'єднання було також тісно пов'язане з питанням визволення частини Італії з-під панування чужоземної країни — Австрії. Національна боротьба за об'єднання прибрала тут форми підпільної революційної боротьби (Мацціні, Гарібальді). Вона переходила часто в боротьбу окремих італійських держав проти Австрії.

Ще інакше сконкретизувалася політично ідея нації всюди там, де народи, живучи на суцільній національній території, не творили жадних національних держав і були цілковито під пануванням держави, в якій панівним народом був чужий народ. Всюди там народи були піддані національному (політичному і культурному) гнобленню і економічній експлуатації. Тут ідея нації сконкретизувалася політично, як **прагнення окремих недержавних народів до побудови власних національних держав**. Тим самим ідея нації виступала там як сила, **скерована проти існуючої держави**, як сила, що змагала до **повалення існуючої держави і побудови на її руїнах нової національної державної організації**.

Так сконкретизувалася і конкретизується ідея нації у всій південно-східній і східній Європі, в Азії і всюди там у світі, де, з одного боку, є людські спільноти, які усвідомили собі те, що вони є нацією, і де, з другого боку, ці спільноти є поневолені і експлуатовані чужо-національними державами. Цей процес просувався і просувається з незвичайною силою вперед. Щораз нові і нові народи заявляють про своє прагнення визволитися з-під чужоземного панування.

Деякі народи Азії, Європи, Південної Америки, будучи формально самостійні, попали в економічну і, вслід за тим, політичну залежність від деяких вели-

ких, економічно сильніших держав. Усі ці народи в останній час почали змагати до повної фактичної самостійности через досягнення максимуму економічної незалежности.

Як бачимо, ідея нації завжди дуже тісно пов'язана з питанням єдиної і цілковито самостійної національної державної організації. Це підтверджується всім минулим і теперішнім історичним досвідом людства у цьому питанні. У формі незалежної національної держави ідея нації здійснилася найскорше і повністю у західній Європі. Натомість у інших частинах Європи і в цілому світі вона ще далеко не здійснена повністю. Цим пояснюється і та обставина, що саме тут стоїть так гостро т. зв. національне питання. Під ідеєю нації ми в дальшому в нашій статті будемо розуміти саме ідею національної незалежности народу в його власній самостійній державній організації.

II.

На формування історичного процесу, на його зміст, на його основний напрям завжди впливає не один, а багато чинників, не одна, а багато сил. Цими силами є нації зі своїми окремими змаганнями, суспільні класи з різними, часто суперечними взаємно, інтересами, різні суспільно-політичні ідеї, економіка. Ці сили, різні щодо величини, діють часто в різних, навіть протилежних взаємно, напрямках. Вони часто перехрещуються між собою, зударяються. Можна сказати, що історичний процес — це постійне перехрещування, зударювання, боротьба багатьох різних сил. Під впливом цих різних сил, що діють одночасно, історичний процес приймає певний означений напрям, в ньому з'являється певна тенденція. Зрозуміло, що на напрямі історичного процесу, на його змісті найсильніше позначається найбільша сила, що діє в дану добу. Отже, ми, коли хочемо визначити тенденцію розвитку сучасного світу, крім ідеї нації, мусимо взяти до уваги і всі інші найважливіші сили, які вирішально впливали на формування історичного процесу, від кінця XVIII ст. почавши аж до наших днів. Розвиток ідеї нації ми мусимо розглядати на тлі зудару багатьох інших, що діють у дану добу, сил.

Як ми вже згадували, на початку великої французької революції увесь третій стан, тобто молода буржуазія, дрібне міщанство, молодий пролетаріят і селянство Франції боролися разом під гаслом «воля, рівність, братерство». Ці гасла, особливо два перші, знайшли своє правне оформлення у відомому акті французької революції — «деклярації прав людини і громадянина». Гасло «воля, рівність, братерство», ідеї «деклярації прав людини і громадянина», поширилися у цілій Європі. Цьому сприяли численні війни, що їх вів у всій Європі Наполеон I.

Впарі з розвитком технічних винаходів у XVIII ст. йшов і розвиток капіталістичного способу виробництва. Утворювалися щораз нові галузі промисловости, росли щораз нові фабрики і заводи. Особливо бурхливо розвивається капіталізм у західній Європі в XIX ст. Розвиток капіталістичного способу виробництва спричинився до утворення двох нових суспільних клас: буржуазії, яка володіла засобами капіталістичного виробництва та пролетаріяту, який продавав капіталістам працю своїх рук. Економічні інтереси цих двох нових суспільних клас були часто протилежні.

Буржуазія, будши економічно найсильнішою класою у суспільстві, т. зв. права громадянина використала цілковито лише для себе і закріпила за собою також панівне політичне становище в державі. Це ще більше поглибило антагонізм між буржуазією і працюючими. Пролетаріят і селянство (зокрема пролетаріят) опинилися на становищі громадян, безсилих політично і визискуваних економічно. На цій основі в половині XIX ст. виникли ідеї соціалізму. Для боротьби за здійснення цих ідей робітничі класи почала організуватися в окремі політичні партії.

Також, отже, в XIX ст. як головні сили історичного процесу виступають: а) ідея нації, яка була причиною того, що цілі окремі народи розпочали активну боротьбу за здійснення своїх загально-національних ідей, б) ідея демократичної конституційної парламентарної держави; вона підняла на боротьбу проти феодално-абсолютистичної системи весь т. зв. третій стан, в) нові суспільні класи — буржуазія і пролетаріят,

які часто діють, керуючись лише власними класовими інтересами, і не оглядаються на потреби цілої нації, при чому пролетаріят, як правило, виступає під прапором ідеї соціалізму. Ці сили — політичні ідеї та суспільні класи зі своїми окремими економічними інтересами — мали вирішальний вплив на формування історії людства протягом цілих ХІХ і ХХ ст. Вони впливають вирішально на формування історичного процесу і сьогодні.

Маючи на увазі оці сили, які виникли в основному зв'язку з розвитком капіталістичного способу виробництва, не важко схарактеризувати загальний зміст і характер тих усіх історичних подій і явищ — тих усіх воєн, революцій, політичних рухів, організацій, політичної та економічної боротьби, що мали місце в тому історичному періоді, який обговорюємо. Загальний зміст цих усіх подій і явищ (маємо на увазі головню історію європейських країн) характеризують такі основні моменти: а) спільна спочатку боротьба буржуазії, пролетаріяту і селянства окремих народів проти феодално-абсолютистичного ладу за «природні права» людини, за парламентарну форму правління, за демократію, отже боротьба за зміну внутрішніх політичних устроєвих форм в окремих найбільш цивілізованих країнах; б) боротьба між буржуазією і земельною аристократією з одного боку і пролетаріятот та селянством з другого, яка ведеться всередині окремих країн в ім'я окремих класових інтересів; в) боротьба окремих цивілізованих країн, керованих, як правило, буржуазією, часто також у спілці з земельною аристократією, за захоплення колоній; г) боротьба цих країн за перерозподіл колоній і сфер впливів; ґ) посилена боротьба за здійснення ідеї нації.

Спробуймо зіставити цю нашу загальну характеристику змісту історичного процесу обговорюваного періоду з конкретними помітнішими історичними фактами.

Наполеонські війни, які становлять прямо продовження війн, що їх була змушена вести Франція ще в період розгортання революції, — і які тривали аж до 1815 р. — це, з одного боку, оборонні війни перед

наступом європейської феодально - абсолютистичної реакції, з другого ж боку — це намагання французької буржуазії забезпечити собі економічні і політичні впливи й панування в Європі. Російсько-турецька війна в рр. 1806-1812, яку провадилося за загарбання Росією Басарабії — це війна в інтересах російського дворянства. Російсько-іранська війна 1804-1813 рр., яку провадилося за здобуття нових колоніальних територій (Грузія), за забезпечення права російської торгівлі в Ірані, на Каспійському морі — це війна в інтересах російського дворянства і російської торговельної буржуазії. Боротьба англійців проти магараджських князівств Індії в 1817-1918 рр., — за закріплення панівного становища англійської буржуазії в Індії. Повстання німців проти Наполеона у Вестфалії у 1809 р., — боротьба за національне визволення, отже, боротьба в ім'я ідеї нації. Повстання греків проти Туреччини в 1821 р. — боротьба робітників, міщанства (дрібна буржуазія), селянства проти монархії, за демократичну республіку. Листопадове повстання поляків проти Росії в 1830 році — боротьба в ім'я ідеї нації. Чартистський рух в Англії (початок виникнення 1825-28 рр.) — це боротьба англійського пролетаріату проти англійської буржуазії. «Опійна війна» Англії проти Китаю в 1839-42 рр. — боротьба англійської буржуазії за економічне підпорядкування Китаю. Революції у Франції, Німеччині, Австрії, Італії в 1848 р. — боротьба третього стану проти феодально-абсолютистичного ладу в окремих країнах за демократію, конституцію. В дуже багатьох випадках ця боротьба велася також в ім'я ідеї нації: за національне визволення (Угорщина, Галічина, Чехія) або за національне об'єднання (Італія, Німеччина). Тому, що 1848 рік побудив до самостійного життя багато народів, він і дістав назву «весни народів». В багатьох випадках у цій революції виступас організована робітнича кляса зі своїми окремими домаганнями (Луї Блян у Франції).

Ми могли б далі перераховувати окремі історичні факти, але вже наведені нами окремі найважливіші факти періоду 1848 р. мабуть достатньо переконливо підтверджують нашу загальну характеристику змісту

історичних подій впродовж останнього півтора сторіччя. Якщо йдеться, головню, про історію європейських країн, то лише дуже незначна кількість та ще й цілком незначних подій можуть своїм змістом не відповідати нашій загальній характеристиці.

Як бачимо, ідея нації становить лише один із кількох чинників, які впливають на розвиток історичного процесу світу і його формують. Нам тому цікаво буде знати, яка роль, яке становище ідеї нації серед тих багатьох інших факторів, які діють одночасно з нею, часто паралельно, але часто і в протилежному напрямі.

Спочатку відповідаємо на питання про те, які сили, що діють з ідеєю нації остаточно, діють з нею паралельно (рівнобіжно).

Силою, що діє паралельно з ідеєю нації, є ідея конституційної, парламентарної держави, ідея демократії. Що більше, ідея нації у великій мірі саме своє виникнення завдячує демократичним ідеям. Без ідеї правової рівності всіх громадян держави не могла б виникнути ідея суверенности народу. А як ми вже про це говорили, лише з ідеї суверенности нації, висуненої французькою революцією, розвинулася ідея національної незалежности народів у власних самостійних національних державах. Боротьба за демократичні перетворення, яка розгорнулася в ХІХ ст. серед усіх народів Європи, ніколи не була скерована проти ідеї національної незалежности народів. Навпаки, ця боротьба, охоплюючи широкі маси, підносила національну свідомість, оздоровлювала внутрішні відносини й через те скріплювала саму націю. Можна просто сказати, що ідея нації може існувати лише разом з ідеєю політичної демократії.

Чи йдуть у розбід. зударяються з ідеєю нації інтереси буржуазії?

В перших трьох чвертях ХІХ ст. буржуазія в своїх країнах очолювала боротьбу за демократичні перетворення. Боротьба ж за демократію, як це ми щойно ствердили, лише скріплює ідею нації та її органічно доповняє. В цьому випадку, отже, інтереси буржуазії не йдуть у розріз, не зударяються з ідеєю нації. В багатьох випадках боротьба буржуазії за демократію бу-

ла зв'язана з боротьбою за національне об'єднання або національне визволення власного народу. Зрозуміло, що в цьому випадку інтереси буржуазії не суперечні інтересам цілої нації. Не можна також у цьому випадку говорити про буржуазію, як про окрему силу історичного процесу; вона виступає тут як складова тієї більшої сили, що нею є весь народ.

Закріпивши за собою, однак, панівне економічне і політичне становище, буржуазія найбільш цивілізованих країн привела до надужиття, до вульгаризації ідеї нації щодо власних народів. Ми маємо на увазі намагання буржуазії прикривати т. зв. національними інтересами свої імперіялістичні прагнення до загарбування щораз нових територій, до підкорювання щораз нових слабших народів.

Загально відомо, напр., що в загарбанні Екваторіальної Африки була зацікавлена, насамперед французька буржуазія, у загарбанні Камеруну була зацікавлена насамперед німецька буржуазія, в підкоренні бурів — англійська буржуазія і ніхто інший. Робітничим і селянським масам, дрібній буржуазії, тобто величезній більшості французького, німецького і англійського народів, лише в порядку бенкетних лишків діставалася мізерна частина того, що на загарбуваних територіях здобувала буржуазія названих країн. Завоюювати, однак, колонії чи потім їх боронити мусіли саме ці селянські і робітничі маси. І саме для цих селянських і робітничих мас буржуазія створювала легенди про т. зв. «національні інтереси», про «культурницькі місії» окремих націй. Відомо також, що загарбання східної і південно-східної Європи було вигідне насамперед гітлерівській правлячій класі. Загарбання Балканів, Абесінії було вигідне насамперед фашистівській класі, італійській буржуазії. Щоб замаскувати перед більшістю народу дійсні причини війни, щоб заігнати цю більшість народу для війни, треба було йому вказати якісь більші ідейні цілі, ніж вузькі інтереси правлячих класів, треба було йому створити якісь «патріотичні» легенди. Такою легендою у випадку гітлерівської Німеччини була теорія про те, що, нібито, німецький народ душиться на своїй

національній території, та теорія про расову вищість німецького народу, який, нібито, є найбільш творчим народом і що йому на цій основі прислуговує право панувати над іншими народами. Італійські фашисти творили легенду про те, що, нібито, найвищим національним завданням італійського народу є відновлення Римської Імперії. Мілітаристична Японія, прикриваючись гаслом «Азія для азіятів», змагала до підкорення під своє панування багатьох азійських народів. Зрозуміле, що в цей спосіб буржуазія і правлячі кола окремих країн лише надуживали ідеї нації, її вульгаризували. Ідея нації своєю суттю ні в якій мірі не зв'язана з жадним імперіялізмом, ані його не виправдує. Вона вимагає суверенної рівності всіх народів. Ідея нації — це право кожного народу на цілковиту суверенність у власній державі. Саме життя, перевернувши догори ногами всі пляни і німецьких кайзерів, і гітлерівців, і муссолінівців, найкраще здемаскувало вульгаризацію ідеї нації імперіялістами.

Коли щодо власного народу буржуазія часто лише вульгаризує ідею нації, **то щодо інших, чужих народів, буржуазія панівних народів є силою, скерованою проти ідеї нації.** Буржуазія таких країн, як Росія, Німеччина, Австро-Угорщина разом із земельною аристократією гнобила й визискувала українців, поляків, чехів, словаків, сербів, хорватів, румунів, народи Прибалтики, народи Кавказу і Середньої Азії. Буржуазії західньо-європейських країн побудували впродовж XIX ст. величезні колоніальні імперії, в яких опинилися десятки народів Азії, Африки, Америки. Всі ці народи гноблено і в багатьох випадках, ще й сьогодні гнобиться політично й культурно, визискувано й визискується економічно. Під кінець XIX ст. західньо-європейська буржуазія встигла розділити поміж себе дослівно весь світ. Всі західньо-європейські держави — Англія, Франція, Португалія, Іспанія, Бельгія, Голландія, Італія — стали колоніальними державами. Потоптавши, отже, правд багатьох колоніальних і європейських народів жити самостійним життям, буржуазія виступила як сила, скерована проти ідеї нації.

Якщо йдеться про **робітничу клясу**, то вона в пер-

ших десятиріччях ХІХ ст. щойно складалася. Найчисленніша вона була в цей час в Англії та Франції. В ХІХ ст. вона розпочала боротьбу в обороні своїх класових інтересів. Ця боротьба проходила спочатку неорганізовано і була слаба. Помітніші прояви цієї боротьби — це в Англії знищення машин робітниками, чартистський рух (боротьба зорганізованих у робітничі асоціації робітників за демократичні форми в Англії), у Франції — творення таємних організацій, вислуп робітників шовкової промисловости в Ліоні, повстання паризького пролетаріату в 1848 р., у Німеччині повстання сілезьких ткачів у 1844 р. В основному ця боротьба не виходила поза межі економічної боротьби, або велася під гаслами демократичних реформ у державі. Тому й ця боротьба робітничої класи в цьому періоді не скерована проти ідеї нації.

Робітнича класа стала серйозним чинником історичного процесу лише після того, як виник соціалістичний рух, тобто лише після того, як вона почала організуватися у політичні партії, які в своїй політиці керувалися теорією соціалізму. Тому ми в дальшому не будемо говорити окремо про робітничу класу і соціалістичні ідеї, а просто будемо говорити про соціалістичний рух, як силу історичного процесу.

Найосновніше розробленою і водночас найбільш поширеною в певний час соціалістичною теорією був марксизм. **Марксизм своїми основними положеннями скерований проти ідеї нації.** Основні ці положення такі:

1. Нація — явище історичне, а не властиве всякому суспільству. Вона виникла і складалася в основному в добу розвитку капіталізму. Вже при капіталізмі починається процес відмирання нації: щораз більше зникають відокремленість і протиріччя між націями, щораз більше наростають елементи нової інтернаціональної суспільности.

2. Історія людства — це по суті боротьба суспільних клас між собою за свої економічні інтереси. Національний момент в історії відігравав і відіграє цілком підрядну роль.

3. Пролетаріат своєю природою інтернаціональний,

він «не має батьківщини». Пролетаріят повинен визволятися від усяких «національних забобонів», що ними є «загально-національні ідеї», «добро нації», «честь нації» тощо.

4. Добробут людства прийде щойно тоді, коли перемагає об'єднана робітничая кляса кількох хоча б, найбільш цивілізованих, країн. З моментом перемоги робітничої кляси відпаде потреба в державних національних організаціях. Нова анаціональна суспільність утворить єдину суспільно-економічну організацію. Передумови до цього створюються вже в період капіталізму, який дедалі більше зближує народи між собою. Пролетаріят є тією суспільною клясою, яка розвивається і до якої буде належати майбутнє.

5. Здійснити ідеї соціалізму пролетаріят може лише шляхом всесвітньої пролетарської революції і встановлення диктатури пролетаріату, тобто шляхом насильного повалення існуючого політичного суспільного ладу.

Таке приблизно становище супроти ідеї нації зайняв теоретично марксизм у період свого виникнення, тобто в половині XIX ст.

Зрозуміло, що від того часу, коли робітничая кляса почала ставати на ґрунт ідей марксизму і організуватися у політичні партії для боротьби за здійснення цих ідей — вона почала перетворюватися в силу, скеровану проти ідеї нації.

Як бачимо, отже, силами історичного процесу, діючими одночасно з ідеєю нації, але скерованими проти неї є імперіялістична буржуазія найбільш цивілізованих країн та соціалістичний пролетаріят.

Чи силам, скерованим проти ідеї нації, вдалося її знищити?

Чи спромоглася імперіялістична буржуазія знищити ідею нації щодо колоніальних і деяких європейських народів?

Факти говорять протилежне. Найбільша колонія світу — Індія — на початку XX ст. розпочала визвольну боротьбу. Під натиском цієї боротьби англійська буржуазія була змушена поступитись. Уже 1939 р. Індія дістала конституцію, яка значно поширила її

дотеперішні права. Після другої світової війни справа усамотійнення Індії посунулася знов поважно вперед. В результаті національно-визвольної боротьби Єгипту, Англія була змушена його визнати 1922 р. «незалежною і суверенною державою». В той час, коли імперіялістична буржуазія закінчувала ділити світ поміж собою, підняли національно-визвольне повстання проти Іспанії Філіппіни. 1898 р. повстанці проголосили Філіппіни незалежною державою. США, які добилися визнання Філіппін за собою і спочатку обмежили самостійність Філіппін, вже в період першої світової війни були змушені значно поширити самоврядні права цих островів. Після другої світової війни Філіппіни стали формально незалежною державою. Перераховані нами факти говорять про те, що імперіялістична буржуазія, якій спочатку вдалося поневолити численні народи, під натиском визвольної боротьби колоніальних народів мусить поступитися.

Це все, що ми сказали про колоніальні народи, і це в більшій мірі стосується до поневоленних європейських народів. Австрійська буржуазія разом з аристократією не дали собі ради з визвольними змаганнями народів Австро-Угорщини. Габзбурзька монархія розпалася внаслідок прагнення всіх народів тієї держави жити самостійним життям у своїх національних державах. Не могла втримати в своїх руках польських земель і німецька буржуазія. Буржуазія, отже, не спромоглася знищити ідеї нації і щодо поневолених нею європейських народів.

Поневолені народи борються за здійснення ідеї нації. Буржуазія, отже, виступаючи в певних випадках проти ідеї нації, мусить надалі капітулювати на користь цієї останньої. Із зудару з імперіялістичною буржуазією ідея нації виходить переможно.

Якщо взяти до уваги політику буржуазії в цілому, то такий розвиток подій, як це ми щойно накреслили, — цілком логічне явище. Стоячи на становищі вульгаризації ідеї нації щодо власних народів і заперечуючи цю ідею щодо чужих, поневоленних нею народів, буржуазія ставила себе в дуже незручне становище: вона тратила всяку ідейну основу для своєї колоні-

альної політики. Всяка ж політика, позбавлена якої-небудь глибшої ідейної основи, на довшу мету не може бути успішна. Якщо ж ця політика заперечує таку ідею, якою в наш час, як це побачимо пізніше, є ідея нації, то вона безумовно завжди згори призначена на провал.

Чи вдалося перемогти ідею нації другій силі історичного процесу, скерованій проти неї — соціалістичному рухові?

Щоб відповісти на це питання, ми вкажемо на такі факти і явища:

1. Всі соціалісти визнали формально право нації на самовизначення (II-ий Інтернаціонал) і державне відокремлення (большевики, Комінтерн), що є явно всупереч їхнім інтернаціоналістичним світоглядом, з їхніми інтернаціоналістичними концепціями майбутнього. Незалежно від того, що в більшості випадків визнання соціалістами права нації на самовизначення було зумовлене виключно тактичними міркуваннями, воно являється, безумовно, ідейно-політичною перемогою ідеї нації над соціалістичним рухом.

2. Соціалісти, об'єднані в II-му Інтернаціоналі, фактично відмовилися від підготовки всесвітньої пролетарської революції і боротьби за диктатуру пролетаріату, тобто відмовилися від тих ідей соціалізму, які для ідеї нації найбільш небезпечні, і стали на шлях мирної боротьби за найкращі соціальні реформи, доконувані в межах окремих національних держав залежно від особливих умов кожної країни. Прикладом цього є сьогоднішня політика лейбористів у Англії, французьких соціалістів у Франції. Прикладом того була в свій час політика німецьких соціал-демократів. Прикладом цього є політика соціалістичних партій у всіх інших країнах світу. Всі вони залишили ідею всесвітньої пролетарської революції і борються за здобуття більшості в парламентах, за зреформування сучасного суспільно-економічного ладу в тих усіх його місцях, в яких він виразно перестарів. Зрозуміло, що мирна боротьба соціалістів за соціальні реформи є об'єктивно прогресивна боротьба і не являє собою жадної загрози для ідеї нації.

3. Соціалісти не визволилися від «національних забобонів», чи «пересудів» і, як і всі інші партії і суспільні класи, у своїй діяльності керуються лише добром власного народу і нічим більше. Про це говорить як уся внутрішня, так і, головню, зовнішня політика соціалістичних урядів, соціалістичних партій, бо ж що інше, як не інтереси лише англійського народу боронить сьогодні лейбористський уряд в Англії? Що інше, як не інтереси лише Франції боронили французькі соціалісти завжди тоді, коли вони керували політикою французької держави? Чи ж визволилися від «національних забобонів» соціалістичні партії під час першої світової війни, коли вони, не зважаючи на всю попередню пропаганду проти війни, на всі антивоєнні резолюції, майже всі голосували за воєнні бюджети і підтримували свої уряди? (В цьому місці зазначуємо, що цей факт ми оцінюємо позитивно лише тому, що, як цього вимагає стаття, проблему розглядаємо в цьому місці лише в теоретично-соціологічному, а не в жадному іншому аспекті). З точки зору політичних інтересів поневоленого народу такі підтримки соціалістами урядів, які по своїй суті були імперіалістичними урядами, тобто урядами, ворожими поневоленим народам, треба оцінювати лише негативно. Так само негативно треба оцінювати зовнішню політику тих соціалістів, які переслідують імперіалістичні цілі. Чи визволилися від «національних забобонів» польські соціалісти, зорганізовані в Польській Партії Соціалістичній (ППС), які до 1918 р. за своє основне гасло мали гасло незалежної Польщі і які 1920 р. боронили Варшаву перед Червоною армією?

4. Соціалізм не викликав жадних елементів нової, анаціональної суспільности, не добився жадних успіхів у вихованні інтернаціональної свідомости пролетаріату.

Вже майже 30 років існує «перша соціалістична держава в світі» — ССРСР. Чи спромоглися большевики знищити національні почування народів ССРСР, які становлять джерело всяких «національних забобонів», чи спромоглися вони на базі соціалістичної економіки виховати якінебудь елементи нової, анаціо-

нальної суспільності? 30 років — доволі часу на те, щоб ці почування хоч якнебудь притупити. А тим часом ми спостерігаємо цілком протилежне явище. Т зв. «Вітчизняну війну» проваджено передусім під гаслом оборони «національної незалежності народів ССРСР» (фактично національної незалежності російського народу), а щойно в дальшому пляні говорилося про оборону «першої соціалістичної країни в світі». Хто бачить сьгоднішню дійсність ССРСР, той дуже добре також знає, що тут існує і така психологічна категорія, як російський шовінізм. Він, безперечно, існував там від самого початку існування ССРСР і сьгодні, розпалений большевицькою клікою до білого, більше як будь-коли дотепер, дається взнаки неросійським народам ССРСР. А про що говорить той факт, що найбільшим прагненням неросійських народів ССРСР є сьгодні прагнення визволитися з-під панування большевицької Москви і побудувати свої самостійні держави? Про що говорить цей факт, що український народ ось уже 3 роки (якщо не враховувати всієї попередньої боротьби) веде повстанську і підпільну боротьбу за своє національне визволення, за відділення від ССРСР і побудову своєї самостійної національної держави? Де ж тут зачатки нової анаціональної суспільності, яка мала б творитися після перемоги соціалізму? Чи ж про наростання елементів нової, анаціональної суспільності говорить, нарешті, той безприкладний патріотизм, що його проявили народи під час другої світової війни в боротьбі проти гітлерівської агресії? Постава всіх народів Європи і всіх народів світу до проблеми національної незалежності під час другої світової війни дозволяє нам робити лише протилежний висновок.

5. **Всі, без винятку, соціалісти на ділі щораз більше віддаляються від марксизму. Марксизм сьгодні — це не «керівництво до дії», як те намагаються з'ясувати большевики, а в найкращому для нього разі лише ширм прикривати і виправдувати часом дуже немарксистську внутрішню і зовнішню політику різних соціалістів. У деяких випадках соціалісти відмежовуються від марксизму і формально.**

Сторічний майже досвід існування соціалізму доводить, що йому не пощастило знищити чи якнебудь захитати ідеї нації. Вона із зудару з соціалізмом виходить переможно.

Окремо треба відзначити, що **робітнича кляса завжди була дуже патріотична.** Німецькі робітники йшли в авангарді боротьби за об'єднання Німеччини. Не менш завзято боролися за об'єднання Італії італійські робітники. Польські робітники були основною ударною силою польського визвольного революційного руху до 1918 р.

Організуючи страйки, активно виступаючи проти поліції, війська, державних законів, ведучи протиурядову пропаганду, робітнича кляса в таких випадках, однак, не виступала проти держави як організації, яка забезпечує цілому народові національну незалежність. Вона виступала лише проти держави як знаряддя клясового гноблення в руках панівних у даних країнах суспільних кляс, її боротьба була лише боротьбою за її, до речі, справедливі клясові інтереси. Державна самостійність, національна незалежність власного народу була для кожної робітничої кляси державного народу тими першими важливими «умовами», без яких «ніяк». Немає, мабуть, у дотеперішній історії робітничих рухів державних народів ні одного факту, який би заперечував проти нього.

Децо інакше стояла справа з робітниками поневолених народів. Їхні представники були часто проти державного відокремлення від гноблячої їх держави. Так було, наприклад, з робітниками польського народу: частина польського пролетаріату, згуртована в т. зв. СДПіЛ (соціал-демократія Польщі і Литви), виступала проти ідеї відокремлення Польщі від Росії. Таке явище треба пояснити лише тими жахливими наслідками, які в національній психіці залишає багаторічне поневолення. Таке явище треба також пояснити політичною неграмотністю керівників тієї частини польського пролетаріату, які за централістичними поглядами російських соціал-демократів не бачили прихованого їхнього прагнення до збереження цілоти Російської імперії. Треба також пам'ятати, що, як ми

вже згадували, переважна частина польського пролетаріату, зорганізована і керована ППС, боролася за незалежність Польщі та її відокремлення від Росії. Таких випадків, як СДПіЛ, на терені колишньої царської Росії було більше. Не хотіли відокремлення від Росії і українські соціалісти. Це також треба пояснити лише тими умовами, в яких жили маси царської Росії. Придушені чоботом царського самодержав'я, вони не були учасниками того всього політичного процесу, який проходив у той час у цілій Європі. Адже не можна забувати того, що в той час, коли вже цілі десятиріччя народи Європи користувалися демократією, конституцією — в царській Росії фактично панував абсолютизм аж до 1917 р. І все таки, не зважаючи на такі жахливі умови, майже всі поневолені Росією народи домагалися спочатку автономії, а вкінці стали на позиціях цілковитої самостійності і відокремилися від Росії. Навіть там, де було найбільше до цього ж об'єктивних перешкод, перемогла ідея нації.

Робітники в своїй масі були також проти імперіалізму буржуазії. Те, з яким ентузіазмом і співчуттям німецьке робітництво вітало польських повстанців, які брали участь у повстанні проти Росії 1831 р. і які перейшли після придушення повстання на територію Німеччини — загально відомий історичний факт. Під час польського повстання проти Росії 1863 р. робітники Англії і Франції масово протестували проти придушення цього повстання царським військом. Ось що, критикуючи політичний режим Європи, робітники Англії писали робітникам Франції у своєму заклику до цих останніх об'єднатися для спільної боротьби з метою підтримки польського повстання:

«...Людей, обдарованих великими талантами,... мужніх, людей, що відстоюють свободу нації і права мас, засуджують на довічне заслання, якщо їм удасться уникнути смерті, або безжалісно виганяють на чужину. Такий стан справ є ганьбою для нашого сторіччя». («Новая історія» часть I, АН СССР, 1939 р.).

Не були вільні від патріотичних почувань і творці марксизму — Маркс і Енгельс. Вони були, напр., за об'єднанням Німеччини. І хоча вони таке своє стано-

вище пояснювали економічними моментами, інтересами пролетаріату, то вистачить прочитати лише деякі статті Маркса, щоб зрозуміти, в якій мірі ці корифеї соціалізму не були вільні не лише від національних почувань, а й від шовінізму, культивованого правлячими колами. Розглядаючи питання польсько-німецького кордону 1848 р. і стверджуючи, що цей кордон унаслідок німецької колонізації значно пересунувся на схід у користь німців, Маркс писав:

«...Невже ж належало відступити цілі області, населені переважно німцями, і великі міста, цілковито німецькі — відступити народові, який до цього часу не дав жадного доказу на те, що він спроможний вийти з фєвдального стану, заснованого на закріпощенні селян» (Карл Маркс «Избранные произведения» том II. 1940 год).

Вияснюючи суть панславізму і займаючи становище до цього руху, 1852 р. Маркс писав:

«...Існують 22 мільйони поляків, 45 мільйонів росіян, 8 мільйонів сербів і болгар; чому не скласти б сильну конференцію з 80-ти мільйонів слов'ян, щоб відтиснути або знищити загарбників святої слов'янської землі — турків, угорців і передусім — зненавиджених, та так дуже потрібних німців. Таким чином у кабінетах деяких слов'янських дилетантів історичної науки виник цей безглуздий, антиісторичний рух, який поставив собі за мету ні менше, ні більше, як підпорядкувати цивілізований захід варварському сходові, місто — селові, торгівлю, промисловість, духову культуру — первісному землеробству слов'ян-кріпаків...» (там же).

Шовінізм Маркса в цих двох питаннях — річ цілком очевидна.

На основі сказаного дотепер про соціалістичний рух і робітничу клясу не важко зрозуміти, що всі положення марксизму щодо нації або невірні (якщо вони прийняті, нібито, на основі аналізу дотогочасної історії), або утопійні (якщо вони є «науковим передбаченням» майбутнього). Історичний досвід найвиразніше показує, що: а) нація не «відмирає»; б) національний момент відіграє не підрядну, а першорядну роль в істо-

рії людства; в) пролетаріят своєю природою так само національний, як і всі інші суспільні класи, і він, як і цілий народ, вірить у «національні заботони» і боротьбу за ці «заботони» робить своїм першочерговим завданням, г) не існує жадної солідарності (в марксистському розумінні) міжнароднього пролетаріату; г) загально-національні інтереси всіх народів для соціалістів важливіші, ніж справа всесвітньої пролетарської революції і диктатури пролетаріату.

Як дуже Маркс і Енгельс, найбільші авторитети соціалістів в галузі теорії, помилялися в національному питанні, можуть послужити такі два приклади.

5. 3. 1852 р. в «Нью-Йоркській Трибуні» Маркс, обговорюючи чеське питання у зв'язку з революцією в Австрії 1848 р., писав:

«...як це часто буває, відмираюча чеська національність — відмираюча, судячи на основі всіх відомих з історії останніх 400 р. фактів — 1848 р. зробила останні зусилля, щоб знов повернути собі дальшу життєздатність, зусилля, провал якого повинен, незалежно від усіх революційних міркувань, довести, що Чехія може взагалі існувати лише як складова частина Німеччини, хоча б частина її мешканців на протязі кількох сторіч все ще продовжувала розмовляти не німецькою мовою» (К. Маркс «Избрание произведения» том II. 1940 год).

Отже, для Маркса чеський народ у 1848 р. — це вже лише «відмираюча національність». Боротьба чехів проти німецького панування 1848 р. — це, за Марксом, вже лише останні зусилля цього «відмираючого народу», приречені обов'язково на «провал», і це повинно було «довести», що «Чехія може взагалі існувати лише як складова частина Німеччини». Тим часом, за Марксом, уже нібито 1848 р. «відмираючий народ» у 1918 р. побудував свою національну державу і своїм 20-тирічним існуванням довів, що Чехія зовсім добре може жити, не будучи складовою частиною Німеччини. Сьогодні, в рямцях національної чеської держави, чеський народ здійснює деякі соціалістичні ідеї.

Про ірландців у листі до Маркса від 28. 5. 1856 р. Енгельс писав:

«...не дивлячись на весь свій національний ірландський фанатизм, властивий цим людям, вони відчувають себе у своїй власній країні як не вдома. Ірландія — для саксів. Це тепер здійснилося. Ірландець знає, що в нього немає можливостей змагатися з англійцем, який прийшов, озброєний засобами, що перевищують усі власні засоби ірландця. Еміграція буде відбуватися так довго, поки переважно, часто навіть виключно, кельтський характер населення, вкінці, цілком не зникне. Скільки разів ірландці старалися здобути щонебудь, і за кожним разом у політичному і промисловому відношеннях були придушені» (там же).

Отже, Енгельс не вірить в успішне закінчення національно-визвольної боротьби ірландців. Він 1856 р. стверджує, що «Ірландія — для саксів». Тим часом ірландці боролися ще 50 років і врешті 1927 р. домоглися повної самостійності.

18. 8. 1869 р. Маркс у листі до Енгельса писав:

«В Познані польські робітники провели переможний страйк завдяки допомозі берлінських товаришів. Ця боротьба проти «пана капіталізму», навіть у її нижчій формі, формі страйку — покінчить з національними забобонами серйозніше, ніж деклямації про мир в устах панів буржуїв» (Ленін «Вибрані твори», том I. 1939).

Шкода, що Маркс не дожив до того часу, як польські робітники 1918 р. роззброювали і стріляли в Познані німецьких вояків, часто саме своїх «берлінських товаришів», які перебували в той час в окупаційній німецькій армії і виступали проти національно-визвольної боротьби польського народу. Тоді він був би наочно переконався, як грубо він помилився, думаючи, що боротьба проти «пана капіталу» покінчить з національними забобонами. «Національні забобони» виявилися тією силою, від якої ніяк не може звільнитися робітнича кляса. За 50 років після того, як Маркс ввожив скору ліквідацію «національних забобонів», в ім'я цих забобонів польський пролетаріят не вагався вмирати.

Ні Маркс, ні Енгельс не доцінили ваги національ-

ного моменту в житті народів, не передбачили вирішальної ролі ідеї нації у найближчій добі. Перешкодив їм у цьому їхній однобічний класовий підхід до оцінки історичного процесу, перешкодило їм у цьому їхнє незнання прагнень поневолених народів. Перешкодив їм у цьому також їхній шовінізм.

Обговорюючи відношення соціалізму до ідеї нації, ми не можемо поминути того, що **соціалісти панівних народів, здобувши владу в державі, стали на позиції імперіялізму.** Вони, як і буржуазія, відмовляють багатьом народам права на самостійне державне існування. Такою політикою вони, одначе, ставлять себе, як і буржуазія, у незручне становище: тратять всяку ідейну основу для своєї політики, що заздалегідь перерішує про її неуспішність.

На позиції найреакційнішого імперіялізму стали російські большевики. Зараз після захоплення влади вони приступили до придушування національно-визвольних рухів поневолених царською Росією народів. Зламавши спротив цих народів, знищивши їхні національні держави, большевики приступили до одвертої реставрації царської імперії і утворили т. зв. ССРСР. В ССРСР усі неросійські народи терплять жорстокий політичний та культурний гніт і піддаються нечуваній економічній експлуатації. Потоптання большевиками принципу самовизначення народів, нечуване гноблення й визиск викликають спротив з боку поневолених народів. У випадку українського народу цей спротив прийняв сьогодні форми повстанської підпільної боротьби. Ідея повалення большевицької тюрми народів шляхом революційної боротьби, ідея перебудови ССРСР на принципі самовизначення народів здобуває собі щораз більше визнавців. Сьогодні большевики не можуть упоратися з національно-визвольною боротьбою українського і деяких інших поневолених народів. Коли ж на шлях цієї боротьби стануть усі поневолені народи ССРСР — а цей момент прийде як неминучий результат усієї большевицької політики — большевицькій тюрмі народів прийде кінець.

Із сказаного нами дотепер виразно видно, що **ідея нації посідає домінуюче становище серед усіх інших**

чинників, що впливають на хід історії. Вона є найбільша сила історичного процесу, в зударі з якою капітулюють усі інші сили, скеровані проти неї. Вона через те визначає і основну розвиткову тенденцію історичного процесу.

Нашу тезу про те, що ідея нації посідає сьогодні домінуюче становище в житті народів, ми спробуємо підтвердити ще деякими фактами.

Візьмим наприклад кризові моменти історії деяких окремих народів. Такими моментами були для Франції в обговорюваному нами історичному процесі облога Парижу 1870 р. німцями, для Польщі — рік 1920, для Англії — роки 1940-41, для українського народу — роки нової большевицької окупації від 1944 р.

1870 р. німці оточили Париж. Кілька французьких армій було вже розбито. Франція, національна незалежність французького народу були в смертельній небезпеці. Національна гордість французів була глибоко вражена. Не зважаючи на незадоволення з існуючого режиму, паризький пролетаріят у патріотичному пориві масово вступає до національної гвардії і з'являє про свою готовість боронити столицю до кінця. Національна гвардія дуже скоро досягнула імпазантне число: 300.000 чоловік. Всяку вістку про капітуляцію будьякої армії, про переговори з німцями, про те, що уряд готовий віддати їм якунебудь твердиню чи шматок території — маси паризького пролетаріату приймали з найбільшим невдоволенням. Революція в Парижі, відома в історії під назвою «паризька комуна», була в поважній мірі наслідком враженої національної гордості французького пролетаріату; він не хотів підпорядкуватися урядові, який підписав з німцями ганебний акт капітуляції.

1920 р. большевицькі армії досягли Варшави, — столиці щойно посталої польської держави. В патріотичному піднесенні, усвідомлюючи загрозу національній волі, голоситься на фронт усе, що лише здібне носити зброю. І лише патріотичне піднесення і єдність усіх суспільних клас польського народу врятували від упадку молоду польську державу 1920 р.

1940-41 рр. по упадку Франції Англія в боротьбі з

гітлерівською Німеччиною лишилася сам-на-сам. Німецька авіація безперервно бомбардувала Лондон і всі промислові осередки. Тривала морська блокада. Говорилося про можливість німецької інвазії на британські острови. Треба було, щоб, не зважаючи на повітряні нальоти, максимально працювала промисловість. Треба було пристосувати Лондон до умов повітряної війни. Все це можна було провести, лише спираючись на глибоке розуміння небезпеки, яка загрожувала Англії, якнайширшими масами англійського народу. Все це можна було зреалізувати при наявності відповідного патріотизму англійців. Такий патріотизм вони в той час виявили. В наслідок цього Англія таки в решті-решт виграла війну.

Перед українським народом 1944 р., з моментом нової окупації України більшовиками, стало питання: або добровільно скоритися окупантові і через це віддати йому на поталу всі завоювання українського самостійницького руху, поховати добровільно ідею Самостійної України, або всіми силами і до останнього чоловіка боронити себе, боронити справу Самостійної України, боронити національно-визвольний рух. Незважаючи на те, що український народ до того часу скривавився у повстанській боротьбі проти гітлерівських окупантів, він вибрав цей другий шлях: він вирішив далі боронити справу Самостійної України, вирішив далі боронити завоювання українського самостійницького руху, вирішив радше згинуть в обороні своєї честі, як стати рабом большевицької Москви. Український народ вибрав цей другий шлях, добре здаючи собі справу з того, що цей шлях — це шлях надзвичайно важкої боротьби, що це шлях, який вимагатиме великих жертв. І не зважаючи на таку перспективу, десятки тисяч найкращих українців пішли в УПА, пішли в підпілля. Коли йшлося про справу Самостійної України, про честь українського народу, смерть не була страшна. Фанатична вірність ідеї національної незалежності дозволяє українському народові ось уже кілька років провадити найважчу боротьбу проти большевицької Москви. Український революційний рух нараховує сьогодні тисячі таких героїв, які за-

стрілилися останньою кулею або розірвалися останньою гранатою, щоб лише не потрапити в руки большевиків, щоб лише загинути вільними.

Чи ж ці всі факти не досить переконують у тому, що найвищою ідеєю народів, тобто ідеєю, за яку готові вмирати мільйони — є сьогодні передусім ідея нації? Тоді, коли загрожена національна незалежність якогонебудь народу, коли загрожене життя всього народу, замовкають усі внутрішні спори, зникають усі внутрішні непорозуміння і весь народ об'єднується в однім великім зусиллі: боронити загрожену національну волю, боронити загрожене життя нації. **Нація, національна незалежність — це безумовно найвищі сьогодні, як і завжди до сьогодні, вартості всього людства. Воно їх беззастережно визнає і готове за них вмирати.**

III.

Щоб краще зорієнтуватися, в якому напрямі розвивається історія впродовж останнього півтора сторіччя, ми прослідкуємо, як розвивалися і розвиваються основні протиріччя сучасного світу.

Вже в останній чверті XIX ст. з'ясувалося, що основними і найбільш небезпечними протиріччями пануючої суспільно-політичної системи є: а) протиріччя між буржуазією, або, ширше беручи, між капіталом та інтересами працюючих мас, які становили переважну більшість народу; б) протиріччя між поневоленими і пануючими націями; в) протиріччя між великими конкуруючими імперіалістичними країнами. (Протиріччя між демократичними прагненнями народів і пануючою феодално-абсолютистичною системою, яке існувало ще на початку XIX ст. і було причиною багатьох революцій у перших трьох чвертях цього сторіччя в Європі під кінець XIX ст., коли не брати до уваги Росії, зникло. Зникла в той час боротьба буржуазії окремих країн за захоплення вільних колоніальних територій тому, що таких територій на початку XX ст. вже не було).

Для самої ідеї нації найбільше небезпечним було протиріччя між капіталістичною системою і працюю-

ючими масами. Воно могло допровадити до заперечення ідеї нації, киненими у відчай працюючими масами. Така небезпека, зокрема, існувала в зв'язку з тим, що майже всюди буржуазія зуміла вже до того часу зробити національну державну організацію знаряддям своєї класової політики, скерованої саме проти працюючих мас власного народу. Війна, яка завжди вимагає максимального напруження всіх сил народу, могла бути вигідним моментом для класових поражунків.

Так однак не сталося.

Почавши від кінця XIX ст. класові протиріччя між працюючими і капіталістами почали маліти. Конкретним виявом того в період першої світової війни була, згадувана вже нами, підтримка соціалістичними партіями урядів своїх країн у їхній воєнній політиці. В період між двома світовими війнами це зменшення протиріч проявлялося, як ми вже про це згадували, в переході соціалістів від революційної боротьби до боротьби за мирні реформи. Майже не помічаємо класової боротьби також під час другої світової війни.

Яка причина того, що в порівнянні з міжкласовими відносинами в половині XIX ст., почавши від кінця того сторіччя, класові антагонізми почали маліти?

Першою причиною цього явища було, безумовно, покращання економічного становища робітничої класи. Різні економісти пояснюють це покращання у різний спосіб. Економісти капіталістичних країн пояснюють його т. зв. демократизацією капіталу, яка нібито, відбувається в наслідок творення акційних спілок, підвищуванням платні, загальним цивілізаційним прогресом тощо. Большевики пояснюють той факт допущенням робітничої класи буржуазією до участі в поділі колоніального грабунку, хвилими економічним піднесенням, що його пережив світ останніх років XIX ст. В кожному разі майже ніхто з економістів не заперечує того, що, почавши від кінця XIX ст., економічне становище робітничої класи стало фактично кращати.

Другою причиною того, що в останній час змаліли міжкласові протиріччя, є ті поступки робітничій класі з боку буржуазії, на які вона змушена була піти під

натиском робітничих мас. За такі поступки пролетаріатові збоку буржуазії треба вважати передусім т. зв. соціяльне законодавство, яке розвинувшись спочатку в Німеччині, прищепилося потім в усіх майже країнах. За такі поступки треба вважати також ті заходи суспільної контролю, які застосували в себе гітлерівці і фашисти. Ці заходи в деякій мірі брали в оборону інтереси робітників (в цьому місці ми абстрагуємось від того, що єдиною метою тих заходів збоку гітлерівців і фашистів було з'єднати робітників для своїх протинародніх імперіялістичних плянів).

Для нас важливо відзначити, що впарі з тим, як маліли антагонізми між працюючими і капіталістами, міцніло становище ідеї нації: ріс патріотизм, зміцнювалася національна солідарність, росло зрозуміння загально-національних інтересів. Щоб підтвердити цю нашу тезу, ми ще раз укажемо в цьому місці на факт переходу соціялістичних робітничих партій з позиції соціялістичної революції на позиції оборони батьківщини за другої світової війни. Ми вкажемо також на ту завзяту, героїчну партизанську і підпільну боротьбу, що її вели, як учасники т. зв. рухів опору, робітники Франції, Бельгії, Англії, Голляндії, Польщі. Вони йшли пліч-о-пліч з інтелігенцією, селянством, представниками заможних кляс і всі разом гинули в обороні національної волі. Основні мотиви цієї боротьби були: високий патріотизм, зрозуміння загально-національних інтересів, висока національна свідомість. Партизанська боротьба вимагає, щоб у її учасників ці вартості були розвинуті в найвищому ступені, як в учасників будь-якої іншої боротьби. І в робітників учасників т. зв. рухів опору, ці вартості були розвинені дуже високо.

Ми вкажемо також на той факт, що ні за другої світової війни, ні після неї ніде не дійшло до революції на соціяльному ґрунті, а такі виступи мали місце, наприклад, ще після першої світової війни. 1918 р., після програної війни, вибухла соціялістична революція в Німеччині, Угорщині, 1917 р. — в Росії. Навіть комуністи, які впродовж 15 років, в період між двома світовими війнами, працювали над підготовкою кому

ністичних революцій, мусять сьогодні, не зважаючи на вигідну для себе обставину (розхитання народнього господарства в окремих країнах в наслідок війни, післявоєнні злидні, неустабілізованість політичних відносин), застосовувати тактику парляментської боротьби і наголошувати в своїй пропаганді національний момент. Таку тактику вони застосовують тому, передусім, що ідея соціалістичної революції сьогоднішнє робітництво менше приваблює, ніж це було за першої світової війни. Місце класового недовір'я займає сьогодні національний патос.

Зріст патріотизму, національної свідомости, національної солідарности в усіх суспільних класах і, зокрема, в робітничій класі — найбільш помітне явище нашого часу. І воно не випадково лише виступає одночасно з явищем покращання економічного становища робітничої класи. Між цими двома явищами існує тісний взаємозв'язок: зменшення класових антагонізмів зміцнює становище ідеї нації.

Коли ми говоримо про зменшення класових антагонізмів в останній час, то цим цілком не збираємося твердити, що класові антагонізми сьогодні вже не існують взагалі. Класові антагонізми сьогодні існують далі. Вони сьогодні ще доволі великі. Про це свідчить боротьба працюючих проти капіталу в капіталістичних країнах (політична боротьба у Франції, страйки в Англії, США), про це говорить ворожість працюючих СРСР до класи большевицьких вельмож — нової класи експлуататорів, складених з верхівки партії, адміністрації, армії. Ми повинні підкреслити, що боротьба клас буде тривати доти, доки існуватимуть самі класи. Щоб повністю зліквідувати класову боротьбу, треба знищити саму основу існування клас, тобто, у випадку капіталістичних країн треба знищити інституцію приватної власности на знаряддя і засоби виробництва, а в випадку большевицького СРСР — політичну монополію большевицької партії, диктаторський тоталітарний большевицький режим. Сьогодні класові антагонізми змаліли в порівнянні з тим станом, який існував 60-70 рр. XIX ст. і водночас вони ще далеко не зліквідовані взагалі. Зменшення класових антагоніз-

мів, знищення експлуатації людини людиною, праці капіталом — це найбільш актуальні питання, які стоять перед сучасним людством і чекають на своє позитивне розв'язання. На шляху до їх розв'язання, окремі народи роблять лише перші кроки. В цьому місці нам ідеться лише про відзначення того, що вже лише деяке зменшення клясових антагонізмів, яке наступило в наслідок часткового покращання економічного і політичного становища робітничої кляси, спричинилося до зміцнення становища ідеї нації. Повна ліквідація клясових антагонізмів, знищення самої основи існування антагоністичних кляс починається до ще більшого зміцнення єдності окремих національних спільнот, до ще більшого піднесення національної свідомости народів.

Друге основне протиріччя сучасного світу — **протиріччя між кількома панівними і багатьма пригнобленими націями** — розвивається в напрямі **визволення поневолених народів з-під чужоземного панування**. Про це свідчать ці всі конкретні політичні перемоги, які на шляху свого розвитку здобула ідея нації. Ми перерахуємо ці перемоги.

1821 р. вибухло повстання греків проти турецького панування. 1829 р. Грецію визнано самостійною державою. На початку XIX ст. почалися сербські повстання проти Туреччини. 1829 р. Сербія стала фактично незалежною країною. 1878 р. на Берлінському Конгресі офіційно визнано Сербію незалежною державою. На цьому ж конгресі визнано автономію Болгарії. 1908 р. Болгарія проголосила себе незалежною державою. 1870 р. наступило повне об'єднання італійців і німців кожне в своїх національних державах (деяка частина німців і італійців перебувала ще в межах Австрії). 1820 р. відділилися від Голляндії і утворили свою національну державу бельгійці. 1905 р. норвезький стортінг (парламент) скинув шведського короля, розірвав унію Норвегії зі Швецією і проголосив незалежність Норвегії. 1858 р. на Паризькій Конференції об'єднано румунські князівства — Молдавію і Валахію і покладено в цей спосіб підвалини під румунську державу. 1878 р. на Берлінському Конгресі визнано незалеж-

ність Румунії. 1896 р. проти Еспанії підняли повстання Філіппіни. 1902 р. Філіппіни дістали автономію від США. Під час першої світової війни дістає права домініону Ірландія. 1918 р. на руїнах Австро-Угорської монархії, кайзерівської Німеччини і царської Росії постають: Угорщина, Югославія, Чехо-Словаччина, Фінляндія, Литва, Латвія, Естонія, Польща. В результаті першої світової війни здобуває самостійність деяка частина арабів. Після революції у Росії в 1917-23 рр. розгортається національно-визвольна боротьба поневолених царатом народів: українців, білорусів, грузинів, вірмен, народів Середньої Азії. Деякі з них утворюють на короткий час свої незалежні національні держави. Ці держави знищили большевицькі імперіялісти. В період другої світової війни постають на якийсь час формально самостійні Словаччина, Хорватія. Після другої світової війни значно посунулася вперед, як ми вже про це згадували, справа усамостійнення Індії, Філіппін, Сирії, Ливану.

Про що говорять перелічені факти?

Перелічені факти говорять, поперше, про те, що історична доба, яку переживаємо — це доба емансипації поневолених дотепер народів, як в Європі, так і в усьому світі.

Ці факти говорять, подруге, про те, що події, в яких вирішальну роль відігравав національний момент, становлять дуже поважну частину тих усіх історичних подій, які мали місце в обговорюваному нами історичному періоді. Вся історія німецького й італійського народів у перших трьох чвертях XIX ст. є в основному історією боротьби цих народів за їх об'єднання кожне в одній національній державі. Відомо також, яке місце в історії Європи в XIX ст. займало т. зв. східне питання. А в рямцях саме т. зв. східного питання розв'язувалося справу незалежності Греції, Сербії, Болгарії, Румунії. Після першої світової війни, яка в Європі часто мала характер виразно національно-оборонної війни (Бельгія і Франція перед Німеччиною, Сербія перед Австрією), на територіях бувшої Австро-Угорщини, Німецької та Російської імперій вибухнув цілий ряд національно-визвольних революцій. Вони

часто переходили в затяжні національно-визвольні війни, які тривали аж до 1921 р. В нашій пам'яті ще цілком свіжа підпільна боротьба, яку підняли в ім'я національної незалежності майже всі поневолені Гітлером народи Європи. Таку саме боротьбу ведуть сьогодні проти московських большевиків народи східної і південно-східної Європи.

Перелічені нами факти говорять, потретьє, про те, що оскільки якийсь народ піднімав національно-визвольну боротьбу проти чужинецького ярма, то він її завжди вів за побудову своєї національної держави і ця боротьба завжди кінчилася в остаточному результаті його повною перемогою: поневолений народ будував свою незалежну державу. (Тут не береться, очевидно, до уваги таких самозрозумілих передумов для досягнення цієї перемоги, як національна свідомість поневоленого народу, політичний досвід його керівництва, сприятлива зовнішня і внутрішня політична ситуація. Якщо ці передумови для поневоленого народу є несприятливі, він може хвилево програти, ніколи, однак, хвилево програна не є програною остаточною. Найважливіше тут те, що поневолений народ, зазнавши навіть хвилевих невдач у своїх змаганнях, ніколи не програв ідейно. Ні греки, ні серби, ні болгари не досягнули повної перемоги відразу. Перемоги в них чергувалися з невдачами. Вкінці, однак, завжди перемогла ідея повної національної незалежності).

В історичному розвитку ідеї нації особливе місце займає рік 1918. В цьому році президент США Вілсон виступив зі своїми відомими «14 пунктами», що він їх виклав у своїй промові від 8. січня. В цих пунктах він проголосив принцип самовизначення народів основним принципом післявоєнної організації Європи.

Ідея самовизначення народів під кінець першої світової війни у Вілсона кристалізувалася щораз більше. Право на самовизначення — це, на думку Вілсона, найважливіше право кожного народу, великий він, чи малий. Доктрину американського президента Монро треба прикласти загально до всіх народів з тим, що чужі народи не сміють ні розширювати своєї влади на інші народи, ні вмішуватися у внутрішні відносини

інших народів (промова від 22. 1. 1917 р.). На основі цього права всім народам належить право на посідання національної території (промова на могилі Вашингтона від 4. 7. 1918 р.); про всі економічні договори і політичні відносини повинен безпосередньо вирішувати той народ, якого вони торкаються, і в ніякому разі не сміють про це вирішувати якінебудь користі чи інтереси інших народів, (промова від 4. 7. 1918 р.). Всі народи повинні бути вільні і не можна їм силою накидати таких порядків, яких вони не хочуть (послання конгресові від 4. 12. 1917 р.).

Проголошення права нації на самовизначення одним з найбільш відповідальних керівників світової політики було **найбільшою до того часу ідейно-політичною перемогою нації. Національний принцип висунено вперше як основний принцип політичної організації світу.**

Ідейно-політичного значення цього факту не применшує навіть те, що в практичній реалізації принципу самовизначення народів в Європі dokonano — часто несвідомо, а ще частіше цілком свідомо — багато «помилко». Ці «помилки» неминучі, доки принцип самовизначення народів здійснюється тими силами, яким найменше залежить на його повному здійсненні.

Проголошення Вілсоном права нації на самовизначення показує **також, який слабкий ідейно імперіялістичний світ.** Щоб боронити свого існування, цей світ мусить відмовитися від своєї точки зору і ставити на точку зору свого противника; в нашому випадку імперіялістичний світ мусить ставити на точку зору поневолених народів. Таке явище є найкращим доказом ідейного краху імперіялістичного світу, **а ідейний крах є завжди початком кінця всяких політичних і суспільних систем.**

Також третє протиріччя сьогоденного світу — **протиріччя між конкуруючими імперіялістичними країнами — спричинюється до прискіпування повної перемоги ідеї нації.**

В утворенні своїх незалежних національних держав балканські народи завдячують у великій мірі імперіялістичній боротьбі європейських держав про-

ти Туреччини. Щоб послабити Туреччину, Англія допомогла Греції здобути самостійність. Щоб розбити Туреччину і знайти собі опору на Балканах для імперіялістичної боротьби проти Австро-Угорщини, царська Росія підтримувала визвольну боротьбу сербів і болгар. Проголошення Вілсоном «14 пунктів» мало на меті, крім усього іншого, також відвернути симпатії народів Австро-Угорщини від Відня і зв'язати їх з Антантою. Перша світова війна, яка провадилася в основному між Німеччиною та Австро-Угорщиною з одного боку, і Англією, Францією та Росією — з другого, за перерозділ колоній і сфер впливів, привела кінець-кінцем до утворення цілої низки нових національних держав. Сьогодні загально відомо, що більшовики, з метою розхитати Британську імперію, підтримують або готові підтримувати визвольні змагання Єгипту, Індії. Так само загально відомо, що Англія під час першої світової війни підтримувала арабів проти Туреччини. **На такій підтримці, очевидно, виграють лише поневолені народи, ідея нації, не зважаючи на те, що допомога великодержав поневоленим народам цілком не є приятельською допомогою. Відомо також, що послаблення держави поневолювача війною сприяє визвольній боротьбі поневоленого народу. Послаблення держави-поневолювача дає змогу поневоленому народові успішно розгортати визвольну революційну боротьбу, спираючись часто лише на власні сили. Під час російсько-турецької війни 1828-29 рр., використовуючи послаблення Туреччини, Греція стала цілком незалежною державою, а Сербія добилася фактичної самостійності.**

Конкуренція між імперіялістичними державами сьогодні посилюється. Вона неминуче приведе до нових імперіялістичних воєн. **Це все лише сприятиме поневоленим народам у їхній визвольній боротьбі. Шанси на перемогу часто створюватимуть їм самі імперіялісти.** Такий висновок ми робимо, добре пам'ятаючи про ті всі випадки, коли імперіялісти годилися між собою за рахунок поневолених народів. Ми лише вважаємо, що при сьогоднішньому зростанні національної свідомості поневолених народів, імперіялістам буде дедалі важче вільно торгувати несвоїми землями.

Принцип самовизначення народів став сьогодні не лише найнебезпечнішою зброєю у руках поневолених народів; як показують наведені факти, він став також грізною зброєю в руках імперіялістичних конкурентів, яку вони в останній час почали застосовувати один проти одного. І це ще одне, дуже характерне явище нашої сьогоднішньої доби; так імперіялістична буржуазія, як і соціялісти, будучи в багатьох випадках силами скерованими проти нації, мусять брати ідею нації для себе як свою зброю. Буржуазія за допомогою цієї зброї бореться проти своїх імперіялістичних конкурентів, якщо вони поневолюють чужі народи. Соціялісти і, зокрема, комуністи за допомогою цієї зброї хочуть завоювати собі довір'я мас. Це ще один аргумент на те, що ідея нації — домінуюча ідея теперішньої історичної доби.

Чи ж перемоги, які на своєму історичному шляху досягнула ідея нації, приходили легко?

Треба сказати, що ці перемоги приходили дуже важко. Ми минаємо тут те, скільки пролилося крові в боротьбі за здійснення ідеї нації окремими народами, скільки найкращих патріотів різних народів мусіло гинути в боротьбі за національне визволення. Нас тут цікавить більше теоретично-політичний бік справи. Визнаючи національний принцип в окремих конкретних випадках, буржуазія панівних націй не хотіла визнати його загальним принципом, який треба було б покласти в основу нової організації світу. Вона просто висувала цей принцип або заперечувала залежно від того, чи було це їй вигідно, чи ні. Поневоленим народам треба було дуже вперто боротися за здійснення і визнання їхніх слушних прав на незалежне державне існування.

Коли ідея нації поширилася серед народів колишньої Австро-Угорщини, там виникла була псевдонаукова теорія про т. зв. історичні та етнічні нації. До історичних націй зараховувалося такі народи, які в межах або за межами країни, в якій жили, мали в даний час свої держави, або мали їх у минулому. До етнічних націй зараховувалося народи, які, нібито, в минулому не мали своїх держав. До перших народів

зараховувалися італійці, німці, поляки, чехи, серби, до других — українці, хорвати. На цій основі сформувався також погляд, згідно з яким лише історичні нації повинні користуватися повними «національними правами». До цих прав не могли мати претенсій народи «неісторичні», «етнічні». Зрозуміло, що коли йдеться про українців, то тут мається до діла з грубою фальсифікацією історії німецькою, ворожою українському народові, історіографією: українці в такій самій мірі «історичний» народ, як чехи і серби. Напр., історичним народом є також хорвати. Мета таких поглядів була ясна. Йшлося іменно про те, щоб відмовити деяким народам належних їм національних прав і в цей спосіб упростити собі т. зв. національну проблему. Життя, однак, виявилось сильніше за погляди різних псевдо-вчених. Замість упрощення ситуації в наслідок відмовлення деяким народам належних їм національних прав, прийшло лише до її ускладнення.

Щоб змагання поневолених народів до національної незалежності погодити з цілістю держави-поневоловача, різні «вчені» панівних націй висунули ідею т. зв. автономії (одні з них були за т. зв. культурну автономію — інші — за територіальну). Боротьбу поневоленого народу за повне національне визволення принцип автономії мав обмежити лише до боротьби за деякі права, мав обмежити лише до боротьби за самоврядування. Автономні національні одиниці були, напр., в Австро-Угорській монархії (до першої світової війни), в Чехо-Словаччині (після першої світової війни). Як показує історичний досвід, народи ніколи не зупинялися в своєму змаганні до повної незалежності на такому щаблі як автономія. Автономія не задовольнила, напр., ні поляків, ні українців в колишній Австро-Угорщині і вони підняли боротьбу за повне національне визволення, як тільки настала сприятлива до того ситуація.

Переможного походу ідеї нації не могли зупинити жадні теорії, жадне насилля. Вона з кожним десятиріччям дедалі більше поширювалася, оволодівала щораз новими мільйонами людей і дедалі виразніше ста-

вала основною рушійною силою історії. Це позначалося і на зміні політичного обличчя Європи.

Негативне розв'язання національного питання, ставлення перешкод національно-визвольним змаганням поневолених народів збоку імперіялістичних кіл панівних націй, завжди викликали завзяту національну боротьбу, яка дуже підривала силу держави-поневолювача, а часто була і причиною великих воєн між державами, чи просто світових конфліктів. Загально відомо, наприклад, як ґрунтовно послабила силу Австро-Угорщини міжнародна боротьба, яка велася між народами Габсбурзької монархії. Негативне ставлення до національних змагань сербів збоку імперіялістичних кіл Австро-Угорщини та намагання тих кіл анектувати слов'янські землі на Балканах були безпосередньою причиною першої світової війни. Негативне розв'язання українського питання Найвищою Радою в Парижі 1919 р. було причиною завзятої українсько-польської і українсько-більшевицької війни 1919-20 рр., і опісля, в періоді між двома світовими війнами. Ця боротьба проти большевицьких загарбників триває по сьогоднішній день і триватиме доти, доки український народ не побудує своєї самостійної держави. Слабкість польської держави перед 1939 р. була зумовлена в великій мірі тим, що вона була багатонаціональною державою. Історичний досвід показує, що неґування принципу самовизначення народів при встановлюванні державних кордонів приводить до дуже серйозних і небезпечних ускладнень, які часто загрожують мирові в цілому світі. Вже давно минув той час, коли можна було встановлювати кордони, не оглядаючись на національні прагнення народів. Від початку ХІХ ст., світ є полем завзятої боротьби народів за повне здійснення принципу самовизначення націй.

До якої міри національний момент був вирішальним у формуванні політичного обличчя світу (Європи насамперед) за останнього півтора сторіччя, до якої міри національний принцип став основним принципом організації світу, в якому напрямі впродовж останнього півтора сторіччя розвивається історичний процес взагалі — найкраще свідчить зіставлення полі-

тичних карт Європи початку ХІХ ст. і початку ХХ ст.

На політичній карті Європи після Віденського Конгресу (1815 р.) бачимо: на сході Європи — Російську імперію, на півдні — Турецьку імперію, в середній Європі — Австрійську імперію, на території Німеччини та Італії — цілий ряд дрібних держав.

«Політична система, створена віденськими трактатами 1815 р., система, основана на грубій потоптанні національного принципу (права кожної нації на самовизначення), виявилася цілком слабою — і вже дуже скоро почала розпадатися під ударами національно-революційних рухів» — так оцінюють політичну систему Європи після Віденського Конгресу навіть большевицькі історики («Новая Истoия» часть I., АН СССР 1939 год). Невідповідність насильно встановлених границь з національними відносинами в Європі була основною причиною тих усіх війн, революцій, що їх мусіла Європа пережити впродовж ХІХ ст.

На політичній карті Європи після першої світової війни бачимо: на місці російської імперії — Советський Союз, відсунений від західних і північно-західних кордонів колишньої царської імперії — на схід, і поділений на цілий ряд т. зв. союзних республік. Крім цього, на місці колишньої Російської імперії бачимо: Фінляндію, Естонію, Латвію, Литву. Всі ці держави постали в порядку реалізації принципу самовизначення народів. На місці Австро-Угорської імперії бачимо цілий ряд нових держав: Австрію, Угорщину, Чехо-Словаччину, Югославію. Між Карпатами і Балтикою бачимо нову державу — Польщу, утворену з окраїн колишньої німецької, австрійської та російської імперій, заселених поляками, українцями, білорусами, литовцями. На місці Турецької імперії в Європі бачимо: Румунію, Болгарію, Грецію, Югославію. На місці розділених держав Італії та Німеччини бачимо великі об'єднані німецьку та італійську держави. Зникли великі імперії, утворені здебільша на основі династичного принципу, який протягом цілих сторіч був основним принципом впорядкування Європи і на місці тих імперій, в порядку реалізування національного принципу, постав цілий ряд нових національних держав.

Зіставлення політичної карти Європи 1815 р. з політичною картою Європи 1920 р. якнайвиразніше показує, що історія розвивається в напрямі творення самостійних національних держав усіх народів.

Пригадаймо всі наші ствердження щодо ідеї нації, які ми зробили дотепер. Ми ствердили:

1. Ідея нації є сьогодні домінуючою ідеєю в житті всіх суспільних клас усіх народів.

2. З боротьби, яка виникає між ідеєю нації і силами, скерованими проти неї, ідея нації виходить переможно. Ідея нації є найважливішою силою, яка вирішує про зміст і напрям сьгоднішнього історичного процесу.

3. З кінцем XIX і особливо в XX ст. прийшло до зменшення класових протиріч, і це причинилося до ще сильнішого згуртування народів довкола ідеї нації.

4. Під натиском усе зростаючої сили ідеї нації її визнано в 1918 р. основним принципом політичної організації світу.

5. Ідея нації вже дотепер докорінно змінила політичне обличчя світу і Європи передусім.

Ці ствердження, які є незаперечними, якнайвиразніше показують, що основною тенденцією політичного розвитку сучасного світу є тенденція до творення нових національних держав усіх народів. Усі соціальні проблеми вирішуються в рямцях окремих національних держав. Метою соціальних перемін є знищення класових антагонізмів в ім'я зміцнення національної спільноти в цілості.

IV.

В чому криється таємниця цієї величезної сили, якою є сьогодні ідея нації? Чому взагалі зродилася ця ідея? Як пояснити цю її величезну життєвість, цей вплив на формування і зміст історичного процесу?

Кожна ідея стає історичною силою лише тоді, коли вона відповідає дійсним, глибоким прагненням якнайширших мас. Щойно при тій умові маси йдуть в ім'я ідеї на боротьбу, на смерть. При відсутності цієї умови, тобто тоді, коли ідея не відповідає прагненням якнайширших мас народів, вона залишається лише

мертвою теорією і на розвиток історичного процесу не має найменшого впливу. **Ідея нації стала вирішальною силою саме тому, що вона відповідає найглибшим природнім прагненням усіх народів — прагненням жити незалежним національним життям.**

Марксисти звичайно твердять, що «рух у сфері ідей є відображенням змін, які виникають серед об'єктивно-існуючого реального світу».

В нашому випадку це твердження — хоч як це не на руку марксистам, які звичайно говорять про всякі національні ідеї, як про «метафізику» — цілком застосовне. Тим, що об'єктивно існує і з чого зродилася ідея нації, є саме ця органічна людська спільнота, яку ми називаємо нацією, народом. Нація, народ існує об'єктивно. Цього ніхто, в тому числі також і марксисти, заперечити не може і не заперечує. Найбільш органічним прагненням кожного народу є прагнення до національної волі. Національну волю в нашу історичну добу може забезпечити лише власна самостійна національна держава. Прагнення народу до самостійного державного існування — це також об'єктивно-існуючий, реальний факт. І саме відображенням цієї об'єктивно-існуючої, реальної дійсності і є в нашу епоху ідея нації. Вона зродилася щойно в ХІХ ст. тому, що власне в цей час **нація незвичайно зміцніла як окремий тип людської спільноти.** Основним чинником у цьому процесі був зріст національної свідомості. Національна свідомість зросла в наслідок: а) зацікавлення в період романтизму історичним минулим народів; побутом якнайширших народніх мас; в історії, як у дзеркалі, народ вперше побачив свою індивідуальність, своє національне «я»; б) посилення господарського життя, розвитку комунікації, зв'язку; люди з різних кінців однієї країни, які дотепер жили у відокремленні, мали змогу далеко частіше один з одним зустрічатися, обмінюватися думками, пізнавати себе, поглиблювати свою національну свідомість; в) розвитку демократії, яка включила в активне політичне життя широкі маси; г) розвитку загальної освіти народніх мас, введення обов'язкової загальної військової служби; ґ) посиленого політичного й економічного

гноблення поневолених народів панівними народами. І саме тому, що ці всі моменти були зумовлені розвитком капіталізму, можна сказати, очевидно, що капіталізм у великій мірі причинився до виникнення сучасної нації. Але **капіталізм лише скріпив націю як окрему спільноту, а не спричинив її виникнення взагалі**, як про це теоретизують большевики («нація виникла і склалася тільки в епоху розвитку капіталізму»). Нації склалися далеко раніше і їх виникнення у жадній мірі не зв'язане з капіталізмом як певною суспільно-економічною формацією. Нації існували і при рабовласницькому і при феодалному суспільно-економічному ладі. **В період капіталізму вони лише незвичайно зміцнилися**, і стали в цей час більше, як в якунебудь іншу історичну епоху, основною рушійною силою історії. Невірно також твердження про те, що при капіталізмі щораз більше зникають «відокремленість і протиріччя між народами» («Комуністичний маніфест»). Зникнення протиріч між народами при пошануванні права кожної нації на самостійне державне існування, з точки зору ідеї нації було б бажаним. Є, однак, навпаки. Сьогодні, більше як колинебудь дотепер, зросли протиріччя між націями, основані на пануванні кількох націй над десятками інших. Це з одного боку.

З другого ж боку, якщо вірне твердження Маркса про те, що «найбільш передові в економічному відношенні капіталістичні країни сьогодні є прообразом найбільш відсталих у цьому відношенні країн завтра» (цитуюмо з пам'яті) — то логічно, згідно з марксистським розумінням історії, мусить бути вірним твердження і про те, що й «народи найбільш передові під оглядом найбільшої національної свідомості сьогодні є лише прообразом найбільш відсталих у цьому відношенні народів завтра». Якщо закономірне є те, що розвиток капіталізму захоплює щораз нові й нові країни, то так само закономірне є і те, що будуть складатися у сучасні нації щораз нові і нові народи, які дотепер дрімали. Це підтверджується дотеперішньою історією. Впарі з упромисловлюванням східньої Європи і Азії йде і національне пробудження народів, які тут жи-

вуть. Вже сьогодні за своє національне визволення борються народи Східньої Європи і Азії так, як борюлися вчора за це саме народи Середньої і Західньої Європи. Вже сьогодні національно-визвольна боротьба поневолених большевиками народів розхитує сталінську імперію далеко сильніше, ніж учора вона розхитувала Австро-Угорщину і царську Росію. В Австро-Угорщині і деякий час у Росії ця боротьба прибирала форми підпільної і повстанської боротьби. Щораз нові і нові народи заявляють про своє прагнення до повної національної незалежності. І це постійне поширювання національної свідомости, це постійне поширювання ідеї нації є найважливіша закономірність сьогоднішнього історичного процесу, якої не можуть заперечити навіть марксисти, якщо будуть послідовно застосовувати свій марксизм. Твердження Леніна про те, що «капіталізм не обов'язково пробуджує до самостійного життя усі нації» — невірне. Історичний досвід показує, що розвиток капіталізму пробуджує до самостійного життя саме всі нації.

Постійне зміцнювання нації, як людської спільноти, яке відбувається в наслідок розвитку політично-суспільних і економічних відносин у світі, це ще одна, отже основна причина того, чому ідея нації стала сьогодні найважливішою і основною силою історичного процесу.

Коли ми говоримо про те, що розвиток капіталізму у великій мірі причинився до зформування сучасної нації, то ми маємо на увазі передусім позитивну роль розвитку продукційних сил у цьому відношенні, а не роль капіталізму як суспільно-економічної формації в цілому. Виробничі відносини за капіталізму, тобто принцип приватної власности на засоби виробництва, допровадив до виникнення класових антагонізмів між пролетаріатом і селянством — з одного, і буржуазією з другого боку. Класові ж антагонізми, як це ми вже вказували, становлять значну небезпеку для ідеї нації. Зрозуміло, що капіталістичні виробничі відносини радше гальмують процес складання нації, ніж його прискішують. Чинником, що прискішує процес складання нації при капіталізмі є самий розвиток продук-

тивних сил, тобто розвиток промисловости, технічних знань і виробничих навиків серед людей, загальний прогрес цивілізації. Завдяки власне розвиткові продуктивних сил створилися умови, за яких міг прискішено відбуватися процес складання нації. Цими умовинами є, як ми вже про те згадували, розвиток комунікації, засобів зв'язку, інтенсивне господарське життя, розвиток преси, освіти, загальне відношення культури. Маючи це на увазі, не важко зрозуміти, що упадок капіталізму, який у наших умовинах означає лише ліквідацію принципу приватної власности на знаряддя і засоби виробництва, цебто їх усупільнення, ні в чому не загрожує нації. Навпаки: усупільнення знарядь і засобів виробництва причиниться, перше, до ще сильнішого розвитку продукції сил, як це було при капіталізмі, і, подруге, ліквідує саму основу існування суспільних кляс (буржуазії і пролетаріату передусім), зліквідує існуючі сьогодні клясові антагонізми. А і один і другий момент лише скріплюють націю. Тому то і реалізація нашої концепції безклясового суспільства в майбутній українській державі причиниться лише до зміцнення української нації, піднесе її на вищий ступінь національної спаяности і свідомости.

V.

Як ми вже сказали на початку статті, концепція Самостійної України — це також концепція такого суспільного й економічного ладу в Україні, за якого не існують експлуатація людини людиною. Ми коротко з'ясували також, на чому буде спиратися цей суспільно-економічний лад. Суспільно-економічні переміни, які dokonувалися в період між двома світовими війнами і які продовжують dokonуватися в останні роки чи то по большевицькому, чи по пролетарському боці бар'єру, виразно показують, що суспільно-економічний розвиток світу йде саме в напрямі усупільнення основних галузей народнього господарства. Минаємо тут те, що dokonано націоналізації промисловости, банків, розparcelьовано поміщицькі маєтки в Польщі, Чехо-Словащині, Болгарії, Югославії, частинно в Румунії. Націоналізується сьогодні деякі

галузі народного господарства також у таких країнах, як Англія, Франція. В Англії націоналізовано англійський банк, вугільну промисловість, залізниці. У Франції націоналізовано великі банки. Крім того дуже близьким до націоналізації заходом було втручання держави в економічне життя в державах фашистського типу: в гітлерівській Німеччині та фашистській Італії. Принцип повної економічної свободи сьогодні вже всюди, за винятком хіба ще США, дуже основно захитаний. На його місце приходить принцип суспільної контролю чи, в деяких випадках, просто принцип суспільної власності в основних галузях народного господарства. Такий розвиток означає по суті початок упадку капіталізму як суспільно-економічної формації. Маючи на увазі саме такий розвиток суспільно-економічних відносин у сучасному світі можемо ствердити, що і наша концепція суспільного ладу в майбутній українській державі цілковито згідна з існуючою сьогодні у світі розвитковою тенденцією.

VI.

Маючи на увазі все сказане нами про ідею нації дотепер, нам не важко буде відповісти на друге питання, поставлене нами на початку статті: чи український національно-визвольний рух, який є складовою частиною цього великого процесу емансипації народів, що dokonується у світі, являє собою те нове, яке тільки народжується і до якого буде належати майбутнє?

У зв'язку з цим звертаємо увагу на такі моменти.

1. Не зважаючи на те, що т. зв. національне питання актуальне в Європі вже майже на протязі століть, щоїно 1918 р. принцип самовизначення народів був висунутий відповідальними керівниками світової політики як основний принцип організації світу. До того часу, хоч і розв'язано національне питання в окремих випадках позитивно, то принцип самовизначення народів не був визнаний як загальний, основний принцип організації світу. Та, діставши навіть формальне визнання, принцип самовизначення народів не був повністю зреалізований навіть в Європі. В цьому відношенні ідея нації ще дуже «молода». Вона «молода» зокрема, коли йдеться про народи Схід-

ньої Європи, Кавказу і Азії. Ці народи або лише недавно пробудилися, або ще лише пробудилися до свідомого національного життя і в більшості випадків щойно починають свою національно-визвольну боротьбу. Історія ж нової доби показує, що якщо якийсь народ почав національно-визвольну боротьбу, то він її не припиняв, аж поки не побудував своєї самостійної національної держави. Національно-визвольна боротьба кожного народу раніше чи пізніше кінчалася завжди його повною перемогою.

2. Та всі ці причини, які обумовили виникнення т. зв. національного питання, сьогодні діють з такою силою, як кількадесят років перед тим. Ті причини, це — з одного боку, зріст національної свідомости і самостійницьких прагнень поневолених народів, домінуюча роля ідеї нації в житті всіх народів; з другого боку — це намагання кількох великих країн утримати за всяку ціну стан, за якого кілька великих найбільш цивілізованих народів живе за рахунок поневолених і експлуатації багатьох інших народів світу. Найбільше ми повинні підкреслити, що ті самі причини, які обумовили виникнення національного питання, сьогодні його далеко більше актуалізують і загострюють, як колись. Більш загальною і глибшою є сьогодні національна свідомість народів. Перехід соціалістів панівних народів на позиції імперіялізму, тобто перехід на позиції імперіялізмів тих елементів панівних народів, які до того часу хоча б декларативно були проти імперіялізму, остаточно переконав поневолені народи в тому, що визволитися вони можуть лише в наслідок власної боротьби проти імперялістів. Беручи до уваги большевицьку сферу впливів в Європі, можна сказати, що в результаті другої світової війни значно зросло також число фактично поневолених народів. В той же час експлуатація і гніт поневолених народів з боку панівних націй не ослабають. В большевицькій Росії цей гніт у деяких випадках прийняв форми одвертого формального винищування цілих народів. Це все означає, що національне питання в нашу добу буде ще більш актуальне і гостре, як у недавньому минулому. При такій ком-

промітації імперіялістичної системи і при тій готовості народів боронити свою національну волю, як це є сьогодні, — перемога поневолених народів, перемога ідеї нації — очевидні. При тому імперіялістам не вдається ні в який спосіб обманути поневолені народи. Большевики, напр., хочуть задовольнити самостійницькі прагнення народів шляхом творення лише формально незалежних національних держав. Але народи добре відрізняють стан формальний від фактичного, вони сьогодні хочуть фактичної, а не формальної самостійності. Про це свідчить боротьба неросійських народів СРСР проти большевицької Москви. Про це свідчить протибольшевицька боротьба тих народів, які опинились у сфері впливів большевицької Москви. Ці народи об'єдналися сьогодні для спільної протибольшевицької боротьби в Антибольшевицькому Бльоці Народів. Всі вони змагають до повалення большевицького СРСР і до побудови на його руїнах своїх самостійних національних держав. Про це добре знають і самі большевики. Вони добре знають, що їхнє твердження про «морально-політичну єдність народів СРСР» — брехня. Коли ж, можливо, вони щодо цього мають ілюзії і дійсно вірять у цю «єдність» — то тим гірше для них. Поневолені народи СРСР при найближчій нагоді постараються большевицькій кліці ці ілюзії розвіяти. Це й буде власне кінець большевизму. І цей кінець буде ще одною великою перемогою ідеї самовизначення народів, ще одною перемогою ідеї нації.

3. Всяка система політичної організації світу, яка б відкидала ідею політичної самостійності народів, є сьогодні неприйнятна для всіх, без винятку, народів. Найкращим доказом цього є той спротив, який з боку європейських народів зустріли гітлерівці і який зустрічають тепер большевики. Єдиною прийнятною для народів політичною системою є система, за якої кожний народ мав би забезпечену політичну самостійність у власній національній державній організації.

Ці перелічені нами моменти свідчать про те, що тенденція до утворення національних держав, конкретним виявом якої є визвольна боротьба українського

народу, — ця тенденція ще далеко не зреалізована, тенденція молода, нова. Такою молодого є також тенденція до ліквідації капіталізму як суспільної форми. Більшість народів у галузі радикальніших соціальних реформ робить лише перші кроки. **Визвольна боротьба українського народу в загальному історичному аспекті являє собою, отже, саме те нове, яке лише народжується в світі, являє собою те нове, до якого буде належати майбутнє.**

VII.

Чи тенденція до утворення національних держав усіх народів може сьогодні реалізуватися безперешкодно?

На жаль, сьогодні ще далеко до ідеального стану справ. Це зрештою нормальне життєве явище. Старий світ ніколи з історичного кону не сходить без бою, охоче, легко. Він завжди хапається за всі способи, щоб ще на один-два роки протягти своє існування. Саме такий період переживаємо ми сьогодні. Історія намагається викинути за свій борт старий імперіялістичний світ, найбільш характерною рисою якого є те, що кілька найбільш цивілізованих націй панують над десятками, часто дуже великих народів, поневолюючи і експлуатуючи їх. І цей старий імперіялістичний світ робить на наших очах останню спробу ще на якийсь час продовжити своє існування.

Одним із засобів прикривати імперіялістичну політику збоку окремих великих країн є **фабрикування «теорій» про необхідність творити великі політичні комплекси з огляду на складність теперішнього економічного життя.** Деякі «теоретики» — імперіялісти твердять, іменно, що при сучасному стані економіки неможливо творити нові держави. Поділ світу на малі державні організації, які завжди стараються обгороджуватись системою мит і змагань до автаркії, стоїть, мовляв, в очевидній суперечності з фактом утворення вже сьогодні єдиного світового господарства. Вже сьогодні є цілком очевидним, — твердять ці теоретики, — що різні країни, різні теорії під господарським оглядом доповнюють одні одних. Вони тому, ні-

бито, природно повинні складати і одну політичну організацію. Такими економічними «аргументами» гітлерівські «теоретики» старалися обґрунтувати концепцію «нової Європи» і висунули «теорію» «великопростірного господарства» («Гросраумвіртшафт»). Аргументами економічної вигідності обґрунтовував Сталін у 1922 р. потребу «тісного об'єднання радянських республік в одну союзну державу». Аргументами економічної доцільності обґрунтовується також концепція «Пан-Європи», чи «Сполучених Штатів Європи». висунена деякими політичними діячами вже зараз після першої світової війни.

Що практично означає теорія гітлерівського «великопростірного господарства», переконалася більшість європейських народів під час гітлерівської окупації на власній шкурі. Вона означала повний економічний грабунок промислової сировини і харчових засобів народів, повне господарське підпорядкування окремих країн інтересам Берліна.

В економічній доцільності «тісного об'єднання радянських республік в одну державу» переконалися і народи ССРСР. Вони переконалися іменно, що таке об'єднання вигідне лише імперіяльному центрові — Москві, а не союзним республікам. Вслід за економічним об'єднанням прийшла жажлива економічна експлуатація т. зв. союзних республік.

Яка причина, одначе, того, що для обґрунтування великодержавних, антинаціональних концепцій імперіялісти вдаються сьогодні до економічних аргументів?

Причиною цього є те, що з моментом утворення єдиного світового господарства взаємна господарська залежність народів зростає в досить великій мірі. Країни, ізольовані під господарським оглядом, було б сьогодні важко самій втриматись. І власне цей момент стараються імперіялісти використати для залякування народів, для навіяння їм думки про необхідність політичного об'єднання. Це об'єднання потрібне, насамперед, великим, найбільш цивілізованим країнам. Воно дало б їм змогу повністю і без перешкод використати для себе всю свою економічну перевагу над меншими і економічно слабшими країнами. Річ у то-

му, що буржуазія великих країн, спираючись на експлуатації колоній і керуючись, насамперед, власними класовими інтересами, розвинула надмірно (понад дійсні потреби власних країн) або однобічно власну промисловість. Ця промисловість мусить мати забезпечені джерела сировини і ринку збуту. Цих джерел сировини і ринків збуту буржуазія великих країн мусить шукати, як правило, поза межами власної країни. Зрозуміло, що державні кордони, власні економічні інтереси окремих народів стають на перешкоді в цьому шуканні джерел сировини і ринків збуту. Для буржуазії великих країн справа була б ідеально розв'язана тоді, коли б зникли і кордони національних держав і окремі економічні інтереси народів. На цій основі і родяться концепції «Нових Європ».

Ніхто не стане заперечувати того, що сьогодні взаємна економічна залежність народів досить значно зросла. Але у зв'язку з цим постає питання: чи ідеї найтіснішого економічного співробітництва народів не можна здійснити в системі вільних національних держав усіх народів? Чому для здійснення ідеї економічного співробітництва потрібне обов'язково політичне об'єднання? Немає жадних об'єктивних перешкод до того, щоб ідею тісного економічного співробітництва здійснити в системі вільних національних держав. Лише тоді можуть бути гармонійно поєднані як інтереси великих, так і інтереси малих країн і народів. Лише тоді можна буде встановити справжнє економічне співробітництво між народами.

Поневолені народи не сміють забувати того, що однією з найбільш поширених форм економічної залежності країн одна від одної в системі світового господарства є залежність колоній від метрополій. Ця залежність дуже вигідна метрополіям і цілковито невигідна колоніям. В наслідок саме цієї залежності північні народи досягнули сьогодні вершини економічного добробуту і розквіту, а поневолені народи опинилися на дні економічних злиднів. І цей стан вимагає якнайскоршої і якнайрадикальнішої зміни. Постава народів супроти концепції «великопростірного господарства», здійснюваної у гітлерівській «Новій Європі»,

якнайвимовніше показує, як того роду концепції оцінює більшість народів.

Економічний чинник сьогодні ні трохи не протирічить ідеї нації. Найвищою метою економіки є максимальний розвиток продукційних сил країни. Цей розвиток має забезпечити населенню країни оптимальні умови економічного життя. Як показує дотеперішній історичний досвід, продукційні сили досягли максимального розвитку всюди там, де народи мають, насамперед, повну політичну незалежність, мають свої власні державні організації. Лише повна політична незалежність народів забезпечує їм максимальний розвиток творчих духових сил. А розвиток духових сил є першою передумовою розвитку продукційних сил у цілому. Лише на основі повної рівноправності народів, загартованої їх цілковитою політичною незалежністю, економічна співпраця між народами може дати справді позитивні і гарні результати, тобто може причинитися до справжнього піднесення життєво рівня усіх народів.

Відомо, що большевики, і як соціалісти, і як представники великоросійського імперіялізму, завжди були за велику централізовану державу і проти відокремлення від Росії неросійських народів. Ленін, однак, розглядаючи економічну основу прагнень народів до творення національних держав, у статті «Про право націй на самовизначення» примушений був писати:

«Немає сумніву, що більша частина Азії, найбільш населеної частини світу, перебуває в стані або колоній „великих держав”, або держава, надзвичайно залежних і пригноблених національно. Але хіба ця загальновідома обставина хитав хоч скількинебудь той безперечний факт, що в самій Азії умови найбільш повного розвитку товарного виробництва, найбільш вільного, широкого й швидкого росту капіталізму створились тільки в Японії, тобто тільки в самостійній національній державі?.. Лишається незаперечним, що капіталізм, розбудивши Азію, викликав і там повсюди національні рухи, що тенденції цих рухів — створення національ-

них держав в Азії, що найкращі умови розвитку капіталізму забезпечують саме такі держави... Приклад балканських держав теж говорить... що найкращі умови розвитку капіталізму на Балканах створюються якраз в міру створення на цьому півострові самостійних національних держав» («Вибрані твори», т. 1, 1939 р.).

До слів Леніна ми повинні ще додати, що національна держава забезпечує максимальний розвиток продукційних сил не лише за капіталізму. Історичний досвід показує, що і при феудалізмі продукційні сили розвивалися якнайкраще лише в національній державі. Приклад «першої соціалістичної країни на світі» — приклад СРСР, в якому большевицька кліка всіляко гальмує економічний розвиток національних республік, показує, що і за соціалізму вони найкраще можуть розвиватися лише в національній державі.

Після першої світової війни зродилася ідея **тісного співробітництва держав і народів**. Від того часу ця ідея не сходить із денного порядку міжнародної політики. Після першої світової війни в порядку реалізації цієї ідеї створено Лігу Націй, після другої світової війни — Організацію Об'єднаних Націй.

Яка мета міжнародного співробітництва? В чому мала б полягати його суть? Конкретно міжнародне співробітництво мало б полягати в тому, щоб мирним шляхом вирішувати всі міжнародні політичні, економічні, культурні й соціальні проблеми і в цей спосіб не допускати до воєн між народами, а сприяти їх загальному культурному і цивілізованому прогресові.

Не важко зрозуміти, що беручи справу теоретично, сама ідея міжнародного співробітництва є **об'єктивно прогресивна ідея**, вона в нічому не заперечує ідеї нації. Досвід, однак, показує, що створені міжнародні організації, завданням яких є реалізувати і культивувати цю ідею, далеко не виконують свого завдання. Міжнародні організації не дбають про повне здійснення тих високих принципів, які вони проголосили як керівні принципи своєї діяльності. Організація Об'єднаних Націй, як перед нею і Ліга Націй, не добилися покищо ні того, напр., щоб справді «розвивати друж-

ні відносини між націями на основі поважання принципу рівноправності і самовизначення народів», ні того, щоб «здійснювати міжнародне співробітництво... в заохочуванні та розвитку поваги до прав людини та основних свобод для всіх...» Большевицький ССРСР, член Організації Об'єднаних Націй, поневолює сьогодні народи Східньої і Південно-Східньої Європи, народи Кавказу і Азії. ССРСР становить сьогодні величезну тюрму народів, у якій цілком не існують жадні, найменші хоча б, демократичні свободи. Саму Організацію Об'єднаних Націй большевики стараються перемінити в знаряддя своєї імперіялістичної політики, стараються зробити з неї ту інституцію, яка забезпечувала б їхні імперіялістичні загарбання. Зрозуміло, що всі народи світу і, зокрема, поневолені народи, які бачать, до чого змагають большевицькі імперіялісти, мусять ставитися з певним недовір'ям як до Організації Об'єднаних Націй, так і до самої ідеї міжнароднього співробітництва в сучасних конкретних історичних умовах. Всі народи світу щиро прагнуть до співробітництва, але це співробітництво мусить дійсно переслідувати ті ідеальні цілі, які зафіксовані в Статуті Організації Об'єднаних Націй. Коли ж є інакше, коли в більшості випадків окремі члени Об'єднаних Націй ці цілі цілковито ігнорують, то народи в даних умовах мусять оцінювати Об'єднані Нації не інакше, як знаряддя імперіялістичної політики в руках деяких її членів.

Ідея міжнароднього співробітництва може бути цілком зреалізована лише при умові повного здійснення принципу самовизначення народів. Доки існують панівні і поневолені народи, доки одні нації поневолюють інші, слабші від себе, народи, доти не може бути мови про загальне довір'я між народами. А без такого довір'я між народами не може бути і мови про якусь ефективну міжнародню співпрацю.

Український народ щиро прагне до якнайтіснішого і найщирішого співробітництва з усіма народами світу. Він не погодиться, однак, ніколи з фактом поневолення України большевицькою Москвою і буде завжди боротися всіма засобами за повне своє полі-

тичне і економічне визволення. Доки членом Організації Об'єднаних Націй буде большевицький ССРСР, який вже майже 30 років жорстоко гнобить і експлуатує Україну, доки Об'єднані Нації будуть погоджуватися з фактом поневолення України большевицькою Москвою, доти український народ не може мати повного довіря і до Об'єднаних Націй, і до самої ідеї міжнароднього співробітництва. Коли ж український народ здобуде свою самостійну національну державу, він буде йти в авангарді боротьби за найширше співробітництво між усіма народами світу.

Коли взяти програмові декларації альянтів, зроблені ними впродовж другої світової війни, то вони, по суті, становлять крок назад, навіть у порівнянні в 1918 роком. Вілсон у своїх 14 точках 1918 р. зовсім виразно і недвозначно висунув принцип самовизначення народів як основний принцип упорядкування світу. У Версальському мирному договорі 1919 р. держави-переможці, хай лише формально, заявили про свою готовність «покласти в основу врегулювання європейських відносин принципи визволення поневолених народів, по можливості, національних границь і створення умов, що дали б кожній нації можливість самостійного національного і господарського життя». В одній же з перших програмових декларацій альянтів у час другої світової війни, в т. зв. Атлантийській хартії, як основну мету висувається повернення «статус кво», який існував до початку гітлерівської агресії. не зважаючи на те, що цей «статус кво» в багатьох випадках був грубим потоптанням принципу самовизначення народів, грубим потоптанням ідеї нації. У другому програмовому документі нашого часу, документі, який лягає в основу організації сьогоденного світу, в Статуті Організації Об'єднаних Націй, основною метою ставиться «підтримувати міжнародній мир і безпеку», «укріпити рівність прав великих і малих націй», «розвивати дружні відносини між націями на основі поважання принципу рівноправності і самовизначення народів». Отже, першочерговою метою організації ставиться підтримання міжнароднього миру, маючи на увазі весь той політичний уклад світу, який настав

після розгрому т. зв. держав осі і їх сателітів. Щойно на другому пляні говориться про розвивання дружніх відносин між націями на «основі поважання принципу рівноправності і самовизначення народів». Треба сказати, що говорити 1945 р. лише про «поважання» принципу рівноправності і самовизначення народів, це значить говорити в цій справі рішуче замало. Це треба дуже виразно підкреслити, головню тому, що в результаті перемоги альянтів над гітлерівською Німеччиною народи майже всієї Південно-Східньої, а частинно і Середньої Європи опинилися фактично під пануванням большевицької Москви і всі вони, не гворячи вже про неросійські народи ССРСР, фактично позбавлені самостійности. А майже 30 років існування большевицького ССРСР підтверджують, що большевицька Москва найбільший ворог самостійности народів. Хто говорить сьогодні лише про «поважання принципу самовизначення народів», той фактично дас вільну руку большевицьким імперіялістам.

Є ще й інші моменти, які дають нам підставу твердити, що сьогодні, в порівнянні до 1918 р. щодо ідеї нації, керівні політики, всупереч розвизковим тенденціям сучасного світу, роблять, властиво, крок назад. Візьмім до уваги лише те, що говорилося недавно на різних повосенних конференціях, на яких визначувалися державні кордони, визначувалася доля багатьох народів. Якими аргументами послуговується останню дипломатія? Безперечно, вона говорить також і про право нації на самовизначення. Але якже ж водночас одверто і впевнено, напр., большевицька дипломатія, яка найбільш кричить про самовизначення народів, говорить про «сфери впливів», про потребу «забезпечення державних інтересів»! Як одверто большевицька дипломатія говорить про те, що Советський Союз мусить мати біля своїх кордонів «дружні країни», розуміючи під «дружніми» такі країни, які могли б цілковито контролювати большевицька Москва! Як часто гворять сьогодні дипломати про т. зв. «стратегічні позиції», «стратегічні кордони»! І хіба ж це все має щось спільного з визнанням національного моменту принципом організації сьогоднішнього світу?

Сьогоднішню поворотну хвилю імперіялізму, що її переживаємо, можна порівняти з такою ж поворотною хвилею абсолютизму, що її пережила Європа після Віденського Конгресу. 1815 р. февдально-абсолютистична реакція святкувала свою перемогу над ідеєю «свободи, рівності, братерства». Над Європою, розбудженою до нового життя Французькою Революцією, став із багнетом Священний Союз. Його метою було протидіяти «революції», втримати «старі порядки». Жандармом цього союзу була царська Росія. Над світом, розбудженим до нового життя всім дотеперішнім історичним процесом, над світом, велику частину якого становлять поневолені і експлуатовані народи, стала сьогодні Рада Безпеки, одним із постійних членів якої є найбільший хижак світу — большевицький ССРСР. Мета Ради Безпеки, як це можна встановити на основі її дотеперішньої діяльності — зберегти той політичний уклад світу, який настав після другої світової війни, і який в наслідок імперіялістичних загарбань Кремля характеризується грубим потоптанням навіть тих здобутків людства, яких воно досягло в наслідку першої світової війни. Як царська Росія у ХІХ ст. відіграла роль жандарма Європи, так сьогодні большевицький ССРСР, як постійний член Ради Безпеки, відіграє роль жандарма цілого світу. Над єдино-справедливим принципом фактичного самовизначення народів тріумфус сьогодні ідея «сфер впливів», «державних інтересів», «стратегічних кордонів». Та так, як Священний Союз не зберіг від упадку ні абсолютизму, ні політичної системи в Європі, створеної Віденським Конгресом (вже 1848 р. всю Європу потрясла «весна народів»), так не закріпить сьогоднішнього політичного укладу світу і Рада Безпеки, яку большевики хочуть перетворити в знаряддя свого імперіялізму. Вже сьогодні передові люди багатьох народів бачать, до чого ведуть большевики, і домагаються зміни окремих параграфів Статуту Об'єднаних Націй. Вже сьогодні різні держави, в тому числі також і держави, які є постійними членами Ради Безпеки, домагаються скасування т. зв. права вета, яке прийнято в Раді Безпеки. Вже сьогодні народи Схід-

ньої і Південно-Східньої Європи ведуть боротьбу проти большевицьких імперіялістів.

Яких заходів не вживали б сьогодні керівні політичні діячі окремих країн, вони нічого не можуть зробити, щоб унеможливити повну перемогу ідеї нації. Вони не можуть нічого зробити, поперше, тому, що така перемога зумовлена основною тенденцією сьогоденішнього політичного розвитку світу. Вони не можуть нічого зробити, подруге, тому, що **серйозним фактором історичного процесу є сьогодні народні маси.** Вони впродовж останнього півтора сторіччя навчилися самі впливати на історію і, згідно зі своїми інтересами, вирішувати свою долю. Треба пам'ятати, що впродовж останнього півтора сторіччя відбулося більше революцій, тобто більше разів підметом історії ставали самі маси, як впродовж усієї історії людства до того часу. Хто схоче сьогодні, не зважаючи на прагнення найширших народніх мас, вести лише свою окрему, ворожу народнім масам, політику, тому ці маси у відповідний момент і по-своєму нагадають про себе.

VIII.

Концепція Самостійности України своїм політичним вістрям скерована проти ССРСР, проти большевицької тюрми народів.

Коли 1917 р. большевики захопили в свої руки владу в Росії, світ недооцінював небезпеки большевизму. Більшість політиків у світі в зв'язку з большевизмом цікавило в той час лише питання, чи большевики приймуть на себе всі міжнародні зобов'язання колишньої царської Росії, чи забезпечать економічні інтереси чужоземних країн, чи ні. На самий большевизм в той час вони дивилися як на експеримент, заздалегідь приречений на провал. Ніхто з керівних політиків недооцінював тієї небезпеки, яку для майбутнього світу становило знищення большевиками самостійних національних держав, утворених окремими народами на території колишньої царської Росії 1917-28 рр. Большевикам дозволено здушувати національно-визвольну боротьбу українців, білорусів, грузинів, вірменів, народів Середньої Азії, дозволено реставрувати царську

імперію. Ці народи, в тому числі і український народ, у їхній боротьбі з большевицькою агресією залишено самим собі. Ніхто в світі в той час не розумів того, що лише поділ Росії на окремі національні держави назавжди унеможливить відродження найреакційнішого російського імперіялізму, який впродовж багатьох сторіч був найбільшою загрозою і ганьбою для світу.

Як наслідок недооцінення керівними політиками світу тієї небезпеки, яку являло собою 1918-23 рр. загарбання большевиками національних держав окремих народів кол. царської Росії, сьогодні світ має до діла з загарбанням большевицькою Москвою половини Європи і з небезпекою поширення большевицького панування не лише на цілу Європу й Азію, а й поза ці континенти.

Сьогодні більшість народів, мабуть, уже правильно оцінює небезпеку большевизму. Більшість народів у світі, мабуть, сьогодні вже розуміє, що, щоб назавжди звільнитися від загрози імперіялізму Москви, треба сьогоднішній багатонаціональний ССРСР перебудувати на принципі самовизначення народів. Лише розчленувавши ССРСР на ряд національних держав, назавжди унеможливиться відродження імперіялізму Москви. Концепція Самостійної України буде основним елементом пляну знищення большевицької тюрми народів, яка становить сьогодні гніздо найганебнішої реакції і найнебезпечнішої агресії у світі, буде основним елементом впорядкування Східньої Європи і величезної частини Азії. Побудова українським народом Самостійної Української Держави буде величезним кроком вперед на шляху до встановлення дійсної рівноваги в світі і забезпечення тривалого миру між народами.

Історичний процес виразно розвивається в напрямі повної реалізації принципу самовизначення народів, у напрямі ліквідації капіталізму як суспільно-економічної формації. В цілковитій відповідальності з цими тенденціями остається концепція Самостійної України українського національно-визвольного революційного руху. Ідеї українського національно-визвольного революційного руху вірно відображають ті величезні

переміни, які dokonується в об'єктивному світі. Це означає також, що боротьба в ім'я цих ідей закінчиться повною перемогою. Така закономірність історичного процесу.

Концепція Самостійної України відповідає також розвитковим тенденціям історичного процесу українського народу. Вистачить тільки пригадати, що протягом цілого XIX ст. українська проблема — це була лише культурна проблема: проблема мови, етнографії, літератури, історичної науки. До 1919 р. політичні аспірації більшості українського народу не сягали далі автономії. 1918 р. український народ утворив свою національну самостійну державу. Від того часу ідея Української Самостійної Держави не сходить із порядку дня в житті українського народу. Вона з кожним роком, з кожним днем стає найріднішою власністю щораз ширших українських мас. Вона з кожним роком, з кожним днем мобілізує нові й нові тисячі на революційну боротьбу проти окупантів за повне національне визволення. Коли Визвольні Змагання українського народу 1917-20 рр. дали йому одні Крути, то сьогодні, 1946 р., визвольна боротьба українського народу дає йому тисячі Крут. Крутянським побоевищем стала сьогодні величезна частина території України. Смерть тисяч борців за волю України сьогодні, хоч як це звучить парадоксально, означає, що наша повна перемога буде вже завтра.

Український національно-визвольний революційний рух не лежить колодою на розвитковому шляху історичного процесу. Він іде вногу з тим усім, що dokonується у світі. Він є складовою частиною тієї величезної сили, яка сьогодні руйнує старий світ і буде новий. Він являє собою те нове, об'єктивно прогресивне, яке лише народжується. Ми, учасники українського національно-визвольного революційного руху, не епігони минулого, а пробойовики майбутнього! Ми, що боремося «за Українську Самостійну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі», можемо про себе сказати словами Франка: «**Ми — пролог, не епілог!**»

Центр

Квітень 1947 р.

Степан Бандера

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ, А НЕ ТІЛЬКИ ПРОТИРЕЖИМНИЙ РЕЗИСТАНС

Український визвольний рух, мотором якого є ідеологія й концепція українського революційного націоналізму, єдиний в цілому нашому політичному житті останніх двох десятиріч, іде послідовно своїм шляхом, постійно зростає, продовжує й поширює свою боротьбу через усі величезні потрясання і зміни, які переживає наша Батьківщина. Він переможливо переборює всі намагання ворогів України знищити його.

Большевицька Москва слухно вбачає в українському націоналістичному, революційно-визвольному русі найбільш непримиреного, небезпечного ворога, що безупинно веде боротьбу з нею на всіх фронтах і відтинках, який все наступає, не тільки підтримує, але й успішно поширює, скріплює протибольшевицьку визвольну революцію. Наша боротьба з Московією ведеться скрізь, в Україні, серед інших народів поневолених большевизмом і на закордонних теренах. Рівнорядно з нашим наступом на позиції московського імперіалізму й комунізму, большевики ведуть усильні намагання, щоб знищити наш рух усюди, докорінно. Головний фронт боротьби проходить на Українських Землях. На закордонних теренах існує його продовження, скрізь діє націоналістичний рух, як одностайна сила й акція.

Всі намагання Москви знищити український націоналістичний, революційно-визвольний рух ОУН-УПА фізично, тотальним наступом з чола — виявились даремними. Не зважаючи на найтяжчі умовини боротьби й великі жертви, наш рух продовжує боротьбу, розвивається далі. Велика, чиста ідея української нації, змагання за Волю України й за Божу Правду на українській землі — це невичерпне джерело сили нашого руху, а витворені в боротьбі високовартісні при-

Передрук статей того ж автора, що були поміщені в «Українському Самостійнику», 1950, чч.: 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15.

кмети націоналіста-революціонера, досконалі методи організації й способи дії дають йому незломну снагу, міць і гарт. Бог благословить і спомагає нашу боротьбу за правду, проти червоного царства сатани.

Ворог розуміє, що самим фізичним винищуванням не зламати йому української революції, українського націоналізму. Тому він докладает всіх зусиль, щоб заатакувати самі джерела й головні внутрішні підпори його міці, намагається конечно нищити саму ідею українського націоналізму.

Проти націоналістичного руху, як в Україні, так і на чужині, большевики ведуть вперті намагання знищити його, розложити. Але пряме атакування його з большевицьких позицій безуспішне. Тому ворог старається досягти своєї мети при допомозі тих проти-націоналістичних чинників і явищ, які існують в українському політичному житті за кордоном. Він старається різними способами використовувати їх для себе, підсилювати і спрямовувати на потрібні йому тори. Бити націоналістичний рух таки українськими руками — це головна напрямна большевицької диверсії.

До таких самих наслідків, корисних большевицьким бажанням, ведуть на ідеологічному й політичному відтинку всі тенденції наближення до комуністичних позицій, будовання на них перехідних помостів. Затерти чітку межу поміж самостійницьким, визвольним рухом і російщиною чи комунізмом, засипати прірву поміж ними — це перша мета ворожих намагань по лінії ідейної демобілізації українського самостійництва. Кожне того роду явище, що творить вилам у непримиренності супроти ворога і його позиції — шкідливе визвольній справі, без огляду на те, з яких мотивів воно походить.

В українському політичному житті за кордоном існує багато таких проявів, які сприяють большевицьким намаганням знищити націоналістичний рух і підірвати його визвольницьку дію. Вони мають різnorodні причини, а серед їхніх заступників і виконавців часто бракує належного усвідомлення й розуміння того, яку шкідливу роботу вони виконують у відношенні до визвольної протимосковської боротьби. Але таке

нерозуміння ані трохи не зменшує шкідливості таких явищ. Вони по суті йдуть на користь ворожим намаганням. Навпаки, це часто збільшує ту шкідливість і покривається з головною тенденцією большевицької Москви — атакувати, підривати й нищити самостійницький націоналістичний рух з нібито українських позицій, українськими руками, впрягти до того й використовувати українські сили. В оцінці й у трактуванні таких явищ мусимо дивитися в першу чергу на їхнє діяння й наслідки, а не тільки на спонуки й наміри їхніх спрочинників.

Боротьба на ідеологічно-політичному фронті проти всіх видів московського наступу й підступу має першорядне значення в цілому визвольному змаганні. Націоналістичний рух мусить виступати цілком чистий і революційно-безкомпромісовий супроти всього, що походить від московського большевизму, або до нього доводить, хоч би в дальших, зразу невидних наслідках. Усі питання ідеологічного й політичного порядку треба розглядати передусім із погляду боротьби з московським імперіялізмом і його формою — інструментом — комунізмом. Все що послабляє наші позиції в тому відношенні, що притуплює, зменшує чи затемнює діаметральну протиставність, революційну непримиренність, ідейно-моральну й програмово-концепційну вищість українського націоналізму супроти московського большевизму — треба викривати й усувати з нашого політичного життя.

Рівнож в такому пляні мусимо розглядати те, що діється на міжнародньому форумі й розшифровувати справжній, глибоко прихований сенс усього того, до чого большевики прикладають руки, большевицьку стратегію на ідейному форумі в світовому масштабі.

Ставимо собі за завдання докладніше висвітлити деякі намагання з боку відкритих і притаєних противників українського націоналізму звести визвольний рух з його властивого шляху, підсунути йому неправильні і шкідливі позиції. Не займаємося тут тим, що відкрито поборює, опрокидує революційно-визвольний рух. Хочемо виявити правдиву істоту таких явищ, які роблять це при сповидному прихильному до нього відношенні.

Провідна, й для всіх того рода намагань спільна лінія полягає в тому, щоб сучасну визвольну боротьбу звести з її націоналістичного шляху, шляху повноцілої Української Національної Революції — на шлях тільки протирежимного спротиву-резистансу.

Ця лінія спільна і для тих, що з різних причин відійшли від українського націоналізму чи не спроможні його сприйняти й хотіли б потягнути за собою на протинаціоналістичні манівці цілий визвольний рух, як і для тих, що уважають таку лінію за перехідний, тепер конечний етап до підкошення й повного знищення визвольного руху.

*

Намагаючися збити визвольний рух з його націоналістичного революційного шляху, його противники часто послуговуються методом фальшиво представляти й пояснювати правдиві позиції сучасної визвольної боротьби в Україні, як теж обосновувати такі намагання фальшивим висвітлюванням потреб і умовин розвитку визвольних змагань.

Одною з таких фальшивих сугестій, що намагаються причепитися до нашого руху і впливати на дальший його розвиток є наступна комбінація тез і висновків:

В 1941-43 роках, мовляв, виявилось, що на Осередніх і Східніх Українських Землях ідеологія й програма українського націоналізму та його концепція української національної революції — неприемливі. За двадцять літ панування большевизму в Україні сталися такі зміни в суспільно-політичному думанні широких мас українського народу, що світогляд, ідейно-програмові цілі марксо-большевизму в теорії знайшли загальне визнання, прийнялися як правильні, найпоступовіші, а весь найкращий найактивніший, елемент середнього й молодого покоління, вихований на большевицькій ідеології, є з переконання ідейно-комуністичний. Все незадоволення — ґрунт для мобілізації мас до революційної боротьби — серед подавляючої більшості народу йде не по лінії принципового заперечення комунізму, його цілей і основних засад, а по лінії заперечення тільки актуальної практики больше-

вицького режиму, що стоїть у повному противенстві до «приємливих, шляхетних» ідей теоретичного комунізму. В площині національно-політичної свідомості й таких же прагнень в масі українського народу нема тепер принципового глибокого заперечення самої істоти імперіялізму й духа Москви, яка намагається задушити духову культуру, національно-державну й суспільно-економічну самобутність української нації. Відчуття й освідомлення того, національний інстинкт — уже притуплені. Існує тільки заперечення суспільно-економічного визиску, економічного упослідження України й терористичного тоталізму большевицького режиму.

Тому боротьба за визволення України, щоб залучити до активної участі широкі маси, а передусім динамічний, здібний до революції молодий елемент, — мусить ніби то бути в цілій постановці, отже і в програмово-концепційній, пристосована до тих даних, мусить завернути з націоналістичного шляху на шлях тільки протирежимної боротьби. Боротьбу за повалення большевицького поневолення України годі сперти в основі на національно свідомий, рішуче протимосковський і протибольшевицький революційний елемент, бо такого, буцімто, в Україні дуже мало. Її треба сперти на все, що наставлене проти самого режиму, проти існуючого стану. І в тому треба розраховувати не тільки на тих, хто в засаді проти московського імперіялізму і проти комунізму, але так само й на тих, хто за комунізм, за його здійснення, а вороже відноситься до режиму й його практики за «зраду комунізму». Замість «непопулярного» заперечення цілості большевизму, треба визнати за позитивні «здобутки жовтневої (тобто большевицької) революції», і виступити в ролі їх захисників перед режимом, який їх зрадив.

Все це, ставиться не як допоміжні, тактичні прийоми для підсилення, чи відтяження головного нашого фронту, — але навпаки, як основну концепцію визвольної революції. Отже це вже не проблеми політичної тактики на окремих відтинках, в роботі серед деяких середовищ, а тільки питання власної, основної програми. Мовляв, нам треба саме такі основні поло-

ження прийняти за головні лінії й на них будувати все. Відповідно до того треба відкинути дотогочасні, «пережиті вже» засади українського націоналізму, викоренити їх у власних рядах, змінити свою ідеологію й програму.

Що це значить?

Сама діагноза політичного ґрунту на ОСУЗ, яка служила за вихідну для такої концепції базується на невірній оцінці ґрунту, національної свідомости, політичного наставлення народніх мас і революційних, динамічних елементів.

Вона заперечує націоналістичну визвольну концепцію, достатню живучість й динаміку природних націоналістичних потенцій в українському народі та спроможність ідеології українського революційного націоналізму захопити народ, підняти його на боротьбу за «бути чи не бути». Замість національної революції в повному сенсі, вона висуває концепцію тільки протирежимної боротьби, йдучи за самообманом, що програмовий мінімалізм — усунення самого режиму й виправлення, — а не докорінна зміна — суспільно-політичного ладу, клич рятівання «здобутків» жовтневої революції, а не повного відкинення її теорії і практики — швидше поведе народні маси на боротьбу, ніж максимальна програма нашої революції. Така концепція заперечує спроможність українського й інших поневолених большевицькою Москвою народів визволитися спільною революційною боротьбою, ставить на всі незадоволені з режиму елементи, на комуністичні й російські в такій самій мірі, як на здецидовані протимосковські й протикомуністичні сили.

Ціла революційно-визвольна боротьба визначена двома основними процесами: будуванням власної сили визвольного фронту і побороуванням ворога, нищенням його сил і позицій. В тих рамках існує широка скаля похідних і переходових процесів як напр.: приєднування співдії чи прихильности різних сторонніх, чужих сил; відтягування їх від ворога; порізнювання його з третіми чинниками; демобілізування, неутралізування різних елементів у ворожому таборі; перетворювання цілої обстановки зударів з ворогом на найбільш спри-

ятливу для нас, а трудну для ворога; активізування, посилювання одних площин і відтинків боротьби, а зменшування інших — відповідно до відношення сил і важливості одних і других для обох сторін. Багато таких питань з обсягу стратегії й тактики визвольної революції має дуже велике значення. Для їх доцільного найуспішнішого розв'язання застосовуються методи, завжди відповідні до обставин й проводиться різні політичні акції, започатковуються й підсилюються різні процеси і в чужому, ворожому середовищі.

В осередку організування визвольної революції треба ставити кристалізацію, удосконалення й поширення серед мас націоналістичної ідеології, програми, визвольної концепції та добирання, вирощування й формування на тій базі власної сили, її основи — кадрів непохитних визнавців і борців. Необхідно просліджувати глибинно те, що живе й нуртує в народі, не тільки на поверхні, уже виявлене, але не менше те, що часто притаєне, в підґрунті. Тоді незмінний по суті зміст націоналістичної ідеології формується у найбільш промовисті в актуальному етапі конкретні положення. Добираються, залучуються й формуються такі сили, що по своїй глибокій природі є націоналістичні й революційні. Знову ж при односторонньому наставленні роботи тільки на актуальні акції і на мобілізування до них якнайбільше учасників, на перший плян виступають тактичні міркування. В правильному ставленні нашої революційної роботи мусять завжди провадитися в гармонійному погодженні обидва процеси: ґрунтовне формування рушіїв і головної сили революції, в широкому масштабі, послідовно, через різні етапи, і — ведення актуальної революційної боротьби в формі різних акцій, що дають відсіч ворогові й мобілізують маси.

Дехто не розуміє й нехтує важливістю процесу ґрунтового формування елементів власної сили, зводить революційну діяльність тільки до актуальних, проминаючих акцій. Через те розглядає все під одним кутом — мобілізації до цих акцій такими засобами і кличами, які дають швидкий, найбільший ефект. Через таку односторонність легко загубити напрямок розвит-

ку національної революції на довшу мету, прийняти окремі вимоги тактики одного періоду діяльності за основну концепцію, за генеральну лінію.

Процес збирання, плекання, формування й вироцуння власної сили визвольної революції мусить відбуватися на правильних засадах українського революційного націоналізму, на його ідеологічних, програмових істинах. Тому супроти власних рядів, перед українським народом мусять бути належно поширювані й висвітлені наші цілі, наша ідеологія й програма, наша визвольна концепція в цілій своїй суті, повністю. Наші основні засади мусять бути не тільки збережені й розвиті, але й з'ясовані у власному середовищі в повній чистоті, без жадних викривлень під впливом різних тактичних міркувань. Тільки на такій основі, в такому дусі можна формувати ряди борців за визволення, які не піддадуться жадним атакам ворога. Тільки поставивши перед українським народом цілком ясні, чисті, безкомпромісові цілі визвольної національної революції, можна повести його на найтяжчу боротьбу, яка вимагає незмірних жертв, і яка єдина може принести волю нації.

Всілякі пристосування власних ідеологічних і програмових засад до зовнішніх впливів, викривлювання чи зменшування їх відповідно до тактичних вимог на відтинках нашої діяльності в чужому, чи ворожому середовищі, підкопує самі основи визвольної боротьби. Через ідейно-програмову опортунізацію, через відступлення від повноти й чистоти власних цілей, замазання їх в очах народніх мас — ставиться під знак запити успішність і доцільність визвольної революції, вціплюється сумнів, чи можлива й доцільна така боротьба за применшені, половинчасті цілі, які не відповідають вповні духові й потребам України.

Наша визвольна концепція, ідеологія й програма українського націоналізму мусить чітко відбивати найістотніші прагнення українського народу, в найчистішій формі, без сторонніх і ворожих сугестій і викривлень, а одночасно формувати національно-політичну свідомість.

Натомість в усій політичній, пропагандивній роботі

на чужому ґрунті й супроти ворожого середовища єдино моменти тактичної доцільності рішають про те, як треба підходити, які сторони й цілі української визвольної боротьби підносити, в якому наświetленні. Тільки частина цілей нашої визвольної боротьби відповідає прагненням сторонніх чинників, чужих народів та деяких елементів, що — по волі, чи по неволі — є складовими, чи знаряддям ворожої сили. Такі універсального значення елементи нашої програми виставляємо й пропагуємо скрізь однаково, на всіх відтинках. Натомість деякі наші програмові положення, які мають засадниче значення в цілій націоналістичній ідеології, відбиваючи питоменні прагнення й потреби українського народу, для деяких сторонніх чинників, до яких теж звертається наша діяльність — не важні, байдужі. Наголошування саме таких цілей і кличів перед тими сторонніми чинниками було б цілком недоцільне, безуспішне. Для здобуття прихильності й співдії чужих сил, а так само для ідейно-моральної демобілізації в ворожому таборі, треба підбирати й виставляти такі з-поміж наших кличів, які промовляють переконливо й притягаюче до тих чужих елементів. Натомість, якщо би ставити як програмові цілі для власного табору, перед українським народом тільки ті кличі, обмежитися тільки до них, — то це замість мобілізувати, вносило б тільки баламутство, розгублення.

В міру щораз ширшого розгортання дії української визвольної національної революції, в міру активізування й посилювання все нових відтинків боротьби в широких масштабах, з впливом не тільки серед українського народу, але з перенесенням нашої офенсивної революційно-політичної акції на чужонаціональні терени й у вороже заплілля, в парі з тим, як українська національна революція стає авангардом і організатором спільної, визвольної протибольшевицької революції багатьох народів — арсенал нашої політичної зброї мусить відзначитися дуже широкою скалею. Великого значення набирає розрізнення поміж властивою, повною програмою, на якій мобілізується й формується власні сили, і політично-пропагандивною так-

тикою на окремих відтинках. В процесі розгортання революційної дії Організація виробила собі високоякісні політичні здібності в застосуванні різноманітної політичної тактики, вона влучно й успішно підбирає методи й ключі, відповідно до середовища, терену й цілої конкретної обстановки. Широкий діапазон політичної роботи і відповідаюча йому широка скаля тактичних прийомів характеризують сучасний етап революційно-визвольного руху в Україні.

✱

В революційній концепції визвольна боротьба провадиться на всіх ділянках життя, широким фронтом, у різних формах, як постійно діючий і всезростаючий (перманентний) процес, аж до повної перемоги. Революційне змагання — це національна боротьба в площині духовости, культури, боротьба суспільно-політична й мілітарна, за повне знищення існуючого стану, його змісту й за побудову цілком нового, під кожним оглядом кращого стану, який відповідає потребам і бажанням українського народу. Збройна боротьба творить суттєву складову частину цілої революції. Всенародне повстання, збройний зрив цілого народу й остаточне повалення фізичної основи й сили ворога в відповідний момент — має завершити визвольну боротьбу, забезпечити будівництво самостійної держави, ладу національної й соціальної свободи.

Повстанчі дії й усяка збройна боротьба мілітарної сили революції має завдання давати відсіч ворогові, давати захист народові, творити опору й охорону руйнівних сил революції, посилювати й увидатнювати цілість революційного процесу, плекати, формувати й розвивати збройну силу революції, щоб на відповідному етапі мобілізувати в Повстанчій Армії всі сили революції. В цілому розвитку революційної боротьби величина, форми організації, обсяг і методи дії збройних сил — можуть мінятися, вони пляново нормуються в застосуванні до цілоти революційного процесу.

При многогранності й складності революційної дії мусить існувати єдність і пляновість. Запевняє її єдність ідеологічна, одна програма й одна стратегічна

концепція, політична й організаційно-оперативна координація. Ідейно-політична й організаційно-оперативна єдність запевнена від початку органічною єдністю цілого руху.

Дехто визнає змісл визвольної мілітарної боротьби, нехтуючи всі інші ділянки й види революційної дії. Зневіра в можливість й успішність широкої, затяжної революційної боротьби підказала деяким одиницям узалежнювати справу визвольного змагання від розвитку міжнародньої ситуації й від відношення сторонніх сил.

Такі люди трактують цілу революційну боротьбу в Україні не як властивий шлях до визволення, а тільки як фактор, що звертає увагу зовнішнього світу на українську справу, з'єднює їй прихильників та пособляє нашій зовнішньо-політичній роботі. Розцінюючи під тим самотнім кутом красву боротьбу, такий погляд признає вартість мілітарним діям УПА, тільки тому, що вони найголосніші й найбільше притягають увагу чужинних чинників. Але властивий революційний процес, залучування щораз ширших народніх мас до визвольної боротьби, не має суттєвого значення в очах тих людей, які не вірять у власні сили й у можливість визвольної протибольшевицької революції.

Такий погляд може видаватись оправданим тільки тоді, коли дивитись на справи революції поверхово, на її зовнішні вияви й на зовнішній ефект, а не на її внутрішні розвоєві потреби й закономірності.

Загальна політична ситуація, яка склалася після війни, зробила неможливим щораз більше поширення мілітарних дій, розгортання повстанчих операцій. Прийшов період всестороннього й глибинного революційного процесу, в якому мілітарна сторона служить передусім підсиленню суспільно-політичних секторів революції. У цілісній стратегії революції звуження дієвої мілітарної сили й її акції ніяк не рівнозначне з послабленням, зменшенням сили революції, цілого революційного процесу. Бо Повстанча Армія й мілітарні дії — це складова частина, одна з функцій і форм революційної боротьби, а не самотній замкнений сам в собі фактор. Мілітарні дії УПА капіталі-

зуються повністю на користь зросту революції теж тоді, коли вони самі не зростають і не поширюють кількісно сили УПА. Капіталізуються в тому, що зростає, посилюється революційний процес в інших видах, поширенням ідей визвольної революції, ростом суспільно-політичних революційних акцій. Коли загальний плян, — зважаючи на цілісну ситуацію й вимоги внутрішнього розвитку, — диктує звуження мілітарного сектора, тоді його сили не демобілізуються, а переводяться до інших секторів для їх підсилення, і там продовжують ту саму боротьбу в інших формах. Зріст сили революції в інших видах, несе в собі завжди такі потенції, які в відповідний час виступлять у мілітарній формі. Створення й блискучий розвиток УПА, у висліді цілої попередньої діяльності УВО-ОУН найкраще потверджує цю правду.

В найтіснішій співдії й ідейно-політичній єдності ОУН й УПА була від початку забезпечена однотайність і пляновість цілого визвольного руху і найдодільніший в усяких обставинах уклад поодиноких форм революційної сили і дії.

*

Ідеологія, програма, визвольна концепція і революційна боротьба українського націоналістичного руху творять одноцілу, гармонійну будову, засновану на завершеному українському світогляді. Ця архітектурна однотайність і гармонійність дає рухові внутрішню силу, дійову динаміку і відпорність на всі наступи й удари ворогів.

З другого боку всякі шкідливі, неправильні і невдалі концепції й почини в українському політичному житті мають своє коріння в чужому, противному для українства, світогляді, або в світоглядовому безґрунті, чи є вислідом розбіжностей між теоретично визнаними світоглядовими засадами та життєвою політичною практикою. Хто буде на невластивих для нашого ґрунту світоглядових підвалинах, той, навіть при добрій волі і найкращих стараннях, не поставить нічого тривалого, тільки помножує рвіни. А хто в практичній політичній дії не звертає уваги на те, щоб закріпи-

ти основні філяри в непорушному ґрунті, того кон'юнктурні конструкції і почини хиляться за вітром, хитаються і від змінних чи сильніших вітрів валяться.

При глибшій застанові можна переконатися, що найбільше лиха в українському політичному житті, найбільше внутрішніх противенств і шкідництва для визвольних змагань — походить з матеріялістичного світогляду, з чужих, розкладових, соціялістичних ідеологій і концепцій та з хиб характеру одиниць і цілих гуртів. Український націоналістичний рух не приймає жадної з філософічних систем, створених чужинецькими мислителями, не займається ними. При тому ж українському націоналізмові притаманний питомий український світогляд, як витвір українського духу, природи і цілого українського народу, на базі загально-християнського світогляду. Він не створений одним мислителем, чи якимсь науковим напрямком, не вкладений науково в філософічну систему, але виразно віддзеркалений і діючий. в цілому житті й творчості української нації й української людини, як упорядкована, гармонійна й завершена система вартостей, що органічно виросла. Український світогляд є християнський.

Матеріялістичний же світогляд — витвір цілком іншого, чужого духу, на відміннім ґрунті, в своїх засадах і висновках цілком незгідний з українським світоглядом, з українською духовістю, протилежний їм. Матеріялістичний світогляд принесений в українське життя почасти ворожим пануванням в Україні, почасти соціялізмом, а впродовж останнього чвертьстоліття його накидує українському народові большевизм всіма засобами насильства й терору.

Він є тепер не тільки одною з існуючих у світі світоглядових доктрин, але найголовнішим, основним чинником-засобом ворога, щоб знищити душу, істоту, самобутність української нації, перетворити український народ, українську людину в податливий об'єкт для цілей Москви. Тому ставлення до матеріялістичного світогляду будьякої організації, має суто-політичне значення в аспекті визвольної боротьби проти большевизму.

У визвольній боротьбі України з большевицькою Росією найбільше шкоди приніс соціалізм, який найгірше причинився до ідейної, політичної і мілітарної демобілізації України в боротьбі з большевизмом. Ця сама бацила діє й тепер в українському політичному житті на еміграції. Але сьогодні у відкритій формі вона не має доступу до українських мас, наявні соціалісти, соціалістичні партії доживають свого віку. Натомість велику шкоду наносять замасковані, приховані соціалістичні тенденції, які проявляються в різних формах, просякають скрізь, намагаються навіть запустити коріння в революційно-визвольному, націоналістичному русі, внести в нього ідеологічний розклад.

Приписуючи соціалізму монополію на захист соціального становища робітництва, ідентифікуючи його з програмою соціальної справедливості і поступу, дехто робить намагання поширити в цьому відношенні баламутство, паралізувати чуйність до всіх розкладових елементів соціалістичної доктрини.

З'являються партійні новотвори, оформлені під власним іменем і замасковані, які зловживають назвою революційно-визвольних чинників. Одні й другі підшиваються під революційні, протибольшевицькі вивіски та намагаються поширити опортуністичні щодо комунізму тенденції. Визнають здобутки марксизму-комунізму й говорять про їх збереження в Українській Державі. Зокрема протиставляться категоричному відкидуванню колективізації, дошукують в ній позитивних сторінок для національного господарства. Одні пропагують збереження колективного господарства, поруч із приватним землеволодінням, а інші йдуть ще далі й обстоюють збереження колективізації всього сільського господарства.

Всі ці соціалістичні і прокомуністичні тенденції відзначаються таким ставленням, немов би боротьба українського народу, яка ведеться і за соціальне визволення, мала діло не з соціалістичним, комуністичним ладом, а з капіталістичним. Приймавши большевицький погляд за свій, трактують той соціальний

лад, який існував в Україні під російською окупацією до 1917 р., а на ЗУЗ під Польщею до 1939 р., чи який існує в інших країнах — як діючий ще фактор. Займаються ним і різними його інституціями так, немов би нам доводилось боротися з капіталізмом, а не з комунізмом. Комуністичний, соціалістичний лад, силоміць накинений большевизмом — трактують як поступовий. За зразком большевицької пропаганди в трактуванні соціальних питань відтворюють марево поміщиків, капіталістів і т. п. колишніх, неіснуючих уже на Україні, факторів і явищ, так само, в такій самій постановці, як це робить большевицька демагогія і гореславна з часів визвольних змагань 1917-20 рр. соціалістична агітка.

Що большевики це роблять для того, щоб представляти себе перед народніми масами захисниками від капіталістично-поміщицького нещастя і щоб большевицьке тотальне покріпачення представити як рай — це зрозуміло. Натомість намагання спрямувати визвольний рух в соціальних питаннях на такі рейки, якими йде большевицька пропаганда, — в наслідках рівнозначні з дією ворожої диверсії. Скеровання самостійницької енергії на фальшиві рейки боротьби з вітряками, відвертає увагу й енергію від властивого, найстрашнішого й актуально-єдиного ворога й поневолювача, як національного, так і соціального, — від московського комуно-большевизму. Нові попутники соціалізму говорять про соціалістичну програму 1917-20 рр., як про прогресивні засади, які мали б лягти в основу суспільно-економічної програми визвольного руху. А большевицька жовтнева революція, в їх інтерпретації, несла прогресивні, позитивні здобутки, яких не треба відкидати, а тільки зберегти й закріпити, очистивши їх від викривлень і надужиття режиму. Такі позиції в цілій основі фальшиві й шкідливі.

Ми боремося проти московського большевизму в усіх його проявах, на всіх ділянках. Наша боротьба революційна, безкомпромісова, тобто ми заперечуємо, відкидаємо і поборюємо все большевицьке по суті, що він приніс і накинув українському народові, відкидаємо принципово, повністю. Дошукуватися, відрізнити в

більшевицькій системі позитиви — невірно й з погляду революційної стратегії шкідливо.

Коли в підбільшевицькій дійсності є речі, поодинокі явища чи процеси, які самі по собі є вартісні, позитивні, то цього ніяк не можна зарахувати на користь більшевизму. Бо при всій своїй тоталітарній безоглядності й більшевизм не є такий всевладний, щоб уся діяльність, усе життя формувалися тільки його волею й плянами. Навпаки! Спротив більшевизмові, намагання формувати життя в різних ділянках по лінії природного розвитку поневолених ним народів і потреби людини, виявляється в різних формах і в усіх ділянках, без огляду на більшевицький терор. Більшевизм неспроможний повністю все опанувати й переламати й примушений тут і там іти на поступки.

Большевики представляють природній ріст і розвиток, а навіть вимушені поступки, як свої власні досягнення, як реалізацію програмових цілей комунізму, щоб їх використати пропагандивно, піднести свій авторитет в очах мас. Всі дійсні досягнення здорових життєвих прагнень народів московський більшевизм намагається в остаточному ефекті повернути на свою користь, на протинародні цілі. Він у всіх своїх проявах і наслідках, у всіх ділянках, супроти українського народу має тільки негативне значення. Говорити про позитивні сторони й здобутки жовтневої, більшевицької революції, зараховувати на їх conto ті позитиви, які вимушені й здійснені непереможними життєвими силами народу, і які вона намагається повернути на згубу народу — це вияв повного нерозуміння дійсности, або неприпустимого легкодушного сприймання ворожих сугестій. Так само неправильно й шкідливо затирати різницю, противенство між визвольною українською революцією 1917-20 рр. й такими ж національними революціями інших народів — з одного боку, та жовтневою більшевицькою — з другого.

З погляду визвольної національної революції, яка має з коренем усунути московсько-більшевицьке панування і тотальне закріпачення, все, що більшевицьке змістом чи походженням — є реакційне, анти-

революційне. Кожна тенденція, яка старається виправдати, зберегти будьякі прояви й залишки большевицького ладу є реакційна, протинародня.

Большевицька пропаганда старається накинути переконання, що всяка боротьба проти большевизму й його ладу, прагне відновлення того стану, зокрема соціального, який існував до 1917 р. Так ніби існують тільки дві можливості: большевицький лад, або такий, який був накинений в Україні царською Росією й іншими окупантами. В той спосіб большевики намагаються використати живу ще в пам'яті народу здорову ненависть до старорежимного стану, компромітувати визвольний рух і створювати почуття безнадійности, безвихідности становища.

Український націоналізм так само категорично відкидає й поборює московський большевизм-комунізм, як і всяке намагання повернути стан національно-політичного й суспільно-економічного поневолення білою чи будьякою іншою Росією, або іншими окупантами. Ті соціальні відносини, які були накинені Україні попередніми окупантами й усяка спроба їх відновити, знаходять в українському націоналізмі непримиренного ворога. Його метою є побудувати в Українській Державі свій власний суспільний лад, відповідно до потреб і бажань усього українського народу, який запевнить українській нації найкращий розвиток, усім громадянам України — всесторонню свободу, справедливість і добробут. Тут український націоналізм іде своїми власними шляхами, беручи за основу й вирішальні критерії: український народ, українську родину, природні дані, життєві умови й потреби України. З чужих прикладів і досягнень український націоналізм приймає те, що відповідає українському народові. З минулого бере за основу ті вартості й засади, які виворив сам український народ у свобідному розвитку, які відповідають сьгоднішньому життю й його поземові. А все те, що накинене йому чужим пануванням проти його волі й прагнень упродовж цілого історичного розвитку, як давніше, так і в останньому чвертьстолітті — відкидається.

Ведучи тепер боротьбу проти большевицької Мос-

кви, мусимо туди спрямовувати всю увагу, всю енергію. І на відтинку боротьби за соціяльне визволення, яке неможливе без визволення національного, в центрі уваги мусить стояти заперечення поборовання існуючого ворожого, большевицького ладу. Тотальне повалення і знищення большевицького тотального покріпачення народу й людини — мусять стояти в свідомості й наставленні народніх мас як основна істина й вимога в усій суспільній проблематиці. І це мусить робити, цього мусить досягти революційно-визвольний рух усєю своєю політичною діяльністю. Правдивий самостійник не може говорити про «здобутки» жовтневої революції, про деякі позитиви комунізму, про правильність соціялістичної програми, відвертати увагу мас від боротьби з комунізмом у бік примар неіснуючого в нас приватного капіталізму. Бо таке ставлення соціяльної проблематики йде шляхом підривання протибольшевицької революції, ворожого наставлення до большевизму «і до всіх діл його».

В розвитку української політичної думки й політичних сил, такі тенденції є рецидивом тих соціялістичних хвороб, які підточили й знесли національно-політичне відродження й визвольні змагання 1917-20 рр. Вони цілим своїм внутрішнім змістом, духом, способом і тлом свого виникнення, повторюють те саме, що тоді робили соціялістичні партії. Одне й друге — це витвір ідеологічного опортунізму супроти ворога, опортунізму, який хоче виглядати революційним. Це діяння таких елементів, які в процесі тотальної боротьби за національне визволення і самоствердження нації знайшлися у воюючому, національному таборі, але не визволились духово від ідейного тиску ворога, або наново йому піддалися і хотіли б, щоб національна боротьба пішла по лінії якогось компромісу з «вартостями й надбаннями» ворога. Як в 1917-20 рр., так само теперішній явний і закаптурений соціялізм хоче у визвольному таборі виконати ролю політичного проводу, світити тим, що переймає готове від чужих або й від ворога, і на такі рейки спрямувати визвольний рух.

Якщо йде про розміри, фактичний вплив і значення

в сучасному політичному житті, ці явища є незначною мініатурою того, чим були соціалістичні партії в 1917-20 рр. Однак саме виникнення такого рецидиву, такої соціалістично-опортуністичної тенденції в сучасності є явищем шкідливим і його належить повністю усунути з українського політичного життя.

Висування на перше місце в програмі визвольних змагань гасла «За демократичний лад в Україні» замість гасла «За самостійну національну державу» має ще другий мотив і вкрай шкідливий аспект. Концепцію тільки протирежимної боротьби висувається у формі проекту, щоб сучасні визвольні змагання ставити як боротьбу за устрій української держави, а не за здобуття самостійної держави. Ця концепція скристалізувалась на еміграції і настійливо підносилась в той час, коли УССР прийняли до ОН. Той факт викликав чимале захоплення в деяких людей і скріпив їх погляди, що відповідно до того треба змінити постановку нашої визвольної політики.

Хід думок і аргументів за тією концепцією такий: дуже важко провадити на міжнародньому форумі українську зовнішню політику в умовах недержавної нації, яка щойно змагається за створення своєї держави. В таких умовах не можна виступити як самостійний політичний чинник, бо в розумінні засад міжнародньої політики, України, як самостійного фактора — не було. Через прийняття до ООН (тепер ОН) УССР дістала міжнародне визнання як українська держава і тепер Україна є суб'єктом у міжнародньому житті. Хоч вона не може вести своєї незалежної політики і на ділі є колонією Москви, інструментом російської політики. користь із того така, що світ визнає в принципі українську державу, зживається з фактом її існування, з підметною позицією України в міжнародніх взаєминах. Це полегшує міжнародне визнання української держави в майбутньому (самостійної), запевняє його заздалегідь. З погляду міжнароднього права існуватиме тяглість української державности, майбутня самостійна, справжня Українська Держава в тому відношенні

автоматично переймає спадщину по УССР. Будування УССД матиме в міжнародньо-правному сенсі характер державного перевороту, зміни режиму й устрою. Тепер буде далеко легше провадити самостійницьку, зовнішньо-політичну роботу, коли Україна має право громадянства на міжнародньому форумі.

Відповідно до цього — кажуть речники тієї концепції, нам треба в закордонній роботі інтерпретувати сучасні визвольні змагання як боротьбу за зміну державного устрою і режиму в ССРСР, а не як боротьбу за саму державу, за її існування. Зокрема перед зовнішнім світом нам не можна заступати становища, що УССР не є українською державою. Тепер, мовляв, треба ставити справу так, що УССР не має повної суверенності і ми боремося за ту суверенність, за повне відокремлення від ССРСР, від Москви, а так само за зміну влади й устрою держави на демократичний, за усунення комуністичної диктатури. Така постанова потрібна для того, щоб не підривати користи для справи української державности на міжнародньому форумі, які можна витягнути з факту міжнароднього визнання УССР.

Такі погляди найсильніше акцентувалися у двох перших повосенних роках. Тепер уже надто очевидна хибність тих міркувань і самі їхні речники охололи в своєму захопленні й рожевих сподіванках, що присутність УССР на міжнародній шахівниці, в ролі шахової фігурки в грі Кремля допоможе самостійницькій зовнішньо-політичній роботі. Але, по суті, такі заложення залишились в основі кон'юнктурно-опортуністичної концепції в українському політичному житті на еміграції. Концепція протирежимної боротьби за саму зміну системи товчеться далі в тому колі, як і виразне уникання того, щоб чітко, послідовно ставити, що т. зв. УССР не є жодною українською державою.

Це й є спільним знаменником усіх протинаціоналістичних тенденцій на еміграції, від явних соціалістичних ніби-революційних протибольшевицьких і до псевдонаціоналістичних. Намагаючись виплисти на політичну поверхню на хвилях кон'юнктури, силуючись виступити в українській самостійницькій політиці

проти націоналістичної лінії зі своєю «прогресивною» концепцією, — вони на ділі впадають в стару колію опортунізму супроти ворога, приймаючи укриті наміри його гри в новому, «прогресивному» виданні.

Шкідливість такого напрямку багатобічна. Передусім він вносить повне баламутство в українську самостійницьку політику, в якій становище супроти УССР і всієї большевицької гри в цьому відношенні — мусить бути принципово видержане й послідовно проведене.

Єдиноправильне таке становище, яке відповідає фактичному станові й впливає з наших основних цілей. Отже — УССР не є ніякою українською державою, це тільки вивіска, оманна форма, якою большевицька Москва намагається перед зовнішнім світом приховати імперіялістичне поневолення і колоніяльну експлуатацію України. Перед українським народом Москва хоче скомпромітувати, знецінити ідею української державности, підвівши під назву й форму УССР найгірше поневолення й визиск. Таким чином большевизм намагається підірвати, ідейно обезброїти змагання за українську державу.

Будь-який опортунізм, компромісовість, невиразність у тому питанні неприпустимі в самостійницькому русі, бо вони вносять дезорієнтацію й демобілізацію, ведуть до того, чого хоче ворог.

Щоправда, піти на такий шлях примусила Москву незламність змагань українського народу до державної самостійности. Не можучи зламати його, большевизм пішов на обман, на підступне підорвання. Однак, зробивши це, ворог старається повернути таку тактику на свою користь.

Виведенням УССР на міжнародній форум большевицька Москва хоче досягти кількох вигод відразу: випровадити в поле, забурити стремління України до повної суверенности і обдурити світ щодо правдивого становища т. зв. союзних республік ССР. В міжнародньому житті, в світовій опінії большевики намагаються зв'язати ім'я України з усією політикою Москви, й то не в сенсі поневолення, а тільки так ніби самостійна УССР добровільно солідаризується в

уському з ССРСР. Таким способом на міжнародньому форумі неутралізувати, здушувати правду, що Україна є головною революційною силою проти московського імперіялізму, що вона змагає до розсадження, знищення ССРСР. Нарешті мати ще одну, дуже вигідну позицію в своїй грі на міжнародніх форумах. Такі користи для большевицької Москви.

А чи для справи української державности є якась користь з того, що Україна репрезентована Мануїльськими, що в світовій opinіі втискається уявлення про Україну як підголоска Москви? Чи краще, щоб ім'я України не стояло як одна з большевицьких фігур, але було виключно синонімом і символом протибольшевицької і протимосковської революції, яка несе розвал ССРСР, зламання московського імперіялізму, смерть большевизму? Чи краще, щоб Україна лунала в світі тільки безкомпромисловою визвольною боротьбою, що Москва боїться, самої згадки про Україну в світі, чи щоб Мануїльські представляли світові осідлану, слухняну Україну, яку большевики вже можуть спокійно показувати?

Чого важче досягнути на міжнародньому форумі, в світовій opinіі: чи здобути визнання для справжньої революції-розправи з большевицькою Москвою, — а іншого шляху немає — чи направити, відробити те все, чим обтяжить ім'я України т. зв. УССР?

Чи для справи побудови УССД може мати серйозне значення т. зв. тяглість української державности з УССР як останнім вогнивом? Для чієї справи знайдеться в спадщині по УССР більше корисного до натягання в міжнародньо-правному змислі: для справи суверенности й соборности Української Держави, чи для нового московського загарбницького імперіялізму? Та загалом — коли, який народ здобув чи забезпечив свою державну незалежність самою об'єктивною рацією своєї справи перед міжнароднім правом? Пощо ж зводити на манівці самостійницьку думку?

І нарешті, чи доцільно й припустимо казати, що українська держава має добровільно брати на себе гіпотечку по УССР, усі ті зобов'язання, обтяження різного рода, які большевики роблять і ще зроблять під фір-

мою УССР? Всі обтяження внутрішнього й зовнішнього порядку, а серед них, крім того, що вже зроблено, можуть бути різні договори. воєнний стан УССР супроти інших держав і т. п.

Що ж то мала б бути за самостійницька, та ще й революційна політика, яка готова так скоро й легко змінити генеральну лінію супроти ворожого стану, в зв'язку зі зміною політичної декорації ворога? І то тільки тому, що може колись вдасться мати з того якусь користь.

*

Намагання представляти перед зовнішнім світом сучасну визвольну боротьбу за тією ж концепцією, веде до її знецінення. Надати українській революції характер тільки протирежимної боротьби, державного перевороту, а не історичної боротьби України з Росією — значить здеградувати її з погляду міжнародньої політики до якості таких протикомуністичних сил, як, напр. російський антибольшевицький рух.

В сучасному міжнародньому житті домінує многосторонній конфлікт між СССР і рештою світу. Цей конфлікт складається з двох головних елементів: боротьба з комунізмом, який прагне до опанування цілою світу, і з експанзивним, загарбницьким імперіялізмом Росії. Обидва ці чинники сплетені в одну цілість, діють по одній лінії, підсилюючи один одного. Але в дальшому розвитку вони можуть існувати й діяти відокремлено, а таке розділення ще не ліквідує жадного з них. Тобто, усунення большевизму в Росії ще не збиває російського імперіялізму, який може існувати й виступати так само в іншому виді, але з такою самою загрозою для зовнішнього світу. І комунізм ще не згине цілком із своїм упадком в Росії. він може ще існувати в різних країнах.

Відповідно до цього в міжнародній політиці класифікуються сучасні протибольшевицькі сили в аспекті розвитку на дальшу мету. Вони оцінюються відповідно до того, по якій лінії протиставляються большевизмові: чи тільки як експансивному комунізмові, чи теж як формі російського імперіялізму, а особливо — чи так

само будуть протиставитись кожному наступаючому російському імперіялізмові, без огляду на те, в якій би він формі не виступав. Ще інакшу оцінку мають сили, що прагнуть повного знищення російського імперіялізму, унеможливлення йому відродитися.

Коли українську визвольну боротьбу світ буде розуміти тільки як змагання до перевороту в УССР, до зміни устрою, усунення самого большевизму, тоді буде враховувати її до складу таких чинників, які виступають активно проти большевизму до його розвалу, але яких роля в дальшому розвитку ще не детермінована, може бути різною.

Для нашої визвольної політики важливе, щоб українська визвольна революція була повністю оцінювана, як продовження історичної боротьби України з Москвою, з московським імперіялізмом, і то всякої породи, не тільки большевицької. Ця боротьба не припиниться аж до повного зреалізування нашої мети, якою є цілковитий розрив між Україною і Москвою, відбудова Самостійної Соборної Української Держави, розвалення ССР і побудова самостійних, національних держав у підсоветській Європі й Азії, повний розгром російського імперіялізму та створення довкруги Росії, замкненої в її власних кордонах, такої системи держав, щоб вона не могла більше виступати з імперіялістичною агресією. І далше, щоб світ знав, що Україна буде продовжувати боротьбу проти всяких сил, які хотіли б її поневолювати, нищити її державну незалежність і суверенність, або які посягали б по українські землі.

Маючи таку правильну оцінку своєї ролі, Україна зараховується в міжнародній політиці не тільки як сила в поборюванні большевизму, але як тривкий фактор, що протиставиться всякому російському імперіялізмові, як поборник всякого стану поневолення, як активний чинник і наріжний камінь цілого укладу на сході Європи й у підбольшевицькій Азії. В такому розумінні українська революція стає подвижником далекосяжних і тривких змін у тому просторі, які створять зовсім нову констеляцію.

Щоб така, належна оцінка української справи за-

кріпилася в міжнародній політиці, треба, щоб світ побачив, що українська національна, визвольна революція відповідно сильна й має за собою готовість, рішення українського народу боротися по тій лінії до кінця, до перемоги за всяку ціну. Вся революційна боротьба, яка тепер ведеться, дає належний доказ, що так є. Вона дає теж найкращу базу для відповідної зовнішньо-політичної роботи.

Українська закордонна політична акція мусить належно впоратися з завданням. При цьому дуже важно, щоб у постановці закордонної роботи, в репрезентуванні генеральної лінії визвольної політики була належна чіткість і послідовність. Треба найвиразніше відбивати, підкреслювати те, що наша боротьба — це боротьба України з Росією, боротьба безкомпромісова, безперервна в історичній послідовності. Тільки при такій прямолінійній та безкомпромісовості й рішучості, з такою генеральною лінією можна належно ставити нашу зовнішню політику.

Одною з причин висування фальшивих концепцій в українській політиці є хибна оцінка значення різних моментів у міжнародних взаєминах. В деяких людей панує ще переконання, що зовнішня політика державних народів керується ідеологічними мотивами, що питання про приязне чи вороже ставлення якоїсь держави до інших народів вирішується передусім або в великій мірі — подібністю чи протилежністю пануючих у них державних доктрин, систем і суспільних устроїв. Було б наївно думати, що війни, ривалізації, антагонізми, союзи, коаліції й усі найважливіші стосунки поміж державами й народами, які провадяться під ідеологічними знаменами й кличами, в дійсності випливають з тих мотивів і прагнуть до тих цілей, які виставляються на показ. Деякі люди втратили розуміння того, що насправді діється в світі. Вони не розуміють, що головними рушіями всіх міжнародних взаємин є в першу чергу змагання кожного народу за свої власні інтереси, за здобуття і забезпечення собі життєвого простору, землі, всяких дібр, потрібних для всебічного розвитку й добробуту, за досягнення по змозі великої політичної, економічної і мілітарної без-

пеки та могутности. В імперіялістичних народів головну рушійну роль відіграє змагання за панування над іншими народами, в різній формі, щоб використати їхні сили й багатства для послуг собі.

Боротьба за панування у світі тієї чи тієї державно-устроєвої і суспільно-політичної системи, за такий чи інший лад у інших державах, у інших народів, в дійсності є боротьбою передусім за свої власні, егоїстичні цілі держави, яка ставить себе за безкорисного захисника даної системи. Під такими ширмами криється намагання накинати свою волю народам, яких «навертають» на свій лад, на «поступ», справедливість і т. п., усунути невідповідний для своїх намірів внутрішній лад даного народу, зламати ті його сили, які найбільш невідповідні, неприємні, запевнити собі змогу втручання у внутрішні справи, довести до такого державно-політичного, чи суспільно-економічного ладу, який найбільше сприяє власним плянам супроти даного народу, або посередньо зміцнює власні позиції, власну систему. У деяких випадках під покровом інтервенції проти однієї системи й за введення іншої, криється звичайна мілітарна агресія, політичний і економічний підбій. Змагання до заміни одного ладу на інший у чужих народів, як правило служить власним цілям даної держави, і коли не є тільки ошукуванням і покришкою, то є засобом, шляхом для досягнення власних цілей, приносить посередню користь.

Це наочно виявляє історія. Зокрема міжнародний розвиток останніх часів, у війні й після неї, повний найдошкульніших прикладів щодо цього. Передусім типовий приклад дає большевизм. Світова комуністична революція, поширювання комунізму серед усіх народів, комуністична акція в світовому масштабі — все це большевизм інспірує, організує і використовує як знаряддя на послугах російського імперіялізму. Але й поза большевизмом, також серед його противників знаходимо чимало прикладів використання ідеологічних і альтруїстичних заслон для прикриття егоїстичних цілей.

В наш час широкі народні маси відіграють щораз активнішу роль в політичному житті, війни стають

усе більш тотальні, охоплюють ціле життя, а міжнародні взаємини так тісно сплетені й пов'язані, що всі зміни й гра, крім безпосередніх учасників, зачіпають багато інших народів. Разом із тим, у цілому політичному житті, отже й у міжнародньому, зростає значення пропаганди, яка набуває величезних розмірів, стає не тільки засобом, але й важливим чинником, окремою ділянкою політики. Тепер більш, ніж раніше, стараються провадити політику під такими кличами, в такій поставі, щоб вона незалежно від її справжнього змісту й цілей, виглядала згідною з пануючими поглядами, наставленнями й бажаннями широких мас не тільки власного народу, але й чужих.

І якраз тепер всупереч найстараннішому пропагандивному затушковуванню фактичного стану, виразно виявилось, що всі великі кличі, під якими вели світову війну й повоєнну політику, які виставлялись перед масами, як єдино правильні, і за які покладено стільки жертв, — трактуються тільки як тактичні засоби. Коли це потрібно для нагої політики інтересів, робляться такі кроки, які стають запереченням тих же високих кличів і цілей.

Війну проти Німеччини західні демократії вели під кличами атлантийської хартії, в оборону свободи, людяности й демократії, проти тоталітаризму, диктатури, насильства й поневолення. А їх союзником у війні став СРСР, де всі лиха — гніт, злидні, поневолення, терор, тоталітаризм, диктатура олігархії, винищення цілих народів, нищення релігії, свободи думки, викорінювання людського й національного «я» і багато інших проявів крайнього варварства й неволі, — доведені до найвищого ступня. СРСР був головною твердинею, зразком і розсадником всього того зла, проти якого почато війну. Альянтська допомога поставила його на ноги, зробила з нього переможця над його молодшим братом і учнем у замахові на свободу народів і людини — над гітлерівською Німеччиною. Союзництво з большевицькою Росією довело до того, що її зроблено силою, яка загрожує цілому світові. Що більше, вже після війни, коли не стало гітлерівської загрози, большевики засіли як судді в міжнародньому

трибуналі судити за злочини проти людяности і проти миру, вони ж дістали вирішальний голос (вето) у цілому міжнародньому житті, вони в найвищих міждержавних інституціях мають вирішувати в усіх міжнародніх питаннях. Якже погодити це з гаслами, під якими західні демократії провадили війну й ведуть цілу свою політику?

Знайдено «вихід»: большевики прийняли ті ж гасла демократії за свої, щоб прикривати ними найбільш цинічно свою протилежну суть, бити ними саму західню демократію, а одночасно повністю скомпромітувати її гасла, обеззброїти її ідейно в дальшій розправі. Політика західніх держав на початку не знайшла іншого виходу з ситуації, створеної воєнним союзом з Росією, як робити добру міну при ехидній і безсоромній большевицькій грі, замикати очі на правду про большевицьку Росію й удавати перед своїми народами й цілим світом, що вони не бачать страшного противенства між власними гаслами й спілкою з большевицьким СССР. Аж опісля поволі, західні демократії почали завертати з тих манівців. Це діється в значній мірі під впливом дальшого большевицького наступу на позиції західніх держав і очевидного дальшого готування агресії СССР.

Або політика західніх демократій щодо тітовської Югославії, виразна підтримка, передусім економічна, большевицького режиму — теж клясичний приклад, яке практичне значіння надається тому, що проголошується всьому світові. Не добачувати дійсного стану справи у тітовській Югославії західні демократії вже ніяк не можуть, бо вони недавно голосно говорили про це. Кожний громадянин західних держав добре знає, що режим Тіта точнісінько скопійований з большевицького, що — він типово большевицький. Під політичним, суспільно-економічним і кожним іншим поглядом комунізм Тіта в Югославії робить точно те саме, що діється в СССР. Той самий терор, тоталітаризм, монопартійність, комуністична колективізація-соціалізація всього господарства, переслідування релігії, примусове накидування марксівського, матеріалістичного світогляду і не перелічити всього, коротко

— комуна, ривалізуюча з «матірною» сталінською, в «досягненнях» й ортодоксальності.

І ось — вистачило, щоб Тіто посварився зі Сталіном, щоб у питанні автономії виявив себе неслухняним супроти Москви і накликав на себе її гнів, — і вже західні демократії забувають вчорашнє велике обурення й засуджування злочинного большевицького режиму Тіта, дають йому повне розршення разом з матеріальною допомогою. В ім'я чого, яких високих ідей, засад? — Бо може — може Тіто піде далі шляхом неслухняності й самовільності щодо Москви, а коли Сталін захоче «пацифікувати» «націонал-комуністичну Югославію», то може вона буде ставити мілітарний опір. Усе це ясно «писане вилами по воді» і над серйозністю та тривалістю такого родинного спору між двома тоталітарними, братньо-комуністичними режимами — стоїть ще великий знак питання. Та західні держави допомагають Тітові на всякий випадок, сподіваючись, що може якраз буде так, як хотілося б їм.

Але справа має іншу, більш реальну сторінку — дійсність. Всю допомогу, яку Тіто дістає від Заходу, він добре використовує для зміцнення комуністичної системи, комуністичного режиму в середині країни. Все відбувається для внутрішнього зміцнення, ніби для зовнішньої відпорності проти московського натиску. Єдиним реальним ефектом є таки закріплення большевизму-комунізму в країнах, зліплених у маленький ССРСР — Югославію. Зміцнення в чію некористь? Не треба й казати, що передусім коштом більшого пригнічення, поборювання всіх самостійницьких антикомуністичних сил народів, поневолених тітовським большевизмом. Крім самого режиму Тіта, на тому виграє світовий комунізм, бо в Сербії, Хорватії й Словенії зміцнюється комунізм проти національних антикомуністичних змагань тих народів, і то завдяки матеріальній допомозі західніх демократій, зрештою не вперше. Історія повторяється. одні вчаться, а другі — пробують усе наново в надії, що може тепер вийде інакше!

Не треба ламати собі голови над загадкою, чи спір Тіта з Москвою дійсний, чи це тільки хитрий, тактич-

ний маневр. Треба дивитися передусім на факти і на наслідки. Хай між Москвою і Тітом, між Москвою і режимом Югославії буде найсильніша ворожнеча, як це трапляється між братами, що посваряться. Та мимо всього остаються реальні факти і наочні висліди цілого розвитку такої ситуації. Передусім наступні: західні держави поставились прихильно до комуністичного режиму Тіта, дали йому допомогу; комунізм і большевицька система в Югославії зміцнились; нанесено підрильний удар проти комуністичній боротьбі; ідеологічні позиції західних демократій — проти тоталітаризму, диктатури, насильства і т. п. ще раз скомпромітовано до крайности; Тіто дбає про вірність комуністичній лінії, і між СССР та Югославією немає дійсних ідеологічних противенств, поєднання між ними може прийти кожночасно, воно було б більш природнім, ніж спілка комуністичної Югославії з проти комуністичними державами, спір за автономію і підпорядкування в поважній ситуації стратить значення; будівання поважніших політично-стратегічних плянів з розрахунком на участь Югославії у війні по стороні противників СССР — надто ризикове.

Чи того всього не бачать, не розуміють відповідальні політики західних держав? Смішно було б таке припускати. Така політика тільки в нашій оцінці є невиправданою. Але ж її провадять і то свідомо, цілево, і з їх погляду — раціонально. Власне, те їх становище ми й розглядаємо. Воно ж просте. Це все для них побічний відтинок, другорядні справи. Вони й так «відписали» Югославію большевизмові, а доля тих народів, які кинені комунізмові на пожертя, їх так само цікавить, як доля України, як наша боротьба. Всі справи підбольшевицьких країн стоять у політиці західних держав десь на далекому кінці. Більше уваги звернено на ті позички й доставки, які йдуть на пропаще. Але порівняльно, це не такі великі суми, ними можна заплатити за те, щоб у т. зв. холодній війні з Москвою зробити маленький шах, дати публичній opinii власних народів якусь заспокоюючу пілюлю. Мовляв, Захід в наступі, робить вилом у лініях противника, коли Тіто з форпосту зробився противником московського імпе-

ріялізму і хоче взяти від Заходу поміч, значить і західня демократія йде вперед! Серйозної ставки на Тіта, зокрема в стратегічному розумінні, західні політики не кладуть. Це в них побічний відтинок, малесенька ставка. Вони стоять в т. зв. холодній війні з ССРСР, але трактують її цілком інакше від большевиків, більше «холодно». Для ССРСР — це стадія підготовки до остаточної розправи, боротьба меншою зброєю, за вигідніші позиції у війні. Для західніх держав холодна війна — це різні маневри, потягнення з метою зайняти вигідніші позиції для зговорення з противником.

І в той саме час, коли міжнародні події дають такі показові лекції «реальної» політики без скрупулів, наші опортуністи, старшої і молодшої політичної генерації, виставляють за найістотнішу річ у зовнішньо-політичній діяльності — заперечення українського націоналізму і перефарбовування визвольного руху, кожний на свій лад. Одні з них так і вірять, а другі просто спекулюють, переконуючи, що політика західніх держав буде прихильною до визвольної боротьби України, коли переконаємо світ, що ми за демократією.

Тим часом такі питання мають дуже мале значення, а ставлення сторонніх сил до справи визволення України і до нашої боротьби залежить в першу чергу від їх актуальної політики супроти Росії, від їх плянів на майбутнє. Коли, з їх погляду, є збіг інтересів — згідність між цілями наших визвольних змагань і плянами їх політики, між наслідками і впливами нашої боротьби й їх бажаннями щодо розвитку ситуації в нашому просторі, — тоді існують реальні підстави для позитивного, прихильного ставлення цих чинників до наших змагань. На тому можна спертися не тільки відповідні заходи для активізації й політичного використання цих можливостей, але й ширшу концепцію нашої зовнішньої політики.

Вся зовнішньо-політична акція по лінії самостійницьких змагань мусить передусім належно представити перед зовнішнім світом визвольну боротьбу України, її теперішнє значення для загальної ситуації, її стримуючий вплив на зростання большевицької сили

й експанзії, її енергію, спрямовану для розвалу большевицько-російської імперії — тюрми народів. Довести до усвідомлення в світі величезного значення, яке матиме здійснення цілей нашої революції — розвал СРСР, побудова УССД й інших самостійних національних держав — для основної зміни політичних, господарських і всяких інших відносин на сході Європи й в Азії. Довести це все до належного відома й розуміння інших народів, збудити в них зацікавлення, симпатії. Шукати порозуміння і співдії з такими силами, яких цілі й політична лінія сходяться з нашими цілями, з нашими змаганнями. Розгорнути заходи, щоб на базі такої реально-політичної основи довести до дійового взаємовідношення між нами й даними чинниками, яке буде корисне, допомагатиме боротьбі тепер і в майбутньому.

Перекладення точки ваги самостійницької зовнішньої політики з реальної бази на шукання симпатій через співзвучність у демократичних поглядах і настановленнях — просто шкідливе. Воно позбавляє нашу справу її властивого значення для зовнішнього світу, властивого питомого тягару й підметово-активної ролі. Нінащо не здається така зовнішньо-політична робота, що апелює тільки до ідеологічних подібностей, яка хоче все будувати на симпатіях в ім'я демократичних засад, тоді коли віддають на поталу большевицькій Москві демократичних союзників з часів війни (Польща, Чехія, Китай і інші). Така політика виходить наївною і тільки сама себе компромітує перед чужим світом, вносить у власні ряди дезорієнтацію, розклад. Вона є виявом опортунізму й політичної наївності.

Противники українського революційного націоналізму, в своїх виступах проти нього, залюбки відкликаються до зовнішньо-політичних аргументів. Вони ставлять і поширюють тезу, буцімто націоналістичне обличчя визвольного руху спричиняє багато труднощів у зовнішньо-політичній праці і зменшує її успішність. Ідучи за настроями й поверховною opinio, які домінували після закінчення війни, різні кон'юнктуристи

гадали, що всі націоналістичні рухи мусять підупасти під подавляючим напором противних течій, що в цілому світі є тенденція до соціалізму.

На тому тлі в українському політичному житті за кордоном почав підносити голову опортунізм різного походження. Крім старих напрямків побудованих на соціалістичних і угодовецьких засновах, зародились нові їхні попутчики, які хотіли б рівночасно спекулювати на хвилевій політичній кон'юктурі, і примазуватися до революційно-визвольного руху, а навіть потягнути його своїми кривульками. Вони намагаються прищипити концепцію, що наш рух повинен зійти з своїх власних позицій і пристосуватися до нового політичного вітру, підстроїтися під чужий смак, привласнити собі різні кличі, політичні вивіски й фразеологію, запозичену з чужого ґрунту, хоч вони в теперішньому нашому положенні безпредметні.

Викинення з нашої ідеологічної, політичної скарбниці таких вартостей, які виростили на нашому власному ґрунті і відповідають нашим обставинам і потребам, та заступлення їх чужими вартостями, для інших обставин нераз і правильними, але для нас тепер неактуальними — може діяти тільки послаблююче, розстроююче в нашому внутрішньому житті. Сам факт невиправданого нашим положенням пристосування нашого політичного змісту й обличчя до смаку сторонніх сил — підкошує процес внутрішнього росту, довір'я у власні сили, цінення власних вартостей та основну нашу засаду — будувати визволення тільки на власній боротьбі. Те, що старі і нові опортуністи намагаються прищепити визвольному рухові на місце революційних, націоналістичних прикмет, позбавлене в наших сучасних умовах реального змісту і зводиться до порожньої, псевдодемократичної фразеології. Воно цілком не надається для організації й ведення революційно-визвольної боротьби, яка єдина може принести визволення України.

Крім непридатності й негативного впливу на процес внутрішнього росту, ці тенденції до підміни націоналістичних, революційних засад і прикмет іншими, модними, мають ще й інші шкідливі моменти. Вони

часто своїм оформленням і фразеологією нагадують радше большевицьку «демократію», ніж західню, співпадають з новою большевицькою модою строїтися в демократичні пера, надавати змістові цілої большевицької системи й політики вивіски демократичности.

Большевизм послуговується на всі лади маркою антифашизму й демократії, з додатком народньої, іменуючи нею ССРСР, цілий його лад та імперіялістичний похід большевизму в цілому світі.

Після закінчення війни з Німеччиною й повалення гітлеризму, і західні держави і ССРСР, однаково подають себе за демократичні. Що більше, західні держави навіть не заперечували якийсь час демократичности ССРСР, а трактували її серйозно, відзначаючи тільки скромно своє інше розуміння демократії. На світовій політичній арені від закінчення війни йдуть перегони в демократичності, між демократією західнього типу й большевицькою «народною демократією». Для кожного, хто тверезо дивиться на справи, очевидно, що це тільки большевицька пропагандивна тактика обчислена на підманення і з'єднання собі світової opinii.

Можна тільки гидитись большевицькою безсоромністю, коли ССРСР виступає в позі демократизму, як речник і захисник «найсправжнішої демократії». Але так само не можна погоджуватися з тим, коли могутні держави Заходу приймали большевицьку брехню за правду, знаючи добре як є на ділі, і її трактували як підставу своїх взаємин з ССРСР та віддавали йому одну з головних роль у вирішуванні всіх міжнародніх справ. Тяжко представити більше компромітування поняття демократії, від того, як це зроблено «демократичністю» ССРСР, і тим, що держави, які є речниками західньої демократії, своєю мовчазною згодою й цілою політикою супроти ССРСР увели його — большевизм — у громаду демократичних сил і тим «авторизували» — увіродостойнили демократичність ССРСР. Історія належно оцінить, яку тим заподіяно шкоду для відпору большевицького наступу в цілому світі. Самі західні держави щораз більше відчувають прикрі наслідки такої політики.

Теж легко усвідомити собі, який негативний вплив мав той увесь міжнародній розвиток для справи поширення протибольшевицької боротьби в підбольшевицьких країнах. Треба мати на увазі не теперішній стан, який уже змінився, але тодішній, стан «сердечної дружби в демократизмі» між СРСР і західними державами під кінець війни і безпосередньо після її закінчення.

Український визвольний рух відразу правильно оцінив істоту большевицької «демократичної пропаганди та перегонів у «демократизмі» між СРСР і західними державами. Це зважено в інструкціях Проводу ОУН в Україні, що дають цілісну оцінку загальної політичної ситуації й напрям діяльності для цілого революційно-визвольного руху. Там вказано, що гасло демократії стало предметом політичної тактики й засобом обох ривалізуючих сторін, щоб приєднати на свою сторону публічну опінію і симпатії народів.

В той самий час, починаючи від 1945 р., різні кон'юнктуристи, роблячи з себе речників «демократизму», намагаються втягнути українську самостійницьку політику в таку ж саму гру в демократію, яка відбувається на міжнародньому форумі, й у якій СРСР грає одну з перших скрипок. Справжнім мотивом того галасування про демократію не були дійсні потреби українського визвольного руху, а безкритичне сприймання й нерозуміння того, що по суті діється в міжнародньому житті, плитке наслідування й бажання уподібнитися до зовнішнього світу, до актуальної моди.

Така обношувана демократичність не має в собі правдивого змісту, який давав би здорову розв'язку сутніх справ визвольних змагань і цілого актуального українського політичного життя. Поминувши те, в чому вона відноситься до теоретичних питань суспільно-політичного устрою у власній державі, ця демократичність має часто характер порожніх голословних декларацій, уподібнень, а в не одному — демагогії.

Через таку внутрішню порожнечу й штучну підробленість, відривання від реальної політичної дійсності, та наставлення на зовнішньо-політичний ефект,

псевдо-демократична фразеологія наших кон'юнктуристів має характер і вираз, подібний до советського «демократизму». Цю схожість завершує така ж сама термінологія: «народня демократія». Таким чином хоча погоня за зовнішньою демократичною модою впливає з бажання уподібнитися до західної демократії і їй приподобатися, однак вилазить наверх внутрішня суть такого уподібнення й виходить аналогія до большевицької «демократизації», а не до західної демократії.

З таких то мотивів походять різні намагання, щоб прапором української революційно-визвольної, проти-большевицької боротьби став єдиний клич: «за демократію», «за демократичний устрій в Україні». Воно може й подобалось би деяким стороннім політичним чинникам, які не розбираються в істотних проблемах визвольної боротьби народів підсоветської Європи й Азії, а все оцінюють по зовнішніх вивісках і назвах. Може рахування на дешевий ефект, щоб подобатися таким чинникам, декому видається слухним. Але все це лежить у сфері порожніх фраз, голих, словесних заяв і симпатій а не реальної, дієвої політики. На таких факторах будувати — значить обманювати себе.

Натомість зміна прапорів, зміна провідної ідеї визвольних змагань має дуже істотне негативне значення для розвитку й успішності цих змагань. І той момент передусім мусимо брати до уваги. А так само кожний серйозний сторонній чинник, який дивиться на суть, на дійсний стан, а не на поверховне враження, трактуватиме наше становище із зрозумінням.

Як уже попереду відзначено, починаючи від другої світової війни, большевики взяли собі ширму демократії, народньої демократії, за чолову вивіску, за головне гасло. Під тим гаслом ведуть свій імперіялістичний наступ у світовому масштабі, за поборення всього протиставного, за опанування світу. Кожна большевицька кампанія, кожна акція по цій лінії, спрямована проти небольшевицьких сторонніх сил, ведеться під цим кличем. Всі засоби большевицької пропаганди нашпиковані термінами демократія, демократичний, в

тому сенсі, що в ССРСР і в його сателітах існує справжня демократія, тільки большевицький устрій демократичний, тільки ССРСР змагається за демократію в цілому світі, за справжню, народню демократію. Цього вистачає, щоб у цілому підсоветському світі, у всіх народів, у кожної підсоветської людини ті гасла з большевицьких уст, що завжди ляцають в ушах, стали порожніми, беззмістовними, або й осоружними від налиплого вже до них большевицького посмаку.

В той же час на еміграційному ґрунті виривають намагання накинути як прапорне гасло визвольній боротьбі гасло «за демократію». Під ним провадити революцію, ним мобілізувати маси до найтяжчої боротьби. на життя або смерть, проти большевизму. Це значить позбавити визвольну революцію власного, чіткого ідейного обличчя, своїх питомих чоловічих кличів, прапорів, а прислонити їх такими, які ворог виставив як свої. Це значить іти на ідеологічному фронті до такого стану, який існує, напр., поміж західними демократіями й ССРСР, коли одні й другі оперують гаслом демократії, одна й друга сторона в своїй пропаганді говорить про свою справжню демократію і фальшиву в противника. Або як між соціалізмом і комунізмом — одні й другі червоні, одні й другі — за соціалізм і т. п.

Хто шукає такого затирання фронтів? Авже ж большевики. Бо їм іде про неутралізацію ідей, кличів їхніх противників, на те вони їх перехоплюють і присвоюють собі, так само, як це робиться із зброєю в війні. Натомість вони мають, крім того, свої власні, тільки їм властиві ідеї, гасла, концепції, які є їхньою властивою пробоевою зброєю.

На ідеологічному фронті, який у революційній боротьбі має першорядне значення, дуже важливою справою є відповідне розставлення різних родів зброї. Треба застосовувати кожну придатну для поборювання ворога, а нам доступну зброю. Але треба знати й обраховувати дію кожної, і відповідно нею оперувати. Розрізняти, яка служить обороні, яка паралізує ворожий наступ і оборону, яка підготовляє власний наступ, а яка становить головний засіб самого наступу.

Між ідеями й кличами треба відрізнити такі, що

мають універсальне значення, які приймаємо й ними оперуємо так само, як інші сили. Сюди належать ключі демократії й різні загальнолюдські ідеї, гасла. Від них відрізняємо такі кличі, які віддають найсуттєвіший і цілком конкретний зміст наших власних цілей, і через те є нашими питомими, прапорними. Вони надають чітке ідейне обличчя й конкретний зміст нашій боротьбі, по них пізнають нас свої й чужі, за ними мають іти маси, цілий народ, серед тієї ідейної плутанини, яку зумисне створює большевицька пропаганда довкола універсальних ідей, зокрема довкола гасел демократії.

Наші прапорні гасла незмінні: загальне гасло — «свобода народам, свобода людині» йде разом із цілком конкретними: «за Самостійну Соборну Українську Державу», «за повне знищення большевизму, комунізму й усякого російського імперіялізму», «за розвалення СРСР і за самостійні, національні держави на його місці». А далі йдуть такі програмові гасла, які конкретизують зміст самостійного державного життя в усіх ділянках, визначають принципи державного устрою, суспільно-політичного й економічного ладу, засади розвитку й порядкування поодиноких царин життя. В цих програмових засадах-гаслах українського націоналізму міститься — як суттєвий зміст — принципи українського народоправства, чи пак демократії, в істотному, а не в трафаретно-пропагандивному значенні того слова. Але вони йдуть після головної мети — відбудови УССД — і в такому порядку мусять бути завсіди ставлені.

Різні противники українського націоналістичного руху стараються не тільки змонополізувати для себе гасла демократії, які трактують як засіб своїх кон'юнктуральних спекуляцій, але рівночасно представити наш рух як протиставлення демократії, запламувати його закидом споріднення з тоталітарними системами. Така демагогічна, тенденційно-фальшива постановка полягає в безпідставній тезі, що між засадами українського націоналізму, так як його ОУН весь час розуміє, інтерпретує й здійснює — з одного боку, і засадами демократії, в правильному, здоровому сенсі — з другого — є протиставлення.

При тому зумисне ігнорується те, що український революційний націоналістичний рух, у цілій своїй постановці є рухом всенароднім, що основні його цілі це — здобути волю цілому українському народові, волю в кожному відношенні, національно-державну, соціальну, забезпечити свобідний всесторонній розвиток, зробити український народ господарем на власній землі, який сам виконує владу й рішає всі свої справи. Весь український народ є підметом і цілевим визначенням українського націоналізму. Якнайкращий, всебічний розвиток усіх сил і частин української нації, свобода й дійсна справедливість для всіх громадян України — це основні лінії його програми. Самостійна Соборна Українська Держава, воля народам і людині — це основні цілі боротьби націоналістичного руху, сформовані в коротшому, головному кличі.

Свобідний розвиток, вияв думки й творчости в усіх ділянках, свобода індивідуальної і збірної, організованої діяльності, свобідне існування й діяльність різnorodних організацій, зокрема суспільних, професійних об'єднань і політичних партій, рівноправність усіх громадян України, забезпечення усім належного життєвого рівня й добробуту, забезпечення кожній одиниці однакового життєвого старту, всебічного розвитку й вияву здібностей, доступу до всіх шкіл і звань — це деякі з багатьох програмових постулятів, що є висновками із основної настанови націоналістичного руху на те, щоб у Самостійній Українській Державі існував лад свободи і справедливости, добробуту й розквіту всіх сил нації, усіх громадян.

Але український націоналістичний рух — це рух визвольний, в першу чергу. Його головним призначенням і змістом є допровадити до визволення, державної суверенности й соборности України, власною революційною боротьбою. Відповідно до того, в нашій ідеології й програмі розставляються й наголошуються різні моменти, під кутом визвольної боротьби, а не чисто теоретичних, голословних декларацій і деклямацій, чи просто — спекуляцій на кон'юнктурі, як це собі дозволяють всякі партії. Наша визвольна концепція — це концепція чину — боротьби, тож і програма віддзер-

калює не тільки важливість, але й дієве чергування наших цілей.

Без власної держави, без визволення, — отже й без визвольної боротьби — Україна не може мати ані свободи, ані добробуту, ані й якоїнебудь тіні демократії. Тож всяке переставлювання того порядку речей — в сфері концепцій веде до баламутства, а в сфері політичної дії — до підривання визвольних змагань нації.

Надзвичайно хитрі і добре замасковані маневри большевицької пропаганди, їхні успіхи — проникання в політику й опінію різних народів, затруювання її зовнішньо благими сугестіями — можна доглянути й належно оцінити тільки тоді, коли більше заглибитись в істоту, ціль і наслідки явищ, які походять від большевизму, а приймаються серед інших народів. Щоб висвітлити такі большевицькі методи, податливість на них західніх демократій та деяких українських середовищ, і щоб показати, як за дрібними проявами криються нераз дуже поважні справи, розгляньмо ближче один з таких незлічимих фактів. Для прикладу візьмемо незначний на перший погляд, але істотний і глибоко знаменний факт, що гітлеризм не називають властивим його іменем — націонал-соціалізмом, тільки нацизмом. Так робить большевицька пропаганда послідовно, не вживаючи назви націонал-соціалізм, тільки називає гітлеризм нацизмом або фашизмом. А вже ж, коли большевизм реалізує в себе соціалізм, то не може його бити. Як большевики, так і соціялісти всякої масти хочуть затушкувати той факт, що гітлеризм називався і був націонал-соціалізмом. Чому? Щоб ганьба й прокляття, які стягнув на себе гітлерівський націонал-соціалізм своєю практикою, не заторкнули соціалізму, а впали на кожний націоналізм, без огляду на його внутрішній зміст, суть, природу. Так роблять наші соціал-опортуністи й підточена соціалізмом і комунізмом частина західньої опінії, яка безкритично підхоплює большевицькі сугестії.

Гітлеризм мав два основні елементи: германський расизм-імперіялізм і національний соціалізм. Ставлен-

ня націонал-соціалізму до всіх інших народів визначав імперіялістичний расизм, теорія про вищість німецької раси, про її право й природне призначення панувати над іншими народами, запрягати їх на свої послуги, забирати їх землю, добра, сили й творчість, нищити інші раси. Коли хто хоче шукати аналогій, то може це робити серед тих народів, що їх історія і сучасність, підбій інших народів, будівання многонаціональних імперій, колонії і т. п. — дають для того підстави. У московському імперіялізмі бачимо багато подібностей. Треба большевицької демагогії і безсоромности, щоб говорити про схожість з гітлерівським націонал-соціалізмом українського націоналізму, який змагається за знищення імперіялізму, визволення України й інших народів, за самостійне життя і свобідний розвиток української нації, який ставить етнографічний принцип і принцип свобідного державного самовизначення народів, як одну з основних засад в міжнародніх взаєминах.

Другий основний елемент гітлеризму — це національний соціалізм, як система внутрішнього ладу німецького народу, німецького райху. Своім духом і практикою в багатьох справах він ішов слідами большевизму. Тоталітарна система, диктатура й сваволя державної бюрократії, цілковите знехтування людини, система безоглядного терору, такі засоби, як концтабори, масове винищування непокірних елементів — усе це націонал-соціалізм перебрав живцем від большевизму. В одного й другого та сама практика, якою один здійснює марксівський соціалізм-комунізм, а другий — національний соціалізм. Так само в ставленні до релігії, в духово-культурній, виховній ділянці — між націонал-соціалізмом і большевизмом у практиці дуже велика схожість, хоч обидва в своїй теорії стоять у багатьох справах на позиціях протилежних.

Гітлеризм виразно проголошував свій імперіялізм у формі расистської теорії. Большевизм приховує свій московський імперіялізм під формою інтернаціоналізму, клясової солідарности пролетаріяту, світової комуністичної революції. Все протиставлення між ними, від ідеологічного починаючи, аж до воєнної розправи,

по суті було конкуренційною боротьбою двох подібних імперіялізмів за панування на тому самому просторі, а не боротьбою двох протилежних світоглядів, ідеологій, суспільно-політичних систем.

Розглянувши історію і суть німецького націонал-соціалізму й московського соціалізму-комунізму, поставлених поруч, доходимо до висновку, що соціалізм, як інтернаціонального, так і національного видання, знайшовши відповідне підложжя в якомусь народі, веде до тоталітаризму, з усіма його методами й наслідками. А другий висновок — такий, що соціалізм не є жадним протиставленням імперіялізмові, поневолюванню, насильству, не бере під захист ні народів, ні людини, і може бути дуже добрим інструментом імперіялізму, поневолення, тиранії, визиску, винищування народів і людини. І третє — соціалізм не є протиставленням всякого капіталізму, він тільки побороє приватно-капіталістичну систему, але веде до державного капіталізму, який найгірше пригнічує, визискує і закріпачує народ, а насамперед робітництво й селянство. Таким шляхом соціалізм кінець-кінцем затягає найстрашнішу петлю на шиї тих, кого збирається захищати.

Так само на прикладі тітовської Югославії бачимо наочно, що сербський націонал-комунізм у своїй внутрішній політиці ні в чому не різниться від російського большевизму. В обох так само, як і в гітлеризмі, панує тотальне поневолення, терор, визиск і невірність народу та людської одиниці, переслідування й винищування релігії, всіх тих національних, духових, культурних, політичних і суспільних первнів, які не підкоряються, не служать і не пособляють панівній, насильницькій системі. Націонал-комунізм веде до того самого, що й інтернаціонал-комунізм.

В українському політичному житті було одне явище, яке виразно вказує, що концепція націонал-комунізму була точкою зближення між московським большевизмом та гітлерівським націонал-соціалізмом. В 1940-41 роках, коли вирішувалось питання війни чи миру між гітлерівською Німеччиною та ССРСР й обидві сторони готувались до розправи на всіх відтинках, серед українського громадянства на західніх окраїнах і на емі-

грації, в т. зв. Генерал-Губернаторстві, з'явилась анонімна ініціатива й видання політичного новотвору ніби конспіративної «Української Національно-Комуністичної Армії». Мало кому відомо, що це була інспірація, гітлерівська спроба, роблена українськими руками. Цю роботу провадило кілька одиниць, готових служити чужим, між ними були й такі, що раніше відігравали визначні ролі в українському політичному житті. Та найцікавіше те, що крім гітлерівців, до виникнення УНКА спричинились також большевики, бо деякі українці, ініціатори УНКА стояли віддавна на послугах большевицької розвідки і підтримували таємні контакти з большевицькою амбасадю в Берліні. В той час спроба ввести в дію український націонал-комуністичний рух була однаково на руку Берлінові й Москві. Гітлерівцям було б найзручніше опанувати Україну, зберігши комуністичну систему, перемалювавши її трохи, додавши вивіску «український національний комунізм» та повертаючи всі здобутки до складної комуністичної експлуатації на користь Райху, на вічне уярмлення України. А знову для Москви було бажано, щоб на випадок відступу большевиків з України там збереглась комуністична система також за німецької окупації, щоб народ побачив її «незаступимість», щоб потім ще легше було большевикам відновити своє панування. Передбачлива політика теж на гірші евентуальности. Спроба з УНКА залишилась мертворожденою, тому що не знайшла жадного відгуку; її творці залишились в тіні, не виявили своїх анонімів та далі «працювали» тихо в Остміністеріюм Розенберга, в Гештапо, а деякі рівночасно в большевицькій агентурі.

Епізод з УНКА дуже повчальний; він розкриває з одного боку большевицькі ходи, а з другого—правдиве відношення між большевиками і націонал-соціалізмом, лінію їх перетину. Большевики продовжують той напрям роботи своїх агентур і диверсій серед інших народів. Бачимо це наочно в політичному житті на еміграції, де повторюється і підсилюється намагання прищепити комуністичні тенденції, настрої, симпатії, в замаскованій формі національною, чи навіть протиболь-

шевицькою ширмою. Таке саме діється серед інших народів.

Зокрема проводиться великий маневр, щоб підсунути і прищепити політиці західніх демократій концепцію ставити на «тітоїзм-націонал-комунізм». В тій формі комунізм повинен знайти менший спротив, а навіть підтримку з боку західніх демократій. А решта прийде згодом. Москва вмє оцінювати ідеологічні рушії в житті народів, вона надає належну вагу комуністичній ідеології й системі, робить ставку на те, що опановані комунізмом народи, комуністичні держави, в остаточній розправі між двома світами — комуністичним і антикомуністичним, мусять стати по стороні ССРСР. А большевики вже постараються про те, щоб прийдешня війна з їх боку мала виразне ідеологічне обличчя. Це надасть їй характер ідеологічної війни, навіть тоді, як друга сторона не буде мати виразного, одноставного ідеологічного фронту.

Повністю скомпромітований націонал-соціалізм, упавши у висліді війни, повинен був потягти за собою свого старшого брата й майстра — большевизм, з ними мав би лягти весь матеріалістичний соціалізм, який, спекулюючи на високій, здоровій ідеї соціальної справедливості, свобідного й повного розвитку всіх сил народу, волі, гідності й добробуту людини, рівності й братерства, тобто на ідеї християнізму, звів здорові прагнення народів і їх сили на манівці клясової боротьби, розкладу націй і підточив цілу європейську духовість.

Якраз через той занепад християнізму, ідейної чистоти, ясности й далекозорости політичної думки, почуття великої історичної відповідальности, з одного боку, і через загрозу поєднання Сталіна з Гітлером — з другого боку — ведення війни західніми альянтами пішло таким шляхом, що впав тільки гітлеризм, а большевизм вийшов переможцем і став ще більшою загрозою для цілого світу. Такий половинчастий вислід, що залишився большевизм скріплений природою частини того потенціалу, яким розпоряджався гітлеризм, — не є жодним позитивним вирішенням історії змагу нашої доби. Той змаг іде далі, поки не розгорнеться у нову, світову війну.

Тим часом большевизм, будши в наступі, маючи ініціативу, а насамперед маючи явних і прихованих, свідомих і насвідомих помічників у західньому світі, зумів посіяти таке баламутство в плиткій opinії світу, що ідейне банкрутство націонал-соціалізму, яке по суті є посереднім історичним засудженням і самої большевицької системи — вийшло большевизмові на користь. Большевицька пропаганда, при співдії соціалістичних впливів, доклала всіх зусиль, щоб тиск морально-політичного наступу цілого світу проти націонал-соціалізму відвернути від большевизму. Цей великий маневр большевицької Москви на ідеологічному фронті вдався їй у значній мірі. На деякий час значна частина змобілізованої війною політичної енергії й opinії гналась за тіннями націонал-соціалізму в фальшивому напрямі. А за той час другий, ще більший злочинець — большевизм, зі становища судді й світового миротворця, цинічно продовжував своє ремесло й підготовляв дальші напади. Виведена в пусте поле політична думка й енергія народів, розгубилась, вичерпалась.

Тепер доводиться їй наново мобілізувати й скеровувати проти головного, тепер єдиного ворога, але з труднощами і з втратою часу та багатьох позицій. Тим часом большевизм наступає і здобуває. Ось події в Китаю, не менш важливі й далекосяжні в наслідках від цілої другої світової війни, значно змінюють співвідношення сил на користь ССРСР. Війна большевизму проти цілого світу продовжується, хоч у різних формах.

Народи, поневолені чи прямо атаковані большевизмом, між ними на першому місці Україна, ведуть свою оборонну чи визвольну боротьбу. Миру нема й не буде до остаточної розправи між двома світами — між московським большевизмом і свободолюбними народами. Теперішній стан — це перерва, тиша на великому фронті, підготовка до великої баталії з обох сторін. Увага публічної opinії зосереджується на епізодичних сполохах чи різних тактичних спробах, конфліктах. А тим часом нишком, під їх прикриттям відбуваються важливі рухи, пересунення, які вирішуватимуть майбутні великі битви. Забезпечення собі найдо-

гідніших ідейно-політичних позицій і такої ж зброї, поставлення противника в незручне положення, здобування союзника, знешкодження явних чи потенційних противників — стоїть у теперішній стадії на першому місці, поруч із мілітарною підготовкою до війни.

✱

Протиставна до націоналістичної визвольної концепції, концепція тільки протирежимного резистансу має ще одну засадничу неправильну й шкідливу основу. Прихильники **тільки** протилежного резистансу борються **тільки** з большевизмом і його імперіялізмом, а не з Росією, тим більше, сохрانیть Боже, не з російським народом. Нібито большевизм і російський імперіялізм відділені від російського народу, який за його імперіялізм не відповідає, його не хоче, не підтримує, а навпаки, хоче його повалити. Така лінія мала б бути проведена в усій політичній роботі серед українського народу й репрезентована перед зовнішнім світом.

Натомість наша генеральна лінія визвольної політики базується на тому фактичному стані, що боротьба за державну незалежність України — це боротьба з Росією, не тільки з большевизмом, але з кожним загарбницьким російським імперіялізмом, який притаманний російському народові, в цілій історії і тепер. Якщо завтра на зміну большевизмові прийде інша форма російського імперіялізму, то він так само звернеться насамперед і всіма своїми силами проти самостійності України, на поневолення її. Російський народ буде так, як досі, нести той імперіялізм, буде робити все, щоб тримати Україну в поневоленні. На це виразно вказує стан політичної думки й наставлення російської маси, всіх російських політичних середовищ як комуністичних, так і антибольшевицьких. В усіх живе крайня ворожість супроти ідеї державної окремішності, суверенності України. Власовщина дає собою проречистий зразок того, з чим виступить побольшевицька Москва супроти України. Отже, боротьба України за свою волю, за державну незалежність — це передусім боротьба з наступом імперія-

лістичної Москви. А через те, що той загарбницький імперіялізм незмінно несе, продовжує російський народ, — наша боротьба є і буде боротьбою України з Росією.

Визвольний рух в своїй політично-пропагандивній роботі серед росіян, серед російського народу, серед советської армії старається паралізувати, притуплювати ворожість і агресивність російської маси проти українського самостійницького руху, старається внести політичну демобілізацію в таборі ворога, збуджувати, підсилювати в російському народі протибольшевицькі настрої, сили й акції, зміцнювати в ньому протиімперіялістичні тенденції, наскільки такі існують. Самозрозуміло, що звертаючись до ворожого середовища, промовляємо так, щоб збуджувати готовість прислухуватися, сприйняти наші аргументи, а не настроювати негативно.

По суті немає суперечности між лінією нашої пропаганди й політики на російському відтинку, між тим, що говоримо до росіян, а тим, що здійснюємо в своїй боротьбі, у внутрішній діяльності і що заступаємо перед зовнішнім світом. В усьому стоїмо на ґрунті дійсности. У формі стверджень подаємо те, що існує на ділі. Вказуємо на всі негатииви для самого народу від большевизму й від імперіялізму, на спільне нещастя і терпіння, яке несе большевизм не тільки поневоле-ним народам, але й російському. А те все, де говорить-ся про негативне відношення мас російського народу до большевизму й до російського імперіялізму, про їхню боротьбу з ним, про спільний фронт і добросусідські взаємини між українським народом і російським, — все це має характер побажань, закликів, пропозицій до російського середовища.

Протиставна концепція хоче в політично-виховній праці серед українського народу триматися лінії тільки протибольшевицької боротьби, спрямовувати всю увагу й революційне наставлення українських мас виключно проти самого режиму та проти актуальної форми московського імперіялізму — большевизму. Поширюється твердження, що сам російський народ так само бореться з большевизмом, терпить від нього, і,

за винятком малої імперіялістичної большевицької кліки, нам не ворог, а приятель, союзник. Такий напрямок веде до посилення українськими руками того, що московський большевизм намагається досягти в першу чергу, а саме — вбити в українському народіві національний інстинкт, правильне розуміння істотного змісту подій, вбити самооборонне, непримиренне відношення до Росії. Завернути до політичного малоросіяництва, тільки в новій «українській» — формі.

Декому здається, що таким шляхом можна досягнути концентрації, і через те більшого посилення ненависти, ворожости супроти актуального найгрізнішого вияву московського імперіялізму — супроти большевизму. Тим часом це не так. Коли притупиться відчуття розпізнавати ворога скрізь, там, де він є, а бачити його тільки з одного боку, в одній появі, то через це полегшується йому наступ з інших боків в іншому строї. А той наступ на українство загарбницька Москва веде в дуже різних видах, не тільки в большевицькому.

Якщо би большевики змогли на правду прищепити українському народові відношення до російського народу як до «старшого брата», теорію про спільне історичне коріння, про споріднену духовість, віру в доброзичливість, щирість російського народу супроти України, захоплення російською культурою, переконання в її вищій, досконалість, бажання переймати все від Росії, уподібнюватися та й інші того роду слабості, то це прикувало б Україну до Росії певніше й триваліше від найсильнішого політичного зв'язку, сильніше від всякого терору.

До того долучається послідовне, щораз сильніше, тотальне пов'язування народного господарства України з московським, поставлення такого принципу в основу цілої советської господарської системи. Вона керується не економічними, а більше політичними раціями. Щоб з часом відділення України від Росії було з економічного боку неможливе, чи дуже трудне, щоб господарство України завмирало автоматично, коли Москва спинить кровообіг у відповідних артеріях, чи коли б вони були перервані відділенням України від Москви.

Большевики стараються наркотизувати політичне думання українця ілюзією, що через злуку з Росією, Україна, український народ, українська людина — мають відкриті всі можливості широкого росту, користуються з надбань і могутності цілої імперії. Такими ілюзіями, створюваними пропагандою, хочуть вбити відчуття й розуміння тієї дійсності, що Україна є тільки колонією Москви, що український народ для Росії є рабом, постачальником людської сили, мозку, рук і дїбр; що українська культура — обкрадена з усіх надбань і позбавлена змоги росту, українські творчі сили — запрягнені до творчої праці для Росії, або винищені; що українська людина тотально покріпощена. Двері відкриті для тих, хто запродає своє національне ім'я, свою честь, своє знання, вміння, свою творчість, свою працю і кров на службу російській імперії. Москва докладас всяких можливих зусиль, щоб умертвити в нашому народі саме приймання тієї дійсності, і прищепити советське думання, советський патріотизм.

На тому Москва хоче будувати тривку підлеглість України Росії, щобільше — її віковичне змосковщення. Всі засоби насилля, терору спрямовані на те, щоб Україна приборкана лягла у стїп Москви. Головна мета Росії — це прилучення України, щоб український народ, затративши свою національну природу, своє ім'я, не вважав неволі за неволю, тільки щоб прийняв її за своє природне положення, полюбив її. Такі остаточні пляни Росії всякої масти, що їх большевики реалізують увесь час, з найбільшою впертістю і послідовністю. Тут є головний фронт історичного змагання між Україною і Москвою і прорив на ньому найнебезпечніший.

З українського боку ведеться завзяту боротьбу — відсіч. На тому фронті лягло найбільше жертв, найцінніших, творчих сил України. Борці за українського духа, за український зміст поодиноких ділянок життя й творчості, які плачуть, підносять, зберігають і поширюють вартості української нації, протиставлять їх накиданню російщини-советщини, — віддають великі послуги збереженню самостійності й дальшому розвиткові української нації.

В політичній боротьбі, в якій зосереджується цілість українських змагань, необхідно постійно спрямовувати особливу увагу на цей фронт. У визвольній революції уся боротьба й уся діяльність на внутрішньому, українському відтинку мусить бути так поставлена, щоб найсильніше зміцнити, загострювати в усіх царинах фронтову лінію між Україною і Москвою, між українством, українським духом і змістом — і російщиною. Український націоналістичний рух мусить мобілізувати, організувати, ідейно узмістовлювати й унапрямувати та дієво скріпляти всі фронти оборонної боротьби проти російського наступу в усяких формах. Він мусить найчіткіше реалізувати безкомпромісову поставу в тотальній боротьбі з Росією, у відсіч її тотальному наступові. Зокрема мусить націоналістичний рух різко виступити, розбуджувати національну чуйність і відпорність там, де вона підупадає, де ворогові вдалося її приспати, чи здавити, і де входять у гру важливі питання боротьби України з Московщиною, істотні справи самостійного життя і розвитку нації.

Якраз у противному напрямі йде кон'юнктурна, опортуністична концепція: — перевести визвольну боротьбу на таку плятформу, що не Росія, не російський народ є ворогом самостійності України, а відокремлений большевицький імперіялізм. Аналогічною політичною лінією вже раз соціялізм «прислужився» визвольній справі. Український націоналістичний рух, ставши на чолі визвольної боротьби, має виправити попередні хиби і перемогти рецидив історичних слабостей і баламутств.

Чистий, незаплямлений крутіїствами й компромісами зі злом український націоналізм вийде переможцем з важкого, але величного змагання проти сатанічної большевицької Москви. Він побідить, бо в ньому велика Правда української нації, згідна з Божими законами життя народів і людей у свободі й справедливості. А за цю правду бореться український народ впродовж цілої своєї історії. З покоління в покоління найкращі сини й дочки українського народу присвячують своє життя службі тій правді, віддають своє життя в боротьбі за неї. Тепер історичне змагання

України за правду досягає найвищого вершка, найбільшої напруги й розмірів. Боротьба охоплює ціле життя, змагається цілий народ.

Українські націоналісти впевнені в перемозі України. Непохитну певність дає нам віра — віра в Бога, віра в українську націю, в її правду. Вірність ідеї українського націоналізму — це найбільша сила української визвольної революції, якої жадними способами не може зламати теж такий ворог, як большевицька Москва.

II. Полтава

ЕЛЕМЕНТИ РЕВОЛЮЦІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Наш націоналістичний рух, репрезентований ОУН під керівництвом Степана Бандери, ми називаємо революційним рухом, нашу національно-визвольну підпільну і повстанську боротьбу — революційною боротьбою, себе, учасників цієї боротьби, — революціонерами. І хоч слів «революція», «революційний» уживається у нас дуже часто, то, проте, не завжди точно усвідомлюється зміст цих слів. Тимчасом слова «революція», «революційний» у випадку українського націоналістичного руху мають свій дуже глибокий зміст. **По можливості точно вияснити зміст понять «революція», «революційний» у випадку українського націоналістичного руху, репрезентованого ОУН під керівництвом Степана Бандери, саме завдання нашої статті.**

I

Український націоналістичний рух є революційний рух передусім з огляду на свої цілі.

Український націоналістичний рух виник і діє як а) суспільно-політичний рух і б) духово-світоглядний рух. У зв'язку з цим український націоналізм має і подвійну мету. Як суспільно-політичний рух український націоналізм бореться за повне політичне, культурне й економічне визволення українського народу з-під чужоземного панування, за побудову на етнографічних українських землях Української Самостійної Соборної Держави, за такий внутрішній політичний і суспільно-економічний лад у майбутній українській державі, який забезпечить українському народові най-

Передрук з Крайового видання Проводу ОУН «Ідея і чин» ч. 110, 1946. (На основі закордонного видання з 1949 р.).

кращі умови розвитку всіх його духових і матеріальних сил. Як духово-світоглядовий рух, український націоналізм бореться за духове відродження українського народу, тобто за ліквідацію тих негативних наслідків, що їх у духовості українського народу залишила багатовікова неволя.

*

Основною метою українського націоналізму в даних історичних умовах є побудова на етнографічних українських землях Української Самостійної Соборної Держави.

В чому ж полягає революційність ідеї Української Самостійної Соборної Держави?

Впродовж багатьох сторіч поневолена Україна входила в склад чужонаціональних імперій: Росії, Польщі, Австро-Угорщини. На Сході Європи впродовж багатьох сторіч неподільно панували російські і польські імперіялісти. І одні і другі привикли були дивитися на Україну як на «невід'ємну» частину своїх імперій. Лише Росію або Польщу привик був бачити на Сході Європи світ. Що може бути інакше, що на Сході Європи — на просторах між Карпатами і Доном, між Прип'яттю і Чорним морем, — крім Росії або Польщі може бути ще інша держава, — цього в більшості випадків у світі ніхто і не припускав.

Здійснення ідеї УССД, тобто побудова Української Самостійної Соборної Держави, означає цілковиту перебудову політичного укладу на Сході Європи. Побудова на Українських землях Української Самостійної Соборної Держави означає виділення із складу Росії в окремий політичний організм величезної території, означає відкинення сьогодишнього російського імперіялізму від північних берегів Чорного моря, від Дністра, Карпат, далеко на північ і схід на лінію Дону і південнозахідних кордонів сьогодишньої РСФСР. Побудова Української Самостійної Соборної Держави означає також остаточну ліквідацію претенсій польських імперіялістів на «лінію Збруча», (а часто і на береги Чорного моря), означає відкинення польського імперіялізму на сході на лінію рік Вепр і Сян. Здій-

снення ідеї УССД означає цілковите зруйнування на Сході Європи того політичного укладу, який існує тут упродовж кількох сторіч, і побудова нового справедливого ладу, опертого на принцип самовизначення народів. Якщо революція завжди характеризується тим, що вона докорінно руйнує старий політичний або суспільний лад (часто також і політичний і суспільний водночас), то ідея УССД, яка являється саме пляном знищення старого, реакційного політичного укладу на Сході Європи, яка являється саме пляном нового політичного порядку в цій частині Європи, оперта на єдиносправедливий, прогресивний принцип самовизначення народів, — є сутореволюційна ідея.

Ідея УССД є революційна також тому, що її висунув український народ по кількох сторіччях свого політичного «небуття». У XVIII і XIX ст. ст. український народ, позбавлений окупантами власної провідної верстви, переслідований і експлуатований, скочувався щораз більше до рівня етнографічної маси, єдиною ознакою окремішності якої була українська мова. Російські імперіялісти тріумфували. Вони почали вже навіть твердити, що й українська мова є лише «один з великоруських діалектів». Український народ вони почали розглядати як «одне з племен єдиного великоруського народу». Російським імперіялістам у певний час могло здаватися, що українська «малоросійська» проблема зліквідована для них назавжди. Зрозуміло, що в таких умовах творчість Шевченка, ідея Української Самостійної Соборної Держави, висунена Міхновським у 1900 р. в його брошурі «Самостійна Україна», подіяла на окупантів, як грім з ясного неба і для більшості тогочасного українського громадянства, скалічено багатовіковою неволею. Про цей момент ми обов'язково мусимо пам'ятати, коли говоримо про революційність ідеї УССД. В історії поневолених народів небагато знайдено таких прикладів, щоб ідея власної самостійності була чимсь таким надзвичайним, несподіваним, щоб ця ідея оцінювалася як щось «нереальне», «абсурдне», як це було в випадку деякої духово скаліченої частини українського народу.

Ідею УССД український націоналізм розуміє не ли-

ше як ідею політичного визволення українського народу, а також і як ідею його соціального визволення, як ідею такого суспільно-економічного ладу в Україні, при якому не існуватиме експлуатації людини людиною і буде побудовано безкласове суспільство.

Через довгі сторіччя український народ терпів крім національного гноблення, ще і жорстокий соціальний гніт.

Український народ гнобився соціально польською шляхтою, російським дворянством, царськими вислужниками, чужонаціональною буржуазією. (Серед експлуаторських клас в Україні так мало бачимо українців, що про експлуатацію українського народу власними експлуаторами не приходиться і говорити.) Польська шляхта, російське дворянство запровадили в Україні жакхливе кріпацтво. Вони обернули українське селянство, тобто в певний час майже 90 відсотків українського народу, у робочу худобу в дослівному значенні цих слів. Відібравши в українського селянства його найкращі землі, чужоземні пани фєвдали примусили його працювати ще й на себе до 5, а то й 6 днів у тиждень. Жорстоко експлуатувався український народ чужинецькою буржуазією і в період розвитку капіталізму в Україні. Експлуаторські класи свідомо плекали в Україні темноту. Вони стояли на становищі, що для кріпака, для чорноробочих на капіталістичних підприємствах освіта й непотрібна, і небезпечна.

Не менше жорстоко, як в період кріпацтва чи в умовах капіталізму, експлуатується український народ клясою большевицьких вельмож і сьогодні. Большевицька колгоспна система являється своєрідною реставрацією панцизняної системи. Українському селянинові цілком не стало легше жити від того, що він формально став власником усіх багатств країни. Як за панщини, так і сьогодні в українського селянина відібрано його землю і примушується його жити на клаптику «присадибної ділянки». Як за панщини, так і сьогодні український селянин мусить майже даремно працювати на колгоспних ланах. Плодами його праці цілковито розпоряджається большевицька кліка. Вона забирає для своїх імперіялістичних потреб майже всю

сільсько-господарську продукцію України і примушує українське селянство і весь український народ жити впроголодь. Сьогоднішнє економічне становище робітничої кляси в Україні нічим не краще від того становища, в якому вона перебувала в умовах капіталістичного ладу в колишній царській Росії. Тоді додаткову вартість забирав чужинець-капіталіст, тепер «додатковий продукт» забирав в основному чужинецька за своїм національним складом кляса большевицьких паразитів. І тоді, і тепер українське робітництво працює понад сили і за те отримує дуже мізерну платню.

В наслідку соціального гноблення, здійснюваного чужнонаціональними в своїй основній масі, експлуаторськими клясами, український народ постійно живе в економічній нужді, працюючі України постійно борються із злиднями, винищуються голодом. Експлуаторська політика чужинців в Україні doprowadила до такого парадоксального і заразом з тим ганебного для окупантів стану, що в Україні — країні найбільших господарських можливостей у світі, як з огляду на її природні багатства, так і з огляду на працьовитість і природні здібності українського народу — панує найбільша в світі нужда. В якій іншій цивілізованій країні, де б при наявності таких величезних господарських можливостей панувала така нужда, як в Україні?

Український націоналізм бореться за побудову в майбутній українській державі безклясового суспільства, тобто такого суспільства, в якому не існуватиме експлуатації людини людиною, в якому не будуть економічно панувати одні верстви суспільства над другими. Основою цього ладу буде суспільна власність на знаряддя і засоби виробництва. В цей спосіб зліквідується економічну основу творення експлуаторських кляс. В протилежність до того, як це сьогодні обстоїть справа в ССРСР, побудова внутрішнього ладу на справедливих демократичних основах виключить також можливість творення експлуаторських кляс на ґрунті політичних привілеїв. Побудова безклясового суспільства, знищення експлуатації працюючих дадуть у нас-

лідку буйний розвиток продукційних сил України, дадуть ріст добробуту найширших мас українського народу, покладуть кінець злидням і нужді, які відвічно переслідують і винищують працюючих України. Боротьба за знищення паразитної кляси большевицьких вельмож, боротьба за побудову справді безклясового суспільства у майбутній Українській Державі — це боротьба за нову соціяльну революцію в Україні. Вона мусить статися разом із революцією політичною, тобто разом із знищенням політичного панування окупантів над Україною. В українських умовах соціяльна революція є невід'ємний елемент національно-визвольної революції. Тому й ідея УССД, яку український націоналізм розуміє як ідею нового суспільно-економічного ладу в Україні, є революційна ідея і в суспільно-економічному відношенні.

У випадку українського націоналістичного руху ідея УССД є революційна ідея ще й тому, що він визнає її активно. Український націоналістичний рух стоїть на становищі, що декларація всяких принципів немає жодної вартости, якщо за цією декларацією не слідує активна дія, безпосередньою метою, якої є здійснення декларативних принципів. Визнавши ідею УССД за свою основну ідею, український націоналізм відразу розпочав активну, наполегливу підпільну боротьбу за її здійснення. Ця боротьба в останні роки прибрала форми широкої повстанської боротьби.

Цим український націоналізм істотно відрізняється від усіх інших українських партій, що діють чи діяли, чи то на українських землях, чи то на еміграції. Більшість цих партій (УНДО, Соціялістично-Радикальна Партія, Католицькі угруповання, табір УНР, гетьманці, ФНС) хоча і визнавала в своїх програмах принцип самостійности України, але далі декларацій вона в своїй діяльності не йшла. Єдиний обов'язок членів цих партій був віддати під час виборів голос на кандидатів власної партії, схвалити резолюцію, вплатити членський внесок. До цього зводилася в основному і вся боротьба цих партій чи угруповань за самостійну Україну. Зрозуміло, що всі ці партії, хоч і визнали ідею УССД, не були через це революційними партіями;

лише формальне визнання ідеї УССД не може робити жодного руху революційним.

У боротьбі за здійснення ідеї УССД український націоналізм зберігає сувору принциповість.

Своє відношення до різних політичних українських партій, середовищ, громадських груп, організацій та окремих громадян український націоналізм визначає у залежності від того, що вони конкретно роблять для справи визволення українського народу. Український націоналізм безумовно поборює всі ті політичні партії, рухи, течії, які займають вороже становище до ідеї Самостійної України. Тому український націоналізм найрішучіше сьогодні поборює т. зв. КП(б)У, яка в цілості являється агентурою московсько-більшевицького імперіялізму в Україні. Український націоналізм веде боротьбу також проти тих всіх епігонів соціалізму 1917-20 рр. на українському ґрунті, які стоять на становищі інтернаціоналізму і які боротьбу за класове визволення ставлять понад боротьбу за національне визволення, не розуміючи того, що знищення соціального гноблення в Україні може прийти лише в наслідку національного визволення. Український націоналізм завжди вів боротьбу також з тими політичними партіями і напрямками, які намагалися примирити українське громадянство з окупантськими режимами на українських землях, відтягнути його від революційної боротьби. Український націоналізм виступав тому і проти галицьких легальних, нібито самостійницьких партій, що діяли в Західній Україні перед 1939 р., і проти тих угодівських елементів із табору УНР, які співпрацю з Польщею хотіли зробити наріжним каменем усієї української визвольної політики. ОУН вела боротьбу також проти тих політичних напрямків, які хотіли цілковито прикувати увагу українського народу до дрібних по суті справ кооперації, «ПРОСВІТИ», спортивних товариств, тощо. Український націоналізм бичує усіх тих громадян, які прикривають патріотичними фразами своє шкурництво, або відмежовуються від громадського життя і стараються жити згідно з відомою в Україні протинаціональною засадою «моя хата з краю». Під час німець-

кої окупації український націоналізм вів боротьбу проти таких вислужників гітлерівським окупантам, як Кубійович і Ко в Галичині, Штепа в Києві.

Своє відношення до других народів український націоналізм визначає за таким єдиним критерієм: визнають вони право українського народу на самостійне державне існування, ставляться позитивно до визвольних змагань українського народу чи ні. Лише при умові позитивного ставлення чужих народів чи чужонаціональних політичних рухів до справи самостійности України, український націоналізм входить з ними (в разі потреби) в які-небудь стосунки. У випадку, коли ці народи чи політичні партії займають негативне становище до справи самостійности українського народу, український націоналізм трактує їх як ворогів.

Український націоналізм ніколи не ішов на жодні поступки окупантам, не погоджувався на жодне часткове лише, половинчате розв'язування української справи з боку окупантів чи всяких інших чужих сил. Український націоналізм проти всяких автономій, «союзних республік», «федерацій», тощо. За федерацію України з Росією, проголошену гетьманським урядом у 1918 р., крім усього іншого, український націоналізм поборював гетьманський рух. Український націоналізм вестиме боротьбу доти, доки український народ не здобуде правду повної політичної і культурної незалежности.

Дуже принципове становище ОУН в питанні Соборности.

Український націоналізм завжди якнайвиразніше підкреслює, що він бореться за побудову Української Самостійної Держави на всіх українських етнографічних землях. Вірність українського націоналізму соборницькому принципіві підтверджується і всією дотеперішньою діяльністю ОУН. В Проводі ОУН завжди були репрезентовані своїми представниками всі українські землі. ОУН також завжди намагалася організувати боротьбу на всіх, без винятку, українських землях. Цю боротьбу вона організувала і в Західній Україні під польською окупацією і на Буковині під румунською окупацією і на Закарпатті в межах

ЧСР, і на СУЗ під большевицькою окупацією. Боротьбу на всіх, без винятку, українських землях організує ОУН сьогодні. В її лавах сьогодні борються і західні українці, і східні українці, і буковинці, і закарпатці. Можна просто сказати, що ОУН — перша і єдина дійсно соборницька політична організація українського народу.

Ідея УССД, що її українські націоналісти визнають активно і в боротьбі за здійснення якої вони проявляють сувору принциповість — це перший найважливіший елемент революційности українського націоналізму.

*

Оскільки революційною метою є друга мета українського націоналізму — **духове переродження українського народу?**

Щоб відповісти на це питання, нам треба коротко з'ясувати собі, якою була духовість більшої частини українського народу в період виникнення українського націоналізму, тобто кількадесять років тому назад, і якою вона в деякій частини народу є ще сьогодні.

Довгі сторіччя окупантського гніту і експлуатації, довгі сторіччя денационалізаційної політики російських, польських і австро-німецьких імперіялістів дуже викривили, скалічили духовість українського народу.

Російські, польські, австро-німецькі імперіялісти закладали на українських землях свої школи, не давали змоги українському народові учитися рідною мовою, вчитися історії України, переслідували українську науку, поширювали брехливі погляди про те, що український народ ніколи не жив самостійним державним життям, заперечували національну окремішність українського народу, прищиплювали йому російський, польський, австрійський патріотизм. В наслідок цього пересічний українець в кол. Росії чи Австро-Угорщині був національно малосвідомий. Він не знав часто, хто такий його народ, хто такий під національним оглядом він самий. Українець — російський чи австрійський патріот — відоме явище в Україні пе-

ред 1914 р. Українці-«малороси» були взірцем хоробрости у боротьбі за «царя і атчество» в кол. царській Росії. Українці-«рутенці» були зразком вірности Габсбургам у кол. Австро-Угорщині. Серед заможних, освічених верств українського народу цей брак національної свідомости проявлявся у тяжінні до російської, польської чи німецької культури, в їхній вірній, взірцево-льояльній службі державам-гнобителям українського народу, а нерідко і в прямому ренегатстві, в одвертому переході на бік нації-гнобителя — на бік росіян чи поляків.

Багатовікова неволя негативно відбилася не лише у сфері національної свідомости. Вона також привела до виразного притуплення серед української інтелігенції з-перед 1914 р. і національного інстинкту. Це притуплення національного інстинкту в українській інтелігенції з-перед 1914 р. проявляється в її захопленні соціалістичним всесвітнянством у її неспроможності зрозуміти, що Україна може і повинна існувати окремо від Росії, проявлялося у її «федеративних» автономічних ідеях. Адже відомо, що такі найпередовіші представники української інтелігенції з останньої чверті XIX-го ст., як Драгоманів, такі представники української інтелігенції періоду Визвольних Змагань як Винниченко, а через деякий час навіть Грушевський, хотіли бачити Україну лише в федеративному зв'язку з Росією, не хотіли для неї нічого більше, як лише автономії навіть тоді, коли царська Росія цілковито розпалася. Відомо також, скільки українська інтелігенція цього часу присвячувала уваги справі всесвітньої соціалістичної революції, як вона в своїй діяльності в'язалася «інтересами міжнароднього пролетаріату», «інтересами російської демократії». Замість того, щоб використати надзвичайно вигідну обстановку передовсім для визволення українського народу. Серед української інтелігенції цього часу спостерігаємо цілком протилежне явище до того, як було серед російської інтелігенції. Російська інтелігенція, маючи сильно розвинутий національний інстинкт, свої соціалістичні погляди вмiла погодити навіть із своїм великоросійським шовінізмом і використала їх для справи

побудови нової російської імперії. Українській же інтелігенції її соціалістичні погляди перешкодили стати на самостійницький ґрунт і в наслідку того перешкодили позитивно розв'язати справу визволення українського народу в рр. 1917-18. І цього хибного в принципі становища української інтелігенції 1917-18 рр. не можна пояснювати, напр., її політичною невиробленістю. Коли абстрагуватися від федеративної плятформи, то в своїх окремих конкретних політичних потягненнях (переговори з російським Тимчасовим Урядом, ставлення до большевицької революції, переговори в Бересті) вона проявила навіть велику політичну виробленість, величезні політичні здібності, бистру політичну орієнтацію. Неспроможність української інтелігенції стати в 1917-18 рр. на самостійницьку плятформу можна пояснити лише саме притупленням національного інстинкту — того інстинкту, який кожному народові каже боротися передусім за власну державну самостійність. Такого інстинкту українська інтелігенція не мала; позбавила її його довговікова неволя. Вона поборювала прояви цього інстинкту і серед українського народу, який цей інстинкт зберіг.

Негативними рисами української духовости, що виникли в наслідку довговікової неволі і що їх можна було спостерігати в деякій частини українського суспільства, було брак зацікавлення громадськими загально-національними справами, грубий матеріалізм у щоденному житті, загумінкова обмеженість деяких груп українського громадянства, «хуторянство», як окреслював цю рису української духовости Донцов, невміння думати загально-національними громадськими категоріями, неспроможність піднятися до рівня загально-національних інтересів і ідеалів. Ще донедавна єдиним ідеалом деякої частини української суспільности було збирати маєток, багатіти і цілком не журитися тим, що діється з усім народом, не думати про жодну боротьбу, а лише дивитися, якби краще забезпечити себе матеріально. Інша знов частина українського громадянства цілком не цікавилася тим, що діється в світі, замикалася в колі інтересів лише своєї околиці, свого «хутора», а цими інтересами були ін-

тереси відсталих гречкосіїв і дрібних міщухів. Часто ці «хуторяни» були по-своєму і патріоти: вони любили українську народню пісню, українські шаравари і вишиту сорочку, український борщ і гопак. На цьому і кінчилася їхня «Україна» і їхній «патріотизм». Вся проблема українства зводилася у них до проблем зберігання традиційного українського побуту. Що обов'язком кожного українця є оглядатися на те, що діється з усім народом, що бути патріотом, значить боротися активно за справу визволення українського народу, — так серед цієї частини громадянства ніхто не думав.

В наслідку довговікової неволі почали проявлятися в українських мас і такі негативні риси характеру, як пасивність, квієтизм, покірність перед чужою силою, зневіра у власні сили. Українець, бичований через довгі сторіччя батою окупанта, поволі призвичаювався до цих ударів і щораз слабше протестував проти них. Щораз більше погоджувався зо своєю долею мученика. Єдиним протестом стало сльозливе нарікання, плач або лише глуха, глибоко захована ненависть. Щораз частішою появою серед українського народу став тип безвільний, малоактивний тип, здібний лише терпіти, а не боротися, протиставитися злу, іти на удар з життям, з обставинами. Деяка частина українського народу навчилася коритися перед силою окупанта і рівночасно не бачила жодної можливості боротися з цією силою самому українському народові.

Болючи таким станом серед своїх сучасників, ще Леся Українка гірко писала: «Так, ми раби, немає гірших в світі». Національно малосвідомий, з притупленим національним інстинктом, загумінковий, без віри у власний народ, — ось поширений донедавна і ще подекуди живий сьогодні духовий тип українця. Зрозуміло, що не можна було думати про якунебудь боротьбу за власну державу, не очистивши з негативних нашарувань, ґрунтовно не відродивши психіки народу, не виховавши в нього нових моральних якостей. Треба було, одним словом, перше, ніж думати про політичну революцію, доконати революцію в духовості народу.

За таку роботу взявся саме український націоналізм.

Типові національнонесвідомого «малороса», «хахла», «рутенця» український націоналізм протиставляє тип гарячого українського патріота, який знає славне минуле України, гордиться ним і для якого «добро української нації — найвищий наказ». Переінтелектуалізованому і, в наслідку того, захопленому всесвітнянськими ідеями, універсалізмом, з притупленим національним інстинктом типові українського інтелігента український націоналізм протиставляє тип освіченого українця, який глибоко вріс в український ґрунт, в українську національну стихію, який гостро відчуває найглибші пориви українських народніх мас, зосереджує у собі найглибший український національний патос, який діє, керуючись саме національним інстинктом. Типові українського «хуторянина», який живе лише шкурними інтересами власного подвір'ячка, український націоналізм протиставляє тип, здібний захопитися і боротися за загальнонаціональні цілі, боротися безкорисно, боротися завзято, боротися не на життя, а на смерть. Український націоналізм кличе не коритися перед силою, не плазувати перед «сильними світу цього», не давати знущатися над своєю ні особистою, ні національною честью, бо це — негідне людини, бо це — рабство, але відважно, по-геройськи скрізь виступати проти насильства, скрізь відважно боронити національну честь і гідність. Український націоналізм бичує всіх тих, які без протесту зносять найжорстокіші знущання, дозволяють окупантам плювати собі в обличчя. Український націоналізм кличе до активної боротьби за наші національні права, в обороні нашої національної чести в кожному місці і в кожний час.

Боротьба за духове відродження українського народу на основному терені дій українського націоналізму дала свої позитивні наслідки. Український народ, природно обдарований високими моральними якостями, почав скоро віднаходити себе. Психіка українського народу після першої світової війни почала скоро звільнятися від тих негативних нашарувань, які появилися в ній у наслідку гнобительської і денационалізаційної політики окупантів. Сьогодні для

духовності досить значної частини українського народу характерний не тип національно-малосвідомий, не тип раба, а тип свідомого українця, тип українського патріота, тип фанатичного бійця за справу Самостійної України, тип, який своїм життям підтверджує, що для нього дійсно «добро нації — найвищий наказ».

Було б помилково, одначе, думати, що боротьба українського націоналізму за духовне відродження українського народу сьогодні закінчена. **Перед українським націоналізмом з усією гостротою стоїть сьогодні завдання ліквідувати всі ці жахливі наслідки, що їх в духовості українського народу викликало майже 30-річне панування большевицьких імперіялістів в Україні.**

Які ж наслідки? Що негативне є у психіці деякої частини сьогоднішнього східньоукраїнського громадянства?

Серед українського громадянства на СУЗ є досить поширений тип українця — «советського» патріота. Не зважаючи на те, що Советський Союз є та тюрма, в якій український народ гнобиться політично, культурно, експлуатується економічно, винищується в жахливих масштабах фізично, деяка частина східніх українців вірно служить Сталіну і готова за Советський Союз умирати. Замість любити передусім свій рідний український народ, замість уважати за свій перший і найвищий обов'язок, як це скрізь діється у світі, служіння рідній батьківщині, служіння Україні, — деяка частина східньоукраїнського громадянства, вихована в большевицькій школі, в комсомолі, стала на шлях яничарської служби московсько-большевицьким окупантам України. Зацитовані нами слова Лесі Українки, сказані нею на адресу українського суспільства з-перед 1914 р., до цієї частини східньоукраїнського громадянства стосується повністю. Типа вірного цареві «малороса» замінив також сьогодні по-рабському вірний Сталіну тип українця — «советського» патріота.

Дуже вкорінений серед частини східньоукраїнського громадянства погляд про те, що Україна може існу-

вати лише в складі Советського Союзу, лише в союзі з Росією. Большевики поширюють цей погляд з ясно означеною метою: підірвати серед українського народу ґрунт для самостійницької ідеї, показати цю ідею нереальною, небезпечною для українського народу тому, що, мовляв, відірвання України від Росії загрожує Україні закабаленням чужоземними імперіялістами, — а деяка легковірна і позбавлена національного інстинкту частина східноукраїнського громадянства в це серйозно вірить. Як колись, в 1917-18 рр., українська інтелігенція своїм фетишем зробила «інтереси російської демократії», «інтереси російської революції», так тепер деяка частина східноукраїнської інтелігенції своїм фетишем зробила «інтереси Советського Союзу»: Замість думати, передусім, українськими категоріями, ця частина східноукраїнської інтелігенції думає насамперед всесоюзними категоріями. Звикла через довгі сторіччя бачити Україну в складі російської імперії, звикла працювати на просторах цієї імперії; деяка частина східноукраїнської суспільності (передусім інтелігенція) любить цю великопростірність і самостійницькі змагання українського народу схильна розглядати як «провінціональну обмеженість», «українську загумінковість». Ця частина українського суспільства не бачить того, що російський імперіялізм — найбільший ворог українського народу, не бачить того, що Сибір, Середня Азія — оці саме імперіяльні російські простори — це одне величезне, жахливе цвинтарище українського народу, не розуміє того, що праця на Далекому Сході — це ніщо інше, як заслання, каторга, не бачить і не розуміє того, що Україна має всі — економічні, геополітичні, духово-моральні, культурні передпосилки до того, щоб бути самостійною, не бачить і не розуміє того, що лише відокремившись від Росії, український народ заживе справді щасливим, справді заможним життям. Оця любов до великопростірності російської імперії, оце нерозуміння того, що Україна може існувати цілком добре, будучи відокремленою від Росії. оцей «всесоюзний комплекс» — це, поруч «советського» патріотизму, один з найпоширеніших і найнега-

тивніших наслідків довговікового поневолення України колись царською, а тепер большевицькою Росією.

Негативною рисою духовости деякої частини східньоукраїнського суспільства є сліпий страх перед НКВД, переоцінювання сили і спроможности большевицького режиму. Значна частина східніх українців вважає, що боротьба з большевицьким режимом взагалі не можлива. «Все знайдуть, все розкриють, наші зрадять, всіх НКВД знищить» — так дуже часто розумує східній українець, який перейшов кільканадцятирічну практику большевицького терористичного режиму. Його опанував панічний страх перед НКВД. Цей страх паралізує, чи, просто, робить у нього неможливим усякий спротив, усяку протирежимну боротьбу.

Терор, переслідування, невдачі протирежимної боротьби стали причиною того, що в деякої частини східньоукраїнського громадянства можна сьогодні спостерігати песимістичний фаталізм, покірність перед, навіть найгіршою, долею, цілковиту зневіру у власні сили українського народу. Деяка частина східніх українців погоджується з хибною думкою, що сама доля призначила українському народові постійну неволю, постійні знущання, терпіння, нужду. Активна боротьба проти окупанта за своє визволення, погляд про те, що дотепер український народ терпить лише тому, що він замало боровся за свою самостійність — такі речі для цієї частини українського суспільства стають щораз більше чужі.

Загально поширеною рисою серед східньоукраїнської інтелігенції є її тяжіння до російської культури, її захоплення цією культурою. При цьому ми підкреслюємо, що ми далекі від того, щоб заперечувати об'єктивний культурний доробок росіян, щоб відмовляти російській культурі всякої вартости. Нам ідеться лише про те, що деяка частина сьогоднішньої східньоукраїнської інтелігенції попадає в надмірне захоплення російською культурою і в той же час легковажить свою українську культуру. У наслідку цього захоплення російською культурою можна часто почути від східньоукраїнського інтелігента, що він

воліє розмовляти російською мовою, а не українською тому, що російська мова «культурніша», що він воліє читати по-російськи, ніж по-українськи, тому що «стиль російської мови ясніший», «більше вироблений». Що він воліє, нарешті, Пушкіна, ніж Шевченка, що Пушкін — це «фактично великий поет», а Шевченко лише тим великий, що «національний», український. Так може подумати лише людина, скалічена під національним поглядом, людина, скаліченого національного інстинкту. І такими скаліченими під національним оглядом людьми є ті східньоукраїнські інтелігенти, які воліють розмовляти по-московськи, ніж по-українськи, які захоплюються Пушкіним і легковажать Шевченка.

Боротьба з усіма тими негативами, що появились в духовості деякої частини українського народу в наслідку большевицької протинаціональної політики, — найважливіше й одне з найскладніших завдань українського націоналістичного руху сьогодні. Типові «советського» патріота треба протиставити тип передусім українського патріота. На місце «всесоюзного комплексу» треба прищепити переконання, що Україна може і повинна бути самостійна, що ССРСР повинен і мусить бути перебудований на принципі дійсного, а не формального лише, самовизначення народів. На прикладі боротьби УПА й ОУН треба східньоукраїнському громадянству показати, що боротьба з НКВД можлива, що там, де є добра організація, конспірація, НКВД не може нічого «знайти», нічого зробити. Треба цілковито розбити міт про, нібито, неперemoжність НКВД і прищепити переконання, що боротьба з НКВД цілком можлива і посиљна для українського народу. Песимістичному фаталізові, пасивності мучеників, треба протиставити здоровий оптимізм, оснований на факті постійного росту українського самостійницького руху, на факті щораз більшого розхитування большевицького режиму. Треба також розбити сліпе захоплення російською культурою, зокрема російською мовою і літературою. На їх місце повинні прийти якнайвищі святощі: рідна мова, рідна література, рідна історія.

Мабуть, жадному народові національна неволя не лишала таких жахливих наслідків, як українському народові. Тому також, мабуть, жадний національно-визвольний рух не мусів присвячувати стільки уваги справі відродження національної духовости, скільки присвячував дотепер і ще мусить присвячувати у майбутньому український націоналістичний рух. І саме цей момент дуже істотно відрізняє український націоналізм від національно-визвольних рухів інших народів. Про це треба пам'ятати особливо сьогодні. Останні роки увагу ОУН майже повністю заабсорбувала збройна і політична боротьба проти большевицьких окупантів. В наслідку цього де в кого може постати неправильне уявлення про те, що націоналістичний рух — це лише політичний рух. Так тлумачити характер українського націоналізму означає звужувати націоналістичний рух, викидати з нього значну частину його змісту. В українських умовах український націоналізм виник і діє — це ми для підкреслення повторяємо ще раз — також як духово-світоглядний рух. Боротьбі за духове переродження українського народу український націоналізм майже повністю присвятив перші роки свого існування. Боротьбу за духовне переродження українського народу веде український націоналізм і сьогодні. Беручи до уваги ті жахливі наслідки, які в досить значній частині українського народу залишила багаторічна большевицька окупація, можемо сказати, що боротьбу за духове відродження українського народу український націоналізм мусить і буде вести ще довгі роки в майбутньому. Ця боротьба в деяких випадках мусить попереджувати політичну боротьбу і в українських умовах завжди мусить іти паралельно з нею. Боротьба за духове відродження українського народу буде вестися і в умовах Української Самостійної Держави.

До духового відродження українського народу український націоналізм змагає в основному шляхом активного включування українських мас у безпосередню протиокупантську боротьбу. Саме таку мету, крім усього іншого, переслідувала ОУН, організуючи різні акції в період до 1939 р. Саме таку мету, крім усього

іншого, переслідував український націоналістичний рух, коли почав розгортати масово повстанську боротьбу в 1942-43 рр.

В наслідку включення мас до активної збройної боротьби проти гітлерівських і большевицьких окупантів надзвичайно піднеслася національна свідомість українського народу на всіх теренах дій УПА. Зокрема, в наслідку повстанської боротьби зросла національна свідомість українських мас у таких глухих кутках України, як Полісся, Холмщина, Лемківщина. Щоб осягнути такий стан національної свідомости, який є у цих теренах сьогодні, шляхом культурно-освітньої легальної діяльності, — треба було б цілих десятків років. Тимчасом український націоналістичний рух доконав цього впродовж 2-3 років. У вогні безпосередньої боротьби, в повстанських відділах, у підпіллі кується тип українця, який уже нічого не має спільного з колишнім українцем-рабом Москви чи Варшави, кується той новий тип української людини, який ціною власної крові здобуде Україні світле майбутнє.

Боротьба за відродження духовости українського народу — боротьба за викорчування рабської психіки і культивування в українському народі психіки вільного господаря на своїй землі, психіки фанатичного борця за справу Самостійної України, — другий важливий елемент революційности українського націоналізму. Ця боротьба також значно поширює поняття українського націоналізму поза поняття звичайного політичного руху.

II

Український націоналістичний рух є революційний рух також з огляду на методи, застосовані ним у боротьбі за УССД.

Український націоналізм у своїй боротьбі за УССД застосовує радикальні, насильницькі методи, не зважаючи цілком на те, що ті методи цілком суперечать законам окупантської держави і цими законами суворо переслідуються.

Основні сили окупанта, за допомогою яких він тримає українські землі в неволі. — це, передусім, його збройні сили: армія, поліція і всі інші озброєні заго-ни, що ними окупант розпоряджається. За допомогою цих збройних сил, тобто насильно, окупант і завою-вав українські землі. З насильством окупанта україн-ський народ може успішно боротися лише застосову-ючи і зі свого боку насильство. Український націоналізм вважає, що оскільки основним засобом завою-вання українських земель окупантом була війна, на-сильство, остільки основним засобом визволення укра-їнського народу також мусить бути війна у точному розумінні цього слова. А війна — це саме така форма боротьби, в якій усе вирішується за допомогою сили.

Український націоналізм вважає себе в стані по-стійної війни з окупантом. Свій натиск на окупант-ський режим він або посилює, або послаблює, залежно від обстановки. Ніколи, одначе, він його не припиняє цілковито. Перед 1939 р. український націоналізм бо-ровся з окупантом шляхом саботажу, атентатів, зброй-них нападів на різні установи, фізичним знищуван-ням найбільш ворожих визвольній боротьбі україн-ського народу чужинецьких елементів. У період дру-гої світової війни український націоналізм перейшов до організування масової збройної повстанської бо-ротьби. В 1939 р. у період польсько-німецької війни ОУН організувала збройні відділи для боротьби з поль-ськими окупантами. В 1942-44 рр. ОУН прийняла як-найактивнішу участь в організуванні УПА. В УПА знайшлися тисячі українців, без огляду на їх полі-тичні переконання. Єдиною умовою для кожного учас-ника УПА є визнання ідеї Самостійної України. В 1942-44 рр. УПА вела партизанську боротьбу проти гітлерівських окупантів. Сьогодні вона веде партизан-ську боротьбу проти большевицьких загарбників.

Між силами, що ними розпоряджаються окупанти українських земель і силами поневоленого україн-ського народу існує величезна нерівність. Окупант завжди має по своєму боці величезну перевагу. Ця перевага полягає у тому, що він розпоряджається вже готовою армією, поліцією і всіма тими матеріальними

засобами, що їх йому дає сучасна техніка і державна організація. Зрозуміло, що при цій нерівності сил не може бути мови про боротьбу одверту, «фронтову», про таку, якою є саме війна в звичайному значінні цього слова. Всякий одвертий виступ українського народу в мирних умовах окупант був би в стані здрушити без більших труднощів. **Щоб добитися деякого вирівнання сил, щоб збільшити шанси на успіх у своїй боротьбі, український націоналізм примінює методу підпільної боротьби.** ОУН побудована і діє як суворо підпільна організація. Вже майже 20-річний досвід існування ОУН (а перед нею досвід існування УВО) показує, що підпілля є силою, з якою окупанти, не зважаючи на всю свою перевагу, ніяк не можуть собі дати ради. Не могли собі дати ради з ОУН польські окупанти, не могли дати ради з нею гітлерівці, не може собі порадити з ОУН і НКВД. Підпілля, конспірація, насильницькі методи боротьби роблять ОУН незнищимою, непоборною, а для ворога — найгрізнішою силою. Ворог-окупант зазнає ударів і не знає, хто ці удари йому наносить: не бачить конкретних виконавців атентатів, організаторів саботажу, учасників збройних нападів. Він може сподіватися і знати, що удари завдає йому саме ОУН. Але що це є для ворога ОУН, коли за цими трьома буквами, невідомими і страшними для нього, він не бачить конкретних людей? Що варті в такому випадку всі закони окупанта, його тюрми, його прокуратори, його НКВД, коли він не знає (якщо не зловить) тих, які завдають йому ударів?

ОУН є авангард українського народу в його безперервно триваючій визвольній боротьбі проти окупанта. Маючи проти себе таку силу, як окупантська державна машина, яка в випадку окупантів України є, звичайно, більше, ніж яканебудь інша держава світу, воєнною машиною, ОУН мусить бути побудована на принципі військової дисципліни. Наказ провідників усіх щаблів мусить бути безумовно виконуваний усіми членами Організації, підпорядкованими даному провідникові. Сувора дисципліна, однаково зобов'язуюча всіх членів без винятку, робить з ОУН дійсно ударну, бойову силу, здібну діяти скоро, певно і з ус-

піхом. Це підтверджується всім досвідом існування ОУН. Якщо б в ОУН не зобов'язувала сувора дисципліна, якщо б накази провідників не мусіли бути безумовно виконувані, вона не могла б навіть і мріяти про якийнебудь успіх у своїй важкій боротьбі з озброєним від стіп до голови окупантом.

Український націоналізм відкидає виключно легальні, законні методи боротьби як основні методи боротьби за УССД. Легальна, законна боротьба проти окупанта рідко буває для нього грізна. Діючи легально, не можна завдати окупантові кілька небудь відчутних ударів, не можна ніде серйозніше надшарпнути його сили. Окупант встановляє завжди такі закони, які вигідніші лише йому і більше нікому. Всяка «законна боротьба» є завжди маскуванням фактичної співпраці з окупантами, угоди́вства з ними. Тому український націоналізм також відкидає методу лише парламентарної чи дипломатичної боротьби за Самостійну Україну як основну методу визвольної боротьби. Не в парламентах держав-окупантів, не в кабінетах дипломатів буде в основному вирішуватися доля України, а в боях на території України: в українських селах і містах, в українських лісах і степах. На цій основі український націоналізм поборював перед 1939 роком українські легальні галицькі партії і табір УНР. Галицькі легальні політичні партії стояли на становищі легальної, парламентської боротьби за самостійність. По суті ці партії, не організовуючи мас на безпосередню активну боротьбу, співпрацювали з окупантами. Вони створювали й поширювали серед народу ілюзії, що є можливе якоесь мирне співжиття поневоленого народу з окупантами і що можна «боротися», ніде по суті не наступаючи, ніде по суті не б'ючи окупанта. Така ілюзія присипляла чуйність мас, демобілізувала народ і полегшувала панування польських окупантів на ЗУЗ. Табір УНР обмежувався по суті лише слабою дипломатичною боротьбою за Самостійну Україну на міжнародньому полі. Ця акція не дала (тому, що не могла дати) жадних позитивних наслідків. Дипломатія тоді може мати успіх, коли опирається на конкретну силу. Цією силою в українських

умовах може бути лише боротьба українського народу на землях. Коли такої боротьби немає, то наголошувати на важливості і необхідності дипломатичної акції означає підсувати народові помилкову думку про те, що ще якийсь інший шлях веде до визволення, крім шляху революційної боротьби, означає, отже, демобілізувати народ, опортунізувати його.

Український націоналізм також відкидає погляд про те, що самостійність українського народу прийде як наслідок «органічної», мирної, «автоматичної» його еволюції. Представники цього «еволюційного» погляду заперечували доцільність революційної боротьби, вказуючи на те, що український народ ще у багатьох відношеннях слабкий. Вони твердили, що не можна ставити перед народом завеликих цілей, якщо він до них ще недоріс: самостійність прийде автоматично, якщо народ до неї цілковито дозріє. Тому вони як першочергове завдання ставили перед українським народом т. зв. органічну працю на всіх ділянках національного життя: культурно-освітній, економічній, політичній. Як першочергове завдання вони ставили також боротьбу (очевидно, мирну) за суспільну перебудову українського народу на ЗУЗ (збільшення українського елемента в містах). Український націоналізм вважає цей погляд неправильним. Український народ, будучи поневолений політично, ніколи не зможе в усіх відношеннях піднятися до рівня державного народу. Якщо дотепер політична неволя мала той єдиний наслідок, що лише скалічила український народ і духово, і суспільно, і політично, що лише зіпхнула український народ на дно економічної нужди, — то на якій основі можна твердити, що в майбутньому буде інакше, що в майбутньому в рамках окупантських держав український народ зможе розвиватися? Український націоналізм вважає, що першою передумовою розвитку українського народу є здобуття політичної незалежності, тобто побудова незалежної держави. Тому також український націоналізм боротьбу за Самостійну Українську Державу робить найважливішим завдання українського народу під сучасну по-

ру. Чим скорше український народ опиниться у власній самостійній державі, тим скорше він зліквідує у себе всі наслідки неволі і підійметься до рівня найкультурніших народів. Найскорше український народ здобуде державу шляхом безпосередньої масової протиокупантської боротьби всіма засобами, які він може мати в своєму розпорядженні. Організація такої боротьби — перше і невідкладне завдання українського народу. Теорія про автоматичність поступу, теорія про самостійність, як неминучий наслідок цього поступу — цілком безглузді. Немає в історії ні одного випадку, аби якийсь поневолений народ визволився «автоматично», без повстань, без збройної боротьби, без жертв, без намагання визволитися за ціну чого б то не було.

Окремо треба відмітити, що в умовах терористичного режиму в ССРСР не може бути й мови про жадну іншу протирежимну боротьбу, крім насильницької, підпільної боротьби. В ССРСР не існують жадні громадянські права, не існує жадна демократія, не існує жадний парламента. Всі протирежимні, чи хочби опозиційні рухи в ССРСР НКВД нещадно знищує. Про це свідчить ліквідація всіх опозицій в ССРСР. Протибольшевицькі організації в ССРСР — якщо вони не мають охоти добровільно класти голови під енкаведівський топір — можуть існувати лише підпільно, застосовуючи найсуворішу конспірацію й організовуючи збройну самооборону перед НКВД. Тому то й усі члени ОУН, всі українські підпільники мусять бути озброєні, інакше — ОУН не втрималася б у большевицькій дійсності ні року.

Радикальність, насильницький характер методів боротьби проти окупантів, визнання нами того, що найважливішим завданням українського народу під сучасну пору є організація масової безпосередньої нещадної боротьби за національне визволення, боротьби всіма засобами, які є в нашому розпорядженні, — третій елемент революційности українського націоналізму.

Український націоналізм вважає, що основною силою, за допомогою якої він здобуде УССД, є український народ, народні українські маси.

Щоб зрозуміти цю справу, ми питаємо: чи могло б бути інакше? Чи український націоналізм міг би розраховувати в своїй боротьбі на щось інше, ніж український народ? Так, могло б бути інакше. Український націоналізм міг би піти, напр., за прикладом деяких інших сучасних національно-визвольних рухів, які основною силою, що на неї вони розраховують у своїй боротьбі, вважають допомогу других держав, отже, силу своїх можливих союзників. На допомогу чужих країн, на допомогу Англії, Франції, США розраховують, напр., польські незалежницькі організації. Український націоналізм за прикладом деяких політичних рухів міг би розраховувати також лише на якісь окремі суспільні класи чи групи українського народу (наприклад, на інтелігенцію чи взагалі лише на місто). Так було в випадку польських визвольних рухів у ХІХ ст. Польські повстання у 1830 і 1863 рр. спиралися лише на польську шляхту. Польські селяни і міщанство не брали в цих повстаннях майже жадної участі. Деякі протибольшевицькі партії в Польщі, Румунії, Болгарії в основному спираються лише на інтелігенцію. СВУ опиралася головню на інтелігенцію, інтелігентську молодь. У випадку українського націоналістичного руху є інакше. Український націоналістичний рух основною силою, за допомогою якої він побудує Українську Самостійну Державу, вважає весь український народ, найширші українські народні маси.

Ставлячи на український народ як основну силу національно-визвольної боротьби, український націоналізм виходить із таких заłoженъ:

1. Справді самостійну державу український народ може побудувати лише власними силами. Всі народи, які допомагають другим народам у їхній боротьбі, кажуть собі за це здорово платити. Жадний народ дотепер не помагав другому народові і з самих лише приятельських симпатій до нього. Зокрема дорого приходилося платити за «допомогу» других держав

поневолею народам, якщо вони з такої допомоги користали в період своєї визвольної боротьби. Така «допомога» завжди допроваджувала поневолений народ до повного узалежнення від свого протектора (Болгарію і Сербію від Росії, Грецію від Англії).

2. Держава для українського народу не є якимось абсолютом, не є вартістю самою в собі. Вона є основною метою боротьби українського націоналізму, остільки, оскільки вона є першою і необхідною передумовою відродження українського народу, першою і необхідною передумовою повного всебічного розвитку всіх творчих сил українського народу. Найвищим абсолютом для українського націоналізму є український народ. Його добро, його сила. Тому то, як ми про це вже говорили, український націоналізм навіть у період визвольної боротьби присвячує стільки уваги справі духового відродження українського народу. Якщо, як це показує досвід, духовість народу найкраще і найскорше відроджується у вогні безпосередньої протиокупантської боротьби, то для руху, який має своєю метою саме духове відродження народу, логічний висновок такий: включувати в безпосередню боротьбу за національне визволення найширші маси народу для того, щоб відродити їхні духово-моральні національні вартості. Це український націоналізм і робить.

3. Розрахування українського націоналізму на народ, як на основну силу боротьби за Самостійну Україну, дає гарантію того, що український народ, здобувши свою самостійну державу власними силами, власними силами втримає її і в майбутньому. Історія знає випадки, коли то народ, опинившись у власній державі в наслідку чужої допомоги, не зумів цієї держави втримати. Так до деякої міри обстоєла справа із польською державою з-перед 1939 р. Історична Польща впала в наслідку занепаду керівної верстви польського народу — польської шляхти. В період бездержавного існування польська шляхта в основному не піднеслася з занепаду (вона й не могла піднятися, тому що була тією суспільною клясою, яка в усьому світі зникала). У відновленій за допомогою

головно чужої сили польській державі вона захопила, одначе, командні становища. Це й було в значній мірі причиною занепаду передвересневої Польщі. Якщо зрозумілим може бути те, що Польща, залишена сама собі, не могла встоятися проти такої мілітарної сили, якою була гітлерівська Німеччина, то цілком незрозумілим є те, як така держава, як Польща, могла перестати фактично існувати після перших 3-4 днів польсько-німецької війни. Це явище можна пояснити лише неспроможністю польських правлячих кіл, які цілковито були пересякнуті шляхетчиною, зорганізувати модерну державу. Цим колам удалося здобути державу без більшого зусилля, тому то вони й не були спроможні на більше зусилля, щоб цю державу скріпити, зміцнити. Коли український народ здобуде свою державу власним зусиллям, він її зуміє власним зусиллям і втримати.

4. Українському народові на чужу допомогу розраховувати небезпечно. Ставити в нашій визвольній боротьбі на допомогу чужих сил, значить, ставити по суті на невідому силу, на невідому величину. Чужа держава допомагає поневоленому народові лише тоді, коли це їй вигідно. Вона часто погоджується з державою-поневолювачем коштом саме поневоленого народу. Допомога чужої держави визвольній боротьбі поневоленого народу завжди залежить від загальної політичної обстановки в світі. А на цю обстановку поневолений народ в основному впливу не має. Отже, розраховувати на щось, на що не можна мати жадного впливу, — річ безглузда й небезпечна. Єдиною силою, на яку український націоналізм може розраховувати цілком певно, є зорганізований і підготовлений український народ. Цю силу завжди можна точно визначити, вона ніколи не підведе, на ній ніколи не можна помилитися і через те, опираючись на народ, ніколи не можна програти.

5. Українське питання ще лише недавно вийшло на арену міжнародного життя у світі. Український народ із своєю національно-визвольною боротьбою світові ще мало знаний. Світ цікавиться звичайно тими політичними рухами, які являють собою певну силу. Зацікав-

лення українською проблемою буде в світі зростати в міру того, як буде рости сила українського національно-визвольного руху, як буде міцнішати українська національно-визвольна боротьба. Отже, розраховуючи на народ, організуючи масову боротьбу в Україні, український націоналізм не лише створює найпевніші гарантії справжньої самостійності майбутньої Української Держави, не лише створює гарантії того, що український народ зуміє втримати свою самостійну державу у майбутньому, а створює передумови для зацікавлення світу українською проблемою і проблему вигідної допомоги українському народові з боку держав-ворогів СРСР ставить на реальний ґрунт.

6. 40 мільйоновий народ досить великий, щоб своїми власними силами успішно вести боротьбу за своїми гнобителями за своє визволення. Український націоналістичний рух змагає до збільшення сил українського народу шляхом співпраці з визвольними рухами всіх інших народів, поневолених або загрожених большевицьким імперіалізмом.

Те, що український націоналізм розраховує на найширші народні маси як на ту основну силу, за допомогою якої Україна стане самостійною, підтверджується всією дотеперішньою діяльністю ОУН. В ОУН борються десятки тисяч українських селян, робітників і інтелігентів. ОУН завжди працювала і працює серед усіх суспільних клас українського народу. В силу того факту, що сьогодні більшість українського народу становить селянство, сьогодні за свою основну базу на головному терені своїх дій ОУН має село. Опертя українського націоналізму на широкі народні маси дає йому надзвичайну силу і живучість. Вже сьогодні видно, що якщо ворогам не вдається знищити українського націоналістичного руху, то це треба завдячувати лише тій обставині, що український націоналізм запустив свої коріння в найширші маси, тій обставині, що він сидить у гущі народу. Щоб знищити український націоналізм сьогодні, треба було б знищити весь український народ. А це далеко не те, що знищити лише якусь суспільну групу, наприклад. Це приходить важко навіть НКВД. НКВД могло легко знищити СВУ, який опи-

рався лише на інтелігенцію; зліквідувавши кілька осередків у містах, НКВД вже мало зліквідовану всю організацію. З ОУН, яка сидить і діє серед якнайширших народніх мас, для НКВД далеко важче дати собі раду. Дотеперішній досвід боротьби ОУН, дотеперішні успіхи українського націоналістичного руху доказують, що розрахування українського націоналізму на народ — не лише єдиноможлива в українських умовах, а й єдиноправильна стратегічна концепція визвольної боротьби.

Розраховуючи на народ як на основну силу боротьби за Самостійну Україну, діючи серед найширших народніх мас, маючи в своїх лавах представників усіх прошарків українського суспільства, український націоналізм має змогу висловлювати й дійсно висловлює найглибші прагнення якнайширших українських народніх мас. Прагнення українського народу є для українського націоналізму найвищим дороговказом у всій його діяльності. Український націоналізм точно зформулював і найповніше висловив ці прагнення у своїй ідеології, у своїй програмі. В наслідку цього він сьогодні й тішиться якнайбільшою популярністю й симпатією найширших українських мас і може цілковито розраховувати на їх підтримку.

Розраховування на народ, як на основну силу, за допомогою якої ОУН виборє Україні самостійність, якнайвірніше і якнайповніше висловлювання прагнень найширших мас українського народу, — четвертий елемент революційности українського націоналізму.

*

Масову протиокупантську боротьбу на українських землях ОУН під керівництвом Степана Бандери намагається організувати за всяких умов.

Така тактика логічно впливає з вищеперерахованих нами принципів, прийнятих ОУН: перевиховувати народ шляхом включування його в активну протиокупантську боротьбу, ставити на народ як на основну силу, за допомогою якої побудується Самостійну Україну. ОУН уважає, що саме українські землі є тим тереном, де буде в основному вирішуватися доля України, її бути чи не бути. Доля України не буде вирі-

шуватися ні над Сеною, ні над Темзою, ні в Нью-Йорку, а лише над Дніпром, над Дністром, у Києві. Тому саме на українських землях, а не десь інше мусять бути зосереджені сили українського національно-визвольного руху. Ніхто не може точно передбачити, коли може прийти вирішальний момент для визвольної боротьби українського народу. В цей момент ніколи не сміє забракнути на українських землях, потрібних сил. Коли б сталося інакше, коли б у вирішальний момент на українських землях не було потрібних сил для остаточної розправи з окупантами, ніхто і ніщо не врятує нашої визвольної справи за кордоном.

Вірність цій тактиці підтверджується усією діяльністю ОУН. Члени ОУН організували народ на боротьбу проти загарбників в умовах польської, румунської, большевицької окупації з-перед 1939 р. Члени ОУН під керівництвом Степана Бандери організували протибольшевицьку боротьбу в умовах першої большевицької окупації ЗУЗ в рр. 1939-41. ОУН під керівництвом Степана Бандери зорганізувала масову всенародню боротьбу проти гітлерівських окупантів у рр. 1941-44. ОУН під керівництвом Степана Бандери організує масову протибольшевицьку боротьбу сьогодні, в умовах нової большевицької окупації України. ОУН є фактично єдиною політичною організацією в Україні, яка завжди, за всяких умов організувала проти-окупантську боротьбу, є єдиною організацією, яка фактично бореться за Самостійну Україну. В умовах польської окупації, як ми про це вже говорили, всі легальні українські партії лише формально боролися за Самостійну Україну. Фактично боротьбу за Самостійну Україну організувала лише ОУН. В умовах першої большевицької окупації всі колишні легальні партії на території ЗУЗ фактично перестали існувати. Залишилася одна ОУН. Такий стан триває аж до сьогодні. І в умовах гітлерівської окупації і в умовах нинішньої большевицької окупації єдина ОУН була і є спроможна зорганізувати спротив окупантській політиці фізичного знищення українського народу. Не будь ОУН в останні роки в Україні, окупанти могли б цілком безперешкодно реалізувати свої злочинні пляни;

український народ в обличчі терористичної політики загарбників був би цілком безборонний. Серед найважчих умов, серед постійного гонення польської поліції, румунської сігуранци, німецького гестапо, большевицького НКВД, серед неймовірного терору члени ОУН виконують свої важкі обов'язки організаторів визвольної боротьби українського народу. На цьому шляху не захитують ОУН жодні жертви, жодні труднощі. Іти в гущу народу, бути разом з ним, терпіти разом з народом усі злидні, усі переслідування, йти попереду в протиокупантській боротьбі, бути з народом завжди, за всяких умов, ніколи, хоч би як було важко його не залишати — так розуміє свій відповідальний обов'язок ОУН під керівництвом Степана Бандери, так розуміють свої обов'язки всі члени ОУН, всі українські підпільники.

ОУН завжди підкреслює, що вона бореться не за Україну для себе, а за Україну для українського народу. Так розуміючи свої завдання — ніколи не залишати українського народу, бути завжди з ним — ОУН, водночас, не має жодних претенсій щодо своїх прав у майбутньому, не має жодних претенсій, напр., на монопольне становище у майбутній українській державі. Що ОУН дійсно стоїть на такому становищі, підтверджується найкраще політикою ОУН в 1941 р. у період творення Уряду у Львові, підтверджується політикою ОУН щодо УГВР. В 1941 р. до складу твореного Уряду ОУН втягнула представників різних політичних українських напрямів і середовищ. Уряд, утворений у Львові, в 1941 р., був дійсно всенароднім, представницьким Урядом українського народу (за пляном ОУН, до складу цього уряду в найближчий час мали ввійти також представники СУЗ). ОУН під керівництвом Степана Бандери завжди змагала до об'єднання всіх сил українського народу на платформі активної протиокупантської боротьби за Самостійну Україну, завжди змагала до утворення всеукраїнського національного представництва і керівництва визвольною боротьбою. Це змагання ОУН дало свої наслідки. В 1944 р. утворилася Українська Головна Визвольна Рада (УГВР). Вона являється найвищим керівним і представницьким орга-

ном українського народу в час його визвольної боротьби. ОУН цілковито підпорядкувалася цьому загальнонаціональному органу і лояльно виконує усі його постанови. Безінтересовно і найактивніше служити справі визволення українського народу — так розуміє свій обов'язок перед історією ОУН.

Організування протиокупантської боротьби на українських землях за всяких умов, погляд, що українські землі є вирішальним тереном боротьби за УССД, — п'ятий елемент революційности українського націоналізму.

*

У своїй програмі ОУН орієнтується на найновіші, найпередовіші досягнення сучасних суспільно-економічних наук і на досвід практичної, як внутрішньої, так і міжнародньої політики.

Ми вже говорили, що український націоналізм стоїть на становищі безкласового суспільства в майбутній Українській Державі. Основою цього суспільного ладу, що при ньому не існуватиме експлуатації людини людиною, буде суспільна власність на знаряддя й засоби виробництва. Практично це означає, що в майбутній українській державі велика промисловість, велика торгівля, банки будуть національно-державною власністю, а дрібна промисловість, дрібна торгівля — громадсько-кооперативною. В Українській Державі допускається індивідуальне або колективне, в залежності від волі населення, землекористування. У програмі ОУН говориться, що найвищим обов'язком влади в Українській Державі буде служити інтересам народу. «Не маючи загарбницьких цілей, не маючи поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народня влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народня влада всі економічні ресурси і всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни, на культурне піднесення народу», (програм. Постанови III-го НВЗ ОУН). Коротко, ОУН бореться за «повне визволення українського народу з-під московсько-боль-

шевицького ярма за побудову УССД без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів» (там же).

Чому ОУН є за принцип суспільної власності на знаряддя і засоби виробництва, тобто чому вона є за національно-державну або громадсько-кооперативну власність у промисловості, банковості, торгівлі (передбачається також дрібна приватна торгівля)?

Як показує досвід, принцип приватної власності і необмеженої економічної свободи, обов'язуючі при капіталістичній системі, допровадив до витворення величезної економічної нерівності між капіталістами і працюючими. Працюючі маси опинилися при капіталізмі на становищі визискуваних економічно і безсильних політично громадян. Це допровадило до гострої міжкласової боротьби: робітники і селянство борються за покращання свого економічного становища, а буржуазія боронить своє панівне економічне становище. Не треба хіба окремо доказувати, що класова боротьба дуже небезпечна для народу. Вона його руйнує, розкладає, загрожує втратою незалежності. Таке становище, при якому одні суспільні класи багатіють і живуть у достатках, а другі голодують, перебувають у нужді, і то з тієї лише причини, що крім власних рук, власної фізичної сили, нічим більше не розпоряджаються, — таке становище є цілком суперечне поняттю соціальної справедливості, національної солідарності, таке становище є, об'єктивно беручи справу, ненормальне. Радикально змінити цю справу можна лише шляхом націоналізації (удержавлення) промисловості, банків, торгівлі. Український націоналізм хоче забезпечити всьому народові відповідно високий життєвий рівень. Український націоналізм не хоче, щоб серед українського народу були експлуататори й експлуатовані, не хоче, щоб український народ роздирала класова боротьба. А що єдиним засобом позбавлення такого небезпечного стану є усупільнення всіх галузей народнього господарства, тому то він і прийняв цей принцип як основу суспільно-економічного ладу в майбутній Українській Державі.

Капіталізм, тобто той лад, що опертий на принципи

приватної власності і необмеженої економічної свободи, крім того, що допроваджує до витворення класових антагонізмів і викликає класову боротьбу, має ще інші темні боки. Економічне життя при капіталістичній системі розвивається стихійно. В наслідку цього доходить до частих економічних криз, які викликають, у свою чергу, нужду широких народніх мас, економічний занепад, фінансові труднощі. Економічні кризи — одне з найбільших нещасть сучасного людства. Вони, подібно як і війна, спихають часто народи на дно нужди, допроваджують мільйони людей у світі до величезного зубожіння. Один із засобів недопустити до криз є впровадити в економічне життя пляновість, організувати плянове виробництво й розподіл продукції. Пляновість продукції і розподілу може бути здійснена лише в усупільненому господарстві. Отже, усупільнення знарядь і засобів виробництва — це також один із засобів боротьби з економічними кризами.

Сьогодні в деяких випадках капіталізм гальмує розвиток продукційних сил країни. Капіталісти інколи стараються приховати різні технічні винаходи, удосконалення — для того, щоб не бути змушеними до надзвичайних витрат на впровадження цих поліпшень у власні фабрики чи заводи. На тому, зрозуміло, тратиться уся суспільність, в інтересах якої є постійний розвиток промисловости, технічних удосконалень тощо. Нові винаходи, нові машини, технічні удосконалення дозволяють суспільності утримувати більшу кількість товарів при меншій витраті на те фізичної енергії. В усупільненому народньому господарстві приватні інтереси окремих людей не зможуть бути перешкодою у розвитку продукційних сил України.

Сьогодні більшість економістів стоїть на становищі, що капіталізм — це історичне, отже, не вічне, а перехідне явище. Сьогодні більшість економістів одверто вказує на разюче протиріччя між суспільним характером сьгоднішнього виробництва і принципом приватної власності у промисловості, торгівлі, банковості. Сьогодні більшість економістів закликає до інтервенції держави в економічне життя, до контролі державної

економіки країни, а то й просто до націоналізування основних галузей народнього господарства. Такі типово капіталістичні європейські країни, як Англія, Франція, сьогодні вступили на шлях націоналізації окремих, найважливіших економічних установ, найважливіших галузей народнього господарства. Враховуючи це все, український націоналізм став на становищі усупільнення знарядь і засобів виробництва.

Окремо треба відмітити, що на українських землях сьогодні ніде не існує приватної власности. Вся промисловість, торгівля, банки, земля на Україні націоналізовані. Український націоналізм уважає, що поворот до капіталізму Україні непотрібний. Український народ побудує справді справедливий, справді прогресивний суспільний лад на нових основах.

Поборюючи капіталізм, український націоналізм найрішучіше борює також большевицький суспільний лад. Цей лад характеризується, як ми вже також про це говорили, існуванням експлуататорської кляси большевицьких партійних вельмож і експлуатованої маси працюючих. Основою цього нового експлуататорського ладу, який виник в умовах т. зв. соціалістичної власности на знаряддя й засоби виробництва, є монопольне становище большевицької партії в ССРСР, її диктатура, політичні привілеї верхівки цієї партії, тоталітаризм у внутрішньому устрою ССРСР. Кліка большевицьких партійних верховодів являється сьогодні фактичним необмеженим власником усього народнього багатства ССРСР. Вона цілком вільно, згідно лише з власними загарбницькими інтересами, цим багатством розпоряджається. Мільйони працюючих ССРСР за допомогою терору примушуються цією клікою жити в найгірших економічних умовах. Український націоналізм якнайрішучіше бореться проти кляси большевицьких вельмож ССРСР, проти нового експлуататорського большевицького суспільного ладу, побудованого на основі політичного упривілеювання большевицької верхівки. Демократичний лад у майбутній українській Державі, при якому влада буде дійсно вибиратися й контролюватися народом, виключить можливість тво-

рення експлуататорської класи на базі політичних привілеїв.

В галузі міжнародної політики український націоналізм поборює імперіялізм. Український націоналізм уважає, що імперіялізм приносить лише зло народам, що імперіялізм є найбільше нещастя народів. Не говорячи вже про поневолені народи, імперіялізм в остаточному наслідку є нещастям і для панівних народів. Маючи поневолені народи, імперіялістична держава мусить витратити величезну частину енергії, коштів, на утримання армії, поліції, тюрм. У боротьбі за втримання загарбаних територій, завжди гинуть тисячі людей. Поневолення чужих народів завжди зміцнює панівне становище командних клас панівних народів, збільшує експлуатацію працюючих мас цих народів з боку цих командних клас, збільшує політичне безсилля працюючих. Існування колоній завжди спричинює однобокий розвиток економіки метрополії й узаляжнює її від колоній. Тому, що колоній, як показує історичний досвід, вічно втримувати не можна, однобокий розвиток господарства метрополії загрожує дуже серйозними і економічними, і суспільними ускладненнями в ній в тому випадку, коли колонія визволяється. Імперіялізм є завжди причиною величезних війн, які крім матеріальної руїни й фізичного винищення мільйонів людей, нічого більше людству не приносить.

Програма ОУН, прийнята III. НВЗ ОУН, включає в себе всі найсучасніші, найпередовіші здобутки як людської думки, так і практики народів у всіх майже галузях: політичній, суспільній, економічній, культурній. Вона дає концепцію справді справедливого, справді прогресивного міжнародного і внутрішнього політичного і суспільно-економічного ладу.

Орієнтація в нашій програмі на найпередовіші досягнення людства як у галузі політичної і суспільно-економічної практики, так і в галузі політичних і суспільно-економічних теорій — шостий елемент революційності українського націоналізму.

ОУН ставить дуже високі моральні вимоги до своїх членів.

Членом ОУН не може бути перший-ліпший під оглядом характеру українець. Членами ОУН можуть бути лише люди готові для України на все: готові, за неї, коли цього вимагає потреба, гордо вмирати і готові за неї серед найбільших труднощів через довгі роки боротися. Членами ОУН можуть бути лише люди сильної волі, стійкого характеру, люди дисципліновані, відважні. Для людей слабого характеру, людей нестійких, крутиїв, спекулянтів, людей заячої вдачі — в ОУН місця немає. Безперервна війна, війна проти озброєного наймодернішою зброєю, в тисячу раз сильнішого від нас під оглядом матеріальної сили окупанта, вимагає людей сильних, дібраних.

Хто відповідає моральним вимогам, що їх ставить український націоналізм до своїх визнавців, той завжди, незалежно від того, хто він (селянин, робітник чи інтелігент), незалежно від своєї освіти може бути прийнятий в члени ОУН.

Від усіх своїх членів ОУН вимагає безумовного виконання всіх наказів і інструкцій провідників. За невиконання наказів примінюється в ОУН суворі кари, включно до кари смерти. ОУН вимагає від своїх членів також постійної активності, постійної роботи. Член ОУН, який через певний час з неоправданих причин є неактивний, карається. Кожний член ОУН повинен також постійно підвищувати своє знання, свій політично-теоретичний рівень. Поганий той член ОУН, який не вчиться, не працює над собою. Член ОУН, підпільник завжди мусить бути прикладом патріотизму, революційності, дисциплінованості, громадської солідарності і чесноти для усього свого оточення.

ОУН сьогодні розпоряджається тисячами членів, зартованих у довгорічній підпільній боротьбі з окупантами. Сьогоднішні кадри ОУН відзначаються великим революційно-політичним досвідом. Вона — найбільша цінність українського національно-визвольного руху, найбільша цінність усього українського народу. Вона —

найнадійніша запорука того, що Україна визволиться з-під большевицького панування.

Дуже високі моральні вимоги до членів ОУН — сьомий елемент революційности українського націоналізму.

*

Український націоналістичний рух є суто революційний рух. Революційні цілі, за які він бореться, революційні методи, які він застосовує у своїй боротьбі. Основні елементи революційности українського націоналізму — коротко підсумовуємо сказане — такі:

1) ідея УССД, що її українські націоналісти визнають активно і в боротьбі за здійснення якої вони зберігають сувору принциповість;

2) боротьба за відродження духовости українського народу, тобто боротьба за викорчовування в українському народі рабської психіки й культивування в ньому психіки вільного господаря на своїй землі, психіки фанатичного борця за справу Самостійної України;

3) радикальність, насильницький характер метод нашої боротьби проти окупантів, визнання того, що найважливішим завданням українського народу під сучасну пору є організація масової безпосередньої нещадної боротьби за національне визволення, боротьби всіми засобами, які є у нашому розпорядженні;

4) розраховування на народ як на основну силу, за допомогою якої ОУН вибере Україні самостійність, найповніше і найвірніше висловлювання прагнень найширших мас українського народу;

5) організування протиокупантської боротьби на українських землях за всяких умов, погляд, що українські землі є вирішальним тереном боротьби за УССД;

6) орієнтація на найпередовіші досягнення людства як в галузі політичної і суспільно-економічної практики, так і в галузі політичних і суспільно-економічних наук;

7) високі моральні вимоги до членів ОУН.

Ярослав Стецько

РУШІЙНІ КЛИЧІ НАШОЇ БОРОТЬБИ

I. До ідейно-політичного змісту

Українська нація — це наша мета

Основою нашого суспільно-політичного світогляду є: українська нація як природня категорія, виключна вартість.

Нація є найвищою духово-органічною спільнотою, що кристалізувалася і виростала за означених історичних, геополітичних, господарських і соціально-політичних умовин, як живе, самобутнє ество. Елемент відчутого, підсвідомого, є її суттєвим складовим чинником. Живі, мертві і ненароджені — це синтеза поняття нації.

Українська людина — це нерозривна складова частина української нації. Добро національної спільноти є найвищою ціллю людини на землі. Немає абстрактної, безнаціональної новітньої людини. Є тільки національним змістом визначена конкретна, національна людина.

Людині є внутрішньо-присуца ідея свободи й спільнотний інстинкт; вони творять вирішні первні людської природи. Природа людини — це природа внутрішньо-свобідної істоти, що своїм сумлінням відповідає за виповнення свого спільнотного метового призначення.

Творча свобода людини і добро спільноти — це абсолютні цінності. Законний примус має своє виправдання лише в тому, що через необхідне обмеження свободи, у випадку її надужиття, рятує і скріпляє її саму, як для спільноти, так і для одиниці, якої свобода знаходить свої межі там, де розминається з добром спільноти.

Передрук статей того ж автора, що були поміщені в «Сурмі» 1949. ч.: 5, 7, 8 та в «Визвольному Шляху» 1955, ч.: 2 і 3.

Сучасна людина виповняє свою роллю через і в рямах національної спільноти.

Родина, як органічна клітина національного організму, зберігач і гарантія морального і фізичного здоров'я національної спільноти й одиниці — це орієнтовна вартість наших соціальних міроприємств у рамках загально-національного добра.

Нація, родина (рід, як проєкція майбутнього), одиниця — така ієрархія суспільних поєв. Органічне поєднання цих трьох вартостей із внутрішньо-сприйнятим і органічно-погодженим приматом спільнотного над егоїстичним, національного над індивідуальним — визначає зміст нашого поняття людини.

Таку концепцію людини ми кладемо в основу нашої суспільної філософії. Метафізично-філософську сферу й сферу людської моралі, які не належать суспільно-політичному рухові ні світоглядів, виповняє суцільно християнство.

Найвищою цінністю для української людини є українська нація. Звідси: вихідною і остаточною метою змагань і дії українця мусить бути сила, добро і ріст української нації.

Найвищою формою буття і єдиною гарантією розвитку нації є національна держава. Буття і розвиток української нації може забезпечити єдино Суверенна, Соборна, ні від кого незалежна Українська Держава. Звідси найвищий імператив для кожного українця: «Здобудеш українську державу або згинеш у боротьбі за неї!»

Ідеї свободи й справедливості — найвищі цілі людства

Ідеї свободи і справедливості — це ті відвічні вартості, до яких прагнуло і за які бореться від віків і по віки буде боротись людство, всі народи і люди. Всі великі епохи в житті людства, поодиноких народів і людей, всі революції і катаклізми ними мотивувалися і знаменувалися.

Національно-політичне самовизначення і державне відокремлення для народів та особиста свобода для людей без різниці раси, мови, багатства, гарантована побудовою справедливого соціально-політичного ладу

— це здійснення на сьогоднішньому етапі розвитку людства ідей свободи і справедливості. Національно-політичне самовизначення dokonується плебісцитом крові, в огні повстань і революцій, а не виборчими листками, не за поміччю виборчих урн.

Український народ, борючись за свою національно-державну суверенність і справедливий соціальний лад у власній державі під висуненими ним універсального значення гаслами: свобода народам — свобода людині, — змагається тим самим рівночасно за перемогу свободи й справедливості в цілому світі.

Свобода народу означає: суверенна, ні від кого незалежна, власна національна держава в етнографічних межах.

Свобода людини означає: повне користування кожною людиною всіми політичними вольностями й її безпосередню участь, на основі власної праці, у власності господарських дібр, та вільне користування відповідно високими ефектами своєї праці у своїй народо-владній державі.

Сучасна епоха в історії людства більше, ніж кожна дотеперішня, носить знамена боротьби за свободу і справедливість. Бо ще ніколи досі і ніде так брутально не потоптано найсвятіших ідеалів людства, як у країні втілення всякого зла й нападництва — тоталітарній російсько-більшевицькій імперії, ганебній тюрмі брутального гнобителя людини і народів.

Перебудова світу йде по лінії боротьби — згідно волі всього шляхетного людства — проти всіх видів поневолення і уполісудження народів і людини. За таких умов на шляху революційних народин нової доби історії — відновляється українська суверенна держава, як перша сатисфакція історичної справедливості.

Повалення російсько-більшевицької імперії, відродження Самостійної Соборної Української Держави можливе лише революційним шляхом. Українська визвольна антиімперіяльна і антитоталітарна революція є передовою силою визволення гноблених большевизмом народів. Вона є одночасно національно-політичною, соціальною і культурною. Її носіями є народні маси, український народ як цілість, тобто — це на-

родньо-політична революція. Це означає — народ перебирає владу.

Українська національно-визвольна революція надає тотожний характер визвольній антибольшевицькій антиімперіяльній революції народів. Ця пов'язаність гарантує здійснення в поневоленому Сході Європи й підсоветській Азії ідей свободи й справедливости.

Український визвольно-революційний націоналізм — сподвижник ідей свободи й справедливости для українського народу й української людини

У боротьбі за духове й національно-соціяльне визволення українського народу зродився український націоналізм, що є синтезом і втіленням усіх відвічних життєвих прагнень цілого українського народу, як неподільної національної спільноти, й означає стремління до свободи й справедливости для українського народу, та особистої волі і соціяльного добробуту для української людини.

Український визвольний націоналізм творить новий, український народоправний (народовладний), соціяльно-політичний лад праці, спертий на українській соціяльній правді, справедливості, на гармонійному зрівноваженні індивідуальних стремлінь з потребами спільноти.

Український націоналізм виводить соціяльний лад й соціяльний ідеал українського народу не з чужих лібералістичних, чи соціялістичних доктрин і спекулятивних теорій, а з тих соціяльно-творчих первнів української духовости, стилю, та всебічних потреб життя українського народу й умов побуту, що є притаманні нашому народові.

Український націоналізм нав'язує до позитивних українських творчих традицій й сучасного незмінного розуміння українським народом соціяльності, в осередку якої завжди стояла творча, працююча людина і мірилом вартости якої завжди була її індивідуальна праця, теж суспільно корисна.

Український націоналізм — на базі українських творчих традицій і сучасної боротьби — це проєкція

майбутнього України в усіх площинах життя, — це органічно ціла українська система життя і творчости.

Проте ж український націоналізм — це не ксенофобія. Він включає в свою життєву, практичну систему всі здобутки людського генія, без огляду на те, під якою зовнішньою вивіскою вони не досяглися б.

Сам же він у протиставленні до лібералізму, чи соціалізму — стоїть як ширша, завершена, не часткова, не в нутрі противорічна, непроминаюча поява, якою є і сама нація. Протиставляючися лібералізові, чи соціалізові як цілісним системам, він корисне і життям виправдане в площині практичних міроприємств включає у свою зовсім іншу цілісну систему організації життя українського народу. Як дух від духу, кров від крові української нації, він дає розв'язку на всі питання її життя в його органічній цілості.

Український націоналізм — це народний і соціальний рух української творчої людини. Він стоїть за національну спільноту без паразитних верств.

Він — це ствердження суспільства, позбавленого паразитизму і будь-якого гноблення, але заперечення інтернаціоналізму, тоталітаризму всіх красок (червоного, брунатного, і т. п.), примату державної бюрократії над творчою людиною, класової боротьби як глузду історії в соціалізмі, зокрема марксистського типу.

Він теж заперечення всякої експлуатації людини державою, чи людиною в українських внутрішньо-національних відносинах — в ім'я цілості інтересів національної спільноти й української людини.

Український визвольний націоналізм це ствердження влади народу і свободи людини. Він нав'язує до українських народовладних традицій, до потреб українського народу, що є сьогодні носієм і захисником національної ідеї.

Український націоналізм — це поширення бази народовладдя з групи, стану, верстви, чи класу на весь народ, на націю.

Український націоналізм — це заперечення лібералістичного атомістичного розуміння народу, як механічної суми непов'язаних одиниць. Це заперечення

клясового, станового, групового характеру перестарілої демократії, але це ствердження органічного розуміння народу, як нерозривної єдності сучасного з майбутнім і минулим (нації) та влади народу, як цілості, за поміччю його безпосередньої участі у правлінні шляхом відпоручництва всіх його верств на базі їхньої духової, культурної й соціальної творчості і виробництва, респектуванні інтересів теж території та забезпеченні політичних вольностей кожної людини, а зокрема її індивідуальної участі в господарській власності і вільного розпорядження плодами своєї праці. Український націоналізм — це народовладна система, яка розв'язує і порядкує життєві питання не тільки з погляду інтересів живучого народу, але й грядучих поколінь, тобто нації. Це влада нації.

Тому й міроприємства націоналістичної народовлади в різних галузях життя мають цю проєкцію майбутнього, тобто не лише актуальне добро живучого покоління (народу), але й майбутнього (нації), не лише родини, але й українського роду (тяглости родини), не лише одиниці, але й індивідуальності.

Ці елементи лежать і в побудові нашого соціально-політичного ладу.

Гармонійне поєднання індивідуального, родинного й національного добра — це орієнтовний принцип побудови соціально-політичного ладу. Український народ, як єдність усіх творчих прошарків, як носій і захисник насьогодні ідеї нації, а також українська людина — стоїть в осередку уваги наших соціальних міроприємств. Депавторизація і депролетаризація людини, себто наділення індивідуальною власністю на засоби продукції якнайбільшої кількості українців і вможливлення кожному свобідно розпоряджати його заробітком у належній висоті, не пов'язуючи жодними насильними межами його творчості; деколективізація людини — тобто персоналізація її, значить видвиження людини, її прагнень, стимулів її творчості; національно-суспільна персоналізація, бо колективізм, як заперечення людини, людської гідності, вбиває всяку творчість.

Знов же лібералізм у господарстві, як культ безвід-

повідальності, вільної гри сил, — це історичний пережиток, бо господарство не є гра, а важлива основа для життя кожної людини; — ідейно-політична націоналізація життя — тобто пронизання його національною ідеєю, а виєлімінування клясової ідеї, — ума-совлення приватної власности на основі власної гос-подарської праці як вирішального правного чинника для набуття власности, що внеможливлує поворот фі-нансового капіталізму; забезпечення за державою власности на необхідні засоби виробництва, чо-го ви-магає загальнонаціональне добро і диктує саме жит-тя; розбудова кооперативних і інших добровільних спільнотних форм організації означеного роду продук-ції і збуту; органічно-виростаюча пляновість у межах респектування основних індивідуальних стимулів твор-чости та загальнонаціонального добра; самодіяльність і самоуправління громадянства на принципі концен-традиції, а не механічної централізації, що вбиває вся-ку свобідну творчість. А в державно-устройській площині — творча людина виконує сама владу свобідно за поміччю репрезентантів усіх творчих верств і суспіль-но-корисних інституцій та сукупності інтересів терито-рій і теж за поміччю політичних організацій через ре-презентантів покликуваних вільною, тайною, безпосе-редною і рівною системою вибору.

В культурній площині — забезпечення розвитку на-ціональної культури, що органічно виростає з надрів народньої душі й творчости.

Український націоналізм заперечує історичний і діялектичний матеріалізм, марксизм, як чужу і воро-жу нам світоглядову й соціально-політичну доктрину, протиставляючи їй християнство й націоналістичний український суспільно-політичний світогляд і соціально-політичну доктрину, в основі якої наріжним каме-нем є українська нація і українська людина.

Національна ідея — універсальна ідея

Національний принцип організації світу на засади усамостійнення і державного відокремлення народів та респектування свободи людини і її добробут — ме-та визвольного націоналізму.

Визвольно-революційний націоналізм — це змаг до

волі і справедливості для власного народу, це принципове заперечення рабства і його причин: імперіялізму всіх видів.

Кожен поневолений народ сповняє найкраще своє універсальне завдання тоді, коли бореться за свою волю на національному принципі. Спасаячи себе самого від рабства, він найкраще допомагає перемозі свободи і справедливості в усьому світі.

Визвольний націоналізм засуджує інтернаціоналізм, як обманливу імперіялістичну ідею великодержав, відмічаючи, що поневолені народи ніколи не висували у своїй боротьбі за волю інтернаціональної ідеї, а визволялися завжди і єдино завдяки виключному ствердженні національно-визвольної ідеї, якій імперіялісти часто протиставляли інтернаціоналізм, що був і є на ділі великодержавною ідеєю імперіялістичних клік.

Найвище національне і світове призначення українського націоналізму полягає в усамостійненні українського народу в його суверенній, ні від кого незалежній українській національній державі в її етнографічних межах, на добро всього населення української землі, без різниці віри, мови і раси.

Український націоналізм, як революційно-визвольний рух поневоленого українського народу, респектує боротьбу і право на суверенність кожного народу в його етнографічних межах, зокрема сусідючих з Україною народів, засуджуючи імперіялізм, як ворога свободи і справедливості, виключаючи його в міжнаціональних українських відносинах. Націоналізм — це символ свободи. Імперіялізм — це символ рабства. Внутрішньонаціональна і міжнаціональна гармонія у світі, світ вільний від війни, нужди, страху й неволі — це український і загальнолюдський ідеал українського революційного націоналізму.

Тому український революційний націоналізм заперечує і засуджує всякі «океанічні», «культуртрегерські», псевдомесіянстичні та інші імперіялістичні манівці української політичної думки.

Український націоналізм визнає, що об'єднання націй і держав є можливе лише, як рівних з рівними, вільних з вільними. Тому до єдності світу, тобто єд-

ности рівних і вільних народів український визвольний націоналізм йде через зрізничкування світу, через усамостійнення і державне відокремлення та урівноправнення народів і людей шляхом здійснення у світі ідей свободи народів і людини. Через антиімперіалістичну і антитоталітарну війну і революцію до тривалого миру поміж народами світу, можливого лише за умовин здійснення в світі ідей волі і справедливості, свободи і самовизначення народів їх відвічним племісцитом крови. Гарантією світового миру є національні держави, причинами руйнівських воєн — багатонаціональні держави, великодержави і імперії.

Український націоналізм не заперечує можливості творення міждержавних в'язань, але він узаляжнює їх здійснення від повного усувереннення народів, зокрема підбольшевицького світу та свобідного вислову їх волі саме в напрямі творення таких міждержавних конструкцій на базі повної рівності і вільності всіх її членів, але виключає будь-яке в'язання України з Росією.

Український націоналізм рішуче поборює і протиставляє світовому Союзові Советських Соціалістичних Республік, отій світовій тюрмі народів і людей, повне національно-політичне самовизначення, усамостійнення народів, гармонійну співпрацю і льюальну взаємодопомогу самостійних, соборних, національних, народоправних держав, як однаково вільних і однаково рівних, без огляду на величину, расу, багатства, та повну свободу і добробут кожної людини в її національній державі.

Відповідником українського визвольного націоналізму в світі є всі ці національно- і соціально-визвольні рухи і течії, які змагають до незалежності власного народу і побудови справедливого, соціально-політичного ладу, заперечуючи імперіалізм і всякий визиск, та ставлять в основу порядкування світу націю, а не клясу, людину, а не молоха — тоталітарну державу.

Український націоналізм заперечує і поборює тоталітаризм усіх видів, як засіб внутрішнього поневолення народу через поневолення людини.

Наша конкретна політична мета — розвал ССРСР на національні держави

Український визвольний революційний націоналізм бореться за відновлення Самостійної Соборної, ні від кого незалежної Української Держави шляхом розвалу ССРСР на національні держави і повернення суверенітету васальним державам ССРСР, при здійсненні в них національного етнічного принципу. Український націоналізм є одночасно проти всіх форм російської імперії, за її остаточний розвал.

Український націоналізм заперечує якенебудь в'язання України з Московією (федерацію, конфедерацію, унію, «Союз трьох Русей» тощо). Він заперечує всякі імперіялістичні, механічні, міжнаціональні конструкції масковані федеративною, конфедеративною, чи іншою ідеєю «спільної» великодержави, тобто імперії, яку націоналізм вважає вже давно історичним анахронізмом. Єдиною на часі і на потребу є: націоналістична концепція, ідея самостійних держав народів та гармонійна співпраця, взаємооборона і допомога в різних формах на засадах рівності звільнених народів.

Український визвольно-революційний націоналізм стоїть за національно-політичну самостійність і державну відокремленість балтицьких народів, Білорусі, кавказьких народів, Туркестану і інших поневолених большевизмом народів Європи і Азії.

Український революційний націоналізм стоїть за тривалий оборонний союз народів: України, Білорусі, Кавказу, Туркестану і інших загрожених російським імперіялізмом для захисту їх державності і волі, за міждержавний договір рівних партнерів, який був би допоміжною гарантією їх суверенності.

Міжнаціональною формацією, яка, координуючи визвольно-революційну боротьбу народів, змагає до розвалу ССРСР на національні держави, знищення російської імперії всіх видів і побудови нового ладу, спертого на співпраці і взаємодопомозі та засаді рівності партнерів самостійних держав — є Антибольшевицький Блок Народів (АБН).

II. Основні елементи революційно-визвольної стратегії

Чинники революційно-визвольної боротьби

Наша визвольна боротьба — це національно-політична, соціальна й культурна революція. Це масова боротьба українського народу, перенятого національно-і соціально-визвольними, тобто націоналістичними ідеями, і організованого політичною передовою силою, авангардом народу, Організацією Українських Націоналістів, та в збройному змаганні, веденого революційною армією, УПА.

Революція — це організований і спрямовуваний органічний процес, свідомий своїх цілей і шляхів, що змагає до основного знищення старого й побудови справедливого — нового. Це не змова, ані місцевий чи палатний переворот, не боротьба мафії за владу, але це відкрита, що все і всіх обіймає, боротьба в ім'я ясних, чітких і несумнівних — цілей **нації**. Запурука її успіху лежить не в несподіваному ударі глибоко прихованої таємної мафії, яку, зрештою, завжди ворог може розкрити, але в непоборному прониканні революційних ідей серед усіх прошарків народу, які (ідеї) своєю життєвістю й перспективністю щораз ново поривають його до боротьби.

Цілий революційний процес — по лінії політичній і мілітарній — є в Україні охоплюваний і очолюваний революційно-державною формацією УГВР, що є керівним центром революційно-визвольної боротьби.

З огляду на те, що національний момент домінує в нашій революції безподільно — можна б її окреслити перманентною **війною**, мінливою в формах, проти Росії — відвічного ворога України.

Провідні кадри революції — а без них вона стала б бунтом, — це не вузький гурт таємних змовників, але свідомі всебічних цілей революції політичні організатори боротьби мас у всіх царинах життя, які долучують до стратегії визвольної дії також технічно-революційні акти, відповідно до їх ваги в цілості.

Організація політичних керманичів революції стиму-

лює, спрямовує, впорядковує в масовому розумінні революційний процес. Організація, що ставить собі мету організувати революцію, не сміє бути конгломератом різних елементів, але ідеологічно й політично **монолітна**. Вона мусить бути єдністю революціонерів, що всюди — і без вказівок — в основних питаннях будуть однаково оперувати. А в моральному розумінні, це люди суворі до себе й інших, взірець революційної й людської моралі, фанатики ідеї, безстрашні борці, що так само вміють ненавидіти вороже, як любити своє, люди не половинчастих душ.

Тільки такі люди здатні на керманичів великих революцій, отже й **української національно-визвольної революції**.

Політична організація ініціює — в масовому розумінні — революційно-визвольну армію, — вона творить її незламний хребет.

Керівний центр революції — УГВР — дає ширшу базу включитися всім і координує цілість, але опертий на таку організовану силу, яка за жадних умовин не заведе.

Революційна армія твориться у вогні масової національно- і соціально-політичної боротьби, організованої — в масовому розумінні, — політичною організацією безстрашних борців. Без національної армії національна революція, тобто **війна всіма** царинами життя проти ворога, тотальна війна, завжди буде програна. Національних революцій ніколи не буває без національних армій. Лише армія закріплює державу. Ударне гасло тепер і в час зриву — це поділ советської армії на національні армії визвольних революцій народів. Національно-революційні повстанські формації, що творитимуться в **ширшому** розмірі не тільки на Рідній Землі, але й поза нею, на території кожночасних дій советської армії з лона її бійців ставатимуть кристалізаційним осередком і дороговказом для маси воцтва советської армії, розгромлюваної з нутра, що поділятиметься на національні армії поневолених народів. Українська революція розгортатиметься і в Сибірі, і в Туркестані, звідки теж нестимуть українці

гасла визвольної революції, валячи там ворожий режим і прямуючи в Україну та поширюючи ідеї революції серед усіх народів і людей гноблених московською тиранією.

Але ядром повстанської армії буде завжди та збройна сила, яка оформляється таки на Рідних Землях. Вона буде тим притягальним осередком, до якого спішитимуть з найдалших закутин тюрми народів свободолюбні українці. Вона остаточно перерішить нашу долю. В умовах большевицького терору, трухлявості системи, що спирається не на ідеї, а на насильство, хоч фізично розпорошені, але ідейно-політично централізовані кадри борців, які знають, чого прагнуть, зовсім вистачають для вирішальної мобілізації мас на боротьбу. Треба ясно визначити шляхи й мету боротьби та — найголовніше — не дати вмерти вірі в свою правду. Віру піддержує безстрашна дія.

Любов до свого, ненависть до ворожого, прагнення справедливості й свободи, прагнення жити — як рущійні сили — існують і діють в Україні. Провідні кадри мають завдання звести це в дії під один знаменник ясної мети. Ідейне спрямування шляхом організованих дій, виразно скерованих проти самих основ ворожої системи, що може бути зліквідована в усіх ділянках життя лише після закріплення влади українським народом, надає й стихійним процесам боротьби ясну мету. Саме життя успішно й інтенсивно побороє систему, але політичного обличчя цій боротьбі надають плянові дії, радикальні акти, що стають семафорами на шляху. Важливим елементом у боротьбі стає використання протиріч системи. Таємниця успіху революції — це захоплення націоналістичними, національно-визвольними ідеями народніх мас.

Українська визвольна революція — це поєднання національного і соціального визволення, як нерозривних елементів української визвольної ідеї. Без соціальної ідеї немає сьогодні національного визволення. Як — і що суттєво-вирішне — без національного визволення немає соціального. Прикмету нашої революції становить **одночасність** її в обох площинах, національній і соціальній, а не етапність зриву, не перехід

антирежимної (соціальної) в антиімперіяльну (національну). Отже, українська революція рівночасно антирежимна й антиімперіяльна. Її зеніт, визвольний зрив, мусить носити такий самий характер. Провідний кадр революції, ОУН, не сміє допустити під час зриву двоетапності, а мусить зразу з'єднати в одне соціально з національною, щоб з місця унеможливити вклюдження антирежимної, але проімперіяльної ворожої диверсійної сили Сходу чи Заходу. Гарантією антиімперіяльності української революції стане поділ советської армії на національні армії, зокрема українську національно-визвольну армію, що складається не лише з бійців советської армії, але і з залишених в Україні, де буде її ядро з повстанців, що, замість у советську армію, пішли в ліси України. Це наша УПА (що з вузьких форм дій переходитиме на ширші). Єдино достатньо сильна національна армія унеможливить віднову російської і взагалі якоїбудь імперії на руїнах большевизму.

У стратегії нашої революції дуже важну роль відіграє фронт поневоленних народів — АБН. АБН — як авангардна сила Визвольної Революції Народів, бореться за ті самі цілі, що й ми. Спільний фронт дії за спільні ідеї визначно скріплює українські позиції у боротьбі за розподіл російської імперії на національні держави. Всі поневолені народи об'єднаними силами штурмуватимуть у вирішному бої імперію. Ми не будемо самотні, ані ізольовані. Координація дії і взаємодопомога революційних організацій поневоленних народів — це великого значення справа для успіху нашої революції. Це знають росіяни і тому намагаються навколо себе мобілізувати «малоросів» різних народів, щоб не бути відокремленими в концентричній атаці з усіх боків. Між українською визвольною революцією і визвольною революцією інших поневоленних народів стоїть у політичному розумінні знак рівності. Українська революція — це в ідейно-політичному сенсі провідна ланка Визвольної Революції Народів. Гасло «свобода народам — свобода людині!» піднесене на наші прапори на II ВЗ ОУН 1941 р., стало універсальним гаслом. Скріплення практичної співдії між революцій-

ними організаціями поневолених народів — одне з найважливіших завдань сьогодні, бо цей чинник набирає особливого значення в цілому комплексі елементів нашої стратегії боротьби.

Революція, як органічний спрямовуваний масовий процес, йде за здійснення означених ідей, бажаного масами образу всіх царин життя, не як теоретичної проєкції майбутнього, незв'язаної з сучасною боротьбою, але як безперервне намагання повсякчасно й на кожному кроці здійснювати вже тепер цей не фіктивний, а життєвий, відповідний до потреб і прагнень живої людини — ідеал майбутнього. В цьому й лежить органічне поєднання програми — мети з визвольним шляхом, з революційно-визвольною концепцією і в цьому правильність цієї концепції та життєва виправданість нашої програми-мети, що стає мобілізаційною в боротьбі. Запорука перемоги української революції лежить насамперед у тому, що зразу, у хвилину зриву радикальним шляхом безоглядно здійснитиметься наша національно-політична і соціальна програма. Українська влада зразу узаконюватиме всі соціальні здобутки української національно-визвольної революції.

Напрямні української соціальної революції

В осередку заходів української соціальної революції покладена людина, як національно-суспільне ство, проти молоха анонімного соціалістичного «суспільства». Наша революція підносить все те, що збуджує **творчі** елементи в людині, що примушує її до боротьби за її конструктивне самовиявлення в рядах національної спільноти, що творить соціальну **гармонію** в лоні власної нації.

Звідси — ідея **відсоціалізації, відколективізації** життя і ствердження національно-суспільної персоналізації та соціальної гармонійності, де в осередку стоїть творча людська істота, **людина**.

Людина — в нашому розумінні — не егоїстичне ство в сенсі лібералізму, а національно-суспільна поява. Людина в рядах нації. Звідси її свобода обмежується інтересами нації. Соціальна справедливість обмежує свободу. В нашій соціальній революції іде ставка не

на **антагоністично** побудоване, анонімне соціалістичне «суспільство», а на людину з її прагненнями не лише до свободи, але й **справедливості**. Людина і нація — це нерозривні сьогодні соціальні появи. Заперечення державного капіталізму, як завершення соціалізму з одного боку, і ліберального капіталізму з другого, що атомізує націк виключно егоїстичними інтересами одиниць — лежить в основі нашого соціального порядкування.

В умовах соціалістичної совєтської дійсності наша соціальна революція є **антисоціалістична**. Кожна соціалістична програма в Україні є не лише консервативною, але — на сьогодні — **реакційною**. Кожен соціалізм в Україні — це утривалення сучасного, це зберігання в цій, чи іншій формі того, що є. Кожен соціаліст в Україні стоїть сьогодні не по «лівій» стороні, а по «правій». Переносити поняття західного, несоціалістичного світу на ССРСР — це означає замикає очі на фактичну ситуацію в Україні. В Україні є не ліберал-капіталістичний устрій, а державно-капіталістичний, соціалістичний. Подібно, як деякі т. зв. поступові ліберальні демократи на Заході хочуть лише дещо корегувати в ліберальному капіталізмі, афірмуючи його в принципі та ідеологічно його захищаючи і обгрунтовуючи, — роблять і наші «демократичні соціалісти» по відношенні до соціалістичної совєтської дійсності. Їх відповідником в умовах Заходу є всі найскрайніші «праві» кола. Видвигати сьогодні соціалістичну соціальну програму в Україні — це означає погребати українську революцію.

Революція — це основне заперечення старого в цілості в ім'я **нового**. Ми не прагнемо до коректив, ні до реформ. Ми хочемо побудувати зовсім **новий** лад на **звалищах** старого. Будучи антисоціалістами в соціальних проблемах, ми є водночас і антиреставраторами того, що вмерло на європейському Сході, віджилої епохи фєвдалного чи ліберал-капіталістичного ладу. «До минулого немає повороту», а сучасне треба перебороти і знищити в ім'я **майбутнього**. Лише політичні діти можуть мріяти про поворот до поміщицько-капіталістичного устрою. Отже наша революція водночас

є антиліберал-капіталістична своїми ідеологічними підвалинами. Боротися одначе з ліберал-капіталістичним ладом, якого немає в Україні, було б боротьбою з вітряками. Ми маємо повалити повністю комунізм, як накинений окупантом соціяльний лад України. Щоб він міг бути переборений, мусить бути ліквідована його причина: національно-політичне поневолення. Тому шлях до повного визволення іде не через соціяльне, а національне. Акцентуючи першеяство національного, проте ж проводимо **оба процеси рівночасно**, єднаючи їх в одну **нерозривну** цілість. В дії не можемо злегковажувати соціяльного, але без остаточного прогнання з української землі окупанта не буде теж соціяльної волі і справедливости. Треба процес соціяльної революції нерозривно в'язати з національно-політичними методами.

Як можна ліквідувати концентрацію капіталу в руках кільканадцяти капіталістичних концернів через гіперконцентрацію його в руках одного капіталіста-держави? Це ж є лише **продовжування** повної монополізації, а **ніяка революційність**.

Наші очі мусять бути звернені постійно на дійсність в Україні і не сміємо піддаватися жадним сугестіям і «аналогіям» з Заходу, бо таких у ССРСР нема. В Україні є здійснений до кінця на практиці марксо-соціялістичний лад. Там не існує жадний ліберал-капіталізм, отже західні зразки тут ні при чому. Україна має те тричі прокляте «щастя» бути країною «здійсненого соціялізму». Там все або удержавлене, або сколективізоване. Отже треба оперувати тією дійсністю, що там є, а не неіснуючими західньо-європейськими категоріями.

Марксисты кажуть: соціяльний лад в Україні є «самий передовий», як остаточний досягнений стан. Не добре було лише те, що його досягнуто горами трупів. і не добре є те, що Москва бере забагато українських продуктів і має своїх наганячів. Що ж до їх трупів для «великої» справи, то, поплакавши трохи, можна б їх дарувати, бо «все ж досягнуто соціялізму», що ж до московських грабежей і наганячів, то це зміниться, коли українські марксисты прийдуть до влади, **остав-**

ляючи в принципі соціалістичний лад, як найвищий здобуток.

Отже все гаразд, лише на місце московських нага-нячів мали б прийти українські марксистські тоталі-таристи, які заковували б на дальше творчу волю на-шого народу, української людини, вбгану в рямці т. зв. українського державного капіталізму, тобто соціалі-стичного господарства, що на ділі є лише другою сто-рінкою однієї медалі.

Бачимо ясно, що соціалізм в Україні — це ніяка революційна соціальна програма: навпаки, це завер-шення капіталізму в найгіршій формі державної дик-татури сконцентрованого капіталу — це повна **реакція**, це зеніт капіталізму, його гіпермонополія. Справжня соціальна **революція** іде сьогодні в Україні якраз за **повалення** соціалізму.

Нас зовсім не цікавить, як розцінюють своїх соціалі-стів західньо-європейські народи в умовах існуван-ня в їх країнах ліберал-капіталістичного устрою. Ми розцінюємо наших соціалістів по відношенні до **того** устрою, який є **сьогодні в Україні**, а не в Західній Європі. Тому в іншій площині ми не піднімаємо дис-кусії. Ми оцінюємо соціалістичну теорію, з погляду тієї практики, яка є в Україні, а не в Англії, чи Шве-ції, та як наш народ ставиться до марксо-соціалізму, теж як теорії. Для нас суттєве: що поведе його до виз-волення? Націоналізм, чи соціалізм?

Світовий бльок марксистів змагає довести до повного вивласнення всіх. Це вивласнення є вже переведене в СРСР. Отже масмо готовий зразок вигляду світу після його можливої «соціалізації». Чи змаг до такого фіналу — це змаг за **ріст**, «прогрес»?

Як у майбутньому «зсоціалізованому» світі було б потрібне, так тепер в соціалістичному СРСР необхідне: **деконцентрація** власности на засоби і предмети вироб-ництва, **поділ** її, надання трудової приватної власно-сти не абстрактному «народові»-«суспільству», а масо-вій людині. Йдеться про всі ті засоби виробництва, де застосування приватної трудової власности є гаран-тією соціального росту, свободи людини і соціальної справедливости.

Це — на нашу думку — головний елемент соціальної революції в Україні.

Виходячи з цього, завданням революційної стратегії буде: провести якнайшвидше процес соціальної революції — і то знизу, щоб зразу створити нормальні продукційні умови, задовольнити прагнення народу, примирити і зліквідувати всі нездорові соціальні ферменти і таким чином зосередити **всю** енергію на боротьбу з ворогом суверенности нації, — на боротьбу з **зовнішнім** ворогом.

Цього досягнемо тоді, коли зразу, в перший день революції здійснимо негайно всі соціальні зміни, що відповідають українській духовості, соціальності і потребам української держави, та створимо одночасно максимум передумов для їх діяння й утривалення. Всі соціальні зміни мусять бути проведені остаточно в перший мент революції, щоб народ був свідомий того, що здобутків української революції ніхто вже не забере в нього ніколи. На кінець революційного процесу лишаться хіба деякі незначні корективи, оформлення, але не скасування того, що в боротьбі здобув народ. Таким чином, вилучимо з національної революції зразу всякі шкідливі соціальні суперечки, всю внутрішню проблематику. Навчені ми гірким досвідом, що нас ніколи ще не переміг ворожий меч, але завжди татарські люди нашої історії. Ці татарські люди грали — з ворожої інспірації — на соціальних протиріччях і зводили головну справу — в інтересі ворога — на побічні рейки. А головною завжди була **національна** боротьба з наїздниками. В добі «великої руїни», після Богдана Хмельницького, соціальні чвари нас губили. Не інакше нові татарські люди 1917 рр. соціал-марксизмом збаламутили наш народ, що з інстинктивно визначуваних правильних шляхів національної боротьби був зіпхнутий на соціалістичні манівці. Розв'язуючи зразу соціальну проблематику, ми вибиваємо ґрунт усякій ворожій диверсії і, поєднавши в одне захист соціальних здобутків української революції, з **конечністю національного визволення**, як передумови

закріплення і вдержання їх взагалі, — всі невичерпні потенції українського народу скеровуємо на властивий шлях, шлях національної війни проти Росії і всіх ворогів України. Таким чином ми зразу опановуємо найширші кола населення, свідомих і несвідомих, мільйони людей залучуємо також до економічної самодіяльності, здобуваючи цим найпевнішу матеріальну базу для боротьби, якою — боронячи національну свободу — захищаємо водночас і соціальні здобутки революції. І чи можна уявити цю непоборну силу народу, тих десятків мільйонів людей, що оборонятимуть кожную п'ядь своєї землі чи кожний варстат, тобто своє право бути господарем на своїй землі, свою правду, свою волю і справедливість, свою рідну державу?

У свободі кожного громадянина України лежить свобода України! Навіть хвилева мілітарна поразка такої революції стане пізніше повною виграною. Коли ми валимо зразу колгоспний лад, тим самим ліквідуємо вже в перший момент соціальне підґрунтя для існування тих елементів, що вирощуються ним і с своєю природою антиукраїнські. Заваливши даний лад, вилучаємо й захисників його, бо вони втрачають соціальний ґрунт, зависають в повітрі. Таким чином у корені вбиваємо змогу для соціальної сварні, що зв'язала б наші сили на побічному відтинку.

Енергія, що мала б бути зужита на суперечки, чи, коли та скільки даватимуть десятин землі, зосередиться на національно-державних цілях. У тих галузях продукції, що перейдуть у власність української держави, суттєва зміна взаємин поміж державою й робітником, який стає господарем на своїй виробні, без наглядачів і комісарів, який одержує гарантовані **права людини** — господаря, що співвирішує у варстаті його праці, — дасть розгін творчості також і удержавленим галузям продукції. Це відноситься теж до добровільних кооперативних й інших форм власності. Бо всюди на місце молоха соціалістичного «суспільства» прийде творча і **суспільно-національна** людина, що віднаходить себе в нації-спільноті, а не в атомізованому лібералістичному чи соціалістичному суспільстві, яке заперечує націю, а знає лише одиницю, як

самоціль, або неорганічний колектив, механічну суму одиниць.

Органічні спільноти — це родина й нація. Людина в родині й нації знаходить себе й змогу самовияву. Коли ми не втратили віри в національно-суспільну людину, ми перекладаємо творчу вагу на її дії, цілеспрямовані, організовані, але не придушені жадною тоталітарною системою й методом. Звідси наголос у нас на самоуправління, на децентралізацію, на здійснення революційних змін знизу (село, район, повіт і т. д.), на розміщення, напр., промисловости по всій Україні, де на те є сировина й інші можливості, а не, як це було досі, зосередження всього близько московських кордонів. Але це проскія дальшого, не зв'язана безпосередньо з нашою темою.

Ми розглядаємо в нашій статті соціальні заходи, з погляду вимог визвольної стратегії. Вирішує в ній остаточно **збройна боротьба, її організатор — армія.**

Вирішальна роля збройної боротьби і чужі сили

У хвилину зриву треба розглядати всі галузі й відтинки життя та революційного процесу з погляду інтересів збройної боротьби. Центральна увага мусить бути зосереджена на армії, як вирішному факторові тотальної війни — тобто революції. Всі ланки життя мають бути організовані під кутом забезпечення успіху збройної боротьби. Господарство, політика, школа і т. п. під час національної війни підпорядковуються інтересам збройної боротьби. Тому тверда, залізна військова влада під час національної революції, що її найважливішою частиною буде збройна боротьба, мусить мати належний голос в усіх справах. Ця переходова роля армії на час збройної боротьби конечна. Симон Петлюра був би сьогодні Головою Суверенної Соборної Української Держави, коли б таке розуміння національної революції було в той час.

Очевидно, таке завдання військової влади не суперечить відомій ролі революційно-політичного центру і, зокрема, Установчих Зборів, які будуть скликані негайно для впорядкування цілості питань державного будівництва і апробати та евентуального скорегування революційним порядком dokonаних, соціаль-

но-політичних і т. п. перемін, як тільки в час розгару нашої війни буде на це змога.

У стратегії революції йде про забезпечення перемоги й виняткові, перехідові заходи, стосовані для цієї мети. Тому всякі критерії нормальних умов тут ні при чому.

У випадку збройного конфлікту ССРСР з альянтами, ми змагатимемо розгорнути в пригожий момент нашу революційну дію в усій ширині. Може прийти у відповідний, нами обраний, момент зрив і створити доконані факти; заїснування суверенної української влади, спертої на українську армію. Таким чином український чинник стає рівнорядним контрагентом, територію якого захищають власні дивізії. Українська влада може спиратися лише на власну могутню армію. Всякі навіть «приятні», але чужі багнети, що мали б нас як виключна сила, «визволяти», — при відсутності **сильної** української армії — нам волі не дадуть. З вмаршом на Україну — в час війни — чужих військ, після прогнання ворожих, Москви, при обмеженню нашої самостійности, не було б для нас іншої можливости, як лише змагатися за повне усамостійнення українського контрагента і унезалежнення його від сторонніх сил. Водночас ми підтримували б позитивні намагання в тому самому напрямі інших українських чинників. Нашу увагу ми мусіли б зосередити на тому, щоб опанувати знизу всі ланки життя і політичний провід народними масами до того ступеня, щоб без нашої волі, яка відзеркалюватиме суверенітет народу, не сталося нічого важливого у відношенні України до неукраїнських сил. Бо кожному мусить стати самозрозумілою ця наша незмінна істина революціонерів, які ще нікому не скорилися, що ми «визнаємо тільки таку верховну владу в Україні, яка походить з волі українського народу і боронитиме його суверенних прав».

«Всякі спроби накинути українському народові чужу волю, чужі державні інтереси чи маріонеткові уряди приймемо, як нову окупацію й поведемо проти нього боротьбу в таких формах і такими засобами, які будуть в той час найуспішніші. Наше ставлення до сто-

ронніх сил відповідає їх ставленню до справи української державности, до революційної, повстанської боротьби українського народу та його політичних і військових організацій. Не даємо нікому підстав до ворожнечі. Визнаємо етнографічний принцип побудови держав, тому не визнаємо нічиїх претензій на етнографічні українські землі». «Справжнього визволення ніхто нам не дасть, його треба вибороти власними силами. Повсякчасна визвольна боротьба проти большевизму зовсім природна. Вона буде посилюватися, виявляючись у відповідний час у всенародньому повстанні.

Під всенароднім повстанням треба розуміти:

- а) цілісну мобілізацію народу;
- б) спрямування мобілізації народу на знищення окупанта;
- в) залучення всього народу до творчого процесу побудови вільного суспільно-політичного життя у власній державі в дусі ідей Революції, щоб закріпити здобуту народом волю та уможливити всебічний і повний його ріст».

Ці твердження, висловлені у красівій інструкції Проводу ОУН 1946 р., цілком відповідають основним думкам нашої статті й її суттєво завершують.

Наша неодмінна мета за всяких умов — повна **суверенність України**. Її гарант — сильна організація, сперта на непохитні **націоналістичні** підвалини.

Лише революційний націоналізм — і ніхто інший — веде Україну до волі. Тому будьмо сторожкі, коли вороги і свої ж таки підкопуються сьогодні під нашу велику ідею.

Ярослав Стецько

ВУЗЛОВА ПРОЕЛЕМА СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

«Ніхто ніколи не буде настільки багатий, щоб купити своїх ворогів концесіями». **Бісмарк**

Блеф роззброєння

Нам видається, що всі конференції для справ роззброєння, це взаємообдурювання. Кожен з партнерів мабуть є свідомий того, що роззброєння є неможливе, як довго існує російсько-большевицька імперія — заколотник миру у світі. Проте ж конференції відбуваються, витрачається силу-силенну грошей, з яких лише невелика частина, видана на підтримку підпільних рухів, мала б більший вплив на уступчивість Москви, як безконечні тиради західних делегатів і докази їхньої доброї волі. Властива мета конференцій: уникнути закиду з боку вільних народів немиролюбивості, «провокування» війни. Знаючи миролюбність західних суспільств, Москва прагне все нових і нових нарад, щоб паралізувати оборонну силу вільних націй. Москва знає, що західні державні мужі, з огляду на миролюбне наставлення своїх народів, не можуть відмовитися від роззброєневих дискусій, тому приходять усе з новими — ні до чого — проектами. Раз підхоплює якийсь старий проєкт котроїсь західньої великої держави, додасть суттєву «поправку» і робить навколо цього пропаганду, що, мовляв, вона прийняла західню пропозицію, а Захід, мовляв, відмовляється. Отже, хто палій війни? Інший раз виставляє свій не до прийняття проєкт... І так у зачарованому колі все котиться, роззброєнева фарса переходить у сотий акт трагікомедії і все остає по-старому... До зануди дискусії паралізують волю до дії. Сумно, що немає на Заході якоїсь здецидованої сили, якогось гурта людей з чіткою програмою, який міг би вказувати напрям

Передрук з тижневика «Українець-Час» чч. 19-20 (487-488) і 21 (489), Париж 1956.

і мав би відвагу нести відповідальність. Треба сказати правду у вічі: миру немає, не буде і бути не може, як довго існує російська тюрма народів і комунізм у світі, доки є сотні мільйонів людей у ярмі. Миру, могил, ці сотні мільйонів не хочуть. Миру взагалі не хоче Москва, якої ціль: завоювання всього світу. Роззброєння не буде ніколи, як довго існує Росія — імперія. Шлях до миру не лежить на шляху роззброєння, але зриву з середини большевицько-російської тюрми народів шляхом національно-визвольних революцій уярмлених націй. Шлях до миру й до уникнення третьої світової війни лежить на лінії підтримки національно-визвольних рухів за залізною заслоною, на лінії повстань народів, які підготувати, розгорнути і довести до успішного кінця мусять допомогти західні великодержави, навіть ціною ризику війни, яка буде автоматично локалізована, коли в запіллі ворога вибухнуть повстання. Треба мати відвагу сказати собі правду і розкрити її народам, поки час. Треба готуватися на вирішний бій з силами знищення Росії, яка раніше, чи пізніше, перейде до збройного наступу на Захід. Мікоян цього зовсім не укривав на XX з'їзді, виразно кажучи, що комунізм переміг в ЧСР, Болгарії, Польщі без громадянської війни. Кожному відомо, що російські дивізії його принесли на штиках. Так само занесуть його (комунізм) російські танки до Парижа, якщо західний світ не заверне з погубного шляху коекзистенції.

Уже найвищий час, щоб Захід перейшов до політичної офензиви й активної всебічної підтримки національно-визвольних революційних рухів, прийняв за свої також цілі цих рухів і визнав їх своїм партнером, шукав на Сході контрагентів, а не агентів. За таких умов і без третьої світової війни є можливе знищення большевизму. Але, щоб цього добитися, треба поставити собі властиву ціль, яка поривала б уярмлені народи. Не можна знищити большевизму, не маючи на меті розвалу російської імперії на національні держави. Що pomoже усувати прояви недуги, не усунувши її джерела?!

Дві перешкоди стримують досі Москву від нападу на вільний світ: перевага США в термонуклеарній зброї і загроза вибуху повстань і революцій у середині СССР та його сфері панування. Перевага Росії в традиційній клясичній зброї є дуже двосічна, бо її мають в руках советські вояки, з яких 60% є неросіяни. Отже, це майбутня зброя повстанців... Чому ж Захід не хоче використати такої неймовірно корисної для нього внутрішньої ситуації в СССР?

Найслабше місце СССР

СССР, це російська імперія. Її найслабше місце, як кожної тиранської імперії — національна проблема. Німецькі, бельгійські, англійські в'язні з концтаборів Сибіру і Казахстану принесли далекосяжного значення вісті теж для вільного світу: СССР є підмінований не лише народами в окупованих ним країнах, але зокрема в концтаборах, де знаходиться на важких роботах біля 15 мільйонів людей, які переламали остаточно в собі почуття страху і почали активну боротьбу проти російського панування. Смерть під гусеницями советських танків у Кінгірі біля Караганди (Казахстан) п'ятсот українських жінок-героїнь-засланиць, які кинулися під російські танки, щоб захистити друзів-спів'язнів, це найважливіша подія останніх десятирок літ у СССР. Це доказ, що в СССР кипить. Це доказ, що поневолені нації навіть у концтаборах не склали зброї, але борються і там з наїзником. До цього нав'язати повинен західній світ. Не ХХ з'їзд є важливий, але події серед поневолених націй. ХХ з'їзд свідчить лише про слабкість большевиків всередині, але треба сягнути до причин цієї слабости. І це є суттєве. ХХ з'їзд компартії має за мету створити ілюзію полєгш, звалити вину за злочини на Сталіна, щоб втихомирити розбурхані хвилі негодування. Дуже необхідно, щоб тепер Захід нав'язав активно-ініціативно до тих національних процесів, які проходять у СССР, маючи отак ключ зриву з середини імперії і режиму та лєокалізуваннє визвольної війни на терен большевицької сфери впливу.

Розвал імперії, ідея національно-державного визво-

лення, ідея свободи людини, ідея релігії, соціальна справедливість, тотальне заперечення комунізму як цілісної системи, ствердження приватної трудової власності, пошана суверенітету націй і рівновартне трактування їх, це є рушійні ідеї, якими можна перемогти большевизм, а ніколи подібними до нього ідеями.

Наступ Росії на Азію й Африку

Характеристичною рисою сучасної епохи є національно-визвольна боротьба поневолених, напів-колоніальних і залежних націй, яка набрала сьогодні універсального значення. ХХ сторіччя — це весна націй усього світу. Епоха імперій віджила, приходить доба національних держав. Хоч комунізм, як система є суттєвим запереченням нації, проте ж Росія в ім'я його нав'язує підступно до національно-визвольних процесів поза сферою її панування і намагається приєднати на свій бік залежні і колоніальні народи Азії й Африки, стаючи єхидно в захист їх суверенності і підтримуючи відосередні процеси в рештках ще існуючих західних імперій. Більше того, Росія представляє себе покровителем націй Азії й Африки, які ще вчора були в колоніальній залежності від імперій, але в міжчасі теж з волі метрополій усамостійнилися, оставляючись або виходячи з даного коммонвелту чи унії. Це є дивоглядним, що Росія — носій найжорстокішої імперії, робить себе захисником протиставної до імперіяльної — національної ідеї. На ділі ж одначе зударяються дві концепції побудови світу: насильної уніфікації в одній безнаціональній і антинаціональній імперії — світовому СССР і дезінтеграції імперій на національні держави з метою світової єдності і гармонії націй на базі однаково вільних і рівноправних держав усіх націй світу, малих і великих. Лобова, відкрита атака проти національної ідеї привела є безумовно до негайної програної Росії, тому вона з опортуністичних міркувань, приневолена облудно залицяється до національно-визвольних змагань, поза сферою її панування, але в рамках «соціалістичного бльоку» її винищує, змагаючи зокрема в СССР до

створення одного советського народу. За допомогою облудної комуністичної ідеї Росія буцімто протистоїть феодалній системі в Азії й Африці, видвигаючи з задніми думками «дрібно-буржуазну» соціальну програму, з остаточною метою добитися подібного стану, як є в Китаї.

В першій стадії наступу там, Росія не презентує комуністичні соціальні програми, але національну антифеодалну, з тим, що всі реформи має проводити компартія, щоб здобути собі довір'я мас і не втратити керми перемін. Землю феодалів ділять і дарують на приватну трудову власність дрібних землевласників, а добившись влади і закріпивши її, відбирають від них, переводячи в колгоспи. Поїздки червоних комівоаяжерів до Азії, підтримка цілей і допасовування себе до прагнень, звичаїв азійських націй щонайменше вилучає ці нації з західньої сфери, неутралізує їх, що вже є успіх для Росії, тим більше, що це є лише етап до повільного прибирання їх у російські кігті. На Близькому Сході є нафта. Ради цього варта ризикувати і назвати англійців дикунами і варварами, що вимордовували, як колоніяльні пани, підвладних... Зрештою, що сталося?! Чи Англія zareагувала на те, як годилося б гордїй нації? Серов був недавно в Лондоні, кат мільйонів. А коротко після того Її Королівська Величність стискала руку убійцям її свояків... О, часи, о, звичаї!.. Напевно Піт або Дізраелі перевертаються в гробі, а незрівнянний борець за визволення уярмлених Байрон не пізнав би гордого Албіону...

Уже під час другої світової війни Англія вела супроти Росії політику уступок, лякаючися сепаратного миру Москви і Берліну. Це було зовсім неоправданим, бо Англія могла спільно з США розгромити спілку Гітлер-Сталін, якщо б заапелювала до національно-визвольної ідеї, якщо б активно підтримала ОУН, УПА, і загалом революційні національно-визвольні сили уярмлених Москвою і Берліном націй. Тому, що Англія, боячися за свою імперію і не бажаючи творити прецеденсів, не хотіла підняти ідеї розвалу росій-

ської імперії, залявірувала себе в неприродний союз з Росією і — програла політично війну, втративши при цьому свою імперію. А мала шансу стати на чолі весни націй і бути в авангарді світового бльоку вільних незалежних націй. Черчіл дуже застерігався проти того, щоб не предсідничати при розподілі британської імперії, а все ж таки історична закономірність стала неунікнимою. Не хотів Черчіл бути предсідником при розподілі російської імперії і чемпіоном визволення націй, став президіювати при розвалі власної імперії. Невблаганна історична немезіс. Не хотіла Англія стати в авангарді теж національно-соціальної ідеї і реалізації свободи людини серед азійських чи африканських націй, щоб тим чином Європу включити в процес творчого розвитку там, якого не обійти, оставила це Росії. Замість підтримувати реакційний соціальний режим магарадж, шахів, чи арабських королів і королів, щоб трішки і собі при цьому профітувати, Англія могла стати в захист ідеї ліквідації невільництва в ХХ ст. і нечуваного визиску і темноти уярмлених. Безцінні скарби лежать в Передній Азії, нафта, — але водночас цвіте там ще невільництво. З щирого золота конструйовані в гаремах улаштування кімнат, удекоровані дорогоцінними каміннями, а водночас безмежна нужда і невільництво простолюду. Наприклад в Сауді-Арабії, недалеко метрополії Ріяд, на ринку в Гофур, можна за 100 ріяльсів купити невільника. Ціна підноситься в залежності від працездатності невільника, а невільниці — залежно від її молодости. Як і перед віками, торгівці спроваджують своїх невільників з Африки. Як приходять на ринок висланники короля або заможного шаха, якого палата стоїть на багатій в нафту землі, тоді намагаються невільники виглядати якнайкраще, щоб дістатися у їх власність, бо це означає забезпечене життя. За 400 ріяльсів купив собі, напр., король Сауді-Арабії жінку до гарему на цьому ринку Року Божого 1955, яка походить зі Судану. Це все діється в ХХ ст. Воно дивно, що Захід не добачає того, що його сила лежить передусім в ідеї волі і справедливости, яку повинен підняти щиро, а не облудно, як це робить Росія.

Ключева проблема світу

Це є зовсім проста правда, що історія сучасного світу обертається навколо націй, які змагаються за свою повну незалежність. Ними є поневолені в російській імперії нації і загалом у сфері її володіння, колоніяльні, напівколоніяльні і залежні, які ще осталися в рамцях решток західніх імперій та нещодавно визволені з рямок імперій, згл. від залежності від них. Політика великодержав у цій чи іншій формі крутиться навколо цієї проблеми. Передньоазійська чи азербайджанська або румунська нафта, або українське залізо, пшениця, чи туркестанська бавовна належать до комплексу тих проблем.

Різні по-різньому намагаються «розв'язати» ці питання, які мають тільки одну розв'язку. Одні прагнуть у світовому СССР, російській універсальній імперії тиранів, насильною і облудною ідеєю все включити, інші знову — під егідою якогось світового уряду опанувати ці простори, ще інші, яких значення ще не досить велике, прагнуть піти назустріч цим грандіозним національно-визвольним процесам також в рамцях російської імперії, які сторіччя мали свою державну незалежність й належать до старих культурних націй світу (Україна, Грузія і т. п.). Росія переслідує тепер таку мету: прихилити на свій бік азійські й африканські нації, їх уярмити і, скріпивши нечувано свій воєнний потенціал, завдати нищівного удару західнім великодержавам, щоб запанувати неподільно над світом.

Чи проблема об'єднання Німеччини — не є рівно ж питанням поневоленої нації, її частини?! Але поіменно ніхто не важиться на Заході назвати речей! Це є інтересне, що означені кола західніх великодержав зовсім нерозумно пов'язуються з реакційними соціальними елементами народів, що борються за волю, напр., з націонал-комуністами, або взагалі з лівими з комплексу большевицької сфери панування, і з февдальними з відомого африкансько-азійського комплексу. Росія ж зручніша, вона буцімто підтримує національні і соціальні визвольні прагнення народів

Африки й Азії, і тому індійці вітали квітами Булгаріна і Хрущова, а Даллеса, справжнього добродія Індії, не багато бракувало, камінням.

Капітуляція на Заході

Гі Молле висловив у своєму голосному інтерв'ю те, що многі відповідальні мужі Заходу думають: визнати статус кво і, на базі цього, роззброюватися. Це означає залишити за Росією невичерпні багатства уявлених націй і величезний людський потенціал. Страх перед нуклеарною війною зовсім не оправдує капітуляції перед злочиним. Доля світу є в Божих руках. Не людська рука й ум його створили і не всілі кільком зарозумілим ученим за поміччю їх винаходів знищення зруйнувати, без волі Бога, те, що було Ним створене. Термонуклеарну руїну зброєю є спроможні продукувати імперії, великодержави, а не національні держави, яких господарський капітет не вистачає для цього і в яких є відсутній загарбницький імперіялізм. Теж з погляду вищої справедливості національні держави є більше оправдані, бо забезпечують поступ світу, внеможливлуючи продукцію засобів масового нищення. Отже, розвал російської імперії на національні держави, це теж вищою справедливою диктований лад у світі. Не буде російської імперії, не буде загрози атомової війни! Східня Німеччина не є ключовою проблемою, вона є одною із багатьох. Росія — імперія добилася сучасного світового значення і стала загрозою для світу, виходячи з кордонів 1939 р. Об'єднання Німеччини зовсім не рятус положення. Треба звести Росію до її етнографічних кордонів, визволивши десятки націй, тоді буде спокій. Об'єднання Німеччини не буде достатньою гарантією миру, бо все ще залишиться 280 млн. в рямцях російської імперії, коли не згадувати Китаю. Це є жах, що на Заході вже перестали дискусію на тему політики визволення, а всі змагання йдуть в тому напрямі, щоб добитися, допроситися в Росії, щоб вона задовольнилася тим, що досі награвувала, і далі не маршувала. Іден говорить про гарантію безпеки для СРСР, щоб усунути, мовляв, у кремлівських можновладців страх пе-

ред Заходом. Метода переговорів з пріорітетом роззброєння, це є тактична пастка Росії, яка зумовляє фактичне визнання статус кво. Хрущов заявив відкрито, що мир і роззброєння — можливі без об'єднання Німеччини. Це означає — збереження статус кво не лише німецького роз'єднання, але статус кво взагалі, бо геополітично об'єднання Німеччини — це перша проба большевицької «доброї волі» визнати міжнародні договори з альянтами. Географічно це начало евентуальних здійснювань, зобов'язань. Заява Молле, це іронія супроти зобов'язань Заходу щодо, напр., Польщі, задля якої Захід ввійшов у війну, і взагалі супроти всіх союзників останньої війни на Заході. Вся дипломатична офензива ССРСР йде в тому напрямі, щоб переконати Захід про «миролюбність» ССРСР на базі статус кво, тобто границь ССРСР в серці Європи. Всякі звільнення навіть сателітів чи балтицьких держав — це мрії стятої голови... Поволі ССРСР цього добивається. Айзенгауер в Женеві зняв з порядку нарад під тиском Ідена проблему визволення навіть сателітів, а сьогодні Молле посередньо визнав позиції не США, а ССРСР в основному питанні по відношенні до об'єднання Німеччини, яке є лише пробним каменем, а не істотною справою в антибольшевицькій боротьбі. Коли стане на Заході уже самозрозумілою річчю, що границі Росії сягають до центру Європи і це без протесту буде прийматися, тоді Росія почне нову офензиву, мовляв, вона чується «загрожена», і тоді Іден або хтось інший будуть добиватися нових гарантій безпеки для Росії, а не від Росії. Уже так далеко зайшов дефетизм на Заході. У чому головна причина цього? У відсутності ідейних позицій Заходу, почуття добра і зла, ненависті злочинства, у відсутності ідеологічних цінностей, в ім'я яких Захід ішов на бій; немає Петрів з Ам'єну, бо немає в західній еліти горіння християнською ідеєю, що єдина спільно з національною врятує світ від потопа... Не зробить того безвірний соціалізм і масонство, не зробить цього без коріння лібералізм, а єдино християнство і визвольний, гуманний, націоналізм...

Чи можливе об'єднання Німеччини?

Ніколи на шляху переговорів, а сдино війною або визвольною революцією народів підсоветського світу. Об'єднання Німеччини є складовою, а не сепаратною, проблемою визволення усіх під'яремних націй в советській сфері панування. Якщо Бонн буде надалі її відділяти, то гнатиме воду на млин Росії. Або Бонн включить зі свого боку це питання в комплекс визволення уярмлених націй, як його інтегральну частину, тоді шляхом національно-визвольних революцій — без світової війни — може добитися об'єднання Німеччини, або — продовжуватиме політику сепаратного визволення східньої Німеччини, тоді без війни не обійтись. Мирним способом того він не доб'ється. Не треба забувати, що в советській зоні Австрії не було австрійського комуністичного уряду. Бонн лякається більше вогню підняти справу інтегрального визволення поневолених Росією націй, хоч тим чином принаймні частинно направив би злочин Німеччини в другій світовій війні.

Політика визволення є політикою роззброєння

Коли відпадуть самі основи сили російської імперії, господарський і людський потенціал уярмлених націй, буде роззброєння переведене автоматично. Яких бо конфліктів прагнуть, напр., Україна, Туркестан, Білорусь, чи Болгарія або Чехія чи Польща, або Словаччина з США чи Великобританією? Пощо отже їм тоді зброїтись? Проти кого? Єдиним ворогом могла б бути лише Росія, якщо б вона не задовольнилася етнографічними кордонами, але до цього її треба буде тоді примусити так, як після розгромлення гітлерівську Німеччину. Большевицькі проекти роззброєння мають метою відвернути увагу Заходу від найсуттєвішої справи, яка робить безпредметними всякі дискусії про роззброєння, це є звільнення окупованих Росією країн. Інтегральною частиною роззброєння є не лише звільнення східньої Німеччини, як це хоче бачити Бонн, але всіх уярмлених націй.

Щойно після розвалу російської імперії зможуть народи присвятити свій труд, зусилля господарським

і культурним потребам, а не перегонам у зброєнні. Гарантія миру і безпеки світу, добробуту населення, свободи народів і людини лежить в національно-державному визволенні націй, їх демократичному ладі і справедливому соціальному порядку в середині націй. Ніколи малі національні держави не є причиною світових воєн, але завжди імперії і великодержави, ніколи льокальні війни поміж малими національними державами не загрожували знищенням цивілізації, ані малі національні держави не є здатні продукувати зброю масового знищення. Світовому мирові і роззброєнню стоїть сьогодні на перешкоді лише Росія. Що ж простіше, як не підтримати процес розвалу російської імперії на національні демократичні держави і тим чином закріпити тривалий мир у світі і довести до тривалого світового роззброєння? Наші визволені країни радо ввійдуть до ОН на базі рівноправності і всі спірні справи ладнатимуть мирним шляхом в рямцях ОН в користь світового миру, добробуту і безпеки людства, визбувшись раз назавжди страху і нужди...

Незрозумілий страх Заходу перед національною ідеєю

Надуживаючи національно-визвольну і антифевдальну ідею в Азії і Африці, Росія розвалює з середини британську і французьку імперії, її висланників витають народи Азії, як визволителів, хоч це кати націй і людини, і несуть стократ гірше рабство, як їх мали народи під чужинецьким пануванням. Незвичайно дивує нас, чому західні великодержави, вже коли навіть не мають жодної визвольної концепції, не відплачують тим самим Росії? Що ж є простіше, як офіційно США чи Великобританії підтримати національно-державне визволення України, Туркестану, Грузії, Білорусі і т. п., як бумерангом відплатитися Росії? У Бандунгу була Індія, чи Цейльон, але чому не було Туркестану — прямо напрошується питання в пропаганді Лондону проти Москви. Росія «побивається» за самостійність Марокка, чи Цейльону або країн Близького Сходу, то чому ж Лондон чи Вашингтон не поставлять чіткого питання: що ж є з суверенністю таких старих культурних християнських націй, як Україна чи Грузія? Коли Росія змагає до розвалу

британської чи французької імперії, то чому Лондон і Париж не змагають до розвалу російської імперії і не проклямають цього як мети своєї політики? Хрущов говорив про англійських варварів, що гнобили колонії, а чому Іден не говорить про диких москалів, які вимордували десяток мільйонів членів наших націй? Росія спомогала Го Чі-міна чи Маркоса, але чому США чи Великобританія в такій мірі не підтримали Чупринки або Батура, командира Туркестанських повстанців? Росія спомогає компартії на Заході, але чому США не підтримують національно-визвольних організацій за залізною заслоною, хоч ці мають за собою цілі нації, а не є агентурою чужої сили, як ними є компартії!

Якась темна сила стримує Захід від ведення єдино-правильної політики, за поміччю якої можна уникнути теж третьої світової війни, — політики, що відповідає християнським засадам, які єдині можуть творити основу побудови майбутнього світу. Захід має в руках динаміт, яким може розсадити СРСР, але хтось паралізує його рішення. Гітлер боявся українського Сфінкса, Наполеон запізно нарікав, що його не включив у свої пляни, хоч українці пропонували йому свою поміч, при умові визнання їхньої самостійности. Айзенгауер воліє приязно розмовляти зі своїм «приятелем» Жуковом, катом народів. У той час, коли справжній приятель Заходу генерал Чупринка гине з рук московських катів... У той час, коли справжній приятель Заходу, зраджений ним ген. Михайлович гине на шибениці ворога Заходу, підтримуваного США і Англією, Тіта...

Націонал-комунізм — троянський кінь

Що з того, що ми маємо прикру сатисфакцію в наших прогнозах, що Тіто «повертається» на лоно Хрущова?! Ми це нераз передбачали в наших публікаціях, але «захоплення» тітоїзмом на Заході не слабло. Хрущовська тактика небезпечніша, як сталінська. Чи це означає миролубство, що Хрущов намагається нерозривно зв'язати Тітославію з СРСР! Чи може це є якраз скріпленням воєнного потенціалу большевицького бльоку? Яка мета всіх «реформ» і ливоскоків

Хрущова — над цим треба подумати Вашингтонові. Напевно не послаблення, а скріплення большевицького бльоку з метою завоювання світу. Чому ж тут радіти? Переставлення на співпрацю з соціялістами має ціллю скріпити фронт комунізму. Визнання можливості різних доріг до «загірної комуни» має метою держати усі відхилення в тактиці в одному великому стратегічному пляні, якого суть: добитися світового володіння комунізму — Москви. Захід завжди фальшиво надіється, що тирани поріжуться взаємно. Черчіл не хотів інтервенювати після смерти Сталіна, бо не хотів «перешкоджати» «миролюбній» політиці Маленкова, мовляв, кожне чуже втручання доведе до консолідації тиранів... А вислід? В'єтнам пропав для Заходу. Офензива Хрущова в Азії. Бій за нафтові поля. Активна політика **вперше в історії Росії в Передній Азії**, стратегічного і економічного нерву світової політики. Нафта і шляхи до Азії... Росія наступає на ключеві пункти британської сфери впливів, витискає їх за поміччю таки азійських збаламучених націй, а Лондон просить гробокопателів британської слави і володіння у світі — до Бекінгем-паласту... Не можна не писати сатири.

Не давайте змоги рятувати імперії

Після смерти Сталіна та ліквідації Берії, після XX конгресу КПСС триває безперервно процес розлюзнення в імперії, яку різними трюками намагається рятувати «колективне» керівництво. Ми апелюємо черговий раз до Заходу: не давайте — зі свого боку — передишки тиранам, щоб закріпилися. Переходіть до офензиви. Поневолені нації, їх підпільні рухи й організації, навіть в'язні концтаборів з-поміж наших народів почали розсаджувати тюрму народів. Треба тільки активного втручення Заходу, щоб розпалився пожеж і спопеліла імперія тиранів...

СССР — сьогодні, як нераз вже в історії була російська імперія, це колос на глиняних ногах. Не дайте стати йому на залізних. Це лежить в руках західніх великодержав, зокрема США і Великобританії.

РОМАН ШУХЕВИЧ ПРОВІДНИК ПОВСТАНСЬКИХ ВІЙН

Воєнний 1943-ій рік в українській визвольній боротьбі був дуже багатий на важливі події. 17-23 лютого того року відбулася III. Конференція ОУН, на якій прийнято постанову «творити нові окремі осередки організованої сили народу»¹, або, інакше кажучи, самочинно організувати незалежне українське національне військо. З того часу йде відкрита збройна боротьба відділів УПА проти німецької окупації, що в самому 1943 році принесла 178 зареєстрованих боїв з німцями і большевицькими партизанами, переважно на Поліссі і Волині. На весні 1943 року німці, у свою чергу, приступили до творення української Дивізії в Галичині, щоб скріпити дуже зменшені свої збройні сили на протибольшевицькому фронті тому, що 2 лютого 1943 року піддалась 6-та німецька армія ген. Павлюка під Сталінградом. Влітку того ж року, від 21-25 серпня, відбувся III. Надзвичайний Великий Збір ОУН, єдиний Великий Збір ОУН на рідних землях, постанови якого ще й досі зобов'язують цілу Організацію Українських Націоналістів. I, врешті, восени 1943 року, від 21-22 листопада, відбулася в Україні I. Конференція поневоєних московським большевизмом народів, яка займалася справою об'єднання поневоєнених народів для спільної визвольної боротьби проти гітлеризму і большевизму. Серед тих подій, в часі великого кипіння другої світової війни, на найвище військове, а згодом і політичне становище в національно-визвольному русі приходять сотник Роман Шухевич, 36-літній старшина, який з того часу керує визвольною боротьбою україн-

Передрук з видання ЗЧ ОУН „Генерал Роман Шухевич”
(дві доповіді) 1966.

ського народу, аж до своєї геройської смерті 1950 р., отже, повних 7 років у надзвичайно несприятливих воєнних умовах. Боротьба проходила проти п'ятох окупантів України: проти німців, мадярів, румунів, москалів і поляків.

До організування Української Повстанської Армії Організація Українських Націоналістів з усією наполегливістю приступила після відбуття III. Конференції в лютому 1943 року, хоч щоправда, озброєні відділи ОУН існували раніше. М. Лебедь автор книжки про УПА пише, що «в грудні 1942 року Провід Організації видає наказ Тереновому Проводові Волині переорганізувати існуючі вже дрібні збройні відділи та організувати широко розп'яновану збройну самооборонну боротьбу українського народу. Ці збройні відділи діяли від літа 1942 р. за окремими завданнями. З кінцем грудня 1942 р. постала вже перша сотня УПА на Поліссі...²⁾. Але це рішення Проводу про творення збройних формацій набуло повноправної сили щойно після згаданої вище постанови III. Конференції, яка своїм рішенням — творити нові окремі осередки організованої сили народу — «затверджує, як пише М. Лебедь, накази Проводу Організації про організацію та розбудову УПА»³⁾. «Команду всіх збройних відділів бере в руки створений Головний Військовий Штаб та, згідно з постановою, всі відділи приймають спільну назву: Українська Повстанська Армія (УПА)»⁴⁾. УГВР своєю постановою від 30 травня 1947 року офіційно визнала день 14 жовтня 1942 р. днем повстання УПА⁵⁾. Прізвиська начального зверхника нової військової формації — УПА М. Лебедь не міг публікувати у своїй книжці «УПА», виданій 1946 року, просто з конспіра-

тивних причин. Український народ, а з ним цілий світ довідався офіційно про організатора і керівника Української Повстанської Армії щойно з «Повідомлення про смерть сл. пам. Тараса Чупринки», яке видали УГВРада, Головне Командування УПА і Провід ОУН на УЗ в березні 1950 року. В тому Повідомленні під роком 1943-тим написано так: «Весною 1943 року сл. пам. Шухевич-Тур стає членом Проводу ОУН і займає пост Військового Референта при Проводі ОУН. У серпні 1943 р. III. Надзвичайний Великий Збір ОУН обирає сл. пам. друга Шухевича-Тура на пост Голови Бюра Проводу ОУН. Восени 1943 р., як Головний Командир УПА і Голова Проводу ОУН, він приймає керівну участь у підготовці на Волині I. Конференції Поневолених Народів та в самій Конференції»⁶). Наведені цитати докладно вказують, що Р. Шухевич з весни 1943 р., отже, треба приймати, що зразу після відбуття III. Конференції ОУН, перебирає пост Військового Референта при Проводі ОУН і в тому характері розбудовує нову повстанську військову силу УПА та керує всією збройною боротьбою.

На пост Військового Референта ОУН і Головного Командира УПА Роман Шухевич надавався найкраще. Ще 16-літнім юнаком він вступає в ряди УВО і бере участь в бойових акціях. Потім з 1929 року є членом ОУН і Бойовим Референтом Крайової Екзекутиви ОУН під польською окупацією. 1938-39 рр. працює на Закарпатській Україні під час організування Карпатської Січі. В 1940-41 роках працює, займаючи теж інші керівні пости, в Головному Військовому Штабі ОУН, а перед походом німців на Схід організує, за згодою німецьких військових кругів і Проводу ОУН, Україн-

ський Легіон і фактично його очолює. Назва Легіону: «Дружини Українських Націоналістів» (ДУН). Цей Легіон існував до кінця 1942 року. В грудні того року німці його розв'язали, а старшин ДУН-у заарештували в час приїзду з Білорусі до Львова в січні 1943 року. «Лише „Шух” (Шухевич) і ще один старшина перехитрили німців і зникли», — пише Т. Крочак, хорунжий ДУН-у, в своїм щоденнику. Далі він подає: «За кілька днів старшини були звільнені...» У примітці до цієї нотатки хорунжого Т. Крочака читаємо таке: «Старшин звільнено з тюрми лише на короткий час і, здається, лише для того, щоб з'явився Шухевич. Коли він цього не вчинив, усіх старшин заарештовано знову й затримано в тюрмі аж по Великдень. Тоді заходами організаторів Української Дивізії випущено їх на волю»⁷. Таким чином, Роман Шухевич уже в січні 1943 року мав змогу включитися в роботу Організації, а всі інші заарештовані старшини ДУН-у могли це зробити щойно по виході з в'язниці. Півторарічна військова практика ДУН-у, в тому восьмимісячна боротьба з большевицькими партизанами на Білорусі, дала відповідне військове знання старшинам і воякам, які згодом всебічно використали це знання в рядах УПА під вправною рукою свого Командира Романа Шухевича. Розв'язання Легіону наступило внаслідок того, що він відмовився слухати німців у зв'язку з арештуванням членів Українського Державного Правління та через нищівні акції і терор німців супроти українського населення по всій українській території.

Виростаючи в підпільних організаціях, створених великим попередником Є. Коновальцем, Р. Шухевич з молодих літ займав у них відповідальні керівні пости.

Для успішності організаційної роботи він мусів, само собою, дуже жваво цікавитися теоретичними питаннями революції й крім своїх фахових студій, приділяти багато уваги й часу тим справам. Для нього, як і кожного провідного члена революційної організації, було важливим внутрішнє переконання про доцільність революційної дії. В тому випадку треба було знайти відповідь на різні проблеми, зв'язані з революційною боротьбою, а таких проблем було багато. З політичної ситуації свого поневоленого народу він бачив, що мирною політикою України не здобудемо і ніхто українському народові держави не подарує. Він зрозумів, що єдино революція, тобто повалення силою існуючого чужого державно-правного стану і побудова порядку у власній національній державі на основі нового етичного принципу, принесе нове, самостійне життя народові. Розрізняючи два головні роди революцій в історії народів, а саме: протирежимні, під час яких народ силою усував власний уряд і режим, — і визвольні, під час яких народ силою усував чуже, вороже панування із власної землі, — Р. Шухевич мусів докладно застановлятися над причинами, які впливають на вибух революцій і ґрунтовно шукати за передумовами успішного їх переведення. Він зрозумів, що головними причинами всіх революцій є великі зловживання серед провідної верстви в державі, державна фінансова скрута і сильне фінансове обтяження народу, при одночаснім люксовим житті пануючої верстви. До того приходить, у випадку поневолення одного народу іншими, національне понижування підкореного народу, часте заперечування елементарних людських прав і моральне ослаблення військової сили, зумовлене передусім

війною. Передумовами успішного переведення революцій були завжди ідейні надбання революційних сил (ідеологія) і організована збройна сила революції (військо). Крім тих передумов, Р. Шухевичеві було відомо також те, що жодна революція не є одноразовим історичним актом, який відбувається несподівано без будь-якої попередньої підготовки. Бо кожна довершена революція є довготривалим процесом і, звичайно, довгі роки була ідейно й організаційно підготовлювана, щоб у сприятливий час вибухнути з повною силою і перемогти. Доказом цього можуть бути не лише протирежимні революції, такі, як реформація, англійська, французька і російська революції, але також визвольні, голландська, козацька, американська та італійська, — якщо називати лише найголовніші з них на європейському й американському континентах⁸).

Нова українська визвольна революція почалася в березні 1917 року і триває до сьогодення. Її започаткував у 19 столітті український культурно-національний рух під духовим проводом Шевченка. При кінці того століття, завдяки розвитку національної свідомості, оформлюються політичні партії й кристалізується національно-революційна ідея. Микола Міхновський у своїй «Самостійній Україні» 1900 року, зробивши аналіз правного стану українського народу в московській імперії, проголосив конечність революційної боротьби. Він пише так: «Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належить по праву, але віднято в нас теж силою»⁹). Але в першій світовій війні не вдалося втримати свободи Україні. Після програних змагань становище українського народу під чотирма окупантами стало дуже ускладненим і трудним. По-

літичні сили, що керували визвольними змаганнями і брали активну участь у будові відновленої національної держави, мусіли залишити українські землі. Вони подалися на еміграцію з твердою постановою — не здавати політичних позицій, а далі, в нових умовах, продовжувати боротьбу за визволення. Спочатку була надія на корисне для України рішення Антанти, внаслідок якого хоч частина української території — Галичина — мала б стати незалежною державою. Але вже 1923 року рішення амбасадорів про включення Галичини до польської держави перекреслило всі надії українських політиків щонебудь досягнути в тому часі мирним дипломатичним способом з боку вирішальних світових потуг. Прийшов час застановитися над створенням нових ідеологічно-політичних концепцій, які були б основою і напрямними для розвитку української визвольної політики й підготовкою революційної боротьби в новій політичній ситуації. Такі концепції створили Вячеслав Липинський і Дмитро Донцов. Їх твори лягли в основу світогляду й політичної ідеології¹⁰⁾ підпільних організацій УВО-ОУН-УПА, які стали справжніми переємниками збройних змагань 1917-1921 років. У свою чергу І. Великий Збір ОУН в 1929 році визначив напрям діяльності революційної організації щодо збройної боротьби, ухвалюючи постанову про військову політику, в якій ясно накреслено визвольну мету для цілого народу. В тій постанові кажеться так: «Лише військова сила, що спирається на озброєний нарід, готовий уперто і завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави»¹¹⁾.

В час Першого Великого Збору ОУН 1929 р. Р. Шухе-

вич мав 22 роки життя і шостирічну практику підпільної бойової діяльності в УВО, з наказу якої 1926 року виконує атентат на польського шкільного куратора¹²). В такому віці він свідомо і з глибоким переконанням приймає постанови I ВЗ ОУН і стає з самого початку її членом. Вже тоді він спричиняється, згідно з твердженням Ст. Бандери, до далекосяглого рішення в Організації, а саме: з його допомогою «переломовий етап у розвитку революційно-визвольного руху на ЗУЗ закінчився добрим вислідом — повним організаційним, дійовим та ідейним уодностайненням УВО-ОУН¹³). За організаційну єдність революційного руху під керівництвом одного найвищого Проводу стояв Роман Шухевич завжди, доказом чого є організаційна побудова УПА під його команду.

З наближенням другої світової війни український народ мав великі надії на створення незалежної національної держави. Велика світова потуга — Німеччина підготовляла війну проти ворогів України і в зв'язку з тим повинна була стати природньою союзницею України і навіть, таки з власного інтересу, уможливити відновлення української держави. Але так не сталося. Ще за рік до війни надії українського народу були значно применшені німецько-італійським арбітражем у Відні 1938 р. в наслідок якого Мадярщині приділено Карпатську Україну — всупереч волі українського народу. Рік пізніше весь наш народ дуже насторожився супроти політики Гітлера з причини відступлення російській імперії Західньої України. Та справжнє обличчя націонал-соціалістичного третього Райху побачили українці щойно тоді, як війська того Райху опанували українську територію. Арештування голови

Тимчасового Правління Ярослава Стецька та інших членів Правління, 12-го дня після проголошення відновлення української держави у Львові (30. 6. 1941 р.), а ще перед тим арештування Провідника ОУН Степана Бандери в Берліні, разом з іншими його співпрацівниками, членами Організації, — стало початком переслідування організованих політичних чинників українського народу й усього населення України. Німецька окупаційна адміністрація під контролею гестапо почала щораз більше вороже поводитися з нашим населенням, не даючи йому жодного віддиху після довго очікуваного визволення від большевицької Росії. Тому для діючої політичної сили, якою була Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери, прийшло невідкладне питання нових форм боротьби пристосованих до потреб часу. Щоб могли захистити народ перед новим західним окупантом і одночасно відтиснути большевицькі партизанські відділи з української території, вирішено приступити до організування національних військових з'єднань, залежних від політичного проводу ОУН.

Для наладнання життя в нових окупаційних умовах, після перших німецьких арештувань, при кінці липня 1941 року, створено у Львові Національну Раду, переорганізовану з Ради Сеньйорів, вибраних ще 6 липня на зборах, скликаних Тимчасовим Правлінням. Національну Раду очолив д-р Кость Левицький. Вона мала бути найвищим чинником для захисту українських інтересів у Галичині. Протекторат над цією Національною Радою перебрав сам митрополит Галицький Андрей Шептицький. На початку серпня 1941 р., зразу по офіційальному влученні Галичини до Генераль-

ної Губернії (ГГ), яке відбулося 1. 8. 1941 р., представник німецької влади у Львові подав до відома представникові Національної Ради такі «підставові» речі для правильного налагодження німецько-українських взаємин:

«1) Німці прийшли на схід як окупанти. Галичина приєднана до райху, вона стає п'ятим дистриктом ГГ, у кожному відношенні таким самим, як чотири давні дистрикти. Ніяких окремих прав ані дистрикт як такий, ані населення дистрикту, зокрема українці, не будуть мати.

2) Національна Рада... є тілом, у німецькій дійсності недопускальним. СД бажає терпіти (dulden) її існування тільки з уваги на особу її протектора Митрополита та її голову през. Левицького. Обидва „старі панове” („alte Herren“) перебули большевицькі часи, перший був царським, а другий большевицьким в'язнем, та втішаються загальною пошаною. Німці не хочуть себе показати гіршими від большевиків. Але він попереджає, що на випадок надмірної діяльності Ради вона мусіла б бути розв'язана, а порушники притягнені до відповідальності.

3) Організація українців можлива єдино тільки в формі допомогівих комітетів. Так зорганізовані українці в старому Генерал-Губернаторстві і та форма буде застосована в Галичині. Мережа галицьких допомогівих комітетів мусить бути поневолі підпорядкована УЦК в Кракові»¹⁴).

Стосовно Східньої України політика Гітлера була ще гіршою. Райхскомісар України Ерїх Кох в одній інструкції до своїх гебіткомісарів писав між іншим таке: «Фюрер розпорядився, що тим часом має вистачати на

Україні школа з чотирма клясами». «На Україні му- сить бути створений великий колонізаційний простір для німців...» «Завдання господарської розбудови в Україні схоплюється в одному: створити європейську сировинну базу, найбільше виготовляти півфабрикати, всі під німецьким керівництвом...»¹⁵). Вслід за такими «підставовими» напрямними політики розпочалася ні- мецька колоніяльна господарка на Україні, поєднана з терором проти українського народу, а зокрема проти визвольного руху. Тоді згинуло тисячі жертв. В такій ситуації існували лише дві можливості поступування: або цілковито підпорядкуватися німцям і бути їх доб- родушними рабами, зданими на ласку й неласку, або рішуче протиставитися їхній політиці й окупаційній практиці. Організація Українських Націоналістів виб- рала цей інший шлях, єдино правильний для політич- но зрілого народу і, підготувавши відповідні бойові, збройні сили, відверто виступила проти німецької оку- пації.

Військо є великою і складною організацією. Його, звичайно, організує і втримує уряд держави, маючи до диспозиції численні людські резерви, економічні й фі- нансові засоби та добре вишколений командний склад. У випадку творення УПА нічого з тих передумов не було. Рік 1942 був на Україні, щодо фізичної сили і матеріальної спроможности, вже далеко не такий, як 1917. Але, натомість, у народі панував справді револю- ційний дух і могутня ідея національної свободи, зав- дяки чому прийшло до збройної боротьби з метою на- сильницького нищення окупаційної влади і побудови нового ладу опертого на національну основу. Усвідом- лені народом духові вартості стали головним чинни-

ком організованого революційного змагу. Ці національно-духові вартості та ідейні надбання всебічно були не тільки поширені серед українського громадянства, а й існувала також тверда настанова їх реалізувати. Тому не дивно, що на заклик ОУН народ радо вступав у лави військових формацій УПА і віддано боровся довгі роки без будь-якої зовнішньої допомоги. Саме це наставлення нашого народу — революційним способом, за всяку ціну, — здобути права для себе, треба вирізнити як особливу національну вартість, яка буде завжди дороговказом для наступних поколінь у їх дальшому змаганні. Бо революційна боротьба України ще не закінчилася, хоч у діях ОУН-УПА, в другій світовій війні, знайшла найвищий вияв. Завдяки боротьбі цих формацій Україна здобула могутній розголос не лише на теренах війни з двома окупантами, але також у сумежних краях і по цілому світі. Про нашу визвольну боротьбу появилось багато публікацій. Пишучи про УПА, різні автори особливо підкреслюють відважні бої, великі рейди, особисту витривалість вояків, їх самовідданість, готовість умирати на призначених позиціях під час переваги ворога. Далі підкреслюється стратегію Головного Командування, вміле розміщування частин УПА на окупованих теренах, вишколювання вояків включно з провадженням старшинських і підстаршинських шкіл, бойова тактика окремих з'єднань, спосіб прохарчування, організація медичної допомоги, здобування зброї та амуніції, техніка скривання й прикриття відділів, доповнювання рядів УПА новими кадрами, поширювання вояками визвольних ідей серед українського й інших народів і т. п. Це все свідчить про великі осяги української

збройної повстанської організації, яка власними силами народу, в короткому часі стала потужним чинником на терені окупованої України і, завдяки своїй організованості, кругло вісім років самостійно оперувала в повній бойовій готовості. При тому вона дала населенню України стійкі ідейні й організаційні основи до творення перманентного пасивного й активного спротиву теперішньому окупантові нашої батьківщини й дала духову силу підготовлятися до нової збройної боротьби проти Росії.

Перші зареєстровані відкриті бої з німцями Українська Повстанська Армія розпочала в лютому 1943 року. Про них знаємо з крайових звітів, надсланих за кордон зв'язковим шляхом ОУН. У цих звітах коротко, але відносно докладно подані списки боїв УПА й цілого збройного підпілля. Завдяки їм, а також завдяки публікаціям «Бюро Інформації УГВР», була змога видати книжку про бойові дії УПА за 1943-1950 рр. Книжка появилася у Видавництві ЗЧ ОУН 1960 року¹⁶). Матеріали, опубліковані в тій книжці, є простими описами боїв. Вони найбільш конкретні, бо роблені зразу після відбуття боїв у формі звідомлень до вищого командування. З них бачимо, коли, де, з ким і в яких розмірах проходив бій, скільки було в тому бою вбитих, ранених, або полонених і які матеріальні користі чи втрати мали з нього наші відділи. Книжка починається датою 7 лютого 1943 р. і закінчується датою 4 квітня 1950 року. Переглядаючи списки бойових дій УПА за час існування цієї національно-революційної збройної організації, ми бачимо, що вона з самого початку мусіла боротися не лише на два фронти проти німців і большевиків, як це, звичайно, досі завжди під-

креслюється, але разом із тим проти п'яťох різних народів — німців, москалів, поляків, мадярів і румунів, які в різний час панували або мали контроль над якоюсь частиною української території і, звичайно, кожного разу виступали проти нас як наші запеклі вороги. Всі названі народи хотіли одного — знищити український повстанський рух і присмирити український нарід, перетворюючи його в раба. Але Україна рішуче протиставилася такому ворожому намаганню і то протиставилася збройно. Понад півтора року йшла відкрита боротьба УПА з німцями та їхніми помічниками-поляками, мадярами й румунами. Цю боротьбу ведено з лютого 1943 р. до серпня 1944 р. В тому самому часі відбувалися бої проти большевицьких партизанів на українській території. З початком 1944 року приходять на терени дій УПА регулярна большевицька армія і війська НКВД-НКГБ, з якими повстанські з'єднання вступали в часті бої при переходах фронту. В другій половині 1944 року, після цілковитого уступлення німців з України, ведеться далі найбільш запекла боротьба УПА проти большевицької Москви й Польщі і триває ще довгі роки. Згадана вище книжка про бої УПА, доповнена статистичними даними¹⁷⁾ з «Історії Українського Війська» І. Тиктора (автор розділу про УПА Лев Шанковський) виказує 4.487 зареєстрованих більших і менших боїв, повстанських рейдів, різних зачіпних і оборонних збройних сутичок з ворогами та саботажних, протиколгоспних і інших акцій у военний час і по війні до 1950 р. Треба з певністю приймати той факт, що реєстр тих боїв не міг бути повним, бо не про всі бої і сутички підпілля з ворогом приходили звідомлення за кордон. Але назагал

статистичні дані дають образ про розміри боротьби повстанської військової сили і цілого збройного підпілля.

Українська Повстанська Армія мала чіткі ідейно-політичні підстави, справну організаційну побудову, завершену однорідним центральним проводом і сумлінно опрацьовувані пляни дії. З усіх тих вартісних надбань ми хочемо особливо вирізнити й підкреслити велике значення міцного однорідного центрального проводу. Без такого проводу боротьба Повстанської Армії на довшу мету не була б можлива. Це добре розуміли керівні чинники ОУН і відповідно до того заздалегідь подбали, щоб формально і фактично закріпити один провід для цілого визвольного руху. Скликання Надзвичайного Великого Збору ОУН (НВЗ ОУН) у серпні 1943 р. є історичним доказом старання міродайних керівних кіл, Проводу ОУН і командного складу УПА, довести, — у час швидкого зростання військових з'єднань і сильного розвитку збройної боротьби УПА, — до очолення всіх організованих формацій одним центральним проводом. На тому Н. В. Зборі ОУН дійшло не тільки до реорганізації структури самої інституції Проводу Організації, через створення Бюра Проводу, але також заіснувала суттєва зміна на найвищому пості Організації. Головою Бюра Проводу і фактичним керівником ОУН обрано військовика сотн. Романа Шухевича, замість того, щоб переобирати на це становище дотогочасного виконуючого обов'язки Провідника ОУН. Що більше, М. Лебедь взагалі не увійшов до найвищого керівного тіла Організації. Таким переведенням у життя нового правного стану в ОУН не допущено до двоєвладдя, яке могло заіснувати

із зростанням збройної сили й дуже негативно відбитися на визвольних організаціях. Новий Голова Бюра Проводу був до того часу Військовим Референтом при Проводі ОУН, котрого заздалегідь усі вважали за найкращого кандидата на пост Головного Командира УПА, і котрий справді стає ним восени 1943 року. Це свідчить, що вибором Романа Шухевича на Голову Бюра Проводу пляново передавалося ексекутивну владу визвольних організацій в одні руки. Треба припускати, що нова ситуація була протиставна політиці М. Лебеда, бо в іншому разі його були б вибрали хоч у члени Бюра Проводу. Два роки по відбутті III. НВЗ ОУН М. Лебедь написав і видав за кордоном згадувану вище книжку про УПА. В тій книжці він надає велику вагу трьом Конференціям ОУН, що відбулися між II і III ВЗ ОУН, у час його урядування. Також пише про Конференцію поневолених народів, відбуту восени 1943 року і створення УГВР, але про III. НВЗ не згадує ні словом. Він навіть не подає замітки про те, що політична програма УПА¹⁸⁾, що її він наводить у своїй книжці, була оформлена й прийнята саме на III. НВЗ ОУН. Складається враження, що М. Лебедь хотів інакше ставити справи Організації, ніж більшість провідного активу бажала, і з того часу, мабуть, заіснувала в нього неохота, а згодом і негати́вне наставлення до ОУН, що в ній він створив і очолив опозицію й зумовив фактичний відхід із рядів ОУН частини членів. Дальші роки показали, що тоді перемогла була правильна думка, бо тільки один центральний Провід за нових підбольшевицьких умов міг успішно діяти й опанувати важку ситуацію, без жадних внутрішніх

непорозумінь, які могли б спричинитися до великого послаблення ОУН і УПА.

На становищі голови ідеологічно-політичної організації Роман Шухевич перейняв на себе керівництво й відповідальність за таку ділянку визвольної боротьби, яка становила первинну, фундаментальну, ідейну й політичну силу всіх організованих акцій і дій на Україні. З того становища потрібно було вирішувати ряд невідкладних питань, які росли ще до часу Надзвичайного Великого Збору ОУН і далі з кожним місяцем наростали в багатому на події 1943 році. До найважливіших питань того часу й наступних по ньому років можемо зарахувати такі:

Справа об'єднання трьох військово-повстанських формацій в одну Українську Повстанську Армію.

Потреба створення окремих національних відділів при УПА з сусідніх заприязнених народів та політична підбудова цієї військової співпраці.

Ставлення українського визвольного руху до ворожо наставлених народів: поляків, мадярів, румунів.

Постава до німецьких спроб індивідуальних переговорів з окремими командирами УПА про спільні протибольшевицькі акції.

Потреба залишитися всім членам формацій визвольного руху в Краю під новою большевицькою окупацією.

Конечність створення найвищої керівної політичної установи (УГВР), як загально-національного українського Проводу.

Висилка за кордон представників УГВР для політичної інформації чужого світу про боротьбу України.

Перехід з масових форм збройної боротьби й підпільної роботи на вужчі конспіративні форми.

Переобрання Бюро Проводу й передача найвищого керівництва ОУН за кордон у руки Степана Бандери.

Доручення деяким відділам УПА відійти рейдом до Західньої Європи для наочного доказу про розміри збройної боротьби українського народу.

Підготовка проєкту для доповнення й уточнення Програмових Постанов III. НВЗ ОУН.

Видавання політичних декларацій, звернень, закликів та відозв із рамени трьох формацій — ОУН, УПА, УГВР у тому також «Звернення до української еміграції».

Це все коротко перераховане, складало найважливіші, суттю, на той час, справи, які, серед великої кількості напливаючих щоденних зайнять, зв'язаних із керівництвом повстанської війни, — творили величезну систему завдань справді великодержавного масштабу. І треба з респектом та признанням ствердити, що всі ці завдання Роман Шухевич зумів подолати якнайкраще. Він, як особистість і державний муж, був повністю на височині тих завдань у найважчий час другої світової війни й поновного приходу большевицької окупації.

Для глибших студій названих питань існує широка джерельна література, в якій кожний зацікавлений читач знайде докладні описи подій, довершені під керівництвом Романа Шухевича, й тому ми спробуємо тут лише кількома реченнями й відповідними короткими цитатами передати для ілюстрації тих подій деякі факти, — за таким порядком, як вони вираховані вгорі.

1. Про об'єднання повстанських формацій Лев Шанковський в «Історії УПА» пише так:

«У 1943 р. велися переговори між представниками трьох військово-повстанських формацій про об'єднання їх в одну Українську Повстанську Армію. Ці переговори не дали жадних результатів... Коли не було психологічних підстав для добровільного об'єднання цих груп, сильніша група перевела це об'єднання силою. В серпні 1943 р. курінь УПА з групи УПА «Заграва» (Дорош) перебрав групу УПА от. Тараса Бульби-Боровця без одного пострілу. Розброєно також військово-повстанські формації ОУН під керівництвом полк. Мельника. До цього часу й після нього не було жадних боїв чи сутичок між окремими групами. Значна частина старшинського й рядового складу обох груп влилася в УПА...»¹⁹⁾

2. Політична підбудова військової співпраці поневолених народів була оформлена на I. Конференції народів Східньої Європи й Азії в листопаді 1943 р., в резолюції про політичні завдання, в якій написано:

«Для швидкої і повної перемоги національної революції потрібний один спільний фронт усіх поневолених народів. Тому Конференція вважає за необхідне створити спільний комітет народів Східньої Європи й Азії, який буде координувати всі національно-революційні сили тих народів, виробить єдину лінію боротьби зі спільним ворогом, єдину тактику боротьби та у відповідний момент дасть гасло до одночасного повстання всіх поневолених народів»²⁰⁾.

3. Супроти поляків, які розпочали терор над українським населенням на Холмщині й Підляшші ще в 1941 р., потім у квітні 1942 р., вбивали провідних укра-

їнських діячів на Холмщині та знищили до половини 1944 р. тисячі українського населення, — УПА повела відплатні акції. Про них читаємо в Історії УПА таке:

«У першій половині 1944 р., з рамени УПА й українського підпілля відбулася, в Галичині, 201 відплатна акція проти польського населення. У ході цих акцій 5100 поляків втратило своє життя. Знищено низку польських сіл і колоній. Так закінчилася спроба польської меншини починати війну на українських землях. Відплатні акції частково досягнули свою ціль. У наслідок цих акцій сотні тисяч поляків покинули, раз і назавжди, українські землі. Польські джерела оцінюють число поляків, що покинули українські й білоруські землі перед приходом большевиків, на 600.000. За нашими даними, «дика» репатріація поляків ЗУЗ до Польщі охопила приблизно 425.000 польського населення до кінця червня 1944 р.»²¹).

З мадярами в 1943-44 рр. боротьба була значно простіша, ніж із поляками. Їх перекинули німці на терен діяння УПА й вони зразу почали переводити по селах пацифікації й грабунки. Але за короткий час ситуація змінилася. В книжці УПА про це читаємо:

«... На шляхах переходів і ліній відділів УПА доходить до боїв і ліквідацій мадярських залог. Коли ж в одному з боїв на головному шосе згинув мадярський генерал із своїм почотом, мадяри звертаються до УПА та просять замирення. Доходить до устійнення акту ненападу. Треба визнати, що від того часу мадяри поводяться льояльно на цілому терені. Перепускають відділи УПА через вузлові лінії, що їх стережуть, подають денні гасла, повідомляють про небезпеку з боку німців, перестають грабувати, знають і респектують

нашу боротьбу за самостійність. Такий стан тривав до кінця німецької окупації»²²).

Румунія одержала від Гітлера велику частину українських земель, названих «Трансністрією». Про цю окупацію М. Лебедь подає такі відомості:

«Політика румунського уряду зводилася до повного грабежу населення та експлуатації терену... В серпні 1943 р. масові арешти українських самостійників, з одночасним терором супроти українського населення, паралізують усяку національну політичну працю». В жовтні румуни запропонували «... офіційні розмови між представниками тодішнього румунського уряду й українськими представниками самостійницького руху. Розпочаті розмови були перервані українською стороною, тому, що не можна було погодитися щодо державної приналежності українських теренів Буковини й Бесарабії і тому, що румунський уряд не хотів зважитися вести самостійну від німецького диктату політику»²³).

4. У справі німецьких спроб переговорювати з комендантами теренових відділів УПА було прийняте таке рішення:

«Команда УПА видала була строгий наказ, що за всякі розмови чи переговори з німцями буде карати польовим судом. Застосовано суд у двох випадках. Дня 7. III. 44, з наказу Команди УПА-Північ, Військовий Польовий Суд засудив на кару смерти, за переговори з німцями, курінного Антонюка-Сосенка-Кліща. Присуд виконано. У великодню суботу цього ж року, з наказу Головної Команди УПА, був розстріляний перед зібраною до наказу сотнею її сотенний Орел (псевдо). в терені Кам'янки Струмілової, Львівської області, за

зговорення з крайсгавптманом Нерінгом і перепровадження за його згодою протипольських акцій»²⁴).

5. Для втримання вишколених і в численних боях заправлених кадрів ОУН і УПА до дальшої боротьби з большевиками прийнято постанову:

«...Що жодному членові з лав організованого визвольного руху від найвищих щаблів Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії до найнижчих клітин цих формацій не вільно залишати своїх становищ і не вільно виїздити поза кордони України»²⁵). Про це пише М. Леbedь так: «Постанову залишитися в краю з народом прийняла поза УПА революційна ОУН, себто самостійницький рух Бандери, що був до того часу єдиним політичним революційним рухом українського народу»²⁶).

6. У зв'язку з міцним розвитком збройної боротьби УПА, в рядах якої опинилися люди різних політичних переконань, виникла необхідність створити понадпартійну керівну установу. Такою установою стала Українська Головна Визвольна Рада (УГВР), про генезу якої пише сам генерал Т. Чупринка (Р. Шухевич) у бюлетені «Бюро Інформації УГВР», ч. 2 за серпень 1948 р. Він насамперед подає дуже речевий огляд ситуації в Україні в 1943-1944 роках, вираховує ряд важливих причин-моментів для створення нового центру і каже, що:

«...Всі ці моменти спонукали Головне Командування УПА заініціювати акцію в напрямі утворення загальнонаціонального, всеукраїнського політичного центру, який узяв би на себе найвище політичне керівництво визвольною боротьбою за Українську Самостійну Соборну Державу та репрезентував би цю боротьбу

назовні... 11. липня 1944 р. зібралися представники всіх Українських Земель, при чому особливо численно були представлені Східньоукраїнські Землі. Зійшлися люди різних політичних поглядів... Збори святочно проголосили себе Тимчасовим Українським Парляментом і назвали себе Українською Головною Визвольною Радою (УГВР)... Великий Збір УГВР приступив до опрацювання Універсалу та Плятформи УГВР... і опрацював Статут УГВР... Український Парлямент — Українська Головна Визвольна Рада — та Український Уряд — Генеральний Секретаріят УГВР, — почали діяти»²⁷). З іншого документу знаємо, що «Збір УГВР обирає Романа Шухевича Головою Генерального Секретаріату УГВР. Президент УГВР затверджує його на постах Генерального Секретаря Військових Справ та Головного Командира УПА»²⁸). Півтора року пізніше, в лютому 1946 р. постановою УГВР підвищується підполковника Чупринку (Романа Шухевича) до ступеня генерала.

7. У своїй статті «До генези УГВР», генерал Т. Чупринка пише також про постанову Великого Збору УГВР в справі висилки Представництва УГВР за кордон для інформативної діяльності. Із його слів про Закордонне Представництво УГВР бачимо, що він покладав великі надії на визвольну діяльність того Представництва. Він писав:

«Великий Збір УГВР постановив, що місцем перебування УГВР є Українські Землі, а за кордон виїжджають тільки окремі члени УГВР з окремими дорученнями... Закордонне Представництво УГВР об'єктивно інформує закордон про становище в Україні. За його посередництвом увесь світ є поінформований про те,

що український народ не склав зброї, не скорився, а активно бореться за своє національне й соціальне визволення, що не хрущови, не гречухи та коротченки є виразниками справжніх прагнень українського народу, а УГВР та її Генеральний Секретарят»²⁹).

З перспективи двадцятьох років бачимо, що надії генерала Т. Чупринки, на жаль, не здійснилися. Генеральний Секретар закордонних справ УГВР, разом із своїм штабом працівників, перший серед українського політичного світу на еміграції після другої світової війни, — відійшов від тих головних принципів, ідей, цілей та завдань, що були визначені на Великому Зборі УГВР в липні 1944 р.

8. Із закінченням другої світової війни перед проводом визвольних організацій та їх Головою Романом Шухевичем постало велике й важке завдання — не дати ворогові розбити й знищити організовані збройні кадри УПА в прямих боях, але пляново й систематично перевести їх на інші форми дії та з набутим досвідом продовжувати боротьбу. Постанови в тій справі відомі нам з трьох головних тодішніх підпільних документів, а саме: з «Деклярації Проводу ОУН після закінчення другої світової війни в Європі» з травня 1945 р.; з «Відозви Головного Командира до УПА» з липня 1946 р. та з відозви УГВР «До Українського Народу під московсько-большевицькою окупацією» з листопада 1946 р. Тут наводимо уривок з «Відозви Головного Командира до УПА» з липня 1946 р.:

«... Окупант України може знову думати (так, як думав у 1920 р.), що з хвилиною закінчення широких повстанських акцій, УПА перестала існувати. Револуція подавлена. Та й тим разом він грубо помиляється.

Бо сьогоднішній момент — це тільки момент переставки сил, це момент переходу з одних форм боротьби на другі. — Я певний, що Ви, незламні борці-герої, вмiло засвоїте собі нові зразки бою з ворогом так, як скоро й вмiло опанували мистецтво партизанки. Скриті, невловимі, Ви негайними, блискучими ударами будете вдаряти ворога там, де він того ніяк не сподiвається»³⁰).

9. Про переобрання Бюро Проводу й передачу найвищого керівництва ОУН за кордон у руки Степана Бандери не маємо публікованих матеріалів. Це внутрішньо-організаційні справи й вони зафіксовані в протоколах першої й другої Конференції ЗЧ ОУН, що на них ті справи були обговорювані й вирішувані. Як відомо, на ІІІ. НВЗ ОУН до Бюро Проводу ввійшли: Роман Шухевич — голова, Ростислав Волошин і Дмитро Маївський — члени. Обидва названі члени Бюро Проводу згинули 1945 року, і в наслідок їхньої смерти винула потреба переобрати Бюро Проводу. Але тому, що в підсоветській дійсності не було фактичних можливостей скликати чергового Великого Збору ОУН, обрання нового Бюро Проводу (в складі: Степан Бандера — голова, Роман Шухевич і Ярослав Стецько — члени) переведено на двох Конференціях. Про це є згадка в Постановах другої (надзвичайної) Конференції ЗЧ ОУН з серпня 1948 р. Там написано так:

«Від 1932 р. в ОУН у виключних обставинах була застосована практика, в разі неможливості скликання ВЗ ОУН, справи, які належать до його компетенцій, вирішувати відповідними конференціями. Цей організаційний узус, подиктований умовами й konieczністю, був узаконений дотогочасною практикою визнання обов'язуючого значення за рішенням Конференцій щодо

предметів компетенцій Великого Збору. Таким же порядком останньо було обрано Бюро Проводу ОУН, вибори якого переведено нарадою ОУН в Краю 1946 р. і 1-ою Конференцією ЗЧ ОУН 1947 р.»³¹).

10. Справа рейдів УПА до Західньої Німеччини й Австрії була широко публікована різними авторами в пресі й книжках. Деякі уривки з тих публікацій наводимо нижче. Лев Шанковський в «Історії УПА» пише про рейди за кордони України так:

«У наслідок виселення всього українського населення з Закерзоння, за рішенням Головної Команди УПА, прийшло до великих рейдів у Словаччині в другій половині 1947 і 1948 рр. Відділи УПА й підпільні кадри отримали наказ поступово залишати українські землі за лінією Керзона й переходити на Україну, або через Чехо-Словаччину до Німеччини й Австрії»³²).

Петро Мірчук у книжці «Українська Повстанська Армія» наводить дві причини рейдів УПА на Захід. Першу причину подає на підставі «Комунікату Проводу ЗЧ ОУН в справі закордонних рейдів УПА» (1947), в якому вказано на «зовнішньо-політичну маніфестацію» нашої визвольної справи перед чужинцями, а другу — на підставі «Звернення Воюючої України» з жовтня 1949 р., в якому порушується справа сумніву серед еміграції в існування УПА. В тому Зверненні було написано:

«Край з прикрістю стверджує, що саме серед еміграції знайшлися люди, які довгий час взагалі сумнівалися в існування на Землях Української Повстанської Армії, Української Головної Визвольної Ради й Визвольної Організації Українських Націоналістів, а деякі і виступали проти них. Треба було аж рейду відділів УПА,

треба було живих свідків, треба було повстанцям пройти серед боїв понад тисячу кілометрів, щоб остаточно переконати своїх невірних томів, що УГВР, УПА, ОУН існують, що вони діють і борються на Українських Землях»³³).

11. Не маючи спроможности скликати чергового Великого Збору ОУН, Провід ОУН на Українських Землях підготував проєкт програмових уточнень і доповнень, ще за життя Р. Шухевича, і вони до сьогодні важливі для цілої ОУН. Про них читаємо в письмі Проводу ОУН на Українських Землях з 1950 р.:

«Доповнення, що їх вимагали Програмові постанови III-го НВЗ ОУН, вже від довшого часу обговорювалися в Організації Українських Націоналістів. У серпні 1949 р. Народа Проводу ОУН на Українських Землях опрацювала проєкт програмових уточнень і доповнень, а в червні 1950 р. Конференція Організації Українських Націоналістів на Українських Землях прийняла й затвердила остаточно текст уточненої й доповненої програми ОУН»³⁴).

12. Крім полагоджування тих оперативно-практичних справ і біжучих завдань, в часі політичної і військової діяльності, Роман Шухевич опублікував низку політичних матеріалів з приводу різних подій, підписаних ним особисто або очолюваними ним установами: Проводом ОУН, Головним Командуванням УПА і Генеральним Секретаріатом УГВР. Ними були: Деклярація ОУН з 1946 р., кілька звернень УГВР, різні заклики та відозви УПА³⁵) і т. п. Їх видав на еміграції Провід ЗЧ ОУН разом з іншими матеріалами з боротьби у трьох книжках Бібліотеки Українського Підпільника: ОУН в документах, УГВР в документах і УПА в документах т. І.

Ці матеріяли залишаться назавжди свідоцтвом глибокої національно-політичної думки і великого державно-творчого чину.

Про життя й діяльність Романа Шухевича появились вже різні публікації й спогади написані звичайно його шкільними друзями та товаришами праці й боротьби. Але, покищо, досі ще не маємо великого всесторонньо опрацьованого твору про нього, такого твору, в якому його постать провідника повстанської війни виступала б в повній величі на тлі воєнних подій, що до глибин сколихнули цілим народом. Це повинні зробити дослідники історії в наступних роках, заки не розгубляться існуючі джерельні матеріяли, збережені з часів воєнної хуртовини. В такому історичному творі повинна бути всестороння аналіза і глибока оцінка подій, що мали місце на українських землях в часі другої світової війни. В ньому треба належно розглянути й відповідно висвітлити значення ідейних надбань, що давали народові напрям і силу до збройної боротьби, мусіли б бути основно досліджені політичні заложення проводу визвольних організацій в питаннях внутрішньої і зовнішньої політики та реалізація їх в часі боротьби. Також існує потреба докладно висвітлити і належно оцінити форми й вміння організації визвольних формацій та стратегію й тактику, стосовану в повстанській війні. Це все разом науково опрацьоване становило б систему найважливіших питань і історичних фактів визвольної боротьби, що в такій формі були б передані наступним поколінням для їхньої науки і для продовження великого діла попередників на шляху змагань за визволення України. Бо справді жадний українець не може заперечити слів написаних у підпільному по-

відомленні про смерть Романа Шухевича, що його видали УГВРада, Головне Командування УПА і Провід ОУН в 1950 р. Ці слова звучать так:

«Протиокупантська визвольна боротьба, що її в 1943-1950 рр. повела УПА, підпільна ОУН і багатомільйонові маси українського народу під досвідченим і відважним, безпосереднім керівництвом сл. пам. ген. Шухевича-Чупринки, з погляду масового героїзму і патріотизму, з погляду завзяття і жертвенности всіх її учасників та українських народніх мас, з погляду тих незвичайно важких умов, в яких вона ввесь час проходила — не має собі рівної не тільки в українській, але й світовій історії. Вона завжди становитиме одну з найславніших, найгероїчніших сторінок історії України»³⁶).

Список використаної літератури:

- 1) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 89.
- 2) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 21.
- 3) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 23.
- 4) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 25.
- 5) УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 47.
- 6) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 234.
- 7) Є. Побігуций, Дружини Українських Націоналістів у 1941-1942 роках, 1953, стор. 101.
- 8) Історія Українського Війська, видання Івана Тиктора, 1953, частина друга Запорозьке військо, стор. 133-290;
L. Seyler, Kurze Geschichte der Revolutionen, 1957;
C. Brinton, Die Revolution und ihre Gesetze, 1959.
- 9) М. Міхновський, Самостійна Україна, Фенікс ч. 6, 1955, стор. 79.
- 10) В. Липинський, Листи до братів-хліборобів, писані 1919-1926 рр.; Д. Донцов, Націоналізм, 1926.
- 11) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 13.
- 12) В. Янів, Шухевич-Чупринка людина і символ, 1950, стор. 4.
- 13) Ст. Бандера, Командир-Провідник, видання БУП За самостійну Україну, 1957, стор. 5.
- 14) К. Паньківський, Від держави до Комітету, 1957, стор. 84.
- 15) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 82.
- 16) УПА в документах, БУП ч. 7, частина II, 1960.
- 17) Л. Шанковський, УПА, в ІУВ І. Тиктора, 1953, стор. 806-808.
- 18) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 31.
- 19) Л. Шанковський, УПА в ІУВ І. Тиктора, 1953, стор. 659-660.
- 20) АБН в документах, БУП ч. 4, 1956, стор. 15-26.
- 21) Л. Шанковський, УПА в ІУВ І. Тиктора, 1953, стор. 695-703.

- 22) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 43-44.
- 23) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 54-55.
- 24) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 71-74.
- 25) Г. Васькович, Сучасна визвольна боротьба України в БУП ч 5, 1957, стор. 236.
- 26) М. Лебедь, УПА, 1946, стор. 90.
- 27) УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 3-16, і 49-63; Л. Шанковський, УПА в ІУВ І. Тиктора, 1953, стор. 703-709.
- 28) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 235.
- 29) УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 61 і 63.
- 30) УПА в документах, БУП ч. 6, 1957, стор. 168; Г. Васькович, Сучасна визвольна боротьба України. БУП ч. 5, 1957, стор. 237-239.
- 31) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 230. Також документи з архіву Проводу ЗЧ ОУН.
- 32) Л. Шанковський, УПА в ІУВ І. Тиктора, 1953, стор. 790.
- 33) П. Мірчук, УПА 1942-1952. Рік видання 1953, стор. 217; УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 94.
- 34) ОУН в документах, БУП ч. 1, 1953, стор. 104.
- 35) Звернення УПА, УПА в документах, БУП ч. 6, стор. 103-119; Ген. Тарас Чупринка, Звернення до бійців і командирів УПА, УПА в документах, БУП ч. 6, стор. 133, 166, 178, 184; Деклярація Проводу ОУН, ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 121-142; Україна проти сталінських виборів, УПА в документах, БУП ч. 6, 1957, стор. 153-159; Ген. Тарас Чупринка, До генези УГВР, УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 49-63; У Голови Генерального Секретаріату УГВР Р. Лозовського, УГВР в документах, БУП ч. 3, 1956, стор. 77-86; Звернення Воюючої України до всієї української еміграції, УГВР в документах, БУП ч. 3, стор. 87-100.
- 36) Повідомлення про смерть сл. пам. ген. Т. Чупринки, ОУН в документах, БУП ч. 1, 1955, стор. 235.

Григорій Васькович

СУЧАСНА ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНИ

Визвольну боротьбу українського народу після упадку держави 1919 р. можна поділити на три головні періоди, які в ідейній площині затримали виразну однородність, але помітно різняться між собою організаційними формами й способами дій. До першого періоду зараховуємо час між двома світовими війнами з широко проводжуваними визвольними партизанськими акціями в Україні в першій половині двадцятих років, а далі з організованими акціями УВО й ОУН передусім на західніх землях та СВУ й СУМ-у на середніх і східніх землях України, отже від початку двадцятих до кінця тридцятих років. До другого періоду зараховуємо збройну боротьбу Карпатської України, оперативні дії Похідних Груп ОУН, поширення організаційної мережі ОУН на східні землі і повстанську боротьбу УПА. Цей період охоплює час від кінця тридцятих років до кінця сорокових років, кругло десять літ. Третій період позначається боротьбою від кінця сорокових років по теперішній час, тобто від переставлення повстансько-військових з'єднань на підпільні форми боротьби.

Кожний з 3-ох наведених періодів позначається великим вкладом праці, посвяти й героїства учасників визвольного руху, які протягом всіх цих періодів були й залишилися фанатичними визнавцями наших визвольно-самостійницьких ідей, що в свою чергу давало їм силу до непересічних чинів.

Перший період замітний своїм переходом визвольних формацій від збройної форми боротьби до боротьби в площині ідеологічній, політичній і пропагандивній. Він відзначався насамперед формуванням ідеологічних заłoженнь визвольного руху і вихованням ши-

Передрук з тижневика «Шлях Перемоги» чч. 42 (138), 43 (139), 44 (140), Мюнхен 1956.

роких народніх мас в націоналістичному, бойовому дусі. Йому притаманна наполеглива внутрішня підготовка стійких революційних кадрів і їх бойова заправка в різних організованих акціях. Досягнуті в той час ідейні надбання й організаційно-бойовий досвід виявляються згодом в численних політичних і військових акціях другого періоду під час останньої світової війни.

В другому періоді визвольний рух переходить до масової, сильно поширеної збройної боротьби, яка завдяки вмільй організації численних військових з'єднань в Карпатській Січі, в повстанських відділах 1939 р., в Похідних Групах ОУН і найбільше в Українській Повстанській Армії триває ціле десятиліття.

Найважливішим для нас ствердженням з того часу залишається факт, що сильні ворожі армії, з якими боровся український визвольний рух в другій світовій війні, не перемогли його й не знищили, так само, як і не був переможений та знищений визвольний рух першого періоду. Він виявився сильним, стійким і добре зорганізованим під єдиним проводом на цілій території своїх дій. Що більше, український визвольний рух цього періоду не обмежив засягу своєї діяльності лише до української території, але поширив її на сусідні народи, приєднуючи їх ідейно й активно до боротьби з спільними ворогами. І хоч не вдалося нам у той час вибороти Української Держави, то все ж таки вороги України не змогли знищити визвольного руху. Він пляномірно переформовується в кінці сорокових років з повстанських відділів у підпільні групи і таким способом переходить у третій період боротьби проти єдиного тоді московсько-більшевицького окупанта, приймаючи в нових обставинах теперішнього мирного часу відповідну нову форму організації й нову бойову тактику.

Проводові українського визвольного руху в другому періоді боротьби треба завдячувати між іншими рішеннями передусім два основні і своєю суттю дуже важливі рішення організаційно-оперативного характеру, що в своїх наслідках спричинилися до безперервного вдержання організованої боротьби аж по сьо-

годнішній день. Першим з цих рішень була дуже важлива постанова Проводу наших визвольних формацій перед останнім приходом большевиків в Україну, яка звучала, що жодному членові з лав організованого визвольного руху від найвищих щаблів Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії до найнижчих клітин цих формацій не вільно залишати своїх становищ і не вільно виїздити поза кордони України. Це головне й дуже важливе рішення Проводу було послідовно здійснене на цілій території діяльності визвольних формацій так, що ніхто з організованих учасників визвольної боротьби не кинув без дозволу організаційних або військових чинників свого становища. В цей спосіб втримано вишколені і в численних боях заправлені кадри на місцях без будь-якого внутрішнього послаблення визвольної боротьби. На еміграцію пішла тоді лише одна оформлена Проводом спеціальна група представників з наміченими для неї завданнями за кордоном, крім цих, пішла частина непов'язаної тоді формально з визвольним рухом інтелігенції й селянства, здебільша з західних земель України, або врешті такі організовані члени визвольної боротьби, що дістали дозвіл на виїзд за кордон через поганий стан здоров'я.

Тут треба пригадати, що незалежно від того рішення, після закінчення 2. світової війни на еміграції опинилися численні кадри ОУН, з того велика кількість провідних членів, які були запроторені німцями в роках 1941-44 до концентраційних таборів. Крім того на еміграції опинилася численна кількість українців, а між ними і члени ОУН, що були депортовані німцями на роботи в Німеччині. В роках 1941-44 згадані члени ОУН провадили сильно поширену організовану діяльність на цілій території Німеччини і Австрії. Вони тримали сталий зв'язок з матірною Організацією в Україні й допомагали політв'язням в німецьких концтаборах. Також багато членів ОУН опинилися на еміграції з розформованих військових частин — 1 Української Дивізії й інших. Ці всі члени визвольного руху на еміграції увійшли до оформлених після війни За-

кордонних Частин ОУН і провадять тепер широко розгорнену визвольну акцію за кордоном. Цей факт планового втримання організованих учасників визвольної боротьби в Україні треба завжди мати на увазі, розглядаючи третій період боротьби визвольного руху, бо він дає ключ до основного розуміння проблеми нового періоду боротьби. Він вказує, що в Україні після світової війни залишився організований, вишколений і досвідчений визвольний актив і тому дальша боротьба є можливою, бо є кому цю боротьбу продовжувати.

Друге дуже важливе рішення Проводу визвольного руху було вирішене після закінчення світової війни і заторкало справу переформування масової, збройної повстанської боротьби на законспіровану підпільну. Це рішення відоме нам з трьох основних тодішніх документів, з деяких підпільних публікацій того часу, а також з фактичних наслідків цього рішення, тобто з дійсного переформування визвольного руху і вдержання його в нових формах досьогодні.

Першим документом, в якому написано про потреби переходу від ширших повстанських форм боротьби до форм підпільних, є «Деклярація Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення другої світової війни в Європі» з травня 1945 р. Там читаємо в дев'ятому розділі таке:

«Нам треба ввійти в новий, мирний, післявоєнний стиль революційної роботи і почати діяти на довшу мету; нам треба з масових форм підпільної роботи переключитися на вужчі, індивідуальні форми конспірації, з кількості на якість, з екстензивної на інтенсивну роботу вгиб, а не вшир; нам треба вмілої конспірації, прецизности в підпільній роботі, підпільно-революційного мистецтва, бо тоді напевно успішно пройдемо важкий період боротьби». (БУП ч. 1, стор. 140-141, точка 2, абзац г, е, ж).

Другим документом, в цій справі є «Відозва Головного Командира до УПА» з липня 1946 року, де читаємо таке:

«...окупант України може знов думати (так як думав в 1920 р.), що з хвилиною покінчення широких

повстанських акцій, УПА перестала існувати. Революція подавлена. Та й тим разом він грубо помиляється. Бо сьогоднішній момент, це тільки момент переставки сил, це момент переходу з одних форм боротьби в другі. — Я певний, що Ви, незламні борці-герої, вмiло засвоїте собі ті нові зразки бою з ворогом так, як скоро й вмiло опанували мистецтво партизанки. Скриті, невловимі, Ви негайними, блискавичними ударами вдаряти будете ворога там, де він того ніяк не сподiвається». (Петро Мірчук: УПА, стор. 312).

Третім документом, що стосується переходу боротьби до нових форм, є відозва УГВР: «До Українського Народу під московсько-більшевицькою окупацією» з листопада 1946 р., в якій подано:

«Бійці і командири УПА! Співвідношення сил між нами і ворогом примушує Вас перейти з повстанських форм боротьби на підпiльно-конспіративну. Опануйте нову тактику боротьби. Вивчайте можливості завдавати ворогові ударів за цієї тактики. Будьте взірцем партизанської витривалості, бойової мужності і відваги, як були ним дотепер. Оберегайте і продовжуйте славу героїчну традицію УПА.» (БУП ч. 3, стор. 40).

Цьому самому питанню присвячена основна стаття провідного члена визвольного руху і визначного інструктора старшинських шкіл УПА, Ратника, п. н. «Роля поодинокого повстанця й революціонера в цілості визвольних змагань української нації», видрукована вперше у військовому журналі УПА «Повстанець» з 1946 р. і передрукована в журналі «До Зброї», ч. 15 (28) 1952 р. на еміграції. В цій статті Ратник пише:

«Під напором ворога, що перевищує наші відділи не тільки своєю численністю, але й колосальною технічною перевагою (танки, літаки, важка зброя), і який застосовує в боротьбі з нами нечувані досі методи боротьби (агентура, збірна відповідальність, провокація, голод, жахливий терор), наш визвольний-революційний рух для того, щоб охоронити себе й народ перед зайвими втратами та зберегти органі-

заційні форми нашого руху для нашої боротьби. прийняв нові форми боротьби, нову тактику — тактику підпільно-революційної боротьби. Одначе цей перехід від масової збройної боротьби до законспірованої, підпільної малими групами — це ні-раз не послаблення, ані скорочення фронтів нашої дотеперішньої боротьби, але навпаки тільки зміна тактики та засобів, що при менших наших втратах наносить ворогові більших шкод і втрат матеріяльних (у людях, майні, техніці) і моральних (підривання сил окупанта, створювання у нього стану непевности. революціонізування престижу СССР за кордоном), це поширення визвольної боротьби. Цей перехід — це звужування боротьби на збройному відтинку, на якому для нас тепер в наслідок ворожої переваги не вигідно скупчувати всіх наших сил, на те, щоб поширити її на інших відтинках — політичної, соціяльної та культурної боротьби (саботажі, підпільні акції, пропаганда, зберігання і поширювання організованого спротиву тощо), де ми ці сили уживаємо з куди більшою користю для завдань боротьби і то з меншими для нас втратами».

З усіх наведених цитат бачимо, що визвольний рух в другому періоді боротьби не тільки не був ворогами розбитий і знищений, але навпаки пляново й систематично перейшов до нових форм боротьби з великим досвідом минулого часу і дальше цю боротьбу успішно продовжує. Він спромігся у відповідний час зберегти визвольні сили і впровадити їх у нові форми боротьби третього періоду. В цьому періоді продовжується визвольна боротьба в умовах зовсім нових і відмінних від обох попередніх періодів, але ж вона продовжується безперервно і наполегливо, на що маємо багато доказів.

Ми не можемо знати докладно й детально про засяг і силу теперішньої боротьби в Україні, з уваги на її специфічні форми, глибоку конспірацію підпілля і замкнені кордони, в яких вона відбувається. Однак напевно знаємо, що основи в революційному русі для дальшого ведення визвольної боротьби залишилися

добрі під оглядами ідейним і організаційним, і довголітній досвід, здобутий в боротьбі до цього часу, не пішов марно. Цей досвід виявився в нових визвольних чинах, які найкраще свідчать про інтенсивність сучасної боротьби. До визвольних чинів нового періоду належить зачислити в першій мірі всі партизанські і підпільні акції в Україні, відомі нам з підпільних публікацій і звітів принесених за кордон організаційними кур'єрами в 1950 і 1953 роках. З цих публікацій і звітів виразно бачимо, як сильно була поширена підпільна боротьба в Україні до того часу. На основі часткового зведення збройних дій УПА і збройного підпілля за час від 1. січня 1948 до 30 червня 1949, що його опубліковано в бюлетенях «Бюро інформації УГВР», від 1948-1950 рр., бачимо, що за півтора року здійснено, 1 736 збройних протибольшевицьких акцій, в яких ворог втратив 1 123 есдестів і стрибків, а 400 ворогів було ранено. Наші втрати в цей час виносили 452 вбитими і 27 раненими. Акції відбувалися в 10-ох областях України і 2-ох сусідніх країнах (Білорусі і Румунії), при чому вони були трьох родів: збройні, саботажі і політично-пропагандивні акції (С. Данилюк: Балянс бойових досягнень УПА і збройного підпілля, «До Зброї» ч. 19 (32)). Це тільки часткові підсумки Бюро Інформації УГВР до 30. червня 1949 р. Пізніших підсумків підпільних акцій, на жаль, за кордоном, вже не маємо, але зате маємо організаційні звіти з України, принесені зв'язковими 1953 р., в яких також подається численні протибольшевицькі акції, проведені на Рідних Землях по 1951 рік. Факт існування ще й сьогодні численних збройних акцій в Україні є найкращим свідченням продовжування визвольної боротьби. Наприклад, 8. червня 1956 року світові пресові агенції принесли відомість, що 20. травня коло Шепетівки українські повстанці зірвали з рейок советський поїзд з амуніцією та що зросла повстанська активність в районах Києва, Бердичева і Львова («ШП» ч. 25 (121) від 17. 6. 1956 «Дії повстанців в Україні»).

Але не тільки самі збройні акції свідчать про активну боротьбу українського визвольного руху. Таким

свідомством є в свою чергу постійний зв'язок Краю з закордоном і закордону з Краєм. Крім великої кількості повстанських груп УПА, які в роках 1947-48 прибули за кордон і своєю появою доказали цілому світові про велику боротьбу України проти московсько-більшевицької окупації, були ще спеціально відправлені Проводом в Україні окремі зв'язкові групи, що приходили сюди з актуальною поштою до закордонних частин визвольного руху. Не зважаючи на великі труднощі такого персонального зв'язку і жертви, зв'язані з тією найтруднішою — після закінчення другої світової війни — ділянкою визвольної боротьби, найтруднішою, з уваги на великі простори, які ділять Україну від західного вільного світу і з уваги на дротяні засіки на кордонах, — персональний зв'язок втримувано постійно. Цей зв'язок втримується інтенсивно не тільки з українських земель самими революціонерами з підпілля, але також втримується його із-за кордону, спеціально дібраними і підготовленими для того завдання людьми з еміграції. Також деякі вояки УПА, що прийшли за кордон до 1948 р., виконували пізніше ще довший час функцію зв'язкових між закордоном і Краєм, ідучи навіть два й три рази з поштою й допомогою від Закордонних Частин ОУН до Краю і назад на еміграцію. Наша преса за кордоном свого часу подавала прізвища тих зв'язкових-героїв, які вже недавно загинули під час виконання своїх завдань. Згадати хоча б відпоручника Проводу ЗЧ ОУН Нечуй-Нечуєнка, що впав влітку 1951 р. в Україні; старшого вістуна УПА й провідника групи Служби Зв'язку ОУН, відзначеного Срібним Хрестом Бойової Заслуги І. Кляси — Помсту-Терника, що впав у червні 1951 р. в Україні; зв'язкового Сокола — вістуна УПА, що впав осінню 1952 р., ідучи з-за кордону до Краю; зв'язкових ОУН на українських землях Мирона і Богдана, які впали восени 1952 р., ідучи з Краю за кордон. (Дивись «Український Самостійник» ч. 24 (178) від 14 червня 1953 р.). Очевидно, ці дані належить трактувати лише як приклад, бо багато фактів з ділянки зв'язкової праці дотепер взагалі не опубліковані і годі сказати, коли прийде час

на їх всестороннє висвітлення і публікацію, з уваги на найбільш конспіративний характер цієї роботи.

Ми спинимося тепер ще на деяких уривках з листів від Проводу з України, які підтверджують вдержування зв'язку Краю з закордоном і закордону з Краєм. В листах, принесених з України осінню 1953 року, провідний член українського підпілля пише до Провідника ЗЧ ОУН:

«Направду бракує мені слів, щоб висловити свою радість з приводу прибуття зв'язкових від Вас з поштою. Ще довго, довго перечитуватиму кожную стрічку і кожне слово Ваших листів і листів дорогих мені осіб, — та черпатиму з них надхнення в прикрих хвилинах підпільної дійсности. Безпосередня зустріч та розмова з друзями, які по стільки трудах нарешті добилися до нас і принесли нам так довго очікувані вістки від Вас і цю дорогоцінну пошту, було безумовно великим святом у нас. Вістка про щасливе прибуття зв'язкових від Вас в багатьох друзів, загартованих в боях революціонерів, витиснула з очей сльози, які сіяли безмежною радістю. Радість ця тим більша, що ми дістали вістку про вибір Вас IV Конференцією ЗЧ ОУН, Провідником ЗЧ ОУН. Щоправда, вістка ця не повністю відбиває всі наші прагнення, сповнення яких наступить щойно тоді, коли Ви знову очолите Провід всієї ОУН. Але вістка ця надзвичайно радісна.»

Пригадуємо, що IV Конференція ЗЧ ОУН відбулася в травні 1953 р. і ще того самого року матеріяли з неї були доставлені закордонними зв'язковими в Україну, а також ще того самого року прийшов зв'язок з України за кордон. В листах з України згадується ще також про висилку звідам зв'язкових в 1952 р., які, на жаль, за кордон не дісталися:

«Більш докладний звіт з діяльності ОУН я вислав Вам зі своїми людьми осінню 1952 р., які, очевидно, до Вас не дійшли і тому зараз частинно його повторюю.»

Крім того, в повідомленні Проводу ЗЧ ОУН з жовтня 1954 р. читаємо:

«... з визвольного фонду ОУН, зібраного за кордоном, Провід ЗЧ ОУН передав для ОУН на українських землях в 1953 р. грошову суму рівноартну 36.600 нм. і достав з Краю потвердження їх відбору. В тому ж році на утримання зв'язку з Краєм, каса ЗЧ ОУН видала з цього ж фонду 18.752,17 нм.» (Цитати взято з «Шляху Перемоги» ч. 36, від 31. жовтня 1954 р.).

До цих фактичних, опублікованих вже даних, хочемо ще наприкінці додати й підкреслити той факт, що й Провід в Україні, з одного боку, й ЗЧ ОУН, з другого боку, втримують також у теперішньому часі зв'язок між собою і будуть намагатися втримати його за всяких умов і надалі.

Крім повстанських і підпільних акцій та постійного зв'язку Краю з закордоном і закордону з Краєм, підтвердженням про перманентну боротьбу українського підпілля в новому періоді визвольних змагань є великий політичний процес проти членів ОУН у Варшаві в липні 1955 року. Про цей процес повідомили варшавське радіо і советсько-польська газета «Жице Варшави» (ч. 179 від 29 липня 1955 р.) так:

«Від 21 — 27 липня ц. р. перед військовим гарнізонним судом у Варшаві відбувся процес проти членів, зліквідованої 1954 р. органами публічної безпеки, шпигунської сітки... Обвинувачені рекрутувалися з колишніх членів УПА... Всі обвинувачені (крім М. Цвека)... забезпечені радіоапаратами, зброєю, отрутою та інструкціями, були перекинені різними шляхами на терен Польщі з завданням ведення шпигунства й диверсії. Після розгляду цілоти доказового матеріалу, військовий гарнізонний суд у Варшаві видав 27. липня 1955 р. вирок, присуджуючи: Камінського, Гойсана і Лихолата до кари смерти; Пташника і Бойчука (він же Соколовський) до кари досмертної тюрми; Низа до 15 років; Цвека до 12 років тюрми.»

Отже, разом засуджено сімох підсудних, з того трьох до кари смерти. «Шлях Перемоги» в справі цього процесу пише:

«Бажаючи затаїти ідейну сторінку процесу та властиву роллю підсудних, як борців-революціонерів збройного українського підпілля Організації Українських Націоналістів, большевицько-польські „судді” спрепарували свій акт обвинувачення під кутом закидів „шпигунства” на службі „чужих розвідок”, „бандитизму”, і т. п. Військовий „суд”, у Варшаві зумисне заплямовує їх як „чужих агентів” на чужій службі, бажаючи, щоб правда про боротьбу українського й інших поневолених Московою народів, між іншим, і польського, не вийшла наверх... Але вони не змогли закрити однієї правди, а саме, що засуджені належали до відділів УПА.» (Цитата за «ШП», ч. 33/77, від 14 серпня 1955 року).

Самозрозумілим фактом кожному з нас є те, що багато учасників повстанської боротьби, які живуть тепер за кордоном, і значна кількість членів ЗЧ ОУН знають добре підсудних з політичного процесу в Варшаві, з якими вони разом свого часу боролися в УПА і підпіллі, і це є найкращим для нас доказом, хто саме й яким способом провадить тепер боротьбу в підпіллі проти відвічних ворогів українського народу. Варшавський процес є незбитим доказом для кожного з нас, що боротьбу в новому періоді визвольних змагань провадять організовані учасники українських визвольних формацій ОУН і УПА. Це є одночасно запевненням для нас, що так підготовлені й заправлені революціонери, як були ними підсудні у варшавському процесі, до речі, прямі наслідники варшавського процесу Бандери й товаришів з-перед двадцятьох років, будуть продовжувати визвольну боротьбу до переможного кінця.

Черговим дуже важливим доказовим матеріалом про організовану підпільну боротьбу українського народу в сучасну пору, є повстання в концентраційних таборах СРСР. Знаємо про них з численних оповідань німецьких поворотців і з оповідань поворотців інших національностей. Кожному з нас відомо з української преси, що довголітні в'язні чужинці, які мали добру

нагоду пізнати українців у концентраційних таборах (отже, в обставинах нужденних і жахливих), висловлюються про наших в'язнів з найбільшою пошаною, подивом і респектом, признаючи, що українці в концтаборах є під кожним оглядом прикладом для в'язнів інших національностей. Вони називають себе переважно бандерівцями і сидять за участь у визвольній боротьбі українського народу, при тому вони є: високоідейними, добре організованими, твердими, дисциплінованими, самопевними і знають, чого хочуть. Завдяки таким якостям, а також з уваги на велику численність українських в'язнів по всіх таборах (коло 45% загального числа в'язнів), вони є керівним чинником спротиву проти тамошнього невільничого режиму і найкращими товаришами для в'язнів інших національностей.

Німецькі поворотці, які привезли привіт від українських в'язнів з тайшетської траси для братів на чужині, говорять:

«Ми, німецькі поворотці, багато завдячуємо українцям, бо вони дуже часто допомагали нам у важкі дні нашої неволі. Немає такого народу, який був би так зорганізований, як український. Український визвольний рух продовжує діяти далі, не зважаючи на нелюдські обставини. Ми не зустрічали ні одного українця чи українки, які не вірили б, що прийде час, коли Україна стане вільною.» («Шлях Перемоги», ч. 44 /88/, від 30. 10. 1955 р.).

Про страйки й повстання в концтаборах, поворотці говорять таке:

«З ініціативи українських в'язнів почався в квітні 1953 року в Караґанді загальний страйк: ніхто не вийшов на роботу. Причину до страйку дала смерть Сталіна. Українцям вдалося переконати в'язнів інших національних груп, що ця подія має далекосяжне значення, що режимовці розгубилися і що в Кремлі може прийти до гострої боротьби за Сталінську спадщину. Наслідками страйку були побутові і заробіткові полегші. — Ліквідація Берії влітку 1953 року викликала страйк на Воркуті,

який перемінився в повстання. Ініціатива лежала великою мірою в руках українців, які вважали, що „хтось мусів ліквідувати Берію, найправдоподібніше армія, яка пішла на наявну боротьбу з МВД”. Цю нагоду — так розуміли українські в'язні — треба використати, бо вона неповторна. На Воркуті страйк відбувся також ще влітку 1954 року, а в половині **вересня 1955 року** страйкували три шахти одного „отделенія”. — За інформаціями опитаних німецьких поворотців страйки відбулися ще в **Норильську, в Караганді** в Казахстані, куди насильно вивезено 40 тисяч українців з Львівської області (цілі родини — чоловіків, жінок і дітей). Останньою хвилею страйкова акція засягла також територію управління **колимської** системи таборів. — Кінгірі в Казахстанській ССР, де перебуває 6 тисяч в'язнів, в тому числі **60% українців, відбувся страйк влітку 1955 року.**» (В. П. Стахів: Система в примусовій ситуації, «Сучасна Україна», ч. 22 /124/, 1956 року).

Коли цих кілька прикладів про зорганізовані українцями страйки й повстання в таборах, доповнимо могутнім закликком в'язнів Мордовії від жовтня 1955 року, зверненням до Об'єднаних Націй, в якому вони домагаються міжнародної контролі тих жахливих відносин, що мали й мають місце в концтаборах ССР після 2-ої світової війни, а крім того, виразно домагаються суверенности для українського народу, то мусимо ствердити, що також численні українські політичні в'язні виявляють широко закроєну визвольну діяльність. Цю діяльність вони виявляють не лише в площині ідейній, поширюючи на великих просторах ССР наші визвольні ідеї, але також в площині організаційній, щодо активної боротьби у формі страйків і повстань, і врешті в площині політичній, пишучи звернення до Об'єднаних Націй, щоб тим способом на найвищому політичному міжнародньому форумі протиставити московсько-більшевицьким окупантам правдиві українські державницькі стремління.

Можна сміливо сказати, що велика активність укра-

їнських політичних в'язнів в таборах ССРСР — це ніщо інше, як наслідок наполегливого виховання, що його провели в Україні ОУН і УПА в другому періоді боротьби. До того ця активність є навіть фактичним виконанням звернення українських повстанців, яке вони видали ще восени 1947 року «До насильно вивожуваних на Сибір і на большевицькі каторжні роботи». В цьому зверненні українські повстанці пишуть:

«На місцях — у шахтах, рудниках, у лісах, на „стройках” — будьте і далі тими українцями, героїчну боротьбу яких подивляє нині весь світ. У всіх, навіть найважчих умовах, Ви збережіть свою українську душу і вірте в нашу перемогу. **Учіть своїх дітей української мови й українського Отчєнашу. Виховуйте в них безсмертну любов до України і заляту ненависть до її большевицьких окупантів.** — Дружньо ставтеся до своїх братів-українців зі Сходу і до всіх співдрузів з-поміж інших поневолених Москвою народів. **Говоріть їм про боротьбу українського народу, про українських повстанців і революціонерів, про їхні бої, боротьбу, героїзм.** Говоріть, як борються проти сталінських колгоспів українські селяни ЗУЗ, як ненавидять і саботують советську владу українські робітники, як борються з розперезаними енкаведистами українські жінки і діти, як усі вони люблять і підтримують УПА, ОУН. **Роз'яснюйте їм, що це за організації і за що вони борються.** — Говоріть їм про це все обережно, не називайте імен живих осіб. Зате про поляглих Героїв розповідайте багато й широко. — У своїх розмовах не будьте занадто боязливі, хоч завжди стережіться сексотів і провокаторів. Пам'ятайте, що ви вже й так покарані і не маєте нічого до втрачення. — Отже, несіть зі собою, Брати, нашу Україну, наші змагання — скрізь туди, куди кине Вас ворог. Хай не вмирає Україна в ваших серцях. Могутнім полум'ям любови до волі і ненависти до окупантів Ви запаліть серця Ваших співдрузів — українців та інших поневолених народів.» («Сурма», ч. 3., 1949 р.).

Звернення українських повстанців політичні в'язні не лише гідно виконують, але більше того, вони в нових умовах, до того в умовах надзвичайно несприятливих, зуміли навіть вести активну боротьбу проти окупанта України.

В третьому, сучасному періоді боротьби, широко розгорнену визвольну акцію ведуть також активно члени українського визвольного руху за кордоном. Як ми вже попередньо згадали, поза межами Батьківщини опинилася велика кількість членів Організації, між ними багато провідних одиниць з перших двох періодів визвольної боротьби.

Члени ОУН, зорганізовані в Закордонних Частинах, повели зараз після другої світової війни інтенсивну протибольшевицьку акцію, поширюючи свою діяльність в площинах ідейній, організаційній і політичній у всіх країнах перебування української еміграції. Для популяризації національно-визвольних ідей видається постійно за кордоном численні періодичні і неперіодичні часописи, книжки і журнали, в українській і чужих мовах. Згадаймо такі видання, як «Самостійник», «На сторожі», «Набат», «Визвольна політика», «Сурма», «Трибуна», «Українська Трибуна», «Український Самостійник», які перестали виходити, та теперішні головні періодичні видання, що виходять безперервно далі, як «Шлях Перемоги», «Гомін України», «Українець-Час», «АБН-корреспондент», «Юкреїнієн Рев'ю», «Визвольний Шлях», «Вісник ООЧСУ», «Українія Лібре» й інші. Крім того, на еміграції передруковано і поширено багато крайових публікацій, принесених відділами УПА і зв'язковими ОУН за кордон з України. З найновіших наших видань треба відмітити 4 томи «Бібліотеки Українського Підпільника», виданих Закордонними Частинами ОУН для користування українського революційного підпілля в Україні. В цих чотирьох томах зібрані постанови Великих Зборів і Конференцій ОУН від 1929—1955 рр., документи і статті Української Головної Визвольної Ради, Постанови Конференцій та інші матеріали з діяльності Антибольшевицького Б'юро Народів від 1941—

1956 рр. і визначніші публікації на ідеологічні і політичні теми наших передових ідеологів і політиків. Незабаром вийде з друку 5-та книжка БУЦ, в якій будуть подані документи з боротьби Української Повстанської Армії. Поза названими тут виданнями, видано ще багато неперіодичних видань на ідеологічні, політичні і програмові теми в українській і чужих мовах, а також випущено кількадесятя серій марок Підпільної Пошти України.

Під організаційним оглядом члени визвольного руху на еміграції, оформлені в ЗЧ ОУН, виявили належну стійкість, дисциплінованість і витривалість в праці аж до сьогоднішнього дня, так як виявили жертвенність широкі кола громадянства у матеріальній підтримці визвольної роботи, не зважаючи на відомі старалися розбити визвольний рух за кордоном, пробуючи довести до його поділу, до послаблення української національної боротьби і знищення української самостійницької політики.

З ініціативи ЗЧ ОУН створено за кордоном українські політичні організації в різних країнах поселення нашої еміграції. Ці організації проводять, крім виховної праці, пропагандивну і політичну роботи серед чужих народів на теренах їхньої діяльності і з'єднують приятелів для української справи серед чужинців. Також з ініціативи ЗЧ ОУН об'єднано на еміграції визвольні організації інших поневолених московським большевизмом народів в Антибольшевицькому Бльоці Народів, що його створено 1943 р. в Україні. АБН об'єднує сьогодні на чужині 15 народів з Східної Європи й Азії та творить великий з'єднаний фронт боротьби проти спільного ворога. З ініціативи цих організацій, відбуваються в різних країнах час до часу масові протестаційні протибольшевицькі маніфестації і віча, які широко популяризують українську справу в державах західного світу.

Всі згадані організації діють, очевидно, на основі власних статутів та ідейно вони тісно пов'язані з націоналістичним визвольним рухом, до цього руху тре-

ба їх зачисляти, згідно з резолюціями першої Конференції ЗЧ ОУН, в яких прийнято: «До націоналістичного руху, зачисляємо всі ті організовані українські сили, всіх тих українців, які перейняті нашою ідеєю, змагаються за її здійснення, приймаючи активну участь в нашій боротьбі.» (БУП ч. 1. «ОУН в документах», стор. 170).

Однією з головних ділянок праці визвольного руху за кордоном є очевидно пропагандивна і зовнішньополітична діяльність, для чого існують тут сприятливі умовини, так щодо ширини розгорнення роботи, як і щодо можливостей корисних для визвольного руху зв'язків з урядовими колами різних більших і менших держав, а навіть з урядами деяких держав, які мають вплив на міжнародню політику. Прикладом того може бути факт відвідин президента ЦК АБН Я. Стецька в Іспанії і на Формозі в 1955 р., де він мав змогу розмовляти не тільки з членами урядів тих держав, але також з самими шефами держав — Франком і Чянґ Кай-шеком — та познайомити їх безпосередньо з визвольною боротьбою України. Поїздка Я. Стецька на Формозу завершилася договором співпраці між АПАКЛРОК і АБН у боротьбі проти комунізму та російського імперіялізму. В цьому договорі читаємо:

«Антикомуністична Ліга Азійських Народів (АПАКЛь, Китайська Республіка) і Антибольшевицький Блок Народів (АБН) погодились, що їх спільними цілями є розбиття інтернаціонального комуністичного блоку, знищення російського імперіялізму і підтримування дотичних поневолених російським імперіялізмом націй в Європі та Азії для поновлення їхньої незалежності на їхніх первісних етнографічних теренах.»

Співпраця між АБН і АПАКЛРОК проходить інтенсивно і дає можливості щораз більшого розвитку. Наприклад, до цього часу в китайській пресі появилася понад 30 статей про Україну й інших поневолених большевизмом народів, а це для нас має також не мале значення на початковому етапі співпраці.

До політичної діяльності визвольних організацій

за кордоном, крім пропагандивних акцій, маніфестацій і персональних дипломатичних зв'язків, належить ще зарахувати різні звернення і меморіяли до чоловічих політиків західніх держав з нагоди всяких міжнародних конференцій. В цих меморіялах подається західнім політикам факти про визвольну боротьбу України і поневолених Москвою народів, про підступну і облудну політику Москви супроти поневолених народів та про брехливу її політику супроти західніх держав. Для ілюстрації пригадаємо, що такі меморіяли висла-но, між іншими: на Конференцію Міжнародного Червоного Хреста в Торонто в 1952 р., Меморандум ЦК АБН на Бермудську конференцію 1953 р., Заклик до міністрів закордонних справ західніх великодержав на Берлінську конференцію 1954 р., Меморандум до женеvської конференції для міністрів закордонних справ Джона Фостера Даллеса і Ентоні Ідена в 1954 р., Звернення до президента США Двайта Д. Айзенгауера з приводу конференції чотирьох 1955 р., і багато інших (БУП ч. 4. «АБН в документах»).

З таких коротко поданих підсумків роботи визвольних формацій за кордоном, бачимо, що завдання, які визначила собі ЗЧ ОУН (на першій Конференції в 1947 році, де говориться, що «Протибольшевицька боротьба і визвольницька політична робота, спрямована проти ССРСР — це головна вісь цілої діяльності ЗЧ ОУН. Для неї організуємо і віддаємо всі власні сили та мобілізуємо якнайбільш українських і чужих сил» (БУП ч. 1., стор. 177)), здійснюється за кордоном систематично, планомерно і наполегливо цілий час досьогодні буде здійснювати їх також надалі, про що ми можемо з цілою рішучістю кожного запевнити.

Таким чином, як бачимо, безперервну визвольну боротьбу за УССД провадять сьогодні всі учасники визвольних змагань другої світової війни, без огляду на те, де вони не знаходилися б, бо високі ідеали, за які віддали своє життя герої ОУН і УПА в дотеперішній боротьбі за волю України, від нас, живих, продовжування цієї боротьби вимагають.

